

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών
— ΙΔΡΥΘΕΝ ΤΟ 1837 —

ΕΠΙΣΗΜΟΙ ΛΟΓΟΙ

ΠΡΥΤΑΝΕΙΑ
ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ Δ. ΣΙΑΣΟΥ

ΤΟΜΟΣ 39^{ος}

ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟ ΕΤΟΣ

2023-2024

Β' ΜΕΡΟΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
Εθνικού και Καποδιστριακού
Πανεπιστημίου Αθηνών

ΑΘΗΝΑ 2025

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
Εθνικού και Καποδιστριακού
Πανεπιστημίου Αθηνών

ISSN: 2654-1750

Υπεύθυνος Έκδοσης

Διεύθυνση Δημοσιευμάτων και Εκδόσεων

Κατάρτιση-Επεξεργασία-Φιλολογική Επιμέλεια

Τμήμα Δημοσιευμάτων της Διοίκησης

Γραφιστική Επεξεργασία-Εκτύπωση-Βιβλιοδεσία

Τμήμα Τυπογραφείου

Στο παρόν τεύχος του 39^{ου} τόμου μνημονεύονται οι αναγορεύσεις και οι εκδηλώσεις οι οποίες πραγματοποιήθηκαν στο Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών κατά το ακαδημαϊκό έτος 2023-2024.

Στις περιπτώσεις που δεν κατατέθηκαν τα κείμενα των βασικών ομιλητών παρατίθεται μόνο το πρόγραμμα κάθε εκδήλωσης.

Επίσης δεν συμπεριλαμβάνονται οι ομιλίες που δεν κατέστη δυνατή η εκτύπωσή τους λόγω τεχνικών περιορισμών (οπτικοακουστικό υλικό κ.λπ.).

ΑΠΡΙΛΙΟΣ 2024

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ
«ΤΑ ΔΙΑΚΟΣΙΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ
ΚΡΑΤΟΥΣ – ΔΟΜΕΣ ΚΑΙ ΘΕΣΜΟΙ»
ΠΟΥ ΕΚΔΟΘΗΚΕ ΜΕ ΤΗΝ ΕΥΓΕΝΙΚΗ ΧΟΡΗΓΙΑ
ΤΗΣ ΤΡΑΠΕΖΑΣ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

Την 3^η Απριλίου 2024, ημέρα Τετάρτη και ώρα 13.00, στη Μεγάλη Αίθουσα του Πανεπιστημίου Αθηνών, πραγματοποιήθηκε η παρουσίαση του έργου «**ΤΑ ΔΙΑΚΟΣΙΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ – ΔΟΜΕΣ ΚΑΙ ΘΕΣΜΟΙ**», που εκδόθηκε με την ευγενική χορηγία της Τράπεζας Πειραιώς.

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

- * Προσφώνηση από τον Πρύτανη του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, Καθηγητή κύριο Γεράσιμο Σιάσο.
- * Χαιρετισμός από την Α.Ε. την Πρόεδρο της Δημοκρατίας, κυρία Κατερίνα Σακελλαροπούλου.
- * Χαιρετισμός από τον Διευθύνοντα Σύμβουλο της Τράπεζας Πειραιώς κύριο Χρήστο Μεγάλου.
- * Παρουσίαση του έργου από τους:
 - Ομότιμο Καθηγητή της Νομικής Σχολής του ΕΚΠΑ, κύριο Νικόλαο Αλιβιζάτο
 - Γενικό Γραμματέα του Ιδρύματος της Βουλής των Ελλήνων για τον Κοινοβουλευτισμό και τη Δημοκρατία, Καθηγητή του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του ΕΚΠΑ, κύριο Ευάνθη Χατζηβασιλείου
 - Πρόεδρο του Ιστορικού Αρχείου του ΕΚΠΑ, Αναπληρωτή Καθηγητή του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του ΕΚΠΑ, κύριο Ευάγγελο Καραμανωλάκη.

ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ ΣΙΑΣΟΥ

Καθηγητή και Πρύτανη του ΕΚΠΑ

ΠΡΟΣΦΩΝΗΣΗ

Εξοχτάτη κυρία Πρόεδρε της Δημοκρατίας,

Εκ μέρους των πρυτανικών αρχών του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, εκφράζω τις εγκάρδιες ευχαριστίες μου, διότι τιμάτε για μια ακόμη φορά με την παρουσία σας το Ίδρυμά μας, παρευρισκόμενη στη σημερινή εκδήλωση για την παρουσίαση του έργου ***ΤΑ ΔΙΑΚΟΣΙΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ – ΔΟΜΕΣ ΚΑΙ ΘΕΣΜΟΙ***.

Εξοχτάτη κυρία Πρόεδρε,

Το Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών διακρίνεται για το συγγραφικό και ερευνητικό έργο του ακαδημαϊκού προσωπικού του, γεγονός που αναδεικνύει τη σημαντική θέση του Πανεπιστημίου μας ανάμεσα σε χιλιάδες σε όλο τον κόσμο.

Η σημερινή παρουσίαση αποτελεί επιστημονικό καρπό των πολυάριθμων σημαντικών ανακοινώσεων που παρουσιάστηκαν το 2022, στον **κύκλο επιστημονικών συναντήσεων** που διοργάνωσε το Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών με γενικό τίτλο **«Τα διακόσια χρόνια του ελληνικού κράτους»**. Οι ημερίδες αποσκοπούσαν στο να αποτυπώσουν την ανάπτυξη των κρατικών λειτουργιών στους δύο αιώνες από την Ελληνική Επανάσταση, στο πλαίσιο μιας αναλυτικής προσέγγισης των πεπραγμένων του κράτους και της κοινωνίας αλλά και της πολιτικής κουλτούρας στην οποία αυτά παραπέμπουν.

Ιθύνουσα ιδέα των οργανωτών του κύκλου ήταν η σκέψη ότι το **κράτος**, ως κεντρικός οργανωτικός θεσμός, **και οι λειτουργοί του** ήταν παραπάνω από καθοριστικοί παράγοντες στη συγκρότηση της νεότερης Ελλάδας. Και τούτο γιατί η οργάνωσή του, έστω και στοιχειώδης, προηγήθηκε χρονολογικά του σχηματισμού μιας κοινωνίας, η οποία, έως το 1821, ήταν κατακερματισμένη, με έντονα τοπικιστικά χαρακτηριστικά, με κοινή ασφαλώς θρησκεία, αλλά χωρίς συνεκτική εθνική ιδεολογία.

Στις ημερίδες του κύκλου, την οργάνωση και τον συντονισμό των οποίων είχαν αναλάβει πανεπιστημιακοί δάσκαλοι των αντίστοιχων ειδικοτήτων, επιδιώχθηκε να αναδειχθούν, πέρα από τα επιτεύγματα συγκεκριμένων προσωπικοτήτων, η θεσμική διάσταση της δράσης του κράτους, σε συγκεκριμένα κάθε φορά πεδία. Σκοπός του κύκλου ήταν να αναδειχθούν, με επιστημονικά κριτήρια, σταθερότερα χαρακτηριστικά και να απαντηθεί τελικά το ερώτημα αν «**τα πήγε καλά**» το ελληνικό κράτος ή όχι, ένα ερώτημα δηλαδή το οποίο απασχολεί από παλιά την επιστημονική κοινότητα.

Από τη θέση αυτή θέλω να ευχαριστήσω όλους τους συντελεστές της επιτυχίας του κύκλου, συναδέλφους πανεπιστημιακούς, εν ενεργεία και ομότιμους, καθώς και τα στελέχη των διοικητικών υπηρεσιών του Πανεπιστημίου, χωρίς τον «πατριωτισμό» των οποίων, υπό τις δύσκολες συνθήκες της πανδημίας, ο κύκλος δεν θα είχε ολοκληρωθεί. Ιδιαίτερα θα ήθελα να ευχαριστήσω τον **Ομότιμο Καθηγητή του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών κ. Νίκο Αλιβιζάτο**, που υπήρξε ο συντονιστής αυτής της σημαντικής προσπάθειας. Ευχαριστώ, τέλος, την Τράπεζα Πειραιώς, στη γενναιόδωρη χορηγία της οποίας οφείλεται όχι μόνον η παρούσα έκδοση αλλά και η πραγματοποίηση του φιλόδοξου εκδοτικού προγράμματος του Πανεπιστημίου μας για τη μεγάλη επέτειο.

Η υπόμνηση του ρόλου που διαδραμάτισαν οι δομές και οι θεσμοί, από την εξωτερική πολιτική και τη διεθνή παρουσία έως τις δομές που αναπτύσσει ένα αστικό κράτος στην υγεία, τη δικαιοσύνη, την ασφάλεια, την εκπαίδευση των πολιτών, δεν αποτελεί μόνο έναν απαραίτητο φόρο τιμής προς το μείζον γεγονός της Ελληνικής Επανάστασης αλλά και μια ευκαιρία για αναστοχασμό στη σημερινή συγκυρία.

Υπό αυτή την έννοια, η έκδοση αυτή αποτελεί ένα **σημαντικό παρατηρητήριο** για τις διαφορετικές προσλήψεις της νεότερης ιστορίας, με επίκεντρο το κράτος και τις λειτουργίες του, καθώς και ένα **μοναδικό εργαλείο γνώσης και αυτογνωσίας**.

Θέλω να πιστεύω ότι οι ενδιαφέρουσες μελέτες που παρουσιάζονται στην παρούσα σειρά θα συμβάλουν σημαντικά στην ιστορική μας γνώση και θα αποτελέσουν έναυσμα για περαιτέρω μελέτη.

Σας ευχαριστώ.

ΚΑΤΕΡΙΝΑΣ ΣΑΚΕΛΛΑΡΟΠΟΥΛΟΥ

της Α.Ε. της Προέδρου της Δημοκρατίας

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ

Με χαρά ανοίγω την εκδήλωση του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών για την παρουσίαση του δεκάτομου έργου *Τα διακόσια χρόνια του ελληνικού Κράτους – Δομές και Θεσμοί* με τη χορηγία της Τράπεζας Πειραιώς. Πρόκειται για μια ιδιαίτερα σημαντική έκδοση, που θα καταστεί έργο αναφοράς, και αξίζουν συγχαρητήρια στους συντελεστές της.

Οι εορτασμοί για τα 200 χρόνια από την Ελληνική Επανάσταση υπήρξαν αφορμή για την επιστροφή στην ίδρυση του ελληνικού Κράτους και στα συστατικά στοιχεία της ταυτότητάς μας, στις πολιτικές, πολιτισμικές και συνταγματικές μας καταβολές. Η επέτειος της Επανάστασης λειτούργησε πανηγυρικά, καθώς αναλογιστήκαμε, με συγκίνηση και δέος, πόσα κατάφερε η χώρα μας στο διάστημα αυτών των δύο αιώνων, σε επίπεδο κοινωνίας και θεσμών. Μας έδωσε, επίσης, την ευκαιρία για κριτικό αναστοχασμό, αφού η πορεία μας δεν αποδείχθηκε ανέφελη, ούτε αλάθητη. Συχνά μάλιστα η απόσταση ανάμεσα στους εθνικούς θριάμβους και τις καταστροφές ήταν απρόσμενα ελάχιστη, φανερώνοντάς μας ότι ούτε η εξέλιξη της ιστορίας είναι γραμμική ούτε η πρόοδος είναι αυτονόητη και δεδομένη. Για αυτό και είναι διαρκής και υψηλή η ευθύνη, ιδίως των κυβερνώντων, απέναντι στον τόπο. Μας υπενθυμίζει ακόμη η διαδρομή μας, τα 200 αυτά χρόνια, πόσα πετύχαμε όταν υπήρξαμε ενωμένοι και προσηλωμένοι στους εθνικούς μας στόχους. Και πόσο πληγωθήκαμε και οπισθοδρομήσαμε σε περιόδους διχασμών. Κάνοντας τον απολογισμό, αντιλαμβανόμαστε τόσο τις μεγάλες μας δυνατότητες όσο και τις αδυναμίες μας.

Οι βασικές αξίες των προγόνων μας, η αυταπάρνηση και η ανιδιοτέλεια με την οποία υπερασπίστηκαν το ιδεώδες της ελευθερίας και της ανεξαρτησίας, παραμένουν ο σταθερός μας οδηγός. Στην ιστορική στιγμή και την κληρονομιά του 1821 βρίσκουμε τη θεμελίωση και την εδραίωση της νεωτερικής κατεύθυνσης του ελληνικού Κράτους, με άλλα λόγια την πυξίδα του πολιτειακού μας αυτοκαθορισμού. Από αυτήν, εν τέλει, ποτέ δεν παρεκκλίναμε, και χάρη σε αυτήν την ακλόνητη πίστη και πεποίθηση η Ελλάδα κέρδισε και εδραίωσε τη θέση της ανάμεσα στα προηγμένα Κράτη της Ευρώπης.

Σήμερα ο κόσμος μας μεταβάλλεται ταχύτατα. Κρύβει συνεχείς κρίσεις και διακινδυνεύσεις, γεωπολιτικές μετατοπίσεις και ανατροπές. Αλλαγές τεχνολογικές, που επιδρούν και μετασχηματίζουν την καθημερινότητα των ανθρώπων. Σε αυτό το περιβάλλον, το θεμελιώδες κεκτημένο που ριζώνει στην παράδοση του '21 και διατρέχει την ιστορία μας, η συνταγματική δημοκρατία, ως πολίτευμα και ταυτόχρονα ως τρόπος ζωής, είναι το πιο ισχυρό μας εφόδιο για το μέλλον και τις προκλήσεις του.

ΧΡΗΣΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ

Διευθύνοντας Συμβούλου της Τράπεζας Πειραιώς

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ

Εξοχότατη κυρία Πρόεδρε της Δημοκρατίας,
Κυρίες και κύριοι,

Αποτελεί ιδιαίτερη τιμή και χαρά για την Τράπεζα Πειραιώς και για εμένα προσωπικά να συμμετέχουμε στη σημερινή αυτή εκδήλωση, που διοργανώνεται με αφορμή την παρουσίαση μιας σημαντικής έκδοσης.

Η επετειακή έκδοση *Τα Διακόσια Χρόνια του Ελληνικού Κράτους – Δομές και Θεσμοί* δημιουργήθηκε στο πλαίσιο της γόνιμης συνεργασίας μας με το Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, με σπουδαίους ακαδημαϊκούς δασκάλους, επιστήμονες και εξέχουσες προσωπικότητες της χώρας.

Η συνεργασία μας, πέραν της συγκεκριμένης έκδοσης, έχει συμπεριλάβει ποικίλες δράσεις και πρωτοβουλίες. Μας έδωσε τη δυνατότητα να συμβάλουμε στην υλοποίηση του προγράμματος, με το οποίο το μεγαλύτερο πανεπιστημιακό ίδρυμα της χώρας συμμετείχε στην επέτειο για τα 200 χρόνια από την Ελληνική Επανάσταση και τη σύσταση του νέου Ελληνικού Κράτους.

Στην Τράπεζα Πειραιώς νιώθουμε ιδιαίτερα υπερήφανοι που έχουμε συμβάλει στο να δημιουργηθεί ένα ακόμα έργο επιστημονικής αρτιότητας και αξιοπιστίας: ένα έργο που εμπλουτίζει την ιστορική έρευνα και ταυτόχρονα ενισχύει τον διάλογο με την κοινωνία για τα μεγάλα ιστορικά μας θέματα. Γιατί η ιστορική έρευνα, απαλλαγμένη από προκαταλήψεις, και ο αναστοχασμός μέσα από το πρίσμα της σύγχρονης εποχής παράγουν νέα γνώση, η οποία φωτίζει το παρελθόν και συμβάλλει στην κεντρική επιδίωξη κάθε μεγάλης επετείου: την εθνική αυτογνωσία.

Κυρίες και κύριοι,

Η πολύτιμη αυτή έκδοση που παρουσιάζεται σήμερα εμπλουτίζει το πολύπλευρο Πρόγραμμα Επετειακών Δράσεων που έχει υλοποιήσει η Τράπεζα Πειραιώς συμμετέχοντας στον εθνικό εορτασμό.

Ένα πρόγραμμα που πραγματοποιήθηκε σε συνεργασία με καταξιωμένους φορείς και προσωπικότητες της χώρας από τους τομείς της επιστήμης, των γραμμάτων και των τεχνών.

Ιδιαίτερη σημασία δώσαμε στο ότι οι επιλογές και οι δράσεις μας έγιναν με το βλέμμα στραμμένο στην κοινωνία και ιδιαίτερα στις νέες γενιές.

Παράλληλα, μέσα από τις συνεργασίες αυτές αναδείχθηκαν και η σημασία και η δυναμική που έχει η σύμπραξη διαφορετικών και πρωτοπόρων δυνάμεων της χώρας, όπως είναι η ακαδημαϊκή και επιστημονική κοινότητα, με τους φορείς της οικονομικής και επιχειρηματικής ζωής, για την επίτευξη των μεγάλων, κοινών εθνικών στόχων.

Η συμμετοχή μας στον επετειακό εορτασμό μεγάλων εθνικών στιγμών όπως η Ελληνική Επανάσταση ήταν για εμάς μια πράξη ευθύνης. Ευθύνη που αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της στρατηγικής μας: η Τράπεζα Πειραιώς να είναι ενεργά και υπεύθυνα παρούσα όχι μόνο στην οικονομική ζωή της χώρας αλλά και στο κοινωνικό και πολιτιστικό γίγνεσθαι.

Αποτελεί στρατηγική μας δέσμευση να επιστρέφουμε στην κοινωνία μέρος της οικονομικής αξίας που δημιουργούμε, μέσα από το θετικό αποτύπωμα που με συνέπεια επιδιώκουμε να έχουμε στην πνευματική και πολιτισμική ζωή του τόπου μας.

Θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά την Πρόεδρο της Δημοκρατίας κυρία Κατερίνα Σακελλαροπούλου για την τιμή που μας έκανε να παρίσταται στη σημερινή εκδήλωση.

Θα ήθελα να ευχαριστήσω τον πρώην Πρύτανη του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών κ. Αθανάσιο-Μελέτιο Δημόπουλο για τη γόνιμη συνεργασία που είχαμε.

Να ευχαριστήσω τον κ. Γεράσιμο Σιάσο, Πρύτανη του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, για τη συνέχιση αυτής της συνεργασίας σε πνεύμα δημιουργικότητας και συναντίληψης.

Και ασφαλώς όλους τους διακεκριμένους πανεπιστημιακούς και έγκριτους επιστήμονες και συνεργάτες του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών που υπό τον συντονισμό του Ομότιμου Καθηγητή κ. Νικόλαου Αλιβιζάτου δημιούργησαν το περιεχόμενο του έργου και μας τίμησαν με τη συνεργασία τους και την επιστημονική προσφορά τους.

Σας ευχαριστώ.

ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΑΛΙΒΙΖΑΤΟΥ

Ομότιμου Καθηγητή της Νομικής Σχολής του ΕΚΠΑ

**ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ
«ΤΑ ΔΙΑΚΟΣΙΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ –
ΔΟΜΕΣ ΚΑΙ ΘΕΣΜΟΙ»**

Κυρία Πρόεδρε της Δημοκρατίας,

Οι δέκα ημερίδες με θέμα «Τα διακόσια χρόνια του ελληνικού κράτους», των οποίων οι εισηγήσεις δημοσιεύονται στους ισάριθμους τόμους που εξέδωσε το Πανεπιστήμιό μας, με την ευγενική χορηγία της Τράπεζας Πειραιώς, και που παρουσιάζουμε σήμερα, πραγματοποιήθηκαν εδώ, στην αίθουσα Αργυριάδη του ιστορικού κεντρικού κτηρίου, από τον Δεκέμβριο του 2021 έως τον Μάιο του 2022. Εντάσσονταν στους εορτασμούς για τα διακόσια χρόνια από Επανάσταση του 1821 και έγιναν με καθυστέρηση λόγω της πανδημίας του COVID-19.

Θέλω, πρώτα πρώτα, να ευχαριστήσω τους εννέα συντονιστές των δέκα ημερίδων, τους κατ' εξοχήν δηλαδή υπεύθυνους για την αρτιότητα και την ποιότητά τους. Τον καθηγητή Ευάνθη Χατζηβασιλείου, συντονιστή των ημερίδων για το διπλωματικό σώμα και το Υπουργείο Εξωτερικών, καθώς και τα ένοπλα σώματα (ένοπλες δυνάμεις και σώματα ασφαλείας), τον καθηγητή Μιχάλη Πικραμένο, Αντιπρόεδρο του Συμβουλίου της Επικρατείας, συντονιστή της ημερίδας για τη δικαιοσύνη, την καθηγήτρια Άννα Καρακατσούλη, που συντόνισε την ημερίδα για τον πολιτισμό και την πολιτιστική πολιτική του ελληνικού κράτους, τον ομότιμο καθηγητή Γιάννη Υφαντόπουλο, υπεύθυνο για την ημερίδα που αφιερώσαμε στην κοινωνική ασφάλιση, την καθηγήτρια Κατερίνα Γαρδίκια, που συντόνισε την ημερίδα για την υγεία, τον καθηγητή Αντώνη Μακρυδημήτρη, υπεύθυνο της ημερίδας για τη δημόσια διοίκηση, τον ομότιμο καθηγητή Μιχάλη Ψαλιδόπουλο, συντονιστή της ημερίδας για την οικονομική πολιτική, και, τέλος, τον καθηγητή Βαγγέλη Καραμανωλάκη, ο οποίος συντόνισε με τον καθηγητή Χάρη Μπαμπούνη την ημερίδα για την εκπαιδευτική πολιτική.

Θέλω, κατά δεύτερο λόγο, να ευχαριστήσω τους 95 εισηγητές των ημερίδων, συναδέλφους καθηγητές του Πανεπιστημίου μας αλλά και άλλων πανεπιστημίων, ερευνητές, δικαστές, διπλωμάτες, στελέχη της δημόσιας διοίκησης και της ΕΕ, καθώς και τον τότε πρότανη κ. Δημόπουλο και την τότε ηγεσία του Πανεπιστημίου μας, που αγκάλιασαν από την πρώτη στιγμή την προσπάθειά μας και μας συνέδραμαν παντοιοτρόπως. Επιτρέψτε μου να ευχαριστήσω ονομαστικά τις κυρίες Αλεξάνδρα Σακελλαρίου και Ευανθία Τσολακίδου από τις δημόσιες σχέσεις και τον κύριο Βρασίδα Λίγδα, της ασφάλειας του κεντρικού κτηρίου, για την πολύτιμη βοήθειά τους. Τέλος, για την εξαιρετική ποιότητα της παρούσας έκδοσης, θέλω να ευχαριστήσω ιδιαίτερα το επιτελείο της Τράπεζας Πειραιώς και του Πολιτιστικού Ιδρύματός της, ειδικά δε τις κυρίες Μπούκη, Κουμουνδούρου και Μπενέκη.

Ποιο ήταν όμως το σκεπτικό των ημερίδων μας αυτών; Την άνοιξη του 2019, στην επιτροπή που είχε συγκροτήσει ο τότε πρότανης για τον εορτασμό της επετείου των διακοσίων ετών από το Πανεπιστήμιο, θέσαμε στους εαυτούς μας έναν διπλό σκοπό: όχι μόνον να αποδώσουμε τιμή στους πρωταγωνιστές της Επανάστασης, μέσω της μελέτης πηγών και της επιστημονικής έρευνας γενικότερα, αλλά και να δώσουμε τα εναύσματα για έναν δημιουργικό συλλογικό αναστοχασμό. Δικαιώθηκαν οι προσδοκίες των αγωνιστών του '21 στα διακόσια αυτά χρόνια;

Δύο τουλάχιστον ήταν οι δυνατοί τρόποι για να απαντηθεί το ερώτημα αυτό: ο δοξαστικός, κύριο χαρακτηριστικό του οποίου είναι η γενίκευση. Αφού βρισκόμαστε μεταξύ των 30-40 πιο αναπτυγμένων χωρών του κόσμου, έχοντας πραγματοποιήσει το μεγαλύτερο μέρος του αλυστωτικού μας προγράμματος, με την απελευθέρωση όλων των περιοχών –εκτός Μικράς Ασίας και Κωνσταντινούπολης–, όπου ζούσαν κατά πλειοψηφία Έλληνες, ναι πήγαμε καλά. Ο άλλος τρόπος για να απαντηθεί το ως άνω ερώτημα ήταν ο επιστημονικός. Κύριο χαρακτηριστικό του είναι η αποφυγή των γενικεύσεων: στο τάδε πεδίο, ως κράτος, πήγαμε καλά, στο δείνα, όχι.

Κατανείμαμε έτσι την κρατική δράση σε δέκα ξεχωριστά κεφάλαια –αυτά που προανέφερα– και απευθυνθήκαμε σε ειδικούς. Ποια ήταν η μείζων δυσκολία σε αυτό; Η απουσία επίσημων γενικών απολογισμών και στατιστικών, από τις οποίες θα μπορούσαμε να αντλήσουμε στοιχεία. Έτσι, οι συνθετικές εισηγήσεις ήταν πολύ λίγες: εκτός από τα εισαγωγικά σημειώματα των εννέα συντονιστών, αναφέρω ως χαρακτηριστικό παράδειγμα τη λακωνική, σχεδόν επιγραμματική, εισήγηση του καθηγητή Λουκά Τσούκαλη, στην ενότητα για τη σχέση Ελλάδας-Ευρώπης, καθώς και του καθηγητή Χριστόφορου

Χαραλαμπάκη για το γλωσσικό. Τουναντίον, οι περισσότερες εισηγήσεις πραγματεύονταν συνθετικά ειδικά κεφάλαια, όπως, π.χ., ο Γιάννης Τασόπουλος για τον νεοελληνικό ιακωβινισμό, για τις δράσεις του κράτους σε εντοπισμένες περιόδους. Είναι περιττό βέβαια να πω πόσο χρήσιμες είναι και οι εισηγήσεις αυτές για την εθνική μας αυτογνωσία και ως εναύσματα για περαιτέρω έρευνα. Αυτό επιδιώκει και η ανάρτηση των εισηγήσεων στην ιστοσελίδα του Πανεπιστημίου μας, ώστε να υπάρχει ελεύθερη πρόσβαση στο υλικό για φοιτητές και ερευνητές.

Επί της ουσίας τώρα, μπορούν άραγε να συναχθούν κάποια γενικότερα συμπεράσματα; Ήταν το ελληνικό κράτος μια success story, όπως διατείνονται οι εξ ημών αισιόδοξοι, αλλά και αρκετοί ξένοι μελετητές της νεότερης ιστορίας μας, όπως ο Roderick Beaton και ο Mark Mazower; Ή, τουναντίον, ένα προβληματικό κράτος, a failed State, σύμφωνα με τη διατύπωση των πάσης φύσεως κυνικών, τους οποίους τροφοδότησαν με διόλου αβάσιμα επιχειρήματα οι διαδοχικές πτωχεύσεις του νεοελληνικού κράτους, από τα χρόνια του Αγώνα έως τις μέρες μας.

Από τα δέκα τομίδια που παραδίδουμε σήμερα στην κριτική, η απάντηση βγαίνει νομίζω αβίαστα: σε σύγκριση με τους γείτονές μας στα Βαλκάνια, αλλά και τη Νότια Ευρώπη, δεν τα πήγαμε τόσο άσχημα, στους περισσότερους τομείς της κρατικής δράσης. Τουναντίον, σε σύγκριση με τις αναπτυγμένες χώρες της δυτικής Ευρώπης, ο απολογισμός είναι πολύ προβληματικότερος. Είναι όμως ορθό να προβαίνουμε σε τέτοιες συγκρίσεις; Το 1821, η Μεγάλη Βρετανία είχε πραγματοποιήσει τη βιομηχανική επανάστασή της, πλούτιζε δε και ευημερούσε, χάρη στις αποικίες της σε ολόκληρο τον πλανήτη. Το ίδιο, αν και σε μικρότερο βαθμό, η Γαλλία. Είναι, ως εκ τούτου, τουλάχιστον ανιστορικές οι συγκρίσεις με τέτοιες χώρες.

Ας μη γυρεύουμε, συνεπώς, μονολεκτικές απαντήσεις στο ως άνω ερώτημα. Αλλού τα πήγαμε καλά, αλλού όχι. Θα τολμούσα μάλιστα την ακόλουθη αποτίμηση: *η κρατική δράση, όσο πιο απομακρυσμένη ήταν από ψηφοθηρικές επιδιώξεις—όπως π.χ. η εξωτερική πολιτική—ήταν ποιοτικότερη*. Τουναντίον, όσο πιο κοντά ήταν στον πολίτη, τόσο ενέδιδε στις προκλήσεις του εκλογικού κύκλου (διορισμοί, παροχές και, γενικότερα, οικονομική πολιτική).

Κλείνοντας, ας μου επιτραπεί μια σκέψη για τον ειδικότερο ρόλο των επιστημόνων, των διανοουμένων και του Πανεπιστημίου. Νομίζω ότι ο τίτλος της ημερίδας για την υγεία, που διηύθυνε η Κατερίνα Γαρδίκα, «Διακόσια χρόνια δυτικής στροφής», με κάποιες αποχρώσεις σε ορισμένους τομείς, θα μπορούσε να ταιριάζει για το σύνολο του έργου που παρουσιάζουμε. Δυτική

στροφή στην οποία συνέβαλε βέβαια και το Πανεπιστήμιό μας, που κλείνει σε ένα μήνα 187 χρόνια λειτουργίας. Πού οφείλεται όμως αυτή η στροφή, θα ρωτούσε ένας φιλοπερίεργος φοιτητής; Τουναντίον, γιατί η επιρροή του τόσο ελκυστικού για πολλούς συμπατριώτες μας ξανθού γένους υπήρξε τελικά περιορισμένη, παρά τη σπουδαία συμβολή του στον αγώνα για την εθνική μας ανεξαρτησία;

Να ένα από τα πιο ενδιαφέροντα ερωτήματα που προέκυψαν από τις ημερίδες μας και στα οποία θα είχε μεγάλο ενδιαφέρον, ειδικά υπό τις σημερινές συνθήκες, να εγκύψουμε.

ΕΥΑΝΘΗ ΧΑΤΖΗΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

Καθηγητή του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας του ΕΚΠΑ και Γενικού Γραμματέα του Ιδρύματος της Βουλής των Ελλήνων για τον Κοινοβουλευτισμό και τη Δημοκρατία

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ «ΤΑ ΔΙΑΚΟΣΙΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ – ΔΟΜΕΣ ΚΑΙ ΘΕΣΜΟΙ»

Το έργο που παρουσιάζουμε είναι μια ιδιαίτερη περίπτωση. Ξεφεύγει ορατά από τα συνήθη πλαίσια μιας συλλογικής ερευνητικής προσπάθειας από ένα εκπαιδευτικό ίδρυμα. Η ιδέα προήλθε από τον κ. Νίκο Αλιβιζάτο, ο οποίος πρότεινε να τιμήσει το ΕΚΠΑ τη 200ή επέτειο της ανεξαρτησίας όχι μόνον με σημαντικά συνέδρια, εκδηλώσεις και προγράμματα διαλέξεων για την Ελληνική Επανάσταση –και αυτά φυσικά έγιναν και ο κ. Βαγγέλης Καραμανωλάκης είχε συντονιστικό ρόλο σε τούτο– αλλά και με μια συνολική αποτίμηση, έναν συνολικό αναστοχασμό για τις επιμέρους δράσεις του ελληνικού κράτους στα 200 χρόνια της ύπαρξής του. Αυτό ήταν το αντικείμενο των 10 ημερίδων που διοργανώθηκαν και απέληξαν στην έκδοση που παρουσιάζουμε σήμερα: εξωτερικές σχέσεις και διπλωματία, εξωτερική και εσωτερική ασφάλεια, δικαιοσύνη, πολιτισμός, κοινωνική ασφάλιση και πολιτική, υγεία, κοινοβουλευτική ιστορία και πρακτική, δημόσια διοίκηση, οικονομία, εκπαίδευση. Επρόκειτο, είναι φανερό, για ένα πολύ φιλόδοξο εγχείρημα. Ρόλο συντονιστή του κάθε επιμέρους άξονα ανέλαβε ένα προβεβλημένο στέλεχος της επιστημονικής κοινότητας, πρωτίστως του ΕΚΠΑ. Ως ομιλητές-συγγραφείς κλήθηκαν περίπου 100 ειδικοί επιστήμονες όχι μόνον από τις τάξεις του ΕΚΠΑ αλλά από όλη την επιστημονική κοινότητα της χώρας και από τους επιμέρους κλάδους της δημόσιας διοίκησης. Με άλλα λόγια, το ΕΚΠΑ στην προκειμένη περίπτωση δεν μονοπώλησε, αλλά συντόνισε και διηύθυνε αυτήν την μεγάλης κλίμακας ανασκόπηση, κινητοποιώντας τις ευρύτερες δυνάμεις της ελληνικής επιστημονικής κοινότητας.

Είναι ζήτημα δικαιοσύνης να τονίσω τον καταλυτικό ρόλο του Νίκου Αλιβιζάτου σε αυτό το εγχείρημα. Ο κ. Αλιβιζάτος συνέλαβε την ιδέα, και στηρίχθηκε απλόχερα και γενναιόδωρα σε τούτο από τον πρύτανη του ΕΚΠΑ κ. Μελέτιο-Αθανάσιο Δημόπουλο, που έθεσε στη διάθεσή μας το δυναμικό του

πανεπιστημίου μας. Στηρίχθηκε επίσης από τον νέο πρότανη κ. Γεράσιμο Σιάσο, κάποιον που τονίζει τη συνέχεια της προσπάθειας του ΕΚΠΑ σε ένα μεγάλο χρονικό διάστημα, το οποίο υπερβαίνει τη θητεία ενός πρότανη – μια ακριβή συνέχεια στην προσπάθεια που τόσο μας λείπει σε άλλα επίπεδα της εθνικής ζωής, αλλά το ΕΚΠΑ περήφανα επιτελεί στη συγκεκριμένη περίπτωση. Τέλος, αλλά όχι λιγότερο σημαντικό, ο κ. Αλιβιζάτος, καθώς και ο κ. Καραμανωλάκης και εγώ, που τον επικουρήσαμε σε αυτή την προσπάθεια, είχαμε την τύχη και την τιμή να συνεργαστούμε με το εξαιρετικό δυναμικό της Τράπεζας Πειραιώς, που επίσης γενναιόδωρα φρόντισε για την έκδοση αυτή, που χαρακτηρίζεται από την τόσο υψηλή αισθητική – επιτρέψτε μου να προσθέσω, και από τον υψηλό επαγγελματισμό και την αποτελεσματικότητα των ανθρώπων της Τράπεζας Πειραιώς που δούλεψαν σε αυτήν. Θα ήθελα να τονίσω ότι η έκδοση είναι και ηλεκτρονική, ελεύθερης πρόσβασης, και επομένως μπορεί να χρησιμοποιηθεί χωρίς οποιοδήποτε κόστος από οποιονδήποτε ερευνητικό ή εκπαιδευτικό τομέα για την έρευνα ή τη διδασκαλία. Το εγχείρημα ξεκίνησε ως σχεδιασμός στις δύσκολες ώρες της πανδημίας και ολοκληρώνεται σήμερα, μια προσπάθεια που εκτάθηκε σε διάστημα πολλών ετών. Είναι προϊόν μακράς ενασχόλησης και της εμπλοκής πολλών οργανισμών, πολλών συντονιστών, πολλών σημαντικών επιστημόνων.

Από την πλευρά μου, όπως ανέφερα, είχα ρόλο επικουρικό σε μια προσπάθεια που κατέβαλε πρωτίστως ο κ. Αλιβιζάτος, ο οποίος συντόνισε τους συντονιστές, επιμελήθηκε τη μια ημερίδα και έναν τόμο, ήταν παρών ακούραστα σε όλες τις ημερίδες και αποτέλεσε τον εκπρόσωπο του ΕΚΠΑ στη συνεργασία με την Τράπεζα Πειραιώς. Ωστόσο, μπορώ, νομίζω, να αναφερθώ σε κάποια χαρακτηριστικά του προγράμματος, όπως τα είδα «από μέσα» κατά την εξέλιξή του.

Πρώτον, θα αναφερθώ στην κλίμακα της προσπάθειας. Το να συζητήσουμε, σύντομα αλλά και κριτικά, απευθυνόμενοι και στην επιστημονική κοινότητα αλλά και στο ευρύτερο μορφωμένο κοινό μια εξέλιξη 200 ετών ήταν ένα εξαιρετικά τολμηρό εγχείρημα, για τη σύλληψη του οποίου απαιτείτο ένα πνεύμα τόσο δυνατό και απροκατάληπτο, όσο του κ. Αλιβιζάτου. Ο κ. Αλιβιζάτος, όπως όλοι γνωρίζουμε, μελετά και γράφει όχι τόσο για να μας πει τη γνώμη του, αλλά πρώτα από όλα για να μάθει ο ίδιος – και αυτό είναι ένα χαρακτηριστικό του μεγάλου επιστήμονα. Έτσι, νομίζω, ξεκίνησε το πράγμα: από τη δική του ανάγκη να μάθει – να μάθουμε όλοι και να αποτιμήσουμε αυτή την πορεία των 200 ετών. Πίσω από αυτή τη στοχοθεσία, πιστεύω, υπήρχε στο μυαλό του κ. Αλιβιζάτου και μια ακόμη σκέψη: ότι μόνον με την ελεύθερη

έρευνα, με την κριτική αποτίμηση (και, γιατί όχι, με την επισήμανση και των ελλειμμάτων μας) μπορούμε πραγματικά να τιμήσουμε τα 200 χρόνια του κράτους μας, τις γενιές που προηγήθηκαν ημών.

Δεύτερον, η προσπάθεια αναλήφθηκε με επίγνωση του γεγονότος ότι το αποτέλεσμα που θα παραχθεί, δηλαδή οι τόμοι που παρουσιάζουμε σήμερα, δεν θα πουν «όλη την ιστορία». Ποτέ, κανένα βιβλίο δεν λέει «όλη την ιστορία». Η ιδέα ήταν ότι θα μπορούσαμε να ψηλαφήσουμε την εξέλιξη, τη ροή της ανάπτυξης του κράτους μας, των πολιτικών του, των στοχεύσεών του, ακόμη και των νοοτροπιών. Με αυτόν τον τρόπο θα αναδεικνύονταν και τομείς σχετικά αγνοημένοι από την επιστημονική έρευνα, που συχνά αναπτύσσεται αφήνοντας πίσω της νησίδες ανερευνήτες. Πράγματι, στην οπτική μιας γενικής κριτικής αποτίμησης 200 ετών, αναδείχθηκαν τέτοιες πτυχές και εντάχθηκαν στο μεγάλο πλαίσιο της πορείας του κράτους μας.

Τέλος, υπάρχει και ένα ακόμη στοιχείο. Το πιο δύσκολο τμήμα μιας τέτοιας προσπάθειας είναι αυτό που στη διεθνή βιβλιογραφία αποκαλείται «policy implications», δηλαδή προτάσεις πολιτικής για το μέλλον. Από την ερευνητική μου εμπειρία για τις εργασίες των μεγάλων διεθνών οργανισμών, αυτό είναι το σημείο που δημιουργεί πάντοτε τις μεγαλύτερες τριβές γιατί σπανίως σε τούτο το επίπεδο σχηματίζονται συναινέσεις. Νομίζω ότι ο κ. Αλιβιζάτος θεωρούσε μια τέτοια λειτουργία ως οργανικό τμήμα του εγχειρήματος: γιατί, σε τελική ανάλυση, εάν πρόκειται να αναληφθεί μια κριτική ανασκόπηση, αυτό που τη δικαιώνει είναι ακριβώς η επισήμανση των ελλειμμάτων, η ανάδειξη των κενών. Δεν γνωρίζω κατά πόσον σε αυτόν τον τομέα ο κ. Αλιβιζάτος είναι ικανοποιημένος. Θεωρώ ότι έγινε αυτή η κριτική αποτίμηση και ότι αναδείχθηκαν τέτοια στοιχεία. Ίσως όχι με τη μορφή συμπαγών προτάσεων πολιτικής, αλλά με τη μορφή της ανάδειξης τομέων όπου η δράση του κράτους και της κοινωνίας πρέπει να ενταθεί.

Τι έδειξε λοιπόν αυτό το πρόγραμμα που τώρα έχει ολοκληρωθεί; Έδειξε, νομίζω, ότι σε γενικές γραμμές στα τελευταία 200 χρόνια τα πήγαμε καλά. Ξεκινήσαμε ως ένα μικρό έθνος, ως μέρος του κόσμου της υπανάπτυξης, και εξελιχθήκαμε σε τμήμα του σκληρού πυρήνα του ανεπτυγμένου κόσμου, με εδραιωμένους θεσμούς δημοκρατίας και κράτους δικαίου. Αυτό όμως –και τούτο το δείχνει, νομίζω, το έργο που παρουσιάζουμε σήμερα– δεν σημαίνει ότι μπορούμε να εφησυχάσουμε. Τα επιτεύγματα του κράτους και της κοινωνίας μας δεν είναι μικρά, αλλά παράλληλα δεν μπορούν να θεωρηθούν είτε δεδομένα είτε επαρκή. Γιατί, αν τα θεωρήσουμε δεδομένα, θα κινδυνέψουμε να τα χάσουμε. Και εάν δεν καταλάβουμε ότι δεν είναι επαρκή, θα τελματώσουμε και

θα κινδυνέψουμε να αναιρέσουμε τα κέρδη μας. Αν κάτι δείχνει η πορεία μας των 200 ετών, είναι ότι δεν έχει και δεν μπορεί να έχει τέλος η προσπάθειά μας. Αυτό, νομίζω, είναι μια λογική απόληξη του προγράμματός μας, ένα καλό συμπέρασμα για το μέλλον μας.

Κυρία Πρόεδρε, κυρίες και κύριοι,

Το έργο που παρουσιάζουμε σήμερα αναφέρεται μεν στα 200 χρόνια της ιστορίας του κράτους, αλλά δεν είναι ένα έργο αποκλειστικά ιστορίας. Για την εκπόνησή του συνεισέφεραν άνθρωποι που υπηρετούν σχεδόν όλες τις επιστήμες. Είναι ένα έργο κατ' εξοχήν διεπιστημονικό, που κινητοποίησε την επιστημονική κοινότητα της χώρας. Και όπως πάντοτε συμβαίνει σε αυτές τις περιπτώσεις, δεν είναι ένα έργο που προσφέρει μια «οριστική» ή μια «τελική» εικόνα: αποσκοπεί να λειτουργήσει ως εφαλτήριο για την ανάπτυξη των αντίστοιχων μελετών στο μέλλον. Αυτό είναι ένα ακόμη από τα χαρακτηριστικά μιας καλής ερευνητικής προσπάθειας. Και εάν το έργο αυτό λειτουργήσει έτσι, δηλαδή ως βατήρας και ως εφαλτήριο για την έρευνα, τότε οι στόχοι του θα έχουν επιτευχθεί.

ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ ΚΑΡΑΜΑΝΩΛΑΚΗ

Αναπληρωτή Καθηγητή του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας και Προέδρου του Ιστορικού Αρχείου του ΕΚΠΑ

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ «ΤΑ ΔΙΑΚΟΣΙΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ – ΔΟΜΕΣ ΚΑΙ ΘΕΣΜΟΙ»

Είναι ιδιαίτερα μεγάλη η χαρά για την ολοκλήρωση του έργου που παρουσιάζουμε σήμερα, ένα έργο που εμπνεύστηκε, σχεδίασε και σε μεγάλο βαθμό έφερε σε πέρας ο αγαπημένος συνάδελφος Νίκος Αλιβιζάτος, τον οποίον, όπως και τον Ευάνθη Χατζηβασιλείου, θέλω να ευχαριστήσω θερμά για την εξαιρετική συνεργασία.

Επιτρέψτε μου επίσης να ευχαριστήσω τις πρυτανικές αρχές, τόσο τον προηγούμενο πρύτανη, καθηγητή κ. Μελέτιο-Αθανάσιο Δημόπουλο όσο και τον σημερινό πρύτανη, καθηγητή κ. Γεράσιμο Σιάσο, για τη θερμότερη υποστήριξή τους σε όλο το εγχείρημα. Και φυσικά τη διοίκηση της Τράπεζας Πειραιώς, στα πρόσωπα του κ. Μεγάλου και του κ. Χαντζηνικολάου, τόσο για αυτή την υπέροχη έκδοση όσο και συνολικά για την άριστη συνεργασία και το σημαντικότερο έργο που επιτελέστηκε στο πλαίσιο του εορτασμού των 200 χρόνων από την Επανάσταση του 1821. Με την υποστήριξη της Τράπεζας Πειραιώς, η επιστημονική επιτροπή που είχε ορίσει το Πανεπιστήμιό μας για τον εορτασμό του Αγώνα, και της οποίας είχα την τιμή να είμαι ο συντονιστής, προχώρησε στην πραγματοποίηση μιας σειράς δράσεων που είχαν δύο κυρίως στόχους: α) την κατανόηση και ανάδειξη της μοναδικής σημασίας του κοσμοϊστορικού αυτού γεγονότος στην ελληνική και διεθνή ιστορία και β) τη μελέτη και τον αναστοχασμό για την περίοδο που εκκινεί από την Επανάσταση του 1821, για να φτάσει στο παρόν, αναδεικνύοντας τις ισχυρές συνέχειες και τις τομές. Κορυφαία στιγμή αυτής της προβληματικής υπήρξε η πρωτοβουλία που παρουσιάζουμε σήμερα και η οποία εύλογα επικεντρώθηκε στην ιστορία του ελληνικού κράτους και των θεσμών του. Και λέω εύλογα όχι μόνο γιατί η Επανάσταση γέννησε κράτος, από την πρώτη στιγμή του ξεσπάσματός της, αλλά και γιατί στο διάβα του χρόνου οι εορτασμοί της Επανάστασης έγιναν συνώνυμο του απολογισμού της ιστορίας του ελληνικού κράτους.

Καταλυτική στιγμή υπήρξε αναμφίβολα ο αργοπορημένος εορτασμός του 1930, όταν ο Ελευθέριος Βενιζέλος μετέτρεψε τις εκδηλώσεις του στη συστηματική ανάδειξη των κύριων επιτευγμάτων της ελληνικής πολιτείας, της προόδου που είχε συντελεστεί μέσα σε μία εκατονταετία. Έτσι ο μεγαλοφυής Κρητικός πολιτικός χρησιμοποίησε τους εορτασμούς ως την κύρια συγκολλητική ουσία για ένα κράτος που ερχόταν βαθιά τραυματισμένο από τη Μικρασιατική Καταστροφή και όπου το χάσμα ανάμεσα στην Παλιά και Νέα Ελλάδα και στους πρόσφυγες έμοιαζε δύσκολα να γεφυρώνεται. Επιβεβαίωσε έτσι για άλλη μια φορά το γεγονός ότι οι εορτασμοί δεν αφορούν το παρελθόν αλλά το παρόν και κυρίως το μέλλον.

Έναν αιώνα περίπου μετά, είμαστε σήμερα εδώ για να παρουσιάσουμε έναν απολογισμό του συνόλου πια των 200 χρόνων που πέρασαν από την Επανάσταση του 1821, για να διαπραγματευθούμε μια σειρά από τομείς που συνδέθηκαν με την κρατική πολιτική: διεθνείς σχέσεις, δικαιοσύνη, κοινωνική ασφάλιση, κοινοβουλευτισμός, ασφάλεια, υγεία, πολιτισμός, δημόσια διοίκηση, ένοπλες δυνάμεις, οικονομία, παιδεία αποτέλεσαν τα κύρια πεδία αναφοράς· πεδία αναφοράς μιας σειράς έγκριτων συναδέλφων, παλιότερων και νεότερων, οι οποίοι προσφέρουν μέσα από έναν πυκνό και εμπεριστατωμένο λόγο, που συχνά χαρτογραφεί περιοχές που δεν έχουν ως τώρα μελετηθεί, ένα πανόραμα σκέψεων και προτάσεων για την κατανόηση των διαδρομών του ελληνικού κράτους.

Στον λίγο χρόνο που έχω επιτρέψτε μου να αναφερθώ σε τρεις σκέψεις συνδεδεμένες με το σύνολο του έργου.

Πρώτη: «Σε αυτά τα 200 χρόνια, η ίδια η έννοια του κράτους, τα όρια δικαιοδοσίας του, οι τομείς δραστηριοποίησής του δεν παρέμειναν σταθερά. Αντιθέτως διαφοροποιήθηκαν σε έναν συνεχή διάλογο με την ιστορική πραγματικότητα, αλλά και τις αντιλήψεις όσων ανέλαβαν την ευθύνη των κρατικών πολιτικών». Πολιτικές, οι οποίες μεταβλήθηκαν μέσα στον χρόνο, επεκτάθηκαν ή περιορίστηκαν με βάση τα εκάστοτε διακυβεύματα αλλά και τους συγκεκριμένους τομείς. Από την άλλη πλευρά, αυτή η ανάγκη ιστορικοποίησης της ίδιας της έννοιας του κράτους, όπως αποτυπώνεται στο σύνολο του έργου, δεν μπορεί να μειώσει τη σημασία του στη διαμόρφωση της πολιτικής, οικονομικής και κοινωνικής ζωής στην Ελλάδα διαχρονικά, ούτε μπορεί να παραγνωρίσει την κυρίαρχη θέση του στις αναφορές και στις προσδοκίες των πολιτών, σε μια κοινωνία η οποία δεν παρουσίαζε τις έντονες ταξικές διαφοροποιήσεις και τους αποκλεισμούς άλλων ευρωπαϊκών χωρών.

Δεύτερη: Η δημιουργία κράτους αποτέλεσε από την πρώτη στιγμή επιδίωξη των επαναστατών, συνδεδεμένη με την ανάγκη αναγνώρισης και νομιμοποίησης του Αγώνα τους από τη Δύση. Από τότε ως σήμερα η Ελλάδα αποτέλεσε μέρος αυτού του κόσμου, οι διαδρομές της επηρεάστηκαν και επηρέασαν την ευρωπαϊκή πραγματικότητα. Σε αυτή την κατεύθυνση η συγκρότηση θεσμών με βάση τα δυτικά πρότυπα αποτέλεσε τη συνήθη πρακτική του ελληνικού κράτους, πρότυπα τα οποία φυσικά μεταβλήθηκαν στο πλαίσιο της προσαρμογής τους στα καθ' ημάς, χωρίς όμως να χάσουν βασικά χαρακτηριστικά τους. Η άμεση αυτή σύνδεση με τη Δύση δεν αποτέλεσε μόνο μια πηγή μεταφοράς θεσμών και προτύπων αλλά και πηγή έμπνευσης, ζωοδότρα, θα έλεγε κανείς, πηγή πολιτικών οραμάτων και σχεδίων για ένα καλύτερο μέλλον της ελληνικής κοινωνίας. Πρόκειται για μια διαχρονική σταθερά, η οποία, παρά τα πλήγματα που δέχτηκε μέσα κυρίως από την εμπειρία της οικονομικής κρίσης των τελευταίων χρόνων, εξακολουθεί να διατηρεί τη σημαντική της θέση.

Τρίτον: Παρά την εύλογη κριτική που έχει δεχθεί και δέχεται το ελληνικό κράτος, δεν μπορούμε να παραγνωρίσουμε τη σημασία των θεσμών που δημιουργήθηκαν στο όνομά του, ούτε τη σημαντικότερη συμβολή τους στην ανάπτυξη της ελληνικής κοινωνίας. Οι παρόντες τόμοι μάς επιτρέπουν να σκεφτούμε το πλήθος των θεσμών αλλά και την αντοχή τους στη μακρά διάρκεια. Παρά τις διαπιστωμένες ανεπάρκειες και τις παθογένειες, οι θεσμοί αυτοί λειτούργησαν ως στυλοβάτες των δημοσίων αγαθών, ενώ την ίδια ώρα διαπαιδαγόησαν τους πολίτες σε μια σειρά από στάσεις και πρακτικές. Οι θεσμοί αυτοί δεν υπήρξαν ποτέ απλώς τα δοχεία τα οποία φιλοξένησαν σχεδιασμούς και πολιτικές. Αντιθέτως επηρέασαν καθοριστικά το περιεχόμενό τους, διαμόρφωσαν αντιλήψεις, έδωσαν σχήμα σε επιδιώξεις και στρατηγικές σε έναν συνεχή διάλογο με την ίδια τη φυσιογνωμία τους, τις εσωτερικές ιεραρχήσεις τους, την παράδοσή τους. Η ιστορία των θεσμών είναι σε μεγάλο βαθμό η ιστορία του ελληνικού κράτους.

Επιτρέψτε μου να αναφερθώ ιδιαίτερα σε έναν από τους θεσμούς που, όπως προκύπτει και από τις σελίδες του έργου που παρουσιάζουμε σήμερα, διαδραμάτισε καθοριστικό ρόλο σε αυτούς τους δυο αιώνες. Αναφέρομαι βέβαια στο δημόσιο πανεπιστήμιο και ιδιαίτερα στο Πανεπιστήμιό μας. Δημιουργημένο επτά χρόνια μόλις μετά το Πρωτόκολλο της Ανεξαρτησίας, το Πανεπιστήμιο της Αθήνας ταύτισε τη διαδρομή του με την ανάπτυξη του ελληνικού κράτους, υπήρξε και παραμένει στυλοβάτης της επιστημονικής και πολιτιστικής ζωής της ελληνικής κοινωνίας, κάλυψε και καλύπτει διαχρονικά

μείζονες ανάγκες της. Η εξασφάλιση των όρων λειτουργίας και ανάπτυξής του, η διατήρηση του ελεύθερου και κριτικού διαλόγου στο εσωτερικό του, αποτελούν προαπαιτούμενα για τη συνέχιση της προσφοράς του.

Δεν ανήκω στους ιστορικούς εκείνους που πιστεύουν σε μια ιστορία καταστροφών ή θαυμάτων, ούτε σε μια ιστορία ηρώων ή προδοτών. Η ελληνική ιστορία εξελίχθηκε μέσα σε αυτά τα διακόσια χρόνια σε έναν συνεχή διάλογο με τις διεθνείς πραγματικότητες, σε μια πορεία διόλου ευθύγραμμη, συχνά συγκρουσιακή, μέσα από αντιπαραθέσεις, συμφωνίες, αλλά και τους αναγκαίους κάποτε συμβιβασμούς. Η μελέτη και η κατανόηση αυτής της διαδρομής αποτελούν απαραίτητο κρίκο μιας ολόενα και πιο αναγκαίας αυτογνωσίας. Όχι γιατί η ιστορία διδάσκει· αν συνέβαινε αυτό, πολλά από τα πράγματα που ζούμε σήμερα ίσως να μην είχαν συμβεί. Αλλά γιατί η ιστορία μπορεί να μας βοηθήσει να καταλάβουμε καλύτερα το παρόν, να ανοίξουμε τη ματιά μας στο σήμερα, να μπορούμε να διακρίνουμε έστω τα περιγράμματα από τα κλειστά παράθυρα στο σκοτεινό δωμάτιο. Έργα όπως αυτό που παρουσιάζουμε σήμερα μπορούν να μας επιτρέψουν να σταθούμε με μεγαλύτερη αποφασιστικότητα στα πόδια μας, να σκεφτούμε πέρα από έναν συνεχή αυτοέπαινο ή έναν αδιάκοπο αυτοοικτιρισμό.

Οι τόμοι για τους οποίους συζητάμε σχεδιάστηκαν με αφορμή την επέτειο των 200 χρόνων από την Επανάσταση του 1821. Η παρουσίασή τους γίνεται στο πλαίσιο μιας άλλης επετείου, εκείνης των 50 χρόνων από την πτώση του δικτατορικού καθεστώτος. 50 χρόνια δημοκρατικού πολιτεύματος, 50 συνεχή χρόνια λειτουργίας δημοκρατικών θεσμών στη χώρα. Αν λοιπόν οι επέτειοι δεν μιλούν, όπως είπα, για το χθες αλλά για το σήμερα και το μέλλον, τότε αυτό το έργο που παρουσιάζουμε έρχεται να συνομιλήσει απόλυτα νομίζω με το πνεύμα της φετινής επετείου: την ανάγκη μιας εμπεριστατωμένης γνώσης του παρελθόντος, την ανάγκη μιας κριτικής στάσης και μιας αναστοχαστικής ματιάς, την κατανόηση αλλά και την υποστήριξη των δημοκρατικών θεσμών σε δύσκολους καιρούς, σε ένα κράτος που γεννήθηκε 200 χρόνια πριν μέσα από μια Επανάσταση που ζητούσε εθνική ανεξαρτησία και κοινωνική δικαιοσύνη.

Σας ευχαριστώ.

ΤΕΛΕΤΗ ΑΠΟΝΟΜΗΣ
ΤΟΥ ΤΙΤΛΟΥ ΤΟΥ ΕΠΙΤΙΜΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΗ
ΣΤΟΝ ΟΜΟΤΙΜΟ ΚΑΘΗΓΗΤΗ
ΤΗΣ ΘΕΟΛΟΓΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ
ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ
ΚΥΡΙΟ ΒΛΑΣΙΟ ΙΩ. ΦΕΙΔΑ

Τη 17^η Απριλίου 2024, ημέρα Τετάρτη και ώρα 12.00, στη Μεγάλη Αίθουσα του Πανεπιστημίου Αθηνών, πραγματοποιήθηκε η τελετή απονομής του τίτλου του Επίτιμου Καθηγητή στον Ομότιμο Καθηγητή της Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών κύριο **Βλάσιο Ιω. Φειδά**.

***Η Α.Θ.Π. ο Οικουμενικός Πατριάρχης κύριος Βαρθολομαίος Α΄**
τίμησε την εκδήλωση με την παρουσία του.*

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

- * Προσφώνηση από τον Πρύτανη του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, Καθηγητή κύριο Γεράσιμο Σιάσο.
- * Παρουσίαση του έργου και της προσωπικότητας του τιμωμένου από τον Αναπληρωτή Καθηγητή του Τμήματος Θεολογίας κύριο Ιωάννη Αντ. Παναγιωτόπουλο.
- * Αναγόρευση του τιμωμένου:
Ανάγνωση του Ψηφίσματος και Επίδοση της περγαμηνής από τον Κοσμήτορα της Θεολογικής Σχολής, Καθηγητή κύριο Εμμανουήλ Καραγεωργούδη.
Επίδοση τιμητικής πλακέτας στον τιμώμενο από τον Πρύτανη του Πανεπιστημίου Αθηνών, Καθηγητή κύριο Γεράσιμο Σιάσο.
- * Ομιλία του τιμωμένου Επίτιμου Καθηγητή κυρίου Βλασίου Ιω. Φειδά, με τίτλο: «Η σύγχρονη οικουμενική αποστολή της ορθόδοξου εκκλησίας και η πολυεθνική ορθόδοξη Διασπορά».

ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ ΣΙΑΣΟΥ

Καθηγητή και Πρύτανη του ΕΚΠΑ

ΠΡΟΣΦΩΝΗΣΗ

Παναγιώτατε (Οικουμενικέ Πατριάρχα κ.κ. Βαρθολομαίε),

Η παρουσία Σας σήμερα εδώ, στην ιστορική Μεγάλη Αίθουσα του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, του οποίου είστε **Επίτιμος Διδάκτωρ όλων των Σχολών και των Τμημάτων του –ο Μόνος που έχει λάβει αυτή τη διάκριση από το αρχαιότερο Πανεπιστήμιο της Ελλάδας–** μας γεμίζει χαρά και περηφάνια και αποτελεί για μας εξιδιασμένη τιμή και ιδιαίτερη ευλογία.

Επιθυμώ να Σας εκφράσω, Παναγιώτατε, εκ μέρους των Πρυτανικών Αρχών, την αγάπη και τον σεβασμό με τον οποίο περιβάλλουμε το Οικουμενικό Πατριαρχείο και το πρόσωπό Σας, καθώς διά της διακονίας και των ενεργειών Σας προβάλλετε την έννοια και την σημασία της Ορθοδοξίας, ενισχύετε τον απανταχού Ελληνισμό και αναδεικνύετε την οικουμενικότητα του Πατριαρχείου.

Στο πρόσωπό σας συμπυκνώνεται όλη η εικόνα ενός εμπνευσμένου ιεράρχη, που με το κήρυγμα και τις ιδέες του μπορεί να εμπνεύσει όχι μόνο το ορθόδοξο ποίμνιο αλλά και κάθε συνάνθρωπό μας. Η πολύχρονη και πολύπλευρη προσφορά Σας, το πολυδιάστατο έργο Σας στην Μητέρα Εκκλησία, το Οικουμενικό Πατριαρχείο –έργο με πραγματικά οικουμενικά χαρακτήρα και με όραμα για ένα βιώσιμο μέλλον με βάση τις πανανθρώπινες αξίες της Ορθοδοξίας– Σας καθιστούν στυλοβάτη του Ελληνισμού, της Ορθοδοξίας και της Χριστιανοσύνης εν γένει.

Μακαριώτατε (Αρχιεπίσκοπε Αθηνών και πάσης Ελλάδος, Κύριε Ιερώνυμε),

Με ευφρόσυτον χαρά και ιδιαίτερη τιμή σας υποδεχόμαστε εν όψει της σημερινής τελετής στο Πανεπιστήμιό μας γνωρίζοντας ότι αποτελείτε σαρξ εκ της σαρκός μας, ως πτυχιούχος της Φιλοσοφικής και της Θεολογικής μας Σχολής και Επίτιμος Διδάκτωρ του Πανεπιστημίου μας.

Η βαθύτατα πνευματική Σας προσωπικότητα, ο ήπιος λόγος σας και η ευλογία που με αγάπη μας δώσατε την πρώτη ημέρα του ακαδημαϊκού έτους στην Πρυτανεία του Πανεπιστημίου μας είναι πολύτιμα στοιχεία και μας γεμίζουν δύναμη.

Άλλωστε το Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών έχει διαμορφώσει μια μακρά σχέση με την Εκκλησία. Αυτή η σχέση διαμορφώθηκε από τα πρώτα βήματα του νεοσύστατου Ελληνικού Κράτους, εν μέρει και λόγω του σημαντικού ρόλου που έπαιξε η Ορθόδοξη Εκκλησία στη διαμόρφωση της εθνικής ταυτότητας και στην Εκπαίδευση.

Ας μην ξεχνούμε ότι ήταν το ελληνορθόδοξο ήθος μαζί με το εθνικό φρόνημα που αποτέλεσαν τη βάση των επαναστατικών κινημάτων των υποδούλων, και βέβαια και της Ελληνικής Επανάστασης του 1821. Έτσι οι δυο θεσμοί υπήρξαν από τους βασικούς πυλώνες της συγκρότησης του ελληνικού κράτους, συντελώντας καθοριστικά στη διαμόρφωση της ελληνοχριστιανικής ταυτότητάς του, όπως διαμορφώθηκε στον 19ο αιώνα, καθώς και στην εξέλιξη της θεολογικής σκέψης στον ορθόδοξο κόσμο.

Η δημιουργία δε της Θεολογικής Σχολής του ΕΚΠΑ, από την πρώτη στιγμή της ίδρυσής του, το 1837 –όταν, όπως είναι γνωστό, δεν υπήρχε Θεολογική Σχολή πανεπιστημιακού επιπέδου σε καμία ορθόδοξη χώρα κατά την ίδια χρονική περίοδο– αποτέλεσε τον καταλύτη για τις στενές σχέσεις ανάμεσα στην Εκκλησία της Ελλάδας και στο Ίδρυμά μας.

Σε αυτούς τους δύο αιώνες το σύνολο σχεδόν των προσωπικοτήτων που κόσμησαν και κοσμούν την εκκλησιαστική ιεραρχία σπούδασαν στη Θεολογική Σχολή, ενώ σημαντικότετοι ιεράρχες υπήρξαν, είτε είναι έως σήμερα, μέλη του ακαδημαϊκού προσωπικού του.

Η παρουσία των δυο λαμπρών ιεραρχών σήμερα ανάμεσά μας, ως σταθερών βάθρων από όπου αντλούμε αισιοδοξία και δύναμη, αφενός λαμπρύνει τη σημερινή τελετή και το Πανεπιστήμιό μας και αφετέρου ενισχύει περαιτέρω την διαχρονική συνεργασία του Ιδρύματός μας με το Οικουμενικό Πατριαρχείο και την Εκκλησία της Ελλάδος, βάσει των προγραμματικών του στόχων.

Στην σημερινή εξάλλου τελετή, προς τιμήν του Ομότιμου Καθηγητή Βλάσιου Φειδά, αποτυπώνονται για άλλη μια φορά με emphaticό τρόπο οι ισχυροί δεσμοί του Πανεπιστημίου μας με τον ιερό θεσμό του Οικουμενικού Πατριαρχείου και το σεπτό πρόσωπο του Πατριάρχου του Γένους καθώς και το πνεύμα αγάπης και ομόνοιας με την Εκκλησία της Ελλάδας και το πρόσωπο του Αρχιεπισκόπου Αθηνών και πάσης Ελλάδος.

Στο πλαίσιο αυτό, με ιδιαίτερη τιμή λόγω της εμβέλειας και του σημαντικού έργου της τιμωμένης προσωπικότητας, και τηρώντας, πάντα, την παράδοση του Ιδρύματός μας να αποδίδουμε τιμές σε προσωπικότητες που έχουν προσφέρει πολλαπλώς στην Επιστήμη, έχουμε σήμερα την ιδιαίτερη χαρά της απόδοσης της ύψιστης τιμής, της ανακήρυξης σε Επίτιμο Καθηγητή του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών του Ομότιμου Καθηγητή της Θεολογικής Σχολής κ. Βλάσιου Φειδά.

Η απονομή του τίτλου αποτελεί έναν φόρο τιμής, καθώς ο Καθηγητής Βλάσιος Φειδάς αποτελεί μια εξέχουσα φυσιογνωμία της Ελληνορθόδοξης Εκκλησίας και μια δεσπόζουσα μορφή στον χώρο της θεολογικής επιστήμης και έρευνας.

Είναι ένας από τους επιφανέστερους θεολόγους της εποχής μας, που εναρμονίζει τη βαθιά γνώση της παράδοσης της Εκκλησίας με την ενσυνείδητη στάση απέναντι στον σύγχρονο κόσμο.

Ο τιμώμενος γεννήθηκε το 1936 στο Κιάτο Κορινθίας. Φοίτησε στη Θεολογική Σχολή Αθηνών και πραγματοποίησε μεταπτυχιακές σπουδές στα Πανεπιστήμια του Δουβλίνου και του Μάντσεστερ και στη συνέχεια στο Ινστιτούτο Εκκλησιαστικού Δικαίου του Στρασβούργου.

Διετέλεσε τακτικός Καθηγητής στην έδρα της Γενικής Εκκλησιαστικής Ιστορίας της Θεολογικής Σχολής του ΕΚΠΑ από το 1975 μέχρι το 2003, από όπου αποχώρησε ως Ομότιμος. Μεταξύ των ετών 1981 και 1983 διετέλεσε Κοσμήτορας της Θεολογικής Σχολής.

Δίδαξε, επίσης, στη Θεολογική Σχολή του Μπάλαμαντ του Λιβάνου και στο Ινστιτούτο Μεταπτυχιακών Σπουδών Ορθοδόξου Θεολογίας στο Κέντρο του Οικουμενικού Πατριαρχείου στο Σαμπεζύ της Γενεύης ενώ υπηρέτησε ως Γενικός Διευθυντής Θρησκευμάτων στο Υπουργείο Παιδείας και ως Κυβερνητικός Επίτροπος στην Ιερά Σύνοδο της Εκκλησίας της Κρήτης.

Ο τιμώμενος είναι ένας εμβληματικός ερευνητής, που εργάζεται μέχρι σήμερα ακατάπαυστα στον χώρο της θεολογικής επιστήμης και έρευνας.

Σε κάθε έκφανση του ερευνητικού και διδακτικού του έργου υπήρξε κορυφαίος.

Καλλιέργησε σε εύρος και βάθος την Εκκλησιαστική Ιστορία, συντάσσοντας πρωτοποριακές μελέτες, οι οποίες άνοιξαν νέους ορίζοντες έρευνας σε διεθνές επίπεδο.

Ο ίδιος καλλιέργησε με εξίσου σημαντικές μελέτες το Κανονικό Δίκαιο, αναδεικνύοντας πολύτιμες πτυχές των εκκλησιαστικών θεσμών, ιδιαιτέρως

αυτές που αναφέρονται στη θέση του Οικουμενικού Πατριαρχείου στον εκκλησιαστικό οργανισμό.

Εργάστηκε με πάθος για τη δημιουργία Καταστατικών Χαρτών διαφόρων Ορθοδόξων Εκκλησιών και άλλων Κανονισμών επιμέρους εκκλησιαστικών καθιδρυμάτων.

Πολύτιμη παραμένει η συμβολή του στην προετοιμασία της Αγίας και Μεγάλης Συνόδου της Ορθοδόξου Ανατολικής Εκκλησίας, που έλαβε χώρα στην Κρήτη το 2016.

Η συμβολή του στην έρευνα αναδεικνύεται περαιτέρω και από το πλήθος των μαθητών του ανά την Χριστιανική Οικουμένη, τους οποίους κατήθυνε ως Σύμβουλος Καθηγητής σε διδακτορικές και μεταπτυχιακές μελέτες.

Ο διακεκριμένος συνάδελφος, καθηγητής του Τμήματος Θεολογίας κ. Ιωάννης Παναγιωτόπουλος, που θα ακολουθήσει στο βήμα, θα αναφερθεί εκτενέστερα στο πραγματικά πολύ σημαντικό και ιδιαίτερα μεγάλο έργο του τιμωμένου και θα μας δώσει εναργέστερη εικόνα για έναν **διεθνώς καταξιωμένο επιστήμονα** με πληθωρική παρουσία στα μείζονα γεγονότα της σύγχρονης εκκλησιαστικής ζωής, στη διαχείριση των οποίων άφησε τη «σφραγίδα» του.

Κύριε Φειδά,

Το Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών σας αποδίδει σήμερα την ύψιστη τιμή, εξαίροντας το επιτελούμενο σπουδαίο έργο σας, τον μεγαλόπνοο ζήλο σας και την προσφορά σας προς την ακαδημαϊκή και την εκκλησιαστική κοινότητα, τον οικουμενικό Ελληνισμό και την Ορθοδοξία.

Εκ μέρους των πρυτανικών αρχών σας συγχαίρω και σας εύχομαι από βάθους καρδιάς να συνεχίσετε με την ίδια επιτυχία το πολύτιμο για όλους μας επιστημονικό σας έργο!

ΙΩΑΝΝΗ Α. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΥ

Αναπληρωτή Καθηγητή της Θεολογικής Σχολής του ΕΚΠΑ

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΟΥ ΤΙΜΩΜΕΝΟΥ

*Απαγγέλω ὑμῖν, καὶ οὐ κρύψω ἀφ' ὑμῶν μυστήρια Θεοῦ.
Ὅτι αὐτὸς καὶ τῆς σοφίας ὁδηγὸς ἐστὶ, καὶ τῶν σοφῶν διορθωτής·
καὶ ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ πᾶσα φρόνησις, καὶ ἔργασιων ἐπιστήμη
(Σοφίας Σολομῶντος τὸ ἀνάγνωσμα,
στὸν Ἑσπερινὸ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου).*

Παναγιώτατε,
Μακαριώτατε,
Κύριε Πρύτανη,
Κυρίες καὶ κύριοι,

Ἡ ἐπιστήμη τῆς Θεολογίας ἐορτάζει σήμερα ἐν τῷ Ἐθνικῷ καὶ Καποδιστριακῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν, ἐορτάζει τιμώντας μὲ τὸν μέγιστο ἀκαδημαϊκὸ τίτλο τὸν διδάσκαλό μας, τὸν καθηγητὴ κ. Βλάσιο Φειδᾶ. Ὁ Ὀμότιμος Καθηγητὴς τῆς Γενικῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας τοῦ Πανεπιστημίου μας γεννήθηκε στίς 19 Φεβρουαρίου τοῦ ἔτους 1936 στὸ Κιάτο τῆς Κορινθίας. Ἀπόφοιτος τῆς περιώνυμης Ἐκκλησιαστικῆς Σχολῆς Κορίνθου, σπούδασε στὴν καθ' ἡμᾶς γεραρὰ Θεολογικὴ Σχολὴ καὶ ἀπεφοίτησε μὲ ἄριστα τὸ ἔτος 1959. Παρακολούθησε μεταπτυχιακὲς σπουδὲς στὰ Πανεπιστήμια τοῦ Δουβλίνου (1960-1961), τοῦ Στρασβούργου (1961-1963), τοῦ ὁποίου καὶ ἀνακηρύχθηκε διδάκτωρ, καὶ τῆς Χαϊδελβέργης (1963-1964). Εἰδικεύθηκε στὴν Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, στὴν Σλαβολογία καὶ στὸ Ἐκκλησιαστικὸ Δίκαιο. Ἡ Διδακτορικὴ του Διατριβὴ ἀφοροῦσε τὴν ἐπίδραση τῶν πηγῶν τοῦ Βυζαντινοῦ καὶ Κανονικοῦ Δικαίου στὴ διαμόρφωση τοῦ πρώιμου Ρωσικοῦ Δικαίου. Τὸ ἔτος 1969 ἐξελέγη ὑφηγητής, τὸ 1970 ἑκτακτος καθηγητὴς καὶ τὸ 1975 τακτικὸς καθηγητὴς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Ἐθνικοῦ καὶ Καποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν μέχρι τὸ ἔτος 2003, ὅταν ἀποχώρησε ὡς Ὀμότιμος.

Ὁ πολὺς Καθηγητὴς Βλάσιος Φειδᾶς διαδέχθηκε στὴν ἔδρα τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας τὸν ὑψημαθὴ Γεράσιμο Κονιδάρη, τὸν ἐπιμελέστατο

Αρχιμανδρίτη Βασίλειο Στεφανίδη, τὸν εὐμεγέθη Ἀρχιεπίσκοπο Ἀθηνῶν Χρυσόστομο Α΄ (Παπαδόπουλο), καὶ τὸν ρηξικέλευθο Ἀναστάσιο-Διομήδη Κυριακό, πὺν κόσμησαν μὲ τὰ ἔργα καὶ τὴ διδασκαλία τους τὸ ἀντικείμενο τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας, διατηρώντας τὴν μακραίωνη παράδοση τοῦ Γένους μας. Ὅπως ὁ πατέρας γεννᾷ τὸ υἱό του, γιὰ νὰ διαδεχθεῖ ἡ μιὰ γενιὰ τὴν ἄλλη, ἔτσι καὶ ὁ δάσκαλος ὀφείλει νὰ γεννήσει ἕναν μαθητὴ γιὰ νὰ τὸν διαδεχθεῖ. Ὁ δάσκαλος λαμβάνει τὸ χάρισμα τῆς παιδείας, καὶ ὅπως στὴν παραβολὴ τοῦ ταλάντου (Ματθ. 25,14), ὀφείλει νὰ τὸ αὐξήσῃ καὶ νὰ τὸ παραδώσῃ. Ἔτσι, καὶ ὁ μαθητὴς πρέπει νὰ εἶναι ἰσάξιος μὲ τὸν δάσκαλο πατέρα του, *πατρόμοιος*, ὥστε νὰ ὁμολογεῖ: *ἐντεῦθεν εἰς τὰ τῆς θεολογίας μετέβην μυστήρια, ἣν τε παῖδες Ἑλλήνων παρέδωκαν, καὶ ἣν οἱ καθ' ἡμᾶς θεολόγοι διεσάφησαν ἀπλανέστατα*. Γιατὶ σκοπὸς αὐτῆς τῆς γέννας, τῆς ἀδιάσπαστης διαδοχῆς, εἶναι τὸ *κατὰ φιλοσοφίαν γένος χρυσοῦν ἐν βίῳ μέχρι παντὸς διασώζεται*. Ὁ δάσκαλός μας πὺν ἀφήνει διαδόχους, *τοῦ τόκου τούτου θαυμασίου παραίτιος, ἀθάνατον κληροῦται τὴν εὐκλειαν* (PG 94, 444).

Ἡ ἀφρηρία τοῦ θεολογικοῦ ἔργου τοῦ Καθηγητοῦ Βλασίου Φειδᾶ συνέπεσε μὲ μία περίοδο πολύκεντρων συγχύσεων, ὡς ἀποτέλεσμα τῆς αὐξανόμενης ἐπιρροῆς τοῦ εὐσεβισμοῦ μέχρι τὸ τέλος τῆς δεκαετίας τοῦ 1960, καὶ τῆς ἐνσυνείδητης ἢ μιμητικῆς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἐλλείψει ἄλλων προτύπων γιὰ μιὰ μερίδα Ἑλλήνων θεολόγων, χρήσης τῆς ὀρολογίας τῶν σλαβοφίλων θεολόγων καὶ τῶν μαθητῶν τους, τῶν ὁποίων τὰ ἔργα μεταφράζονταν στὴν Ἑλληνικὴ ἀπὸ συγκεκριμένο κύκλο, γοητεύοντας. Πάντοτε ἡ Ἐκκλησία μὲ τὴν ἐφαρμογὴ τοῦ κριτηρίου τῆς ἐμπειρικῆς βιώσεως τοῦ περιεχομένου τῆς Ἀποστολικῆς Παραδόσεως *διέκρινε χωρὶς δυσχέρειας τὴν ἑτεροδοξία καὶ ἐνεργοποιοῦσε ὑπὸ ἐξαιρετικὰ ἐπαχθεῖς συνθήκες ὁλόκληρο τὸ ἐκκλησιαστικὸ σῶμα γιὰ τὴν ἐξουδετέρωση τῆς αἰρετικῆς ἀπειλῆς*. Ἔτσι, σὲ αὐτὴν τὴν κρίσιμη στιγμή ἐνδυναμώθηκαν καὶ ἀναγεννήθηκαν τὰ μοναστικά καὶ πνευματικά κέντρα τῆς Ὁρθοδοξίας. Ὡστόσο ἡ ἐπαναφορὰ τῆς ἐμπειρικῆς βίωσης τοῦ περιεχομένου τῆς Ἀποστολικῆς Παραδόσεως, πὺν κινδύνευσε νὰ ἀδρανοποιηθεῖ ἀπὸ τὴ νοησιαρχία τοῦ εὐσεβιστικοῦ κινήματος ἢ νὰ ἀλλοιωθεῖ ἀκρίτως ἀπὸ τὴν ἀπήχηση θεολογικῶν μετεωρισμῶν, πραγματώθηκε καὶ στίς Θεολογικές μας Σχολές, μὲ κυρίαρχη τὴν προτροπὴ γιὰ ἐπιστροφή στὴν Παράδοση καὶ τοὺς Πατέρες. Ὁ Καθηγητὴς Βλάσιος Φειδᾶς, ἔχοντας παραλάβει τὸ ἀναγεννητικὸ ἐκκλησιαστικὸ φρόνημα ἀπὸ τὴν περιώνυμο Ἐκκλησιαστικὴ Σχολὴ τῆς Κορίνθου, τὸ καλλιέργησε, τὸ ἐμπλούτισε καὶ τὸ κατέστησε κτῆμα ὄχι μόνο τῶν μαθητῶν του, ἀλλὰ τοῦ συνόλου τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος. Ὡς ἐκ τούτου διαπίστωσε ὅτι ἡ *ὅποιαδήποτε ἀμφισβήτηση τῆς ὄντολογικῆς ταυτίσεως τόσο τοῦ*

εὐχαριστιακοῦ, ὅσο καὶ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ «σώματος Χριστοῦ» πρὸς τὸ ἐκ τῶν ἀγνῶν αἱμάτων τῆς παρθένου Μαρίας δημιουργικῶς προσληφθὲν αἰώνιο ἱστορικὸ σῶμα Χριστοῦ θέτει συγχρόνως ὑπὸ ἀμφισβήτηση καὶ τὴν ἄρρηκτη σχέση τῆς Χριστολογίας μὲ τὴν Πνευματολογία στῇ θεολογικῇ ἐρμηνείᾳ ὅχι μόνον τοῦ μυστηρίου τῆς ἐν Χριστῷ θείας οἰκονομίας, ἀλλὰ καὶ τοῦ μυστηρίου τῆς Ἐκκλησίας στὴν ἱστορία τῆς σωτηρίας (Φειδᾶς, Ἐκκλησιολογία, σελ. 107).

Σὲ αὐτὴν τὴν προοπτικῇ, Θεός, ἄνθρωπος καὶ κόσμος συνθέτουν τὸ αἰώνιο τρίπτυχο τῆς ἱστορίας τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἡ ὁποία σφραγίσθηκε ἀπὸ τὸ λυτρωτικὸ μήνυμα τῆς χριστιανικῆς πίστεως ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὶς ὁποιοσδήποτε θετικὲς ἢ ἀρνητικὲς ἀξιολογήσεις τῶν συγκεκριμένων σὲ κάθε ἐποχὴ ἢ σὲ κάθε τόπο πραγματώσεων τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ βίου. Ἀναζητώντας, λοιπόν, τὴ θεολογικὴ ταυτότητα τοῦ Καθηγητῆ Βλασίου Φειδᾶ, θὰ πρέπει νὰ στραφοῦμε στὸ τρίτομο ἔργο του, περὶ τῆς Πενταρχίας τῶν Πατριαρχῶν. Ὁ πρῶτος τόμος ἐκδόθηκε τὸ 1969, ὁ δεύτερος τὸ 1970 καὶ ὁ τρίτος τὸ 2012. Ἡ θεμελιακὴ τυπολογία τῶν πρεσβείων τιμῆς, πρὸς τὸ δίκαιο χειροτονιῶν καὶ τὶς κρίσεις ἐπισκόπων, τοῦ ἐπέτρεψε τὴν ὀρθὴ ἐρμηνεία καὶ κατανόηση τοῦ θεσμοῦ τῆς Πενταρχίας τῶν Πατριαρχῶν, ἐντάσσοντας τὴ λειτουργία τοῦ θεσμοῦ στὸ ὀρθὸ ἱστορικὸ πλαίσιο. Ὅπως ὁ ἴδιος παρατηρεῖ συμπερασματικὰ στὸν τελευταῖο τόμο, τὸ ἱστορικὸ βάθος τῆς κανονικῆς παραδόσεως γιὰ τὶς θεσμικὲς λειτουργίες τῆς διοικητικῆς ὁργανώσεως τῆς Ἐκκλησίας συνδέεται ἀρρήκτως πρὸς τὴν ὀρθόδοξη ἐκκλησιολογία καὶ βεβαιοῦται διὰ τῆς πολυτίμου προσφορᾶς τοῦ θεσμοῦ τῆς Πενταρχίας τῶν πατριαρχῶν, ὑπὸ τὴν αἰγίδα τοῦ Οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου, ἀφ' ἐνὸς μὲν γιὰ τὴν ὑπεράσπιση τῆς ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας στὴν παραδοθεμένη πίστι καὶ τὴν κανονικὴ τάξη, ἰδίᾳ διὰ τῆς κινητοποιήσεως τοῦ θεσμοῦ τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων τῆς πρώτης χιλιετίας, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ τὴν προστασία τῶν ἐμπεριστάτων κατὰ τὸπους Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν ἐκ τῆς ἀθεμίτου προσηλυτιστικῆς δράσεως τῶν ἑτεροδόξων προπαγανδῶν ... Τὰ ... αὐθεντικά στοιχεῖα τῶν πηγῶν ἐπιβεβαιοῦν πλήρως ... τὴ διαχρονικὴ, ἀκλόνητη καὶ ἐνεργὴ θέση τοῦ θεσμοῦ τῆς Πενταρχίας τῶν πατριαρχῶν στὴν ἐκκλησιαστικὴ συνείδηση τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως... (Φειδᾶς, Πενταρχία, τ. III, σελ. 452).

Παράλληλα μᾶς παρέδωσε τὸ μνημειώδες, ἐντυπωσιακὸ καὶ ἀνυπέρβλητο ἔργο του, τὴν τρίτομη Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, καρπὸ τῆς πολυετοῦς ἔρευνας καὶ συγγραφικῆς του δραστηριότητος, ἀλλὰ καὶ τῆς πολυσχιδοῦς του δράσης. Τὸ ἔργο, ἐγχειρίδιο τῶν νεωτέρων, ἐνεργὸ ἀνάγνωσμα καὶ ἀντικείμενο μελέτης, δὲν ἔχει ἀκόμη ἀποτιμηθεῖ πλήρως οὔτε ὡς πρὸς τὸ μέγεθός του οὔτε ὡς πρὸς τὴν ἀξία του. Ἀλλὰ οφείλουμε νὰ σημειώσουμε καὶ νὰ ἐπισημάνουμε ταυτόχρονα ὅτι μέσα ἀπὸ αὐτὴν τὴν πολύτομη μελέτη, μᾶς ἐπέτρεψε νὰ κατανοήσουμε ὅτι σὲ

ὅλες τὶς Οἰκουμενικὲς ἢ Μείζονες Συνόδους, ποὺ συνεκλήθησαν μετὰ τὴν Δ΄ Οἰκουμενικὴ Σύνοδο ... συμμετεῖχε πάντοτε ὁ πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως. Ἀλλά, ἐνῶ οἱ ἄλλοι πατριαρχικοὶ θρόνοι ἐκπροσωποῦνταν διὰ ὀλιγομελοῦς ἀντιπροσωπείας, τὸν κορμὸ τοῦ συνοδικοῦ σώματος συγκροτοῦσαν οἱ ἱεράρχες τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου. Κατὰ συνέπεια στὶς Ἐνδημοῦσες Συνόδους, στὶς ὁποῖες συμμετεῖχαν ἀντιπροσωπεῖς τῶν ἐμπερίστατων πατριαρχείων τῆς Ἀνατολῆς, δὲν ἀπουσίαζε ἡ μέριμνα γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση κοινῶν ζητημάτων μείζονος ἐνδιαφέροντος, ἡ ὁποία καὶ δημιούργησε καὶ ἀνάλογη ἐθιμικὴ τάξη, καὶ αὐξήσε το ἐκκλησιαστικὸ κῦρος τῶν κατὰ καιροὺς συνόδων, ὥστε ὀρισμένους ἐξ αὐτῶν νὰ λάβουν καὶ τὸ κῦρος Οἰκουμενικῆς Συνόδου. ... Ἐπομένως, τόσο πρὶν ὅσο καὶ μετὰ τὸ Μεγάλον Σχίσμα (1054) στὰ ἐξαιρετικὰ προνόμια τοῦ πρώτου θρόνου, τὰ ὁποῖα δηλώνονταν μὲ τὸν τίτλον οἰκουμενικός, ἦταν ἡ δυνατότητα χαρακτηρισμοῦ τῆς Ἐνδημούσης Συνόδου Μείζονος, ἢ καὶ Οἰκουμενικῆς ἂν ἐκπροσωποῦνταν σὲ αὐτὴν καὶ οἱ ἄλλοι πατριάρχες. Ἔτσι, τόσο ἡ ἡγνατιανὴ σύνοδος τῆς Κωνσταντινουπόλεως τοῦ 869-870, ὅσο καὶ ἡ φωτιανὴ τοῦ 879-880, στὶς ὁποῖες συμμετεῖχαν καὶ τὰ πέντε πατριαρχεῖα, αὐτοπροσδιορίστηκαν ὡς Οἰκουμενικὲς! Ἡ μὴ παρουσία τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου στὶς συνόδους, τὶς καθιστοῦσε ἄκυρες, ὥστε οὐδέποτε νὰ τεθεῖ σὲ ἀμφισβήτηση ἡ ἄρρηκτη σχέση τοῦ Πρώτου μὲ τὴν κανονικὴ λειτουργία τοῦ συνοδικοῦ θεσμοῦ.

Ἀσφαλῶς ἡ ἀναφορὰ στὴν ἐργογραφία τοῦ Καθηγητῆ Βλασίου Φειδᾶ, μὲ τὰ περισσότερα ἀπὸ 400 ἄρθρα καὶ τὶς δεκάδες μονογραφίες, δὲν θὰ ἦταν δυνατόν νὰ παρακάμψει τὴν ιδιαίτερης ἀξίας στὸ ἔργο του προβολὴ τῆς Ἰωαννείου Ἀποστολικότητος τοῦ θρόνου τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἡ συμβολὴ του αὐτὴ τέμνει τὸν ἴδιον τὸν διάλογον μὲ τὴ Δύση, ἐὰν ὅχι καὶ τὸν προσωπικὸν διάλογον τοῦ Καθηγητῆ μὲ τὶς πηγές, ὅχι μόνο γιὰ τὸ ἀπαντᾶ στὸ καίριον ζήτημα τῆς ἀμφισβήτησης τῆς ἀποστολικότητος τοῦ θρόνου τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀλλὰ γιὰ τὸ προσδιορίζει τὸ θεολογικὸ πεδίον ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐδράζεται ἡ αὐθεντία τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, ὅπου Ἀνδρέας Ἰωάννης, καὶ ὅπου Ἰωάννης Ἀνδρέας, ὡς γνήσια ἀναφορὰ στὴν Παράδοσιν καὶ τὴν πράξιν τῆς Ἐκκλησίας. Ὡς ἐκ τούτου τὸ σύνολον τοῦ ἔργου του, κατὰ τὸ μείζον ἢ ἔλασσον, ἔχει ἱστορικοκανονικὸν περιεχόμενον ἢ καὶ ἀναφορὰ, ἀφοῦ ὅπως οἱ Πατέρες τῆς Β΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου διαπίστωσαν, ὁ διαχωρισμὸς τῶν ζητημάτων πίστεως ἀπὸ τὰ ζητήματα κανονικῆς τάξεως ἦταν ἐσφαλμένος (Φειδᾶς, Ἐκκλ. Ἰστ. Α΄, σελ. 528).

Κατὰ τὴν μακρὰ ἀκαδημαϊκὴν του καριέρα ὁ Καθηγητὴς Βλάσιος Φειδᾶς προσέφερε καὶ συνεχίζει νὰ προσφέρει σὲ τακτὰ χρονικὰ διαστήματα, τὴν εὐκαιρίαν στοὺς προπτυχιακοὺς καὶ μεταπτυχιακοὺς φοιτητὰς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Ἀθηνῶν νὰ παρακολουθήσουν μαθήματά του, μετακενώνοντας τὸν

σπάνιο θεολογικό του πλοῦτο. Μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1981 καὶ 1983 διετέλεσε κοσμήτορας τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Ἀθηνῶν, συμβάλλοντας μὲ τὴν παρουσία του στὴν ὁμαλὴ μετάβαση στὴ νέα δομὴ, μὲ τὴν ἴδρυση τῶν δύο Τμημάτων μὲ διακριτὰ Προγράμματα Προπτυχιακῶν Σπουδῶν. Παράλληλα, δίδαξε ὡς Καθηγητὴς, σὲ μιὰ πολὺ δύσκολη περίοδο, στὴ Θεολογικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Μπαλαμάντ, τοῦ Πατριαρχείου Ἀντιοχείας (1979-1990). Πρωτοστάτησε στὴν ἴδρυση τοῦ Ἰνστιτούτου Μεταπτυχιακῶν Σπουδῶν Ὁρθοδόξου Θεολογίας στὸ Κέντρο τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου στὸ Σαμπεζὺ τῆς Γενεύης, ὅπου δίδαξε ἀπὸ τὸ 1997 μέχρι καὶ τὸ 2019 καὶ διεύθυνε ὡς κοσμήτορας ἀπὸ τὸ 2003 μέχρι καὶ τὸ 2019. Θὰ ἀπαιτοῦσε πολὺ χρόνο νὰ ἀναφερθοῦμε διεξοδικὰ στὶς τιμητικὲς διακρίσεις καὶ τὰ ὀφίκια, ἀλλὰ θὰ ἦταν παράλειψη νὰ μὴν ἀναφέρουμε ὅτι ἔλαβε τὸ ὀφίκιο τοῦ Ἀρχοντος Διδασκάλου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου (1998) καὶ τὸν Χρυσὸ Σταυρὸ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος (2006).

Καὶ πράγματι, ὁ δάσκαλός μας Καθηγητὴς Βλάσιος Φειδᾶς εἶναι φορέας ἀληθῆς τοῦ ὀφφικίου τοῦ Ἀρχοντος Διδασκάλου. Ὑπῆρξε συνεργάτης τῶν ἐκδόσεων «Πάπυρος», συμβάλλοντας στὸ κολοσσιαῖο ἔργο τῆς πιὸ σημαντικῆς σύγχρονης Ἑλληνικῆς Ἐγκυκλοπαίδειας. Εἶναι μέλος πολλῶν ἐπιστημονικῶν Ἑταιρειῶν, καὶ ἐκπροσώπησε στοὺς διαλόγους καὶ στὸ Παγκόσμιο Συμβούλιο Ἐκκλησιῶν τὶς Ἐκκλησίες Ἀλεξανδρείας, Ἱεροσολύμων καὶ Ἑλλάδος, ἐνῶ συμμετεῖχε σὲ εἰδικὲς ἀποστολὰς τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν καὶ τοῦ Ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν τῆς Ἑλλάδος. Ἡ συμβολὴ του στὴν ὀλοκλήρωση τῶν θεολογικῶν κειμένων τοῦ διαλόγου μὲ τοὺς προχαλκηδονίους (1992) ἦταν ἀποφασιστικὴ, παραδίδοντας ἓνα κείμενο ποὺ ἀνοίγει παράθυρο ἐλπίδας γιὰ τὴν ἐνότητα τῆς χριστιανοσύνης στὴν Ἀνατολή, καὶ κατεύθυνεν Κύριος ... ἐν χειρὶ αὐτοῦ (Παραλ. Β', 17,5).

Μάρτυρας ἀληθείας, ἀναλώθηκε στὴν στήριξη καὶ ἐπίτευξη τοῦ ὁράματος τῆς Ἀγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, συμμεριζόμενος τὸν κόπο, τὶς ἀγωνίες καὶ τὸν ἀγῶνα τοῦ Πατριάρχου τοῦ Γένους μας. Ὁ Κανονισμὸς Λειτουργίας τῶν Πανορθοδόξων Διασκέψεων ὑπῆρξε ἰδιαίτερα σημαντικός, καθὼς, μεταξὺ τῶν ἄλλων πρωτοβουλιῶν, ἐπιτάχυνε τὴν πορεία πρὸς τὴν Ἀγία καὶ Μεγάλὴ Σύνοδο, μὲ τὴν κατάλληλη προετοιμασίαν τῶν θεμάτων. Ἡ Γραμματεία ἐπὶ τῆς Προπαρασκευῆς τῆς Ἀγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου προσέφερε σημαντικὸ ἔργο μὲ τὴν ταχύτερη ἀντιμετώπιση ποικίλων καὶ πολλαπλῶν ζητημάτων μὲ τὴν ὑποστήριξη τῶν συνοδικῶν διαδικασιῶν καὶ τῶν συγκροτηθέντων ἰδιαίτερων ἐπιτροπῶν. Τέλος, συνέταξε τόσο τὸν Κανονισμὸ Λειτουργίας τῆς Συνόδου ὅσο καὶ πολλὰ ἄλλα κείμενα. Καὶ

σημειώνει ὁ ἴδιος, ἡ ἀποστολὴ αὐτὴ κάλυψε τελικῶς μία πεντηκονταετὴ περίπου περίοδο ποικίλων καὶ πολλαπλῶν, θετικῶν ἢ καὶ ἀρνητικῶν, προσωπικῶν ἐμπειριῶν ὅχι μόνο γιὰ τὴ συνεπῆ ἀνταπόκριση στὴν ἀναληφθεῖσα εὐθύνη, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴ γενικότερη ἀξιολόγηση τῆς ἐπιρροῆς τῆς συνοδικῆς συνειδήσεως τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας στὴ διαχρονικὴ λειτουργία τῶν διορθοδόξων καὶ διεκκλησιαστικῶν σχέσεων καὶ ἀντιστρόφως. Καὶ κατεύθυνεν Κύριος ... ἐν χειρὶ αὐτοῦ (Παραλ. Β΄, 17,5).

Μᾶς ἀναφέρουν οἱ βυζαντινοὶ χρονογράφοι ὅτι ὑπῆρχε κατὰ τύπον ἀρχαῖον, **οἰκουμενικὸς διδάσκαλος** ἔχων συλλήπτορας ἄνδρας τῶν ἐν τέλει τὸν ἀριθμὸν ιβ΄ πᾶσαν ἐπιστήμην μετερχομένους καὶ τὰ ἐκκλησιαστικὰ κρατύνοντας δόγματα, βασιλικὰς τε διαίτας καὶ βίβλους ὡσαύτως ἔχοντας, ὧν οἱ βασιλεῖς ἄνευ βουλῆν ἢ γνώμην οὐκ ἐθέσπιζον (Συμεὼν Λογοθέτης, *Χρονικό*, 121, 9). Ἔτσι, καὶ ὁ Καθηγητὴς Βλάσιος Φειδᾶς μὲ ἀκμαῖο ἐκκλησιαστικὸ φρόνημα καὶ ἀκαδημαϊκὴ ἐπάρκεια συνέβαλε ἀποφασιστικὰ στὸν ὀρθὸ ἐπαναπροσδιορισμὸ τῶν διακριτῶν ρόλων Ἐκκλησίας καὶ Κράτους. Παράλληλα μὲ τὰ ἀκαδημαϊκά του καθήκοντα, ὑπηρέτησε ὡς Γενικὸς Διευθυντὴς Ὁρησκευμάτων τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας τὴν περίοδο 1975-1980, ἐπιμελήθηκε τὰ περὶ Ὁρησκείας ἄρθρα τοῦ Συντάγματος τοῦ 1975, συνέταξε τὸν ἰσχύοντα *Καταστατικὸ Χάρτη* τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, μὲ τὸν ἐκτελεστικὸ Νόμο 590 τοῦ 1977, ἐνῶ ἀσχολήθηκε καὶ μὲ τὸ πολὺπλοκο ζήτημα τῆς ἐκκλησιαστικῆς περιουσίας, ἔχοντας πάντα ὡς στόχο τὴν κατοχύρωση τῆς αὐτοτέλειας τῆς Ἐκκλησίας στὰ ἐσωτερικά της, καὶ τὴν ὀριοθέτηση τῆς θεσμικῆς συνεργασίας μὲ τὴν Πολιτεία. Διετέλεσε *κυβερνητικὸς ἐκπρόσωπος* στὴν Ἱερὰ Σύνοδο τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κρήτης (1975-1980) καὶ κατὰ καιροὺς σύμβουλος στὸ Ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν, καὶ μέλος τῶν Συνοδικῶν Ἐπιτροπῶν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἐξωτερικῶν Ὑποθέσεων, Παρακολούθησης Εὐρωπαϊκῶν Θεμάτων, καὶ Νομοκανονικῶν Ὑποθέσεων. Διετέλεσε σύμβουλος τῆς Διακομματικῆς Ἐπιτροπῆς τῆς Βουλῆς τῶν Ἑλλήνων γιὰ τὴν Ὁρησκεία καὶ τὴν Ὁρθοδοξία, καὶ μέλος τῶν Ἀκαδημαϊκῶν Συνδιασκέψεων Χριστιανισμοῦ καὶ Ἰσλάμ.

Βούλει θεολόγος γενέσθαι ποτέ, καὶ τῆς θεότητος ἄξιος; τὰς ἐντολὰς φύλασσε· διὰ τῶν προσταγμάτων ὁδυσσον· πρᾶξις γὰρ ἐπίβασις θεωρίας· ἐκ τοῦ σώματος τῇ ψυχῇ φιλοπόνησον (PG 35, 1080), σημειώνει ὁ ἐν ἁγίοις Κωνσταντινουπόλεως Γρηγόριος, ὁ καὶ Θεολόγος. Καὶ πράγματι, ὁ Καθηγητὴς Βλάσιος Φειδᾶς συνέβαλε στὴν ἐπαναγωγὴ τῶν σχέσεων Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας στὴν Ἑλλάδα, καθορίζοντας μία νέα ἐρμηνεία, ποὺ ἔχει ὡς ἀφετηρία τὴν παραδοσιακὴ ἀρχὴ τῆς *συναλληλίας* καὶ κατατείνει πρὸς τὴν συμβατὴ πρὸς τὴ σύγχρονη πολιτικὴ θεωρία ἀρχὴ τῆς *ὁμοταξίας* στὶς σχέσεις Κράτους καὶ

Ἐκκλησίας. Τὸ σύγχρονο συνταγματικὸ καὶ θεσμικὸ πλαίσιο τῶν σχέσεων Ἐκκλησίας καὶ Ἑλληνικῆς Πολιτείας, ὅπως αὐτὸ καθορίσθηκε στὰ περὶ θρησκείας ἄρθρα τοῦ ἰσχύοντος Συντάγματος (1975) καὶ ἀναπτύχθηκε μὲ τὸν ἐκτελεστικὸ Νόμο τοῦ Καταστατικοῦ Χάρτη τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος (Ν. 590/1977), ἀποτελεῖ μία ὄριμη καὶ ἰσόρροπη σύνθεση τῶν ἀντιρρόπων τάσεων μιᾶς τραγικῆς ἀντιθετικῆς διαλεκτικῆς στὸ νεώτερο Ἑλληνικὸ Κράτος μεταξὺ τῆς διαχρονικῆς ὀρθοδόξου παραδόσεως καὶ τῆς ἐκκοσμικευμένης πολιτικῆς θεωρίας τῶν ἰδεολογικῶν συστημάτων τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου τῆς Δύσεως. Τὸ ἰσχὺν Σύνταγμα τοῦ 1975 ἀντιμετώπισε μὲ τὴ δέουσα ἱστορικὴ ὑπευθυνότητα καὶ μὲ προφανῆ πολιτικὴ διορατικότητα τὴ νέα προοπτικὴ τῶν σχέσεων τοῦ Κράτους μὲ τὴν Ἐκκλησία. Ἡ ἐπαναγωγὴ τῶν σχέσεων ἐπὶ τὸ ὀρθόν, ὅπως παρατηρεῖ ὁ ἴδιος ὁ Καθηγητὴς Βλάσιος Φειδᾶς, ἐπέφερε:

α) Ἀνώτατη ἐκκλησιαστικὴ ἀρχὴ ἀναγνωρίσθηκε γιὰ πρώτη φορὰ ρητῶς ἀπὸ τὸ Σύνταγμα (1975) ἡ Ἱερὰ Σύνοδος τῆς Ἱεραρχίας, καθὼς ἡ ἐπικίνδυνη ἀοριστία τοῦ παρελθόντος ὑπῆρξε ἡ κύρια πηγὴ ὅλων σχεδὸν τῶν αὐθαιρέτων ἐπεμβάσεων τῆς νομοκρατούσας Πολιτείας στὴν ἐσωτερικὴ διοίκηση τῆς Ἐκκλησίας.

β) Ἡ Διαρκὴς Ἱερὰ Σύνοδος ὁρίσθηκε κατ' ἀναφορὰν πρὸς τὴν Ἱερὰ Σύνοδο τῆς Ἱεραρχίας, ἀπὸ τὴν ὁποία πρέπει νὰ προέρχεται καὶ πρὸς τὴν ὁποία πρέπει νὰ ἀναφέρεται, ἐνῶ ἡ συγκρότησή της προσδιορίζεται ἀπὸ τὸν Καταστατικὸ Χάρτη τῆς Ἐκκλησίας συμφώνως πρὸς τὶς σχετικὲς διατάξεις καὶ τῆς Πατριαρχικῆς Πράξεως τοῦ 1928.

γ) Ὁ Καταστατικὸς Χάρτης ἀποτελεῖ Νόμο αὐξημένου κύρους, ἀφοῦ προβλήθηκε ὡς ὁ αὐθεντικὸς ἐκφραστὴς τοῦ βουλήματος τοῦ συντακτικοῦ νομοθέτη τόσο γιὰ τὴν ὀργάνωση, ὅσο καὶ γιὰ τὴ λειτουργία τῆς διοικήσεως τῆς Ἐκκλησίας.

δ) Οἱ διατάξεις τοῦ Πατριαρχικοῦ Τόμου (1850) καὶ τῆς Πατριαρχικῆς Πράξεως (1928) κατοχυρώθηκαν ρητῶς γιὰ πρώτη φορὰ σὲ συνταγματικὸ κείμενο καὶ ἐπιτάσσεται ἡ τήρησή τους τόσο ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία, ὅσο καὶ ἀπὸ τὴν Πολιτεία, ἡ ὁποία καθορίσθηκε στὸν παρόντα Καταστατικὸ Χάρτη τῆς Ἐκκλησίας μὲ τὴ σύμφωνη γνώμη τῆς Πολιτείας καὶ τῆς Ἐκκλησίας.

Τέλος, θὰ ἦταν παράλειψη νὰ μὴν ἀναφερθοῦμε στὴν ἰδιαίτερη μέριμνα τοῦ Καθηγητῆ Βλασίου Φειδᾶ γιὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴ ἐκπαίδευση, τὴν ὁποία ἐπανεφέρε ταχύτατα σὲ ὀρθὴ πορεία, ὅπως καὶ στὸ ἐνδιαφέρον του γιὰ τὴ θεολογικὴ μόρφωση τοῦ ἐφημεριακοῦ κλήρου. Ἀλλὰ εἶναι τόσο πολλὰ πού ἐκ τῶν πραγμάτων δύναται κανεὶς νὰ ἀναφέρει ἢ νὰ περιγράψει ἀπὸ τὸ πολυσχιδὲς καὶ σπουδαῖο ἔργο τοῦ Καθηγητῆ μας, πού εἶναι βέβαιο ὅτι θὰ παραλείψει ἢ θὰ

ἀναγκαστεῖ νὰ περιορίσει, ὅπως εἶναι βέβαιο ὅτι ὁ μικρὸς καὶ εὐσύννοπος λόγος ἀδικεῖ τὸ μεγάλο καὶ τὸ σπουδαῖο, τὰ ὅριά μας, ὅμως, πάντα ἀνθρώπινα καὶ πεπερασμένα.

Κύριε Καθηγητὰ, σήμερα δὲν σᾶς ὑποδεχόμεστε μόνο μὲ τὸν νέο σας τίτλο στὴν ἀκαδημαϊκὴ μας οἰκογένεια, γιὰτὶ ἐσεῖς μᾶς προσκαλεῖτε νὰ ἀκολουθήσουμε τὴ διαδρομὴ πού χαράξατε, νὰ μείνουμε πιστοὶ σὲ ὅσα μᾶς διδάξατε καὶ νὰ παραδώσουμε ἀναλοῖωτα ὅσα παραλάβामε. Σᾶς εὐχόμεστε ὁ Κύριος νὰ σᾶς χαρίζει κατ' ἄμφω ὑγεία γιὰ νὰ συνεχίσετε νὰ ὑπηρετεῖτε τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὴν Πατρίδα, καὶ ἐμεῖς νὰ συνεχίζουμε νὰ ἔχουμε τὴ χαρὰ νὰ διδασκόμαστε ἀπὸ ἕναν ἀληθινὸ διδάσκαλο· οὐκ ἔστι μαθητὴς ὑπὲρ τὸν διδάσκαλον αὐτοῦ (Λουκ. 6,40).

ΒΑΣΙΛΙΟΥ ΙΩ. ΦΕΙΔΑ

Επίτιμου Καθηγητή της Θεολογικής Σχολής του ΕΚΠΑ

ΟΜΙΛΙΑ ΜΕ ΘΕΜΑ: «Η ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΗ ΑΠΟΣΤΟΛΗ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΑΙ Η ΠΟΛΥΕΘΝΙΚΗ ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΔΙΑΣΠΟΡΑ»

Τό ιερόν τρίπτυχον τῆς ὅλης θείας Δημιουργίας ἦταν, εἶναι καί θά εἶναι πάντοτε ἡ ἄρρηκτη καί ἀλληλέγγυα σχέση Θεοῦ, Ἀνθρώπου καί Κόσμου, ἡ ὁποία ὁμως ἐκφράσθηκε μέ τήν ἰουδαιοχριστιανική παράδοση τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης καί ἐρμηνεύθηκε μέ ἀνάλογο τρόπο τόσο ἀπό τήν κλασική ἐλληνική φιλοσοφία, ὅσο καί ἀπό τήν ἐντυπωσιακή ἐπιστημονική ἐρευνα τῶν ἐλλήνων φιλοσόφων, ἥτοι σέ μία κοινή, διαχρονική καί οἰκουμενική προοπτική. Ἄλλωστε, ἡ *θεία βούληση τοῦ Δημιουργοῦ* δέν ἦταν *αὐθαίρετη ἢ ἄδικη*, ἀφοῦ εἶχε ἤδη τόν σαφῆ χαρακτήρα μιᾶς *υπερέχουσας μεταφυσικῆς λογικῆς*, τήν ὁποία μάλιστα ἀναζητοῦσε καί ἀναζητεῖ πάντοτε ὁ ἄνθρωπος καί γιά τή δική του προσωπική ζωή.

Πράγματι, ἡ *υπερέχουσα αὐτή μεταφυσική βούληση ἢ λογική* ἀποκαλύπτει στον κόσμο ὅλους τούς φυσικούς κανόνες καί ὅλες τίς μεγάλες ἀξίες τῆς *μεταφυσικῆς βουλήσεως* μιᾶς *υπερβατικῆς ἢ καί θείας αὐθεντίας*, ὅπως συνάγεται καί ἀπό τίς σύγχρονες *Ἐπιστημονικές θεωρίες* γιά τή Δημιουργία τοῦ φυσικοῦ κόσμου. Ἄλλωστε, τόσο ὁ Πλάτων, ὅσο καί ὁ Ἀριστοτέλης ὑποστήριζαν ρητῶς, ὅτι ἡ *Δικαιοσύνη* ἀνήκε καί ἀνήκει πάντοτε στίς αἰώνιες καί ἀμετάβλητες ἰδέες τοῦ «*Φυσικοῦ Δικαίου*», ἀλλ' ὁμως οἱ ἰδέες αὐτές θά μπορούσαν νά προσεγγισθοῦν μόνο ἀπό τόν ἀνθρώπινο λόγο, ἀλλά καί νά ἐρμηνευθοῦν μέ μόνο καί κύριο μέσο τή φιλοσοφία.

1. Στό πλαίσιο ὅμως αὐτό προβλήθηκε, στίς ἀρχές ἤδη τοῦ Γ' αἰώνα π.Χ., ἀπό τόν εἰσηγητή τῆς *στωϊκῆς φιλοσοφίας Ζήνωνα τόν Στωϊκόν*, τό περίφημο ἔργο του «*Κοσμόπολις*», στό ὁποῖο ὑποστήριζε μία ἄρρηκτη ὀργανική ἐνότητα τόσο τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ὅσο καί τοῦ ὅλου φυσικοῦ κοσμικοῦ σύμπαντος. Ἡ ἐντυπωσιακή ὁμως ἄρρηκτη αὐτή ἐνότητα συνεπαγόταν καί τήν εὐλογη παραδοχή, ἥτοι ὅτι ἡ ἀρχή τῆς *ἀνθρώπινης λογικῆς* ἀκτινοβολοῦσε πάντοτε τή *θεία σοφία* καί τή *θεία δικαιοσύνη* τόσο στόν ἄνθρωπο, ὅσο καί στόν φυσικό κόσμο, ἀφ' ἐνός μὲν γιατί ἡ *σχέση αὐτή καθόριζε* καί τήν ἁρμονική λειτουργία

τοῦ ὁρατοῦ *φυσικοῦ κόσμου*, ἀφ' ἑτέρου δέ γιατί ὁ *ἀνθρώπινος λόγος* ἦταν πάντοτε ἓνα κοινὸ κτῆμα τόσο γιὰ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους ὅσο καί γιὰ ὅλους τοὺς λαοὺς τοῦ κόσμου.

Εἶναι λοιπὸν εὐνόητον ἢ προφανές, ὅτι τὸ «*Φυσικὸ Δίκαιο*» τῆς *στωϊκῆς φιλοσοφίας* προέκυψε μὲν ἀπὸ τὴν κατάργησι τῆς πολιτικῆς θεωρίας τῆς «*πόλεως-κράτους*», ἥτοι μετὰ τὴν ἐπέκτασι τῆς κυριαρχίας τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου στὴν Ἀνατολή, ἡ ὁποία ὁμως ἀνοιξε ὄχι μόνον τὴν ἐποχή, ἀλλὰ καί τὴν πολιτικὴ θεωρία τῶν αὐτοκρατοριῶν. Ἄλλωστε, στὴν ἐποχὴ αὐτὴ ἐκφράσθηκε ἀπὸ τὸν ἰδρυτὴ τῆς *στωϊκῆς φιλοσοφίας* *Ζήνωνα τὸν Κιτιέα* (335-263) καί τὸ περίφημο πλέον ἔργο του «*Κοσμόπολις*», στὸ ὁποῖο συνδύασε τίς σχετικὲς ἀρχές τόσο τῆς *πλατωνικῆς*, ὅσο καί τῆς *ἀριστοτελικῆς φιλοσοφίας* γιὰ νὰ συνθέσῃ καί τὴ δική του σχετικὴ πρότασι, ἀλλ' ὁμως γιὰ μία «*θεοκεντρικὴ ἐρμηνεία*», ἥτοι τόσο τῆς ἐνότητος καί τῆς ἀρμονικῆς λειτουργίας τοῦ ὁρατοῦ «*φυσικοῦ κόσμου*», ὅσο καί τῆς ἄρρηκτῆς κοινῆς καί ἀλληλέγγυας ἐνότητος ὁλοκλήρου τοῦ «*ἀνθρωπίνου γένους*».

Ὑπὸ τὴν προοπτικὴν λοιπὸν αὐτῇ, ἡ *στωϊκὴ φιλοσοφία* τῆς «*Κοσμοπόλεως*» συνέθεσε σαφῶς, ἀφ' ἑνὸς μὲν τὴ «*λογικὴ*» μὲ τὴ «*γνωστολογία*», ἀφ' ἑτέρου δέ τὴ «*φυσικὴ*» μὲ τὴν «*ἠθικὴ*». Ἄλλωστε, ἡ μὲν «*λογικὴ*» βεβαιώνει τὴν «*ἀληθινὴ γνώσῃ*», ἡ δέ «*ἠθικὴ*» συνδέει τὴ «*φυσικὴ τάξι τοῦ κόσμου*», ἥτοι μὲ τίς ἀναγκαῖες πράξεις τῶν ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι ὁμως θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι πάντοτε ἴσοι μεταξύ τους καί νὰ βιώνουν πάντοτε τὴν κοινὴ εὐδαιμονία τους, ἥτοι πάντοτε μὲ σοφία καί μὲ δικαιοσύνη, πηγάζει δέ πάντοτε ἀπὸ τὴ *θεία βούλησι*, ἀφοῦ στὴ *στωϊκὴ φιλοσοφία* ὁ μὲν Θεός (=Δίας) εἶναι ἡ ψυχὴ τοῦ κόσμου, ὁ δέ κόσμος εἶναι τὸ σῶμα τοῦ Θεοῦ.

Συνεπῶς, ὁ ἡγεμόνας τῆς «*Κοσμοπόλεως*» τῆς *στωϊκῆς φιλοσοφίας* πρέπει νὰ διοικῇ τοὺς πολίτες του *μέ σοφία καί μέ δικαιοσύνη*, ἥτοι ὅπως ἐνεργεῖ ὁ Θεός (=Δίας) γιὰ τὴν ἀρμονικὴ λειτουργία τόσο τοῦ ὁρατοῦ *φυσικοῦ κόσμου*, ὅσο καί τοῦ ὅλου *ἀνθρωπίνου γένους*. Πράγματι, στὴν «*Κοσμοπόλιν*» τῶν *Στωϊκῶν*, ἡ εὐδαιμονία τοῦ ἀνθρωπίνου γένους βρισκόταν τελικῶς μόνον στὴν αὐτονόητη ἀναγκαία συμφωνία τῆς *ἀνθρώπινης βουλήσεως* μὲ τὴ *θεία βούλησι*, ἡ ὁποία μάλιστα ὄχι μόνον διαχέεται ἀμέσως σέ ὅλον τὸν *φυσικόν κόσμον* τοῦ Σύμπαντος, ἀλλὰ καί ὀρίζει σαφῶς τὴν ἀρμονικὴ λειτουργία του. Προφανῶς, στὴ *στωϊκὴ φιλοσοφία* ὁ Θεός, ὁ Ἄνθρωπος καί ὁ Κόσμος ἀλληλοπεριχωροῦνται καί ἀλληλοπροσδιορίζονται, ἀφοῦ ὁ Θεός, ὁ Ἄνθρωπος καί ὁ Κόσμος εἶναι μία ἄρρηκτῃ καί ἀλληλέγγυα ὄντολογικὴ ἐνότητι, ἥτοι ὅπως εἶναι ἡ σχέση μιᾶς ἀόρατης ἐσωτερικῆς δυνάμεως, ἥτοι μὲ τὴν αἰσθητὴ ἐξωτερικεύσῃ της.

Ἄλλωστε, ἡ «**Κοσμοπόλις**» τῶν Στωϊκῶν συστηματικοποιήθηκε καί ἀναπτύχθηκε, μέ ἐντυπωσιακή μάλιστα πληρότητα, ἀλλ' ὁμως καί μέ κύριο πάντοτε γνώμονα τίς καθιερωμένες ἀρχές τοῦ «**Φυσικοῦ Δικαίου**», ἥτοι τόσο τῆς πλατωνικῆς, ὅσο καί τῆς ἀριστοτελικῆς φιλοσοφίας, γι' αὐτό εἰσήγαγε ὄχι μόνο τήν ιδέα μιᾶς **παγκόσμιας αὐτοκρατορίας**, ἥτοι τῆς «**Κοσμοπόλεως**», ἀλλά καί τήν ἄμεση ἀπόρριψη τῆς ἤδη ἀπαξιωμένης πλέον θεωρίας τῆς «**πόλεως-κράτους**» (Ἀθήνα, Σπάρτη, Θεσσαλονίκη κ.ἄ.). Ὑπό τήν προοπτική λοιπόν αὐτή, ἡ φιλοσοφία τοῦ «**Φυσικοῦ Δικαίου**» τῆς «**Κοσμοπόλεως**» τῶν Στωϊκῶν μεταφέρθηκε καί στήν κοσμοκράτειρα Ρώμη, ὡς τῆς «**πόλεως-κράτους**», ἀπό τόν διαπρεπῆ μάλιστα καί ἄριστο ἐλληνομαθῆ λατίνο φιλόσοφο Κικέρωνα (106-143 π.Χ.), ὁ ὁποῖος διδάχθηκε τή *στωϊκή φιλοσοφία* τόσο ἀπό τόν Διόδοτον τόν *στωϊκόν*, ὅσο καί ἀπό τόν Ἀπολλώνιον τόν *Ρόδιον*.

Ὑπό τό πνεῦμα λοιπόν αὐτό, ὁ Κικέρων συνέταξε καί μία σχετική φιλοσοφική καί πολιτική πραγματεία (*De Republica*, 51 π.Χ.), γι' αὐτό ἐπέβαλε τόσο τή μετάλλαξη τῆς «**πόλεως-κράτους**», ἥτοι τῆς κατακτήτριας τοῦ κόσμου Ρώμης, σέ μία μεγάλη πλέον «**Ρωμαϊκή αὐτοκρατορία**», ὅσο καί τήν ἄμεση προσαρμογή τοῦ παλαιοῦ «**Ρωμαϊκοῦ Δικαίου τῶν ἐθνῶν**» (*jus gentium*), ἥτοι στίς ἀρχές τοῦ «**Φυσικοῦ Δικαίου**» τῶν Στωϊκῶν, ἀλλ' ὁμως ὄχι πλέον μόνο γιά τούς ρωμαίους πολίτες, ἀλλά καί γιά ὅλους πλέον τούς ὑποτελεῖς πολίτες τῆς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας. Ἡ ἵδρυση λοιπόν τῆς *Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας*, ὅπως ἐπίσης καί ἡ ἄμεση ἀποδοχή τοῦ «**Φυσικοῦ Δικαίου**» τῆς «**Κοσμοπόλεως**» τῶν Στωϊκῶν, διευκόλυναν καί τήν ταχύτερη διάδοση τοῦ Χριστιανισμοῦ στόν ἐλληνορωμαϊκό κόσμο.

2. Ὁ ἀπόστολος τῶν ἐθνῶν Παῦλος ἀποδέχθηκε τό «**Φυσικόν Δίκαιον**» τῆς *Κοσμοπόλεως* τῶν Στωϊκῶν, μέ τή *Δημηγορία* του τόσο στόν Ἀρειο Πάγο, ὅσο τῶν Ἀθηνῶν καί μέ τήν πρὸς Ρωμαίους Ἐπιστολή του (*Πράξ. 17,22-29. Ρωμ. 13,1-9.*), γι' αὐτό ἐπικράτησε ἀμέσως, τό «**Φυσικόν Δίκαιον**» τῆς «**Κοσμοπόλεως**» τῶν Στωϊκῶν στον ἐλληνορωμαϊκό χριστιανικό κόσμο, ἀφοῦ ἐκάλυπτε πλήρως καί τήν ἀναφορά τῆς χριστιανικῆς Ἐκκλησίας τόσο στή βούληση τοῦ Θεοῦ, ὅσο καί στή βούληση τοῦ ἀνθρώπου, ἥτοι ὅπως αὐτή ἐκφραζόταν στήν ἀποστολική, στήν πατερική καί στή συνοδική παράδοση τῆς μιᾶς, ἀγίας, καθολικῆς καί ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, τοῦ *Συμβόλου πίστεως Νικαίας-Κωνσταντινουπόλεως* (325, 381), ὅπως αὐτή βιώνόταν καί στήν ὅλη *μυστηριακή ζωή* τῆς Ἐκκλησίας, ἥτοι γιά νά βεβαιώνεται συνεχῶς ἡ ἀναγκαία ἐνότητά της.

Ὑπό τήν προοπτική λοιπόν αὐτή, τό «**Φυσικόν Δίκαιον**» τῆς «**Κοσμοπόλεως**» τῶν Στωϊκῶν διαμορφώθηκε, ἀναπτύχθηκε καί ἐξελίχθηκε τελικῶς στό

άνανεωμένο «*Έλληνορωμαϊκό Δίκαιο*» (*Jus Graecoromanum*) της βυζαντινής παραδόσεως, τό όποϊον όμως εκάλυπτε πλήρως καί τίς πράγματι σπουδαίες κωδικοποιητικές Νομοθεσίες του Βυζαντίου (*Ιουστινιανού, Ισαύρων, Μακεδόνων κ.ά.*), ήτοι μέ την καθιερωμένη αρχή της *συναλληλίας* των καθιερωμένων «*διακριτών ρόλων*» καί των «*άλληλεγγύων σχέσεων*» Έκκλησίας καί Πολιτείας, οί όποιες ίσχυσαν στον έλληνορωμαϊκό κόσμο μέχρι τό απρόβλεπτο τραγικό σχίσμα των Έκκλησιών Ανατολής καί Δύσεως του ΙΑ΄ αιώνα (1054).

Έν τούτοις, ή μετά τό τραγικό σχίσμα του ΙΑ΄ αιώνα (1054) αυθαίρετη αυτή αποσύνδεση της *Ρωμαιοκαθολικής Έκκλησίας*, άθέτησε όχι μόνο από τούς δογματικούς Όρους των επτά κοινών Οίκουμενικών Συνόδων, αλλά καί από τίς αρχές της κοινής Πατερικής παραδόσεως, ήτοι από την κοινή παράδοση της πρώτης χιλιετίας του ιστορικού βίου της μιᾶς, άγίας, καθολικής καί άποστολικής Έκκλησίας. Άλλωστε, ή *Ρωμαιοκαθολική Έκκλησία* εισήγαγε, αυθαίρετως καί άκρίτως, την αντιφατική διχοτομική μεθοδολογία των άριστοτελικών διαλεκτικών συλλογισμών, ήτοι της λεγομένης σχολαστικής θεολογίας της Δύσεως, ή όποία όμως προκάλεσε τελικώς καί τή διάσπαση της έσωτερικής ενότητας της *Ρωμαιοκαθολικής Έκκλησίας*, ήτοι τόσο μέ την άκριτη διάκριση της Έκκλησίας σε *όρατή* καί σε *άόρατη*, όσο καί μέ την αυθαίρετη απόσχιση της *Προτεσταντικής Μεταρρυθμίσεως* του ΙΣΤ΄ αιώνα από τή *Ρωμαιοκαθολική Έκκλησία*, ως επίσης καί μέ τίς επαχθείς συνέπειές της στον ήδη διεσπασμένο πλέον χριστιανικό κόσμο της Δύσεως.

Οί άναπόφευκτες μάλιστα καί επαχθείς αυτές συνέπειες της τραγικής διασπάσεως του χριστιανικού κόσμου της Δύσεως, σε δύο αντίπαλες μάλιστα καί αδιάλλακτες θεολογικές ή καί εκκλησιαστικές παραδόσεις, ήτοι της *Ρωμαιοκαθολικής* καί της *Προτεσταντικής*, επικρίθηκαν δέ όξύτατα καί από τον κορυφαίο σύγχρονο προτεστάντη θεολόγο καί θαυμαστή της Πατερικής θεολογίας της Όρθοδόξου Έκκλησίας *Karl Barth*, ό όποιος επισήμανε ρητώς καί τίς καταστροφικές συνέπειες των δύο αντιπάλων, αδιαλλάκτων καί διχοτομικών τους αντιθέσεων, ήτοι:

«Ιδού πώς εξελίσσονται τά πράγματα στην Εὐαγγελική Έκκλησία. Βλέπει κανείς σαφώς νά εμφανίζεται ἕνα ἔλλειμμα. Στά πλαίσια της Μεταρρυθμίσεως, ή μυστηριοκεντρική Έκκλησία της Ρώμης ύποκαταστάθηκε από την Έκκλησία του λόγου. Έτσι, τό κήρυγμα κατέστη πολύ ένωρίς τό κέντρο βάρους, ενώ ή τέλεση των μυστηρίων προσέλαβε περιορισμένο χαρακτήρα. Σήμερον λοιπόν τί βλέπουμε; Από τή μία πλευρά, τή Ρωμαϊκή Έκκλησία των μυστηρίων, στην όποία τό κήρυγμα είναι κατά κάποιο τρόπο χωρίς άποστολή, ενώ, από την άλλη πλευρά, την Εὐαγγελική

*Ἐκκλησία, στήν οποία ὑπάρχει ἐπίσης ἓνα μυστήριον, ἀλλ' ὅμως οὔτε αὐτό ἀποτελεῖ ὑποχρεωτικό στοιχεῖο τῆς λατρείας τῆς. Οἱ δύο αὐτές τάσεις εἶναι μία μορφή καταστροφῆς τῆς Ἐκκλησίας. Τί μπορεί νά σημαίνει ἓνα κήρυγμα, τό ὁποῖο λειτουργεῖ εἰς βάρος τοῦ μυστηρίου, ἓνα κήρυγμα, τό ὁποῖο δέν ὁδηγεῖ στό μυστήριον, καίτοι ὀφείλει νά τό ἐρμηνεύη;...» (K. Barth, *La proclamation de l'Evangile*, Neuchatel 1961, 26-27).*

3. Ἡ εὐλογία λοιπόν καί ὀφειλετική αὐστηρή ἐμμονή τοῦ **Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου** ἐξεφράσθη σαφῶς ὄχι μόνο μέ τοὺς *δογματικούς Ὅρους* τῶν ἐπτὰ κοινῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων τῆς πρώτης χιλιετίας τοῦ ἱστορικοῦ βίου τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλά καί μέ τήν *«Χριστοκεντρική ὀντολογία»*, ἥτοι τόσο τῆς Πατερικῆς παραδόσεως, ὅσο καί τῆς μυστηριακῆς ζωῆς τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Πράγματι, τό *Οἰκουμενικόν Πατριαρχεῖον* εἶχε καί ἔχει τήν αὐθεντία τοῦ διαχρονικοῦ φύλακος καί τοῦ αὐθεντικοῦ ἐγγυητοῦ τῆς ἡδη καθιερωμένης Πατερικῆς καί Συνοδικῆς παραδόσεως, ἥτοι ὄχι μόνο γιά τὰ πρεσβυγενῆ ἢ καί γιά τὰ νεώτερα Πατριαρχεῖα, ἀλλά καί γιά ὅλες τίς αὐτοκέφαλες ἢ καί γιά τίς αὐτόνομες εἰσέτι Ὁρθόδοξες Ἐκκλησίες. Ἄλλωστε, λειτουργοῦσε ἐπίσης καί ὡς τό ἡδη καθιερωμένον *ἀδιαμφισβήτητον κριτήριον*, ἥτοι καί γιά τίς σχέσεις του μέ ὅλες τίς ἄλλες ἐτεροδόξες Ἐκκλησίες ἢ Ὁμολογίες. Συνεπῶς, ἡ ἀποστολή αὐτή διακηρύχθηκε *urbi et orbi* καί μέ τίς σημαντικές ἀντίπαλες ἐκκλησιαστικές καί κανονικές ἀποφάσεις, ἐπὶ κρισίμων μάλιστα θεολογικῶν ἢ καί ἐκκλησιολογικῶν ζητημάτων, ἥτοι τῆς συγκληθείσης, ὑπὸ τήν Προεδρία τῆς Α.Θ. Παναγιότητος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου, *Ἀγίας καί Μεγάλης Συνόδου* τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας (Κρήτη, 16-27 Ἰουν. 2016).

Ὑπὸ τό διεκκλησιαστικό λοιπόν αὐτό πνεῦμα, ὁ κορυφαῖος προτεστάντης θεολόγος ἢ καί κανονολόγος **Karl Barth** ἦταν βαθύς γνώστης καί θαυμαστής τῆς Πατερικῆς παραδόσεως, ἐξέφρασε δέ ρητῶς καί τόν εὐλογο θαυμασμό του γιά τή θεολογία τῶν μεγάλων καί ἐγκρίτων ἐλλήνων Πατέρων τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἥτοι στό περίφημο ἔργο του: *«Σχεδιάσμα Δογματικῆς Θεολογίας»* (*Esquisse d'une Théologie dogmatique*). Στό σημαντικό λοιπόν αὐτό ἔργο του ἐτόνισε ρητῶς, μέ ἰδιαίτερη μάλιστα καί ἐντυπωσιακή ἔμφαση, ἀφ' ἐνός μὲν ὅτι *«ἡ θεολογία τῶν ἐγκρίτων ἐλλήνων Πατέρων διαφύλαξε ἀλώβητη τὴν ἀδιάκοπη συνέχεια τῆς ἀποστολικῆς παραδόσεως στή ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας»*, ἀφ' ἐτέρου δέ ὅτι γιά τοὺς σπουδαίους Ἕλληνας Πατέρες *«ἡ θεολογία ἦταν μία προσωπική ὑπόθεση ζωῆς»*. Ἄλλωστε, ἐτόνισε ἐπίσης, ὅτι ἦσαν πάντοτε ἔτοιμοι νά ὑπερασπισθοῦν μέ προσωπική αὐτοθυσία τήν ὀρθοδοξία τῆς πίστεως, ἥτοι ἔναντι κυρίως τῶν προκλητικῶν ἀξιώσεων τῶν αἰρετικῶν.

Συνεπώς, ο διαπρεπής θεολόγος **Karl Barth** ἐτόνισε ἐπίσης ρητῶς, ὅτι πολλοί Ἕλληνες Πατέρες διώχθηκαν, ἐξορίσθηκαν ἢ θανατώθηκαν στον Δ' αἰῶνα, ἀπλῶς καί μόνο γιά ἓνα «**ἰῶτα**», ἥτοι ὄχι μόνο γιά νά ἀπορρίψουν τόν ὀρθόδοξο θεολογικό ὅρο τοῦ Συμβόλου πίστεως τῆς Νικαίας «**ὁμοούσιος**», ἀλλά καί γιά νά ἀποδεχθοῦν τόν αἰρετικό ὅρο «**ὁμο-ι-ούσιος**», ἀλλ' ὅμως στό «**ἰῶτα**» αὐτό κρινόταν ὅλη ἡ θεολογική διάκριση μεταξύ τῆς ὀρθοδοξίας τῆς πίστεως ἀπό τήν αἰρετική πλάνη. Ὑπό τό πνεῦμα λοιπόν αὐτό, ὁ **Karl Barth** ἀποδοκίμαζε τόσο τούς ρωμαιοκαθολικούς, ὅσο καί τούς προτεστάντες πολεμίους τῆς θεολογίας τῶν ἐγκρίτων ἐλλήνων Πατέρων, ἥτοι μέ τή δήλωσή του ὅτι «οἱ ἐσφαλμένες ἀντιρρήσεις τους ἤχοῦσαν στά ὦτα του ὡς οὐρλιακτά λόκων στήν ἔρημο» (*hurlements des loups*).

Εἶναι λοιπόν εὐλογος ὁ σεβασμός καί ὁ θαυμασμός του πρὸς τούς μεγάλους καί ἐγκριτους Ἕλληνες Πατέρες τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἀπό διαπρεπεῖς κυρίως προτεστάντες ἢ καί ρωμαιοκαθολικούς θεολόγους, ὅπως λ.χ. ὁ σπουδαῖος καί φιλορθόδοξος διαπρεπής δομινικανός θεολόγος **Yves Congar**, ὁ ὁποῖος, σέ εἰδικό μάλιστα σχετικό ἄρθρο του, ὑπὸ τόν σαφεῖ τίτλο «*Ἀγαπῶ τήν Ὁρθοδοξία*» (*J'aime l'Orthodoxie*), τήν προέβαλλε πάντοτε τόσο στά σπουδαῖα θεολογικά ἔργα του, ὅσο καί στήν προετοιμασία τῆς *Β' Βατικανῆς Συνόδου* τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας (1962-1965). Ὑπό τό πνεῦμα λοιπόν αὐτό, προβλήθηκε ἐπίσης ἀπό τόν διαπρεπή καί φιλορθόδοξο ἰησουῖτη θεολόγο **H. de Lubac** καί τό περίφημο ἐκκλησιολογικό ἔργο του, ὑπὸ τόν σημαντικό μάλιστα τίτλο: «*Μυστικόν Σῶμα. Ἡ Εὐχαριστία καί ἡ Ἐκκλησία στον Μεσσαίωνα*» (*Corpus mysticum. L'Eucharistie et l'Eglise du Moyenâge*, Paris 1944).

Πράγματι, τό περίφημο αὐτό ἐκκλησιολογικό ἔργο του ἀξιοποιήθηκε συστηματικά ὄχι μόνο γιά τήν κατάλληλη προετοιμασία, ἀλλά καί γιά τίς σημαντικές δογματικές, ἐκκλησιολογικές καί κανονικές ἀποφάσεις τῆς *Β' Βατικανῆς Συνόδου* τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας (1962-1965), ιδιαίτερα δέ στό δογματικόν Σύνταγμα «*Περί τῆς Ἐκκλησίας*» (*Lumen gentium*) καί στό Συνοδικόν Διάταγμα «*Περί τοῦ Οἰκουμενισμοῦ*» (*Unitatis Redintegratio*), ἥτοι γιά τή θεραπεία τῶν τραυματικῶν ἐμπειριῶν τοῦ ἱστορικοῦ παρελθόντος. Ἀλλωστε, ἡ *Β' Βατικανή Σύνοδος* (1962-1965), στό συνοδικό της Διάταγμα «*Περί τοῦ Οἰκουμενισμοῦ*» (*Unitatis Redintegratio*), διακήρυσσε ἐπισημῶς, ὅτι ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία εἶναι ἡ ἀληθινή Ἐκκλησία, μέ ἀδιάκοπη ἀποστολική μάλιστα διαδοχή πίστεως καί τάξεως, μέ ἀληθινά μυστήρια, μέ πλουσία πατερική καί μέ ἀνεκτίμητη ἀσκητική παράδοση κ.ἄ.

Συνεπώς, ἀπό τίς σημαντικές αὐτές συνοδικές ἀποφάσεις τῆς *Β' Βατικανῆς Συνόδου*, προέκυψαν ἐντυπωσιακές ἐκκλησιαστικές πρωτοβουλίες, ἥτοι: *α)* ἡ

έπίσημη συνάντηση του Οικουμενικού Πατριάρχη Αθηναγόρα με τον πάπα Ρώμης Παύλο ΣΤ΄ στα Ίεροσόλυμα (1967), β) ή κοινή απόφαση για την άμοιβαία ἄρση των *Αναθεμάτων* (1965) του ΙΑ΄ αιώνα (1054), γ) ή επίσημη ανταλλαγή επισκέψεων των Προκαθημένων της *Πρεσβυτέρας* και της *Νέας Ρώμης*, εις τὰς Θρονικάς εορτάς των δύο Ἐκκλησιῶν, δ) ή αναγκαία άμοιβαία και άλληλέγγυα συνεργασία σε κοινού ενδιαφέροντος εκκλησιαστικά ή πρακτικά θέματα, ή συνέχιση του *Διαλόγου της Αγάπης*, ή έναρξη του επίσημου *Θεολογικού Διαλόγου* κ.ά.

4. Η σύγχρονη όμως ιδεολογία της *Παγκοσμιοποίησης* είχε και έχει ως κοινό τόπο την πολιτική θεωρία για τό «*Φυσικόν Δίκαιον*» της «*Κοσμοπόλεως*» των Στωϊκῶν, συγκροτήθηκε δέ από μία ὀλιγομελή Ἐπιτροπή, ήτοι από εκπροσώπους των άκραίων *εὐαγγελικῶν*, των *καλβινιστῶν* και των *σαϊεντολόγων* των ΗΠΑ, για να προγραμματίσουν και να διαδώσουν σε ὅλο τον κόσμο τη νέα και επικίνδυνη αυτή ιδεολογία, ήτοι με κύριο μάλιστα στόχο να αποδυναμώσουν ή και να άφομοιώσουν ὅλες τίς άκραίες *έθνικιστικές*, *θρησκευτικές*, *ιδεολογικές* και *πολιτισμικές* προλήψεις ὅλων των ανθρώπων και ὅλων των λαῶν του κόσμου.

Η προκλητική λοιπόν άποστολή της ειδικής αυτής Ἐπιτροπής είχε και έχει πάντοτε την πλήρη υποστήριξη του *Λευκοῦ Οἴκου* των ΗΠΑ, άλλ' όμως με κύριο μάλιστα σκοπό για να άναπτύξη, με κάθε πρόσφορο θεμιτό ή και με κάθε άθέμιτο τρόπο, ιδιαίτερα δέ όχι μόνο με τό «*Διαδίκτυον*», αλλά και με ὅλα τά καθιερωμένα *ΜΜΕ* παγκόσμιας έμβέλειας, ήτοι τόσο για τίς προγραμματισμένες *διεθνείς δράσεις* σε ὅλους σχεδόν τούς λαούς του κόσμου, ὅσο και για την ταχύτερη διάδοσή τους, σε μία παγκόσμια μάλιστα προοπτική, των ήδη επιλεγμένων *γενικῶν ιδεῶν*, *οἰκονομικῶν στόχων*, *ύλικῶν αγαθῶν*, *έποικοδομητικῶν υπηρεσιῶν* κ.ά.

Εἶναι όμως επίσης εὐνόητον, ὅτι με τη ραγδαία αυτή διάδοση και την εὐρεία πάντοτε άπήχηση των νέων άσαφῶν ιδεῶν και των προκλητικῶν προτάσεων της πλασματικής ιδεολογίας της *Παγκοσμιοποίησης*, γι' αυτό έγινε αισθητότερη και ή προφανής άναπόφευκτη επικίνδυνη άπειλή, ήτοι όχι μόνο για την έσωτερική πολιτισμική συνοχή των εθνικῶν και των θρησκευτικῶν παραδόσεων ὅλων των ανθρώπων και ὅλων των λαῶν, άλλ' όμως και για την άλώβητη διαφύλαξη της κληρονομικῆς συνέχειας, ήτοι τόσο της ιδιαίτερης *έθνικῆς αὐτοσυνειδησίας*, ὅσο και της καθιερωμένης *πολιτιστικῆς παραδόσεως* ὅλων των λαῶν του κόσμου.

Η συστηματική λοιπόν και προκλητική αυτή προσπάθεια της επικίνδυνης δράσεως της *παγκοσμιοποίησης* για την έπιβολή της, ήτοι *σε τοπική, σε*

περιφερειακή και σέ παγκόσμια προοπτική, ἀλλ' ὅμως τοῦ ἤδη προτεινόμενου ὁμογενοποιημένου καί τυποποιημένου συστήματος μιᾶς παγκόσμιας πολυπολιτισμικῆς ταυτότητας, ἡ ὁποία ὅμως ἀπειλεῖ πλέον ὄχι μόνο τήν ἐθνική ἢ καί τήν θρησκευτική συνείδηση τῶν λαῶν, ἀλλά καί τήν ἴδια τήν ταυτότητα, τήν ἀκεραιότητα καί τήν ἐπιβίωση κάθε ἀπειλούμενου κράτους.

Πράγματι, ἡ ἰδέα ἑνός κόσμου χωρίς κρατικά σύνορα, ἥτοι ὅπως ἡ «**Κοσμόπολις**» τῶν *Στωϊκῶν*, ἐκφράσθηκε ἐντονότερα καί στήν θεωρία τῆς **Παγκοσμιοποιήσεως**, ἥτοι ἀκόμη καί μέ τήν πλασματική μάλιστα προβολή τῆς οὐτοπικῆς ἢ καί τῆς προκλητικῆς ἐπικίνδυνης ἰδέας ἑνός «*εἰκονικοῦ κράτους*» (*Virtual State*), ἥτοι ἑνός προτεινόμενου νέου καί ἀόρατου συστήματος μιᾶς νέας διεθνoῦς πολιτικῆς δομῆς τοῦ κόσμου.

Συνεπῶς, στό ἀόρατο αὐτό ἐπικοινωνιακό σύστημα, τό μέν **Διαδίκτυον** θά ἀφαιρῇ συνεχῶς ἀπό ὅλες τίς Κυβερνήσεις τῶν κρατῶν, ἥτοι ὄχι μόνο ἀπό τίς θεσμοθετημένες ποικίλες ἀρμοδιότητές τους, ἀλλά καί ἀπό τήν καθιερωμένη πλέον θεσμική ἐπιρροή στούς ἀνήσυχους πολίτες τους. Ἄλλωστε, ἡ ἐντυπωσιακή πρόοδος τῆς *ψηφιακῆς τεχνολογίας* θά ἐπιτρέψῃ τελικῶς στούς πολίτες τῶν κρατῶν τή συμμετοχή τους καί σέ «**ὑπερεθνικούς συνασπισμούς**», ἥτοι γιά τήν ὑποστήριξη τόσο τῶν δικαιωμάτων, ὅσο καί τῶν συμφερόντων τους, μέ τίς εὐνόητες ἐπαχθεῖς συνέπειές τους.

5. Ὑπό τήν προοπτική λοιπόν αὐτή, ἡ «**Ἀγία καί Μεγάλη Σύνοδος**» τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας (Κρήτη, 16-27 Ἰουν. 2016), ἐτόνισε στήν περίφημη «**Συνοδικήν Ἐγκύκλιόν**» της, τίς ἐπικίνδυνες συνέπειες τῆς προκλητικῆς καί ἀκατάσχετης ἐπιρροῆς τῆς *Παγκοσμιοποιήσεως* σέ ὅλους σχεδόν τούς λαούς, σέ ὅλες τίς θρησκείες καί σέ ὅλα τά κράτη τοῦ κόσμου. Πράγματι, διακήρυξε ρητῶς ὅτι: «*ἡ σύγχρονος ἰδεολογία τῆς παγκοσμιοποιήσεως, ἡ ὁποία ἐπιβάλλεται ἀθορύβως καί ἐξαπλοῦται ραγδαίως, προκαλεῖ ἤδη τούς ἰσχυροῦς κλυδωνισμούς τῆς οἰκονομίας καί τῆς κοινωνίας εἰς παγκόσμιον κλίμακα*».

Συνεπῶς, ἡ ἐπιβολή αὐτή εἶχε καί ἔχει ἤδη δημιουργήσῃ νέας καί ἐπαχθεῖς μορφάς συστηματικῆς ἐκμεταλλεύσεως καί κοινωνικῆς ἀδικίας, ἔχει δέ ἤδη σχεδιάσει καί τήν σταδιακήν ἐξουδετέρωσιν τῶν ἐμποδίων τῶν ἀντιτιθεμένων ἐθνικῶν, θρησκευτικῶν, ἰδεολογικῶν καί κοινωνικῶν κατακτήσεων. Ἄλλωστε, ἡ ἐπιβολή αὐτή ἔχει ἤδη ὀδηγήσῃ τόσον εἰς τήν ἀποδυνάμωσιν, ὅσον καί εἰς τήν τελικήν ἀπαξίωσιν τῶν κοινωνικῶν κατακτήσεων, ὑπό τό πρόσχημα μάλιστα τῆς δῆθεν ἀναγκαίας ἀνασυγκροτήσεως τῆς παγκοσμίου οἰκονομίας. Οὕτω, διευρύνεται ἀκρίτως καί τό χάσμα μεταξύ πλουσίων καί πτωχῶν, δυναμιτίζεται βιαίως ἡ κοινωνική συνοχή ὅλων τῶν λαῶν καί ἀναρριπίζονται συνεχῶς νέαι ἐστία παγκοσμίων ἀπειλῶν ἢ ἐντάσεων.

Βεβαίως, ἡ *Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία* εἰσηγεῖται τὴν ἀναγκαία προστασία τῆς καθιερωμένης ταυτότητάς καὶ τὴν ἐνίσχυση τῆς ἐντοπιότητας τῶν λαῶν, προβάλλει δέ, ὡς ἐναλλακτικόν ὅμως ὑπόδειγμα, τὴν ἀρθρωτὴν ὀργάνωσιν τῆς Ἐκκλησίας, ἐπὶ τῇ βάσει μάλιστα τῆς ἰσοτιμίας καὶ ὅλων τῶν κατὰ τόπους αὐτοκεφάλων Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν. Ἄλλωστε, ἡ *Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία* ἀντιτίθεται εἰς τὴν προκλητικὴν ἀπειλὴν ὅχι μόνον διὰ τὸν σύγχρονον ἄνθρωπον, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰς παραδόσεις τῶν λαῶν, ἥτοι τῆς αὐτονομίσεως τῆς οἰκονομίας ἀπὸ τὰς ζωτικὰς ἀνάγκας τοῦ ἀνθρώπου, ἥ καὶ ὡς αὐτοσκοπὸν.

Ἡ Ὁρθόδοξη λοιπὸν Ἐκκλησία δέν συνδέει τὴν πρόοδον τοῦ ἀνθρωπίνου γένους μὲ μόνην τὴν ἄνοδον τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου ἢ καὶ μὲ μόνην τὴν οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν τῶν λαῶν, ἥτοι εἰς βάρος τῶν *ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων ἢ καὶ τῶν καθιερωμένων πνευματικῶν ἀξιῶν*. Ἄλλωστε, ὁ λόγος τῆς Ἐκκλησίας εἶναι πάντοτε διακριτός καὶ παραμένει πάντοτε ὡς μία ἀναγκαία ὀφειλετικὴ παρέμβασις ὑπὲρ τοῦ ἀνθρώπου, ἥτοι ὅχι μόνον εἰς τὸ κοσμικόν κράτος, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ δυναστικόν νέον πλαίσιον τῶν διεθνῶν σχέσεων, ἥτοι κατὰ τὸ βιβλικόν: **«Ἀποδότε τὰ τοῦ Καίσαρος τῷ Καίσαρι, καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ»** (Ματθ. 22,21).

6. Ἡ σύγχρονη ὅμως πραγματικότητα τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας διαμορφώθηκε κυρίως κατὰ τὸν ΙΘ' αἰῶνα, ἥτοι μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν ὅλων σχεδὸν τῶν ὀρθοδόξων λαῶν τῆς κανονικῆς δικαιοδοσίας τοῦ *Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου* ἀπὸ τὸν δυναστικὸν τουρκικὸν ζυγὸ τῆς καταρρεύσασας *ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας*, ἀλλ' ὅμως ἀναδιοργανώθηκε κατὰ τὸν Κ' αἰῶνα, ἥτοι τόσο μετὰ τοὺς δύο τραγικοὺς καὶ καταστροφικοὺς *Παγκοσμίους πολέμους* (1914-1918, 1939-1945), ὅσο καὶ μετὰ τὴν προκλητικὴ ἢ καὶ δυναστικὴ ὑποταγὴ ὅλων σχεδὸν τῶν ὀρθοδόξων λαῶν καὶ ὅλων σχεδὸν τῶν αὐτοκεφάλων Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, ὑπὸ τὰ καταπιεστικά μάλιστα καὶ δυναστικά κομμουνιστικά καθεστῶτα τῆς *Σοβιετικῆς Ἐνώσεως*, ἥτοι μέχρι τὴν ἐπίσημη καὶ ὀριστικὴ διάλυσή τῆς (25 Δεκ. 1991).

Ἡ ἐπίσημη λοιπὸν ὀριστικὴ διάλυσις τῆς δυναστικῆς *Σοβιετικῆς Ἐνώσεως* (25 Δεκ. 1991) προκάλεσε τὴν ἄμεση κατάρρευση καὶ ὅλων τῶν κομμουνιστικῶν καθεστώτων, ὅλων τῶν ὀρθοδόξων λαῶν σὲ ὅλα τὰ κράτη τῆς Ἀνατολικῆς Εὐρώπης, οἱ ὅποιοι ὅμως κατέφυγαν τελικῶς, ὡς *πρόσφυγες* ἢ καὶ ὡς *οἰκονομικοὶ μετανάστες*, στὶς φιλόξενες χριστιανικὰς χῶρες τῆς Δύσεως, ἥτοι: στὶς φιλόξενες χῶρες τῆς *Εὐρωπαϊκῆς Ἐνώσεως*, τῆς *Βόρειας καὶ Νότιας Ἀμερικῆς*, τῆς *Βόρειας καὶ τῆς ὑποσαχάριας Ἀφρικῆς*, τῆς *Αὐστραλίας* καὶ τῆς *Ὠκεανίας* τῆς Ἀπὸ Ἀνατολῆς.

Βεβαίως, ή επιλογή τους αυτή ήταν αναγκαία ή και αναπόφευκτη, ήτοι για νά βελτιώσουν άμέσως, άφ' ενός μέν τίς υπό τά δυναστικά κομμουνιστικά καθεστώτα τραγικές οικονομικές συνθήκες ζωής τών οικογενειών τους, άφ' ετέρου δέ για την αναγκαία ύποστήριξη καί τοῦ δοκιμαζόμενου λαοῦ στά ήδη άποδυναμωμένα πλέον κράτη τους. Ὑπό τό πνεῦμα λοιπόν αυτό, οί λαοί οργανώθηκαν ως ὀρθόδοξες ἔθνικές κοινότητες τῆς Δύσεως, ήτοι στίς φιλόξενες χριστιανικές χώρες τῆς επιλογῆς τους, ήτοι μέ τήν ίδρυση κυρίως ὀρθοδόξων ναῶν καί σχολείων, για νά διαφυλάξουν τόσο τήν ἔθνική τους συνείδηση, ὅσο καί τήν ὀρθοδοξία τῆς πίστεως.

Ὑπό τήν εὐνοϊκή λοιπόν αυτή προοπτική αναπτύχθηκε, μέ έντυπωσιακή μάλιστα συνέχεια καί συνέπεια, μία ραγδαία, έντεινόμενη καί συνεχῶς διογκούμενη ὁμαδική πολυεθνική Ὀρθόδοξη Διασπορά πολλῶν ἑκατομμυρίων προσφύγων ή καί οἰκονομικῶν μεταναστῶν, ἀπό ὅλους σχεδόν τούς ἐμπερίστατους ὀρθοδόξους λαούς, ήτοι για νά φιλοξενηθοῦν ή καί για νά ένωθοῦν, ήτοι μέ τίς ήδη ὑπάρχουσες οἰκεῖες παλαιές ὀρθόδοξες ἔθνικές κοινότητες, οί ὁποῖες ὁμως αναπτύχθηκαν καί οργανώθηκαν ἀκωλύτως στό πλαίσιο τῆς φιλόξενης χριστιανικῆς χώρας.

Συνεπῶς, ή ραγδαία καί πολυεθνική αυτή διόγκωση τῶν νέων ἑκατομμυρίων ὀρθοδόξων πολυεθνικῶν Ὀρθοδόξων Διασπορῶν, ήτοι ὄχι μόνο για κάθε φιλόξενη χώρα, ἀλλά καί για τήν ἀνάπτυξη τῆς παλαιᾶς ἔθνικῆς κοινότητας κάθε συγκεκριμένης ἐδαφικῆς Περιοχῆς, ήτοι μέ τή συρροή μάλιστα σέ αυτή καί μιᾶς μεγάλης πολυεθνικῆς Ὀρθόδοξης Διασπορᾶς, ήτοι Ἑλλήνων, Ρώσων, Οὐκρανῶν, Ἀράβων, Σέρβων, Ρουμάνων, Βουλγάρων, Γεωργιανῶν, Πολωνῶν, Ἀλβανῶν κ.ἄ. Ὑπό τό πνεῦμα λοιπόν αυτό, οί συρρέοντες οικονομικοί μετανάστες πολλαπλασιάσθηκαν πλέον σέ πολλά ἑκατομμύρια τόσο τῶν πολυεθνικῶν Ὀρθοδόξων Διασπορῶν, ὅσο καί κάθε συγκεκριμένης μεγάλης Περιοχῆς ἀπό τίς Δεκατρεῖς Περιοχές τοῦ φιλόξενου χριστιανικοῦ κόσμου τῆς Δύσεως.

7. Ἡ **Ἁγία καί Μεγάλη Σύνοδος** τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας (Κρήτη, 16-27 Ἰουν. 2016) ἀποφάσισε, ἐπισήμως καί ὀριστικῶς, τήν ἄμεση κανονική ὀργάνωση τῆς συνεχῶς διογκουμένης ραγδαίας πολυεθνικῆς Ὀρθοδόξου Διασπορᾶς στίς φιλόξενες κυρίως χριστιανικές χώρες τῆς Δύσεως, ήτοι τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης, τῆς Βόρειας καί Νότιας Ἀμερικῆς, τῆς Βόρειας καί τῆς ὑποσαχάριας Ἀφρικῆς, τῆς Αὐστραλίας καί τῆς Ὠκεανίας τῆς Ἀπὼ Ἀνατολῆς. Ἄλλωστε, ή σημαντική αυτή ἀπόφαση ήταν πλέον αναγκαία ή καί ἀπαραίτητη, ἀφοῦ ἀποτελοῦσε ήδη τόν σημαντικότερο καί ἀμφίδρομο ἀνοικτό ή καί πολύτιμο ἀγωγό, ήτοι ὄχι μόνο για τήν ἄμεση προβολή τῆς Ὀρθοδοξίας, ήτοι

τόσο πρὸς τοὺς ἐγγύς, ὅσο καὶ πρὸς τοὺς μακρὰν, ἀλλ' ὅμως μέσα στό πλαίσιο πάντοτε τῆς ἤδη καθιερωμένης καὶ ἀξιόπιστης σύγχρονης οἰκουμενικῆς ἀποστολῆς τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας.

Ὑπὸ τὴν ὀφειλετική λοιπὸν καὶ ἀνύστακτη αὐτὴ μητρική μέριμνα τοῦ **Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου**, ἀλλὰ καὶ μέ τὴν πάντοτε ἀναγκαῖα ὑποστήριξη ἢ καὶ κανονική ἐποπτεία του, ὁργανώθηκε ἡ ραγδαίως καὶ συνεχῶς διογκουμένη **πολυεθνική Ὁρθόδοξη Διασπορά**, ἥτοι μέ τὴν ὁμόφωνη μάλιστα συναίνεση καὶ ὅλων τῶν ἄλλων Προκαθημένων ὅλων τῶν αὐτοκεφάλων Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, ἥτοι τόσο γιὰ τὸν κοινὸ καθορισμὸ τῶν φιλόξενων ἐδαφικῶν ὁρίων τῶν **Δεκατριῶν Περιοχῶν** (13), ἥτοι τῶν ἤδη ἀκμαίων πολυεθνικῶν Ὁρθοδόξων Διασπορῶν, ὅσο καὶ γιὰ τὴν ἐπίσημη καθιέρωση τοῦ κοινοῦ σημαντικοῦ κανονικοῦ θεσμοῦ τῶν «**Ἐπισκοπικῶν Συνελεύσεων**», ἥτοι καὶ σέ κάθε συγκεκριμένη ἀκμαία καὶ φιλόξενη Περιοχή, γι' αὐτὸ ἐγκρίθηκε ὁμοφώνως καὶ ὁ συνταχθεὶς ἀναγκαῖος σχετικὸς συνοδικὸς ἀρμόδιος «**Κανονισμὸς Λειτουργίας τῶν Ἐπισκοπικῶν Συνελεύσεων ἐν τῇ πολυεθνικῇ Ὁρθοδόξῳ Διασπορᾷ**».

Πράγματι, ὅλες οἱ ὁριθεῖσες μεγάλες καὶ φιλόξενες χριστιανικὲς ἐδαφικὲς **Δεκατρεῖς Περιοχὲς** (13), ἥτοι τῆς συνεχῶς διογκουμένης **πολυεθνικῆς Ὁρθοδόξου Διασπορᾶς** ὁρίσθηκαν, μέ κοινὸν μάλιστα γνώμονα τὰ ἐδαφικά κυρίως ὅρια τῶν φιλόξενων χριστιανικῶν ἢ καὶ ἐθνικῶν κρατῶν, ἥτοι: 1) **Καναδάς**, 2) **Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι Ἀμερικῆς**, 3) **Λατινικὴ Ἀμερική**, 4) **Αὐστραλία**, **Νέα Ζηλανδία**, 5) **Μεγάλῃ Βρετανία καὶ Ἱρλανδία**, 6) **Γαλλία**, 7) **Βέλγιον**, **Ὁλλανδία καὶ Λουξεμβούργον**, 8) **Αὐστρία**, 9) **Ἰταλία καὶ Μάλτα**, 10) **Ἑλβετία καὶ Λίχτενστάιν**, 11) **Γερμανία**, 12) **Σκανδιναυικαὶ χῶραι** (ἐκτὸς Φινλανδίας) καὶ 13) **Ἰσπανία καὶ Πορτογαλία**.

8. Οἱ ἀναγκαῖες λοιπὸν καὶ σημαντικὲς **Ἐπισκοπικὲς Συνελεύσεις** τῶν προαναφερθεισῶν φιλόξενων **Δεκατριῶν Περιοχῶν**, ἥτοι τῆς μεγάλης καὶ πολυεθνικῆς Ὁρθοδόξου Διασπορᾶς σέ αὐτές, συγκροτοῦνται δέ σέ κάθε συγκεκριμένη φιλόξενη Περιοχή τῆς πολυεθνικῆς Ὁρθοδόξου Διασπορᾶς ἀπὸ ὅλους τοὺς προσφυγόντες σέ αὐτὴν ἐπισκόπους ἐξ ὅλων τῶν αὐτοκεφάλων Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, ἀλλ' ὅμως θά πρέπει ὅλοι νά προεδρεύονται πάντοτε σέ αὐτὴν ἀπὸ τὸν **Πρῶτον τῶν Ἀρχιερέων τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου**, σέ περίπτωσι δέ ἐλλείψεως αὐτοῦ, θά πρέπει νά τηρεῖται ἡ τάξις τῶν ἤδη καθιερωμένων **Ἱερῶν Διπτύχων** τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἐνῶ ἡ «**Ἐκτελεστικὴ Ἐπιτροπὴ**» ἐκάστης συγκεκριμένης φιλόξενης Περιοχῆς τῆς πολυεθνικῆς Ὁρθοδόξου Διασπορᾶς, θά ἀποτελεῖται δέ πάντοτε ἀπὸ τοὺς πρώτους Ἀρχιερεῖς τῶν διαφόρων αὐτοκεφάλων Ὁρθοδόξων ἐκκλησιαστικῶν δικαιοδοσιῶν τῆς

συγκεκριμένης πολυεθνικής Ὁρθοδόξου Διασπορᾶς καί τῆς συγκεκριμένης φιλόξενης Περιοχῆς.

Κύρια λοιπόν ἐκκλησιαστική ἀποστολή τῶν *Ἐπισκοπικῶν Συνελεύσεων* ἦταν, εἶναι καί θά εἶναι πάντοτε ἡ ὀφειλετική κανονική συνοδική μέριμνα τόσον διά τήν κατάλληλον προβολήν τῆς ἐσωτερικῆς ἐνότητος τῆς μεγάλης πολυεθνικῆς Ὁρθοδόξου Διασπορᾶς τῶν αὐτοκεφάλων Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, ἥτοι σέ κάθε συγκεκριμένη Περιοχή, ὅσον καί διά τήν ἀνάπτυξιν μιᾶς κοινῆς δράσεως, ὅλων τῶν ὀρθοδόξων Ἐπισκόπων κάθε συγκεκριμένης Περιοχῆς τῆς πολυεθνικῆς Ὁρθοδόξου Διασπορᾶς. Ἡ προβολή ὅμως αὕτη εἶναι ἀπολύτως ἀναγκαία ὄχι μόνο διά τήν κάλυψιν τῶν ἐσωτερικῶν ποιμαντικῶν ἀναγκῶν ὅλων τῶν ὀρθοδόξων ἐκκλησιαστικῶν δικαιοδοσιῶν τῆς πολυεθνικῆς Ὁρθοδόξου Διασπορᾶς τῆς συγκεκριμένης φιλόξενης Περιοχῆς, ἀλλ' ὅμως καί διά τήν κοινήν ἐκπροσώπησίν τους, ἔναντι τόσο τῶν ἑτεροδόξων, ὅσο καί ἔναντι τῆς ὅλης κοινωνίας τῆς συγκεκριμένης φιλόξενης Περιοχῆς, ἥτοι γιά τήν ἀλληλέγγυα καί ἀμοιβαία διακριτική συνεργασία σέ πρακτικά κυρίως ἐκκλησιαστικά ζητήματα Θεολογίας καί Παιδείας.

Ἄλλωστε, ὅλοι οἱ Πρόεδροι τῶν «Ἐπισκοπικῶν Συνελεύσεων» ὅλων τῶν φιλόξενων Περιοχῶν τῆς πολυεθνικῆς Ὁρθοδόξου Διασπορᾶς ὀφείλουν νά συγκαλοῦν καί νά προεδρεύουν πάντοτε σέ ὅλες τίς κοινές συνάξεις τῶν ἐπισκόπων τῆς πολυεθνικῆς Ὁρθοδόξου Διασπορᾶς τῆς οἰκείας Περιοχῆς, ἥτοι γιά σοβαρά ἐκκλησιαστικά, διοικητικά, ποιμαντικά, λειτουργικά καί πρακτικά ζητήματα.

Ἐν τούτοις, σέ ζητήματα κοινῶν ἢ καί γενικώτερου πανορθόδοξου ἐνδιαφέροντος, τά ὁποῖα ὅμως ἀπαιτοῦν μία πανορθόδοξη ἀντιμετώπιση τοῦ ζητήματος, μετά ἀπό μία κοινή μάλιστα ἀπόφαση τῆς «Ἐπισκοπικῆς Συνελεύσεως τῆς συγκεκριμένης πολυεθνικῆς Διασπορᾶς τῆς φιλόξενης Περιοχῆς», ὁ Πρόεδρος τῆς Ἐπισκοπικῆς Συνελεύσεως τῆς Περιοχῆς αὐτῆς εἶχε καί ἔχει πάντοτε τήν ἀναφοράν αὐτοῦ εἰς τόν *Οἰκουμενικόν Πατριάρχην*, διά τήν ἀναγκαίαν κανονικήν διαδικασίαν λήψεως τῆς ἀποφάσεως, ἥτοι κατά τά πανορθόδοξως καθιερωμένα καί τά διαχρονικῶς ἰσχύοντα, ἥτοι στή σχετική παράδοση τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας μέχρι σήμερον.

Συνεπῶς, ὅλες οἱ Πατριαρχικές ἢ Αὐτοκέφαλες Ὁρθόδοξες Ἐκκλησίες, ὑπό ὅποιονδήποτε μάλιστα ἐκκλησιαστικόν τίτλον τοῦ Προκαθημένου τους, ὀφείλουν νά τηρήσουν αὐστηρῶς τήν δέσμευσή τους, ὥστε νά μήν προβαίνουν, αὐθαρέτως ἢ ἀκρίτως, εἰς αὐθαιρέτους ἢ μονομερεῖς ἐνεργείας, αἱ ὁποῖαι θά ἠδύναντο νά παραβλάψουν τήν ἤδη προδιαγραφεῖσαν κοινήν πορείαν πρός

κανονικήν ἐπίλυσιν τοῦ σπουδαίου καί σημαντικοῦ ζητήματος διά τήν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν.

Πράγματι, οἱ Προκαθήμενοι κάθε συγκεκριμένης πολυεθνικῆς Ὁρθοδόξου Διασπορᾶς ἐκάστης φιλόξενης Περιοχῆς, θά πρέπει νά πράττουν πάντοτε πᾶν τό δυνατόν πρός κοινήν διευκόλυνσιν τοῦ πολύπλοκου ἔργου τῶν *«Ἐπισκοπικῶν Συνελεύσεων»*, ἥτοι διά τήν ἀποκατάστασιν τῆς καθιερωμένης ἁρμονικῆς λειτουργίας καί τῆς κανονικῆς τάξεως, ἀλλ' ὅμως ὄχι μόνον εἰς τās ἐσωτερικάς διορθοδόξους σχέσεις, ἀλλά καί εἰς τήν πολυεθνικήν Ὁρθόδοξον Διασποράν.

9. Τό *Οἰκουμενικόν Πατριαρχεῖον* εἶναι ἡ κατ' ἐξοχήν Μητέρα Ἐκκλησία ὅλων τῶν ὀρθοδόξων χριστιανικῶν λαῶν, συμφώνως καί πρός τόν σημαντικόν εἰδικόν *«Κανονισμόν Λειτουργίας τῶν Ἐπισκοπικῶν Συνελεύσεων, ἐν τῇ πολυεθνικῇ Ὁρθοδόξῳ Διασπορᾷ»*, ὁ ὁποῖος μάλιστα καθορίζει ρητῶς τόν ἤδη καθιερωμένον καί ὅπωςδήποτε ἀπαραίτητον καθοριστικόν ρόλον τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου σέ ὅλες τίς πολυεθνικές Ὁρθόδοξες Διασπορές, ἥτοι ὅλων τῶν φιλόξενων Δεκατριῶν Περιοχῶν.

Ὑπό τήν προοπτικήν ὅμως αὐτήν, ὁ ὁμοφώνως ἐγκριθείς, ὑπό τῆς *«Ἱερᾶς Συνάξεως τῶν Προκαθημένων ὅλων τῶν αὐτοκεφάλων Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν»* (Σαμπεζύ 21-28 Ἰαν. 2016), ὅπως ἐπίσης καί ὁ ὁμοφώνως ἐπικυρωθείς, ὑπό τῆς *«Ἀγίας καί Μεγάλης Συνόδου τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας»*, σημαντικός *«Κανονισμός Λειτουργίας τῶν Ἐπισκοπικῶν Συνελεύσεων, ἐν τῇ πολυεθνικῇ Ὁρθοδόξῳ Διασπορᾷ»* (Κρήτη, 16-27 Ἰουν. 2016), ὀρίζει ρητῶς, ὅτι *«Πάντες οἱ ὀρθόδοξοι Ἐπίσκοποι ἐκάστης πολυεθνικῆς Περιοχῆς,... συγκροτοῦν ἰδίαν Ἐπισκοπικήν Συνέλευσιν»*, ἀφ' ἐτέρου δέ ὅτι *«Πρόεδρος αὐτῆς εἶναι πάντοτε ex officio ὁ Πρῶτος τῶν ἐπισκόπων τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ἀπόντος δέ τούτου, κατά τήν τάξιν τῶν ἱερῶν Διπτύχων»* (ἄρθρο 1).

Ἄλλωστε, ὁ ἐκάστοτε Πρόεδρος τῆς *«Ἐπισκοπικῆς Συνελεύσεως»* κάθε συγκεκριμένης φιλόξενης Περιοχῆς ἐκ τῶν Δεκατριῶν Περιοχῶν, ἀλλά καί κάθε πολυεθνικῆς Ὁρθοδόξου Διασπορᾶς, *«συγκαλεῖ τās συνεδρίας, διευθύνει τās ἐργασίας αὐτῶν καί προεξάρχει ὅλων τῶν συλλειτουργιῶν»* (ἄρθρο 4). Βεβαίως, *«εἰς ζητήματα γενικωτέρου ἐνδιαφέροντος, τά ὁποῖα ἀπαιτοῦν,... πανορθόδοξον ἀντιμετώπισιν, ὁ Πρόεδρος αὐτῆς ἔχει τήν ἀναφοράν αὐτοῦ εἰς τόν Οἰκουμενικόν Πατριάρχη, ἥτοι διά τά περαιτέρω, ἢ καί κατά τά πανορθοδόξως ἰσχύοντα»* (ἄρθρο 10).

Εἰς τό πλαίσιον ὅμως αὐτό ἦταν, εἶναι καί θα εἶναι ὅπωςδήποτε ἀναγκαία τόσο ἡ *κανονική* ὅσο καί ἡ *ἐκκλησιαστική ἐνέργεια* τῶν σημαντικῶν αὐτῶν ἱερῶν σκοπῶν, ἥτοι κάθε συγκεκριμένης ἐθνικῆς φιλόξενης Περιοχῆς ἢ καί

κάθε πολυεθνικής Ὁρθοδόξου Διασπορᾶς τῶν ἐπιλεγμένων φιλόξενων **Δεκατριῶν Περιοχῶν**, ἥτοι ὄχι μόνο γιά τίς καθιερωμένες θεσμικές ἐπιλογές της, ἀλλά καί γιά τίς εἰδικές ἀναγκαῖες κοινές δραστηριότητες τόσο κάθε πολυεθνικῆς Ὁρθοδόξου Διασπορᾶς, ὅσο καί κάθε συγκεκριμένης φιλόξενης Περιοχῆς, ἥτοι μέ μία κύρια μάλιστα καί πάντοτε ἀπαραίτητη ἀναγωγική κοινή κλίμακα, ἥτοι:

α) σέ προοπτική μέν Ἑνορίας ἢ καί Παιδείας, ἡ ἐπιλογή θά πρέπει νά εἶναι πάντοτε «**Ἐθνική**»,

β) σέ προοπτική δέ Ἐπισκοπῆς, ἡ ἐπιλογή θά πρέπει νά εἶναι πάντοτε «**Κανονική**», καί

γ) σέ προοπτική τῆς «Ἐπισκοπικῆς Συνελεύσεως», ἡ ἐπιλογή θά πρέπει νά εἶναι πάντοτε «**Συνοδική**».

Συνεπῶς, τό **Οἰκουμενικόν Πατριαρχεῖον** ἦτο, εἶναι καί θά εἶναι πάντοτε ὄχι μόνον ἡ κατ' ἐξοχὴν Μητέρα Ἐκκλησία ὅλων αὐτῶν τῶν ἐλευθέρων πλέον αὐτοκεφάλων Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἀλλά καί ἡ ἀπαραίτητη ἢ καί ἀποκλειστική συντονιστική ἐκκλησιαστική αὐθεντία, ἡ ὁποία ὅμως θά πρέπει νά ὑποστηρίξη δι' αὐτῆς καί ὅλας τάς ἐθνικάς ὀρθοδόξους κοινότητες, ὅλων τῶν πολυεθνικῶν Διασπορῶν εἰς ὅλας τάς φιλοξένους **Δεκατρεῖς Περιοχάς**.

Ἄλλωστε, τό **Οἰκουμενικόν πατριαρχεῖον** ἐνεργεῖ πάντοτε, διά τῆς ὀφειλετικῆς καί πρόθυμης ἀναγκαίας ὑποστηρίξεως κάθε συγκεκριμένης πολυεθνικῆς Ὁρθοδόξου Διασπορᾶς, ἥτοι εἰς ὅλας τάς φιλοξένους **Δεκατρεῖς Περιοχάς** τῶν πολυεθνικῶν Ὁρθοδόξων Διασπορῶν, ἀλλ' ὅμως καί τό ἴδιον τό **Οἰκουμενικόν πατριαρχεῖον** ἀποκατέστησε συγχρόνως καί τήν ἰδικήν του ἀναγκαίαν κανονικήν ἐκκλησιαστικήν ἐνότητα, ἥτοι εἰς τό ἥδη διεσπασμένον ἐκκλησιαστικόν του σῶμα τῆς Ὁρθοδόξου Διασπορᾶς, ἀλλ' ὅμως εἰς μίαν νέαν πράγματι οἰκουμενικήν προοπτικήν, ἥτοι διά τήν πάντοτε ἄρρηκτον καί πάντοτε ἀλληλέγγυαν διαχρονικήν σχέσιν καί ἁρμονικήν συζυγίαν Ὁρθοδοξίας καί Ἑλληνισμοῦ.

ΜΑΪΟΣ 2024

ΑΝΑΓΟΡΕΥΣΗ ΣΕ ΕΠΙΤΙΜΟ ΔΙΔΑΚΤΟΡΑ
ΤΗΣ ΝΟΜΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ
ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ
ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ **DIEGO P. FERNÁNDEZ ARROYO**
ΚΑΘΗΓΗΤΗ ΤΗΣ ΝΟΜΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ
ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ SCIENCES PO
ΤΟΥ ΠΑΡΙΣΙΟΥ, ΓΑΛΛΙΑ

Την 20ή Μαΐου 2024, ημέρα Δευτέρα και ώρα 19.00, στη Μεγάλη Αίθουσα του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, αναγορεύθηκε επίτιμος διδάκτωρ της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών ο κύριος **Diego P. Fernández Arroyo**, Καθηγητής της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Sciences Po του Παρισιού, Γαλλία.

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

- * Προσφώνηση από τον Πρύτανη του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, Καθηγητή κύριο Γεράσιμο Σιάσο.
- * Παρουσίαση του έργου και της προσωπικότητας του τιμωμένου από τον Καθηγητή της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών κύριο Χαράλαμπο Παμπούκη.
- * Αναγόρευση του τιμωμένου:
Ανάγνωση των κειμένων του Ψηφίσματος της Σχολής, της Αναγόρευσης και του Διδακτορικού Διπλώματος από τον Κοσμήτορα της Νομικής Σχολής, Καθηγητή κύριο Λίνο-Αλέξανδρο Σισιλιάνο.
Περιένδυση του τιμωμένου με την τήβεννο της Σχολής από τον Κοσμήτορα της Νομικής Σχολής, Καθηγητή κύριο Λίνο-Αλέξανδρο Σισιλιάνο.
- * Ομιλία του τιμωμένου, με τίτλο: «Granting Individuals' Access to Justice as Central Goal of International Law».

ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ ΣΙΑΣΟΥ

Καθηγητή και Πρύτανη του ΕΚΠΑ

ΠΡΟΣΦΩΝΗΣΗ

Με ιδιαίτερη τιμή, λόγω της εμβέλειας και του σημαντικού έργου της τιμώμενης προσωπικότητας και ακολουθώντας την παράδοση του Ιδρύματός μας να αποδίδουμε τιμές σε προσωπικότητες που έχουν προσφέρει πολλαπλώς στην Επιστήμη, έχουμε σήμερα τη χαρά της απόδοσης της ύψιστης τιμής, της ανακήρυξης σε επίτιμο διδάκτορα της Νομικής Σχολής του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών του **Καθηγητή της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Sciences Politique του Παρισιού κ. Diego Fernández Arroyo**, ενός εκ των κορυφαίων καθηγητών ιδιωτικού διεθνούς δικαίου και διεθνούς διαιτησίας στον κόσμο.

Ο καθηγητής Fernández Arroyo είναι ο πρώτος νομικός, εκπρόσωπος της Αργεντινής και της Νοτίου Αμερικής που τιμάται από το Πανεπιστήμιό μας.

Ο τιμώμενος διδάσκει στη φημισμένη Νομική Σχολή της Sciences Politique στο Παρίσι, όπου είναι διευθυντής του Μεταπτυχιακού Προγράμματος «LLM in Transnational Arbitration and Dispute Settlement».

Η ακαδημαϊκή του πορεία συνοδεύεται από την ανάληψη σημαντικών και εξαιρετικά τιμητικών ακαδημαϊκών και διοικητικών θέσεων. Έχει διατελέσει μέλος του Curatorium της Ακαδημίας Διεθνούς Δικαίου της Χάγης, μέλος του Ινστιτούτου Διεθνούς Δικαίου, γενικός γραμματέας της Διεθνούς Ακαδημίας Συγκριτικού Δικαίου, Πρόεδρος της Ακαδημίας Διαιτησίας στο Παρίσι και πρώην πρόεδρος της Αμερικανικής Ένωσης Ιδιωτικού Διεθνούς Δικαίου, και έχει εκπροσωπήσει τη χώρα του ενώπιον πολλών Οργανισμών.

Παράλληλα ο τιμώμενος έχει διατελέσει καθηγητής σε σημαντικά πανεπιστήμια σε όλο τον κόσμο, ενώ το Πανεπιστήμιο του Μπουένος Άιρες και το Εθνικό Πανεπιστήμιο της Κόρδοβα τον έχουν ανακηρύξει Επίτιμο Καθηγητή.

Ο Καθηγητής Arroyo είναι συγγραφέας πολυάριθμων δημοσιεύσεων στους τομείς του ιδιωτικού διεθνούς δικαίου, του συγκριτικού δικαίου, της διεθνούς επίλυσης διαφορών, της διεθνούς διαιτησίας και της παγκόσμιας διακυβέρνησης. Επίσης, συμμετέχει ενεργά στην πράξη ως διαιτητής καθώς και ως εμπειρογνώμονας σε υποθέσεις διεθνούς διαιτησίας.

Ο διακεκριμένος καθηγητής της Νομικής Σχολής κ. Χαράλαμπος Παμπούκης, που θα ακολουθήσει στο βήμα, θα αναφερθεί εκτενέστερα στο πραγματικά πολύ σημαντικό έργο του Fernández Arroyo και θα μας δώσει εναργέστερη εικόνα για έναν διεθνώς καταξιωμένο επιστήμονα.

Με μεγάλη, λοιπόν, τιμή και χαρά υποδεχόμαστε κι εμείς σήμερα στο Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών στη χορεία των Επιτίμων Διδασκόντων τον Fernández Arroyo ως Επίτιμο Διδάκτορα και εκφράζουμε τις θερμότερες ευχαριστίες μας για όλα όσα έχει προσφέρει. Τον ευχαριστούμε που βρίσκεται εδώ, καθώς και όλους εσάς που τιμάτε με την παρουσία σας τη σημερινή εκδήλωση.

Professor Arroyo,

On behalf of the Rectory Authorities of the National and Kapodistrian University of Athens, I would like to express my sincere congratulations on the award of the title of Honorary Doctorate of the School of Law in a way that truly honors your extraordinary achievements.

It is a great honor for the academic community of the National and Kapodistrian University of Athens to welcome you to our institution.

We are proud to acknowledge your contribution to science, and deeply grateful to be inspired by your work. We wish you all the best in the progress of your scientific work and your future endeavors.

Congratulations!

ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥ ΠΑΜΠΟΥΚΗ

Καθηγήτρια της Νομικής Σχολής του ΕΚΠΑ

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΟΥ ΤΙΜΩΜΕΝΟΥ

Monsieur le Recteur,
Monsieur le Vice-Recteur,
Messieurs les membres du Conseil d'administration,
Monsieur le Doyen,
Monsieur le Professeur Arroyo,
Chers Collègues,
Mesdames et Messieurs,

Nous avons le plaisir et l'honneur aujourd'hui d'accueillir le Professeur Diego Fernández Arroyo dans l'excellente chorée des docteurs honoris causa (dhc) de notre université historique, qui comprend dernièrement en droit international privé F. Madl, P. Lagarde, P. Mayer, R. Fentiman, F. Ferrari. Je dois aussi mentionner qu'il est le premier sud-américain, mais aussi hispanophone, à être reçu comme dhc de notre université.

Diego Fernández Arroyo, né à La Plata en Argentine, est actuellement professeur à la grande école de Sciences politiques et directeur du programme LLM en droit de l'arbitrage transnational, qui a été suivi par plusieurs de nos ex-étudiants, un programme, peut-on dire, allié avec le nôtre de droit international privé.

Le Professeur Arroyo a une double allégeance argentine par naissance et espagnole par éducation. Il a en effet soutenu sa thèse à l'Université de Madrid en mai 1993, obtenant la mention summa cum laude sur les codifications de droit international privé en Amérique latine presque en même temps que notre ami et collègue, prématurément disparu, Evangelos Vassilakakis (lui portant sur les codifications européennes). Il est ainsi devenu par son esprit d'ouverture vers l'étranger et le droit comparé, le grand spécialiste aussi bien du droit international privé sud-américain (succédant en doctrine à Valladao) mais aussi de droit comparé. Il n'est pas un hasard qu'il soit le secrétaire général de l'Académie internationale de droit comparé.

De grande renommée et reconnaissance internationales, il a déjà été honoré par plusieurs distinctions mais la présente est celle de cœur envers un grand ami de la Grèce que vous allez le constater, étant polyglotte, parle un peu le grec. Ses attaches avec notre pays sont multiples et variées. Comme déjà mentionné, non seulement formateur de plusieurs Grecs parmi lesquels je vois certains dans notre auditoire, mais aussi a supporté les justes causes grecques dans les fora internationaux, étant un admirateur et connaisseur non seulement de notre héritage culturel historique mais aussi de notre culture moderne, en un mot il est admirateur de la Grèce moderne.

Sa présentation et son éloge est une œuvre compliquée en raison du fait qu'il est très actif en tant qu'homme de réflexion et homme d'action ayant compris je pense assez rapidement que les deux sont indissolubles dans un rapport vers l'efficacité. Le droit n'est pas une science de l'homme mais aussi des hommes. Il a ainsi combiné parfaitement le "law in the books" avec le "law in action".

I- D'abord l'homme de réflexion

Le professeur Diego Fernández Arroyo est d'abord un intellectuel. Un homme de réflexion mais pas neutre. C'est un vrai internationaliste avec une curiosité intellectuelle sans bornes et préjugés et avec une conviction d'ouverture.

Sa réflexion fut activée d'abord par la codification de droit international privé, notamment celle de l'Amérique latine (1994) ce qui sans doute lui valut la double rencontre avec la géographie de droit, le droit comparé, mais surtout le droit international privé l'aristocratie de la science juridique. La codification est une œuvre extrêmement délicate avec des concessions nécessaires évidemment imparfaite - mais utile - qui correspond à l'idéal de l'uniformité, de la sécurité juridique et finalement à l'idée humaniste de l'unité de la nature humaine et par conséquent de la réglementation. Et ce n'est pas un hasard que les années 1980 commencent pour différentes raisons une vague de codifications nationales et régionales essayant de systématiser le génie de la création sociale et de la vie à travers la construction jurisprudentielle. Sa réflexion tourne autour de quatre axes: le droit international privé le droit comparé, la résolution internationale des litiges et en particulier l'arbitrage.

Il devient ainsi l'auteur de référence du droit international privé de l'Amérique latine avec ses œuvres majeures "Derecho internacional privado" (1998), "Derecho internacional privado interamericano: evolución y perspectivas" (en deux éditions, 2003 la deuxième), "Derecho internacional de

los Estados del Mercosur” (2003) et plus tard (en collaboration avec Checa Martinez et P. Maestre, “Private International Law in Spain”, 2016).

Le droit comparé ne fut jamais absent de sa réflexion, compagnon nécessaire - comme il se doit - de tout bon internationaliste privatiste. Ainsi il nous a offert en collaboration comme coéditeurs avec K. Boele-Woelki “The Past, Present and Future of Comparative Law” (2018) et le très intéressant “Les droits humains comparés”, avec nos collègues Aloupi, Kleiner, Sicilianos et Touzé (2019) et enfin avec à nouveau K. Boele - Woelki le “Current Issues of Comparative Law - Questions actuelles de droit comparé” (2019).

En parallèle il n’a pas abandonné la réflexion de ses premiers amours sur la codification en nous offrant un nouveau livre: “El derecho internacional privado en los procesos de integración regional” (2011).

La résolution des litiges retient ensuite son intérêt avec son cours spécial à l’Académie de droit international de la Haye ce grand berceau doctrinal de l’internationalisme portant sur la “Compétence exclusive et compétence exorbitante dans les relations privées internationales” (2006) avant de passer à l’arbitrage avec notre regretté ami E. Gaillard, “Cuestiones claves del arbitraje internacional” (2013) et avec Benedicte Fauvarque Cosson, “La Codification du droit privé et évolution du droit de l’arbitrage” (2014).

En dernière étape, c’est la globalisation et son influence au droit, ses manifestations, son domaine et ses destinées qui retient son intérêt.

Sa pensée il me semble avant de se tourner au phénomène de globalisation et dans un esprit d’ouverture influencé peut-être par notre illustre collègue sénégalais de droit international public le professeur Makane Moïse Mbengue au rapport de droit international privé avec le droit public. On le sait aujourd’hui de plus en plus imprégné. Et le professeur Arroyo partage ce sentiment. Son ouvrage sur la rencontre nécessaire du droit international privé et du droit international public en témoigne. On est différent mais pareille.

La globalisation a retenu son intérêt comme condition de l’ère contemporaine complexe en transition, avec son excellent ouvrage (avec H. Muir Watt) comme coéditrice sur le “Private International Law and Global Governance” (2014) et spécialement concernant la résolution des litiges l’intéressant pragmatique “Global Private International Law: Adjudication without Frontiers” (2019) avec d’autres coéditeurs. Enfin je ne peux que citer son dernier ouvrage sur le rôle toujours important du droit international privé dans l’ère de globalisation: “The Continuing Relevance of Private International Law and its Challenges” (avec F. Ferrari) (2019).

Et bien sûr j'en passe la très longue liste de ses articles.

Sa pensée fut guidée par le périple de l'étranger à travers sa propre odyssee intellectuelle passant par les codifications à travers la branche de l'extranéité qu'est le droit international privé changeant mais présent et important offrant une gamme de pensée utile pour résoudre les problèmes d'extranéité.

Son ambition : je pense vaincre le phénomène des frontières. L'uniformité et l'humanité, la justice de qualité partout sans frontières.

II- Et en parallèle l'homme d'action

Le professeur Arroyo est un homme d'action polyvalent.

Professeur invité et conférencier dans plus que vingt pays. Chercheur dans sept pays. Je compte parmi ceux-ci tous les pays de l'Amérique latine, le Canada, l'Australie, les États-Unis, l'Allemagne, l'Italie, le Ghana, le Japon, le Luxembourg, l'Espagne, le Qatar, Singapour (avec une bonne tradition en arbitrage maintenant dirigé par notre collègue Stavros Brekoulakis), la Russie, la Suisse et le Royaume-Uni. En deux mots: le Globe. Un académicien global!

Il pratique comme arbitre international dans un vaste domaine d'expertise à l'ICC, ICSID, Milan et l'Amérique latine et il est certainement un des arbitres les plus renommés et comme expert international donnant des opinions expertes pour l'arbitrage investissement devant le Parlement Européen mais aussi de France. Il a donné plusieurs consultations institutionnelles.

Bien sûr la codification est son deuxième domaine d'action. Il a participé à UNCITRAL en tant que délégué en arbitrage international à la Conférence de la Haye sur le Droit international privé à l'Unidroit entre autres.

Il est membre aux plus prestigieuses institutions de droit international: à l'Institut de droit international, au Curatorium de l'Académie de droit international de la Haye, et Secrétaire Général de l'Académie internationale de droit comparé et dans plusieurs institutions arbitrales.

On constate qu'il est vraiment international et comme il se doit comme tout bon internationaliste en déplacement ... continu. Il a couvert ainsi tous les aspects d'un juriste de qualité: œuvre doctrinal, pratique législative et juridictionnelle. Conseil et avocat.

III- La personne

Diego est une personne cultivée, simple qui combine humour et élégance, d'une profonde gentillesse et bienveillance. Il est toujours agréable et positif. Il a

une compagne de qualité, une Collègue Caroline et un fils à la fois charmant et brillant Camilo.

Nous sommes ici, Monsieur le Professeur et Cher Ami, à la Grande Salle de l'Université d'Athènes pour vous inviter parmi le nôtre car Grèce et sa culture est par excellence globale comme votre ambition et pensée. Et je vous souhaite de poursuivre votre odyssée vers votre Ithaque celle de la justice œcuménique et humaine.

Καλώς ήρθατε ανάμεσά μας! Η παρουσία σας μας τιμά!

Soyez le bienvenu! Votre présence nous honore!

DIEGO P. FERNÁNDEZ ARROYO*

Καθηγητή της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Sciences Po του Παρισιού,
Γαλλία

**ΟΜΙΛΙΑ ΜΕ ΘΕΜΑ:
«GRANTING INDIVIDUALS’ ACCESS TO JUSTICE
AS CENTRAL GOAL OF INTERNATIONAL LAW»**

I. INTRODUCTION

As the onslaught of multiple wars unfold before our eyes in Ukraine, Gaza or Sudan, many people wonder if international law is of any use. Yet, I rather tend to believe that the current flexing of muscles in international politics may be the last spasms of the dying body of the State-centric international legal order.

It is true that a certain chauvinistic nationalism made a resounding come back in the parlance of populist politicians across the globe. Such return, as tragic as it may be, is perhaps only farcical. One knows that national sovereignty, fashioned as an autarkical and untamed mode of governance within a given territory, has been enduring an agonizing and long death. The fluidity of borders, the rise of the cyberspace, the metaverse and the artificial intelligence, as well as the ever-increasing mobility of factors of production, information and individuals, have proven that all that used to be solid, melts into air.

The nation State, the supposed master within its territory, has turned not as sovereign as it thought. Walls seem hardly capable to hold the siege prepared by the forces of globalization. In fact, the deepest of those forces will be among us for long time, even if the most superficial may be reversed by current deglobalization trends. My address today is precisely an invitation to think of what is to be international law when one comes to terms with the fact that the king is naked. The thesis espoused here is a simple one: international law must be reorganized over the pillars of human rights and access to justice rather than upon a fetishized notion of State sovereignty.

At this introductory stage, it is useful to understand how access to justice in international law came to be analysed in both its private and public variations. And it is pertinent to remember that, much less than two centuries ago, there was just

* Professor at Sciences Po Law School, Paris. President of the Curatorium, The Hague Academy of International Law.

international law, without distinctions. Then, the demarcating line between public and private international law emerged, and the legal relations followed that artificial line by putting on the one side those involving the State and, on the other side, those involving private parties. In this *summa divisio*, public international law was focused on State-to-State dealings, while private international law was concerned with cross-border relations between private parties.

A remarkable sign of the erosion – among many others¹ – of such dichotomic separation of international law has materialized in important parallel developments in relation to access to justice in both public and private international law. On the private side of the fence, one finds access to justices as the quintessential manifestation of the *humanrightsation* of private international law issues (II). On the public side of the fence, one observes a “humanization” of public international law through the rise of the individual as a subject vested with rights and a litigant with international standing (III). Through different means, the convergent trend is the same, that is, a shift from an order exclusively based on State sovereignty towards one that is built for the protection of individuals through their access to justice. Hence, I submit that the future of international law lies in embedding as one of its central goals an ever-expanding access to justice for individuals (IV). Some final remarks will follow in the form of an epilogue (V).

II. THE “PRIVATE” NOTION OF ACCESS TO JUSTICE

The rise of access to justice as a main concern of private international law is intrinsically related to what I call the *humanrightsation* of the field. Indeed, both the influence of human rights treaties on domestic legislation and the ever-increasing case law produced by regional human rights courts would heighten private international law’s attention to the problem of denial of justice, requiring that jurisdictional grounds are allocated pursuant to reasonable criteria (1) and making way to the exception of *forum necessitatis* (2). Hence, matters pertaining to applicable law, jurisdiction, recognition and enforcement of foreign judgments, and international civil cooperation are no longer seen exclusively from the prism of the State. Rather, the human right of access to justice is gradually becoming a main pillar in private international law governance, particularly when dealing with jurisdictional issues (3).

¹ Diego P. Fernández Arroyo, ‘Réflexions autour du besoin réciproque entre le droit international privé et le droit international public’, in: *Le 90e anniversaire de Boutros Boutros-Ghali. Hommage du Curatorium à son Président* (Brill /Martinus Nijhoff, 2012) 113-135.

The reasonableness of jurisdictional grounds

Some years ago, I already argued that jurisdiction in private international law is established upon two principles: the competition between multiple available fora (*concurrence de fors*), and the reasonableness of jurisdictional grounds.² The empirical reality of the concurrence of fora has long been established in private international law, and it is beyond doubt that multiple courts generally have jurisdiction over a given cross-border case –something that generates certain problems related to parallel proceedings and transitional *lis pendens* and, eventually, to inconsistent material outcomes for the very same case.

Within this framework, the reasonableness of jurisdictional grounds emerges as a principle for the adequate allocation of adjudicative prerogatives amongst a multiplicity of available venues. The *Institut de droit international* (IDI) has endorsed this principle in clear terms in its Resolution on Human Rights and Private International Law, adopted in the Session of The Hague held in 2021:

*Heads of jurisdiction in international cases shall be based upon substantial connections with the case or the parties thereto, taking into consideration the parties' human right of access to a court.*³

Albeit the notion of reasonability may be perceived as subjective and unclear, it is deployed here to express the idea that the allocation of jurisdiction is to be founded on substantial connections of the case. These substantial connections are often translated in terms of the “proximity” and “intensity” existing between the elements of the case and a given jurisdiction.

The paradigmatic example of a reasonable forum is that of the domicile (or habitual residence) of the defendant. Yet, the attention to the reasonableness of jurisdictional grounds also requires a heightened attention to the human right of access to justice. In this vein, it is often evoked the protection of weaker parties in asymmetrical relations and due process guarantees. However, the right to access to justice goes beyond this consideration. A forum which places an unreasonable burden on the plaintiff to present the case creates a situation in which access to justice is ineffective.

² For an expanded version of the argument, see Diego P. Fernández Arroyo, ‘Compétence exclusive et compétence exorbitante dans les relations privées internationales’, *The Hague Academy Collected Courses* 323 (2006) 36 ff.

³ Article 3(1). Available at: https://www.idi-iil.org/app/uploads/2021/09/2021_online_04_en.pdf

The exception of singular circumstances (*forum necessitatis*)

It is the protection of access to justice that may open a jurisdictional venue which would otherwise be closed. That is to say, a prohibition against the denial of justice, a well-established principle of public international law, creates a reasonable justification for a given forum to ascertain its jurisdiction in the absence of an express jurisdictional ground. This is the underlying logic of the exception of singular circumstances, or *forum necessitates* as it is presented in several local acts and international instruments.

For many years now, it has been common to mention the express legislative formulation of *forum necessitatis* found in the paradigmatic Article 3 of the 1987 Swiss Federal Act on Private International Law (PILA), which provides that

*Where this Act does not provide for jurisdiction in Switzerland and proceedings abroad are impossible or cannot reasonably be required, the Swiss judicial or administrative authorities at the place with which the case has a sufficient connection have jurisdiction.*⁴

Before that, the Inter-American Convention on Jurisdiction in the International Sphere for the Extraterritorial Validity of Foreign Judgments had already established that

*The requirements for jurisdiction in the international sphere shall also be deemed to be satisfied if, in the opinion of the judicial or other adjudicatory authority of the State Party in which the judgment is to be given effect, the judicial or other adjudicatory authority that rendered the judgment assumed jurisdiction in order to avoid a denial of justice because of the absence of a competent judicial or other adjudicatory authority.*⁵

More recently, the IDI Resolution already cited uses a more “conflictual” approach to set up the same principle, by expressing that

*If the rules of jurisdiction may lead to a denial of justice in a given case, the right of access to a court may exceptionally require that a court exercise jurisdiction if there is no closer link with a foreign State where access to justice would be available.*⁶

These normative instruments –national, international and transnational, respectively– are mere examples of some of the conditions that were developed overtime to control the application of the jurisdiction of necessity. There are many more. At its absolute minimum, the inexistence of a reasonable

⁴ Available at: https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/1988/1776_1776_1776/en

⁵ Article 2. Available at: <https://www.oas.org/juridico/english/treaties/b-50.html>

⁶ See *supra* note 1, Article 4.

jurisdictional venue to submit a case may be sufficient to trigger the jurisdiction of necessity. Conversely, this means that anything short of a risk of denial of justice, such as a mere inconvenience or a relative impracticality, will unlikely be characterized as a situation of *forum necessitatis*.

The principle of *forum necessitatis* has a long career in comparative case law on private international law.⁷ In Europe, however, the praetorian practice regarding said principle has been placed in a grey zone despite the interface between human rights and private international law. Notably, the interaction between the notion of *forum necessitatis* and the right of access to justice was the object of the *Naït-Liman* judgment rendered in 2018 by the Grand Chamber of the European Court of Human Rights (ECtHR), giving rise to a somewhat controversial approach to *forum necessitatis*.

The case in question concerns acts of torture perpetrated against a Tunisian national, Mr. Naït-Liman, by Tunisian authorities following his extradition from Italy to Tunisia. Having survived, Mr. Naït-Liman immigrated to Switzerland and received political asylum. Years later, acting upon the information that a Mr. AK was hospitalized in Switzerland, who he identified as the person responsible for ordering the acts of torture he endured, Mr. Naït-Liman pressed criminal charges before the Swiss authorities –but these were archived as a result of Mr. AK’s absence from the country.

Ultimately, Mr. Naït-Liman decided to seek civil compensation before Swiss courts, submitting a claim based on Article 3 of the PILA against Tunisia and Mr. AK. The Swiss Federal Tribunal considered that the “sufficient connection” under Article 3 of the PILA did not materialize in the Naït-Liman’s case, for they had to be related to the facts and arguments of the case and not to the person of the claimant. Hence, the longstanding relation that Mr. Naït-Liman entertained with Switzerland, where he lived as political refugee, were not enough to allow the extension of jurisdiction under the Swiss rule on *forum necessitatis*. For some commentators, this formalistic interpretation of the PILA, which failed to address the potential denial of justice in the concrete case, turned Article 3 of the PILA into an empty shell.⁸

⁷ For instance, in France, *Koehler*, Cass. req., 7 March 1870, S., 1872, I, 361; in Argentina, *Vlasov*, Supreme Court of Justice, 25 March 1960, *Fallos*, 246:87.

⁸ For an appraisal of the doctrinal debate around the case, see Martina Mantovani and Burkhard Hess, ‘European Perspectives on Human Rights’ in Franco Ferrari and Diego P. Fernández Arroyo (eds), *The Continuing Relevance of Private International Law and its Challenges* (Edward Elgar 2019) 301.

This decision of the Swiss Federal Tribunal was attacked by Mr. Naït-Liman before the ECtHR, by means of a claim based on an alleged violation of Article 6(1) of the European Convention on Human Rights (ECHR). The provision in question introduces a quite elaborate right to access to justice, stating that

*In the determination of his civil rights and obligations or of any criminal charge against him, everyone is entitled to a fair and public hearing within a reasonable time by an independent and impartial tribunal established by law.*⁹

A Chamber judgment was rendered in 2016 establishing that no violation of Article 6(1) of the ECHR took place. In 2018, the Grand Chamber, by an overwhelming majority, ruled in a similar direction. Revisiting its case law, the Grand Chamber established that the right of access to a court could be limited in the pursuit of a legitimate aim, namely concerns related to the proper administration of justice, the effectiveness of domestic judicial decisions and the avoidance of diplomatic embarrassment with other States.¹⁰ Moreover, the Grand Chamber considered that States, under the ECHR, retained a margin of appreciation in relation to the restriction of the access to a court, which would be conditioned to the relevant international law in force.¹¹

Furthermore, while paying lip service to the “the broad consensus within the international community on the existence of a right for victims of acts of torture to obtain appropriate and effective redress”,¹² the Grand Chamber considered that “it does not seem unreasonable for a State which establishes a forum of necessity to make its exercise conditional on the existence of certain connecting factors with that State, to be determined by it in compliance with international law and without exceeding the margin of appreciation afforded to the State under the Convention.”¹³

The reasoning espoused by the Grand Chamber in the Naït-Liman case is certainly not the most audacious on the matter, but rather a telling reminder that there is still a long way to go in assuring an effective access to justice for victims of the most serious and heinous type of human rights violations. Several reputed observers have criticised this decision. Nevertheless, beyond the concrete impression that each one may have on this decision, it clearly shows how

⁹ Article 6 of the ECHR. Available at: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_ENG.

¹⁰ See *Naït-Liman v Switzerland* (GC), §§ 122-128. Available at: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-181786>

¹¹ *Ibid.*, at § 173.

¹² *Ibid.*, at § 218.

¹³ *Ibid.*, at § 219.

difficult it is to draw the right balance between state prerogatives and human rights.

Access to justice as a main pillar of private international law

The foregoing having been said, it is noticeable that the “private” notion of access to justice has been treated for long as a specific issue of private international law, albeit a secondary one. One knows that the main business of the discipline was traditionally construed as the formal localisation of multiconnected legal relationships, an approach very much influenced by State-centrism. Indeed, it was believed that the governance of cross-border legal relations of a private nature had to be linked to a given State.

Within this framework, private international law jurisdiction was seen as an expression of State’s sovereignty, that is to say, it was a prerogative of States to regulate situations having some sort of connection with their territory. Furthermore, this regulation was discretionary, as States had free reign to establish *inter alia* a conservative or a vanguardist system for such governance. Essentially, the notion of territorial sovereignty unfolded in the aspiration to govern a territory autonomously, to legislate exclusively within its boarder and to adjudicate disputes in last resort in the confines of its territory.

However, this portray suffered great changes in recent times. On the one hand, choice of law issues has been gradually displaced from the core of private international law. With an increasing number of complex cases, abstract and arcane discussions on applicable law have become an outdated exercise. Rather, an ever-growing concern in private international law has to do with the best allocation of cross-border disputes among the various dispute settlement mechanisms while ensuring the fundamental right of access to justice in its private international dimension. On the other hand, jurisdiction is no longer perceived as an exclusive prerogative of States, but rather as a functional device serving to ensure an effective access to justice.

The *humanrightsation* of private international law has been the main catalyst of these many changes. Such influence did not go unnoticed by private international law scholars, who have laboured to make theoretical sense of this phenomenon.¹⁴ Albeit the content and scope of human rights are difficult to

¹⁴ See André de Carvalho Ramos, ‘Universal, tolerante e inclusivo: uma nova racionalidade para o Direito Internacional Privado na era dos Direitos Humanos’, *Cadernos do Programa de Pós-Graduação em Direito PPGDir/UFGRS* 15 (2020) 107-136; Horatia Muir Watt, ‘Concurrence ou Confluence? Droit International Privé et Droits Fondamentaux dans la Gouvernance

ascertain at the global level, the increasing exposure of private international law to human rights concerns and methods is conducive to its denationalisation.¹⁵

The adoption in 2021 of the Resolution on Human Rights and Private International Law by the IDI is yet another example of the process of *humanrightsation* of the field.¹⁶ Initiated under the leadership of late Jürgen Basedow and completed under the direction of Fausto Pocar, the Resolution endorses an expansive incorporation of human rights in private international law. Notably, Article 2 of the 2021 Resolution enshrines the following as its general principles:

(1) States and their legislative bodies, executive authorities and the judiciary, as well as international organizations, international courts and tribunals, including arbitral tribunals, and other legal entities shall respect and ensure human rights in cross-border relations between private individuals.

(2) Human rights shall be respected and ensured at the stage of development, interpretation and application of private international law rules affecting the said rights.

(3) Only derogations from and restrictions of human rights that are compatible with international law and with international human rights instruments binding on the forum State shall be permitted.

The provision above demonstrates that human rights are to inform every step of private international law's life, from the general level of policy-making to its concrete operation in adjudicative processes.

Importantly, the 2021 Resolution conditions the allocation of heads of jurisdiction to the “parties rights of access to a court”, highlighting that “immunity of States should not deprive the victims of human rights violations in cross-border relations of their right of access to a court and to an effective remedy.”¹⁷

And it is not just State sovereignty that is concerned by the *humanrightsation* of private international law, for also party autonomy may be impacted. For instance, the aforementioned IDI Resolution stressed that “[a]ny contractual

Globale’, *Revue Internationale de Droit Économique* (2013) 59; P. Kinsch, ‘Droits de l’homme, droits fondamentaux et droit international privé’, *The Hague Academy Collected Courses* 318 (2005) 21-22.

¹⁵ Diego P. Fernández Arroyo, ‘The Progressive Evolution of Private International Law: From State Centralisation to Denationalisation and Beyond’ in Augustin Parise & Eugeny V. Popov (eds), *Globalisation and Private International Law* (Publishing Group Jurist 2019) 65 ff.

¹⁶ *Supra* note 3.

¹⁷ *Supra* note 3, Article 3.

dispute settlement clause leading to a denial of justice, including in particular clauses unilaterally imposing exclusive jurisdiction to a court or an arbitral tribunal or certain asymmetric clauses, are incompatible with the right of access to a court.”¹⁸

In the same spirit, the American Association of Private International Law (ASADIP) produced a soft instrument exclusively addressing transnational access to justice. Notably, the ASADIP Principles on Transnational Access to Justice (Transjus) were adopted in November 2016 with the aim of establishing “minimum standards to guarantee access to justice, without discrimination on the basis of nationality or residence and in accordance with both international human rights law as well as the principles embodied in most modern constitutions.”¹⁹

Ambitioning *inter alia* to inspire municipal codification initiatives, the ASADIP Transjus also structures jurisdictional rules upon the principle of access to justice.²⁰ Similarly, the instrument takes a restrictive stance on the prerogative of courts to exercise exclusive jurisdiction,²¹ as well as forecloses the possibility of courts to assert jurisdiction on exorbitant grounds.²² In this regard, the ASADIP Transjus does not shy away from explaining (and listing) its notion of exorbitant grounds, providing that “[a] ground of jurisdiction is deemed exorbitant where the connection with the forum lacks reasonable relevance, thus violating defendant’s right to defence or due process.”²³

III. THE HUMAN BEING AS AN INTERNATIONAL LAW SUBJECT

Going to the public side of the story, it must be recalled that States were once perceived as the one and only subject of international law, especially in relation to its public international law branch. This came to change with a gradual process of “recovery” of the individual as subject of international law, which would culminate in vesting upon the human person a number of rights (1). Yet, bearing rights would be tantamount to nothing if individuals were not given the means to redress violations of their rights. Accordingly, one cannot but wonder if access to justice would have gained the status of a *jus cogens* obligation under

¹⁸ *Supra* note 3, Article 5.

¹⁹ Preface of the ASADIP Principles on Transnational Access to Justice, p. 3. Available at: <http://www.asadip.org/v2/wp-content/uploads/2018/08/ASADIP-TRANSJUS-EN-FINAL18.pdf>

²⁰ Article 3.2 of the ASADIP Transjus.

²¹ Article 3.1 of the ASADIP Transjus.

²² Article 3.6 of the ASADIP Transjus.

²³ Article 3.6 of the ASADIP Transjus.

public international law (2). In any event, whether or not access to justice is a *jus cogens* obligation, it certainly is a human right of a universal character (3).

1. The humanization of public international law and the long battle for the recovery of the individual as a subject of international law

The late Antônio Augusto Cançado Trindade, who sat as judge in both the Inter-American Court of Human Rights and the International Court of Justice (ICJ), was a fierce advocate of what he called the “humanization” of public international law, a phenomenon marked by the “recovery” of the individual as a subject of international law.

The reference to a recovery of the human person is a most appropriate one, for the personification of an almighty State divesting the individual of legal personality (or any role for that matter) in international law is a rather recent phenomenon. Indeed, the absolute subjugation of the individual to the will of the State can be traced back to the emergence of Hegelian legal philosophy in the 19th century.²⁴ One ought not to lose sight that references to the central role of the individual in the law of nations can be found in writings of legal scholars spanning from the 16th to the 18th century. This is the case, for instance, of Vitoria in the 16th century, Suárez and Grotius in the 17th century, and Wolff in the 18th century.²⁵ Vitoria in particular, as early as 1538, already considered that both rulers and ruled were bound by the law and that “the international community (*totus orbis*) has primacy over the free will of each individual State.”²⁶ Furthermore, the same Vitoria portrayed *jus gentium*, the law of the nations, as encompassing “every fraction of humanity.”²⁷

As Cançado Trindade wisely teaches us, it is the Hegelian and positivistic influence in international law that brings to a halt the humanistic development of *jus gentium*, introducing a most significant doctrinal trend resisting to “the ideal of emancipation of the human being from the absolute control of the State, and the recognition of the individual as subject to International Law.”²⁸ This meant the replacement of the framework of *jus gentium* by that of (public) international law, a field in which only States were vested with legal personality and

²⁴ See Antônio Augusto Cançado Trindade, *The Access of Individuals to International Justice* (OUP 2011) 1.

²⁵ *Ibid*, at 2.

²⁶ See Antônio Augusto Cançado Trindade, *International Law for Humankind: Towards a New Just Gentium* (Martinus Nijhoff 2006) 253.

²⁷ *Ibid*, at 253.

²⁸ Cançado Trindade, *supra* note 24, at 2.

concerned exclusively relations among States.²⁹ It followed that individuals were not vested with rights under international law, nor were given *jus standi* to appear before international courts or tribunals.

The demise of the individual was furthered by a triumphant and overwhelming spread of legal positivism, which conflated the production of law to a set of norms produced by the State. In such framework, human rights, or any rights at all, were nothing but concessions vested by the State onto individuals.³⁰

It would take the atrocities committed during World War II to awake the international legal community from its State-centric lethargy. Indeed, the adoption of the Universal Declaration of Human Rights, the entry into force of several human rights treaties (both global and regional), and the creation of human rights systems of justice, came to the rescue of the individual from the tentacles of the Leviathan State. Accordingly, the corpus of norms expressed in international human rights law “has been constructed on the basis of the imperatives of protection and the superior interests of the human being, irrespective of nationality or political standing or any other situation or circumstance.”³¹

Thus, the so-called “humanization” of international law has placed the individual at the epicentre of international law, giving precedence to the *raison de l’humanité* over the *raison d’État*.³² Now, it is undeniable that international law has vested humans, individually and collectively, with an extensive catalogue of rights (civil, political, social, economic, cultural, environmental, and so on). Moreover, along with these rights, came the direct access to international jurisdictions created to provide relief for violations of these human rights.

2. The public aspects of access to justice: a *jus cogens* obligation?

The grounds upon which access to justice would find its bearing in public international law are still a hotbed of controversy. While it is a fact that the right of access to justice is firmly established on a number of human rights treaties, there is considerable debate in ascertaining its existence beyond these instruments.³³

²⁹ Cançado Trindade, *supra* note 26, at 257.

³⁰ Cançado Trindade, *supra* note 26, at 257.

³¹ Cançado Trindade, *supra* note 24, at 6.

³² Antônio Augusto Cançado Trindade, ‘The Saga of the Emancipation of the Individual from his Own State: Thoughts on the Historical Recovery of the Human Person as a Subject of the Law of Nations’ in Diego P. Fernández Arroyo & Claudia Lima Marques (eds), *Private International Law and Public International Law: A Necessary Meeting* (CEDEP 2011) 18.

³³ For an overview of the debate, see Maurice Kamto, ‘L’accès de l’individu à la justice internationale ou le droit international au service de l’homme’ in Maurice Kamto & Yogesh

Certainly, individuals are now accepted to be the holders of various rights under public international law, and so much so is acknowledged even in the International Law Commission's Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts.³⁴ For instance, while Article 33(1) of the instrument in question sets out that the responsibility of States is owed to other States or to the international community, Article 33(2) specifies that such obligation is

without prejudice to any right, arising from the international responsibility of a State, which may accrue directly to any person or entity other than a State.

For its turn, Article 48(2)(b) of the same instrument highlights that States may claim from the responsible State

performance of the obligation of reparation [...] in the interest of the injured State or of the beneficiaries of the obligation breached.

In this instance, the mentioned interest of the beneficiaries of the obligation breached consists of an allusion to the individual holder of the right violated.

That said, the individual's capacity to hold rights under public international law is not always matched with the corresponding ability to bring a claim for violations of said rights. The expansion of the content of *jus cogens* in relation to access to justice is seemingly a reaction to this state of affairs. Notably, enshrining access to justice in the roll of *jus cogens* would amount to a "droit au droit",³⁵ for providing an effective remedy under the auspices of due process would be a *conditio sine qua non* for the realization of individual's human rights under public international law. The proposition is hardly unanimous, and many questions are raised as to the elevation of access to justice to the status of *jus cogens*. Concretely, if such a *jus cogens* obligations existed, one is justified to ask who the addressee of it is.³⁶

The question touches upon an important and practical problem related to the administration of justice. Usually it is up for States, both domestically and internationally, to create, organize and fund permanent courts. The case of arbitral tribunals is a particular one, given that the parties to the arbitration are

Tyagi (eds), *The Access of Individuals to International Justice/L'accès de l'individu à la justice internationale* (Brill 2019), especially 14-15. See also, Francesco Francioni, 'The rights of access to justice under customary international law' in Francesco Francioni (ed.), *Access to Justice as a Human Right* (OUP 2007) 1-56.

³⁴ For a discussion on this instrument, see James Crawford, 'The ILC's Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts: A Retrospect' *The American Journal of International Law* 96 (2002-4) 874.

³⁵ Cançado Trindade, *supra* note 24, at 198 ss.

³⁶ Kamto, *supra* note 33, at 50.

the ones covering the costs of the proceedings. Yet, this may be one of arbitration's most significant shortcomings when it comes to access to justice, for an impecunious party may not be able to advance a case if it does not have the means to discharge the financial burden arising from the administration of the case.

Turning back to the question raised, if access to justice were to be a *jus cogens* obligation, what would that mean in terms of States' material duties? The answer can be a direct one. If one agrees with the premise that access to justice is a "*droit au droit*," then it is logical to consider that States, whether individually or collectively, do have the material obligation to make available a forum to redress international breaches.

There is no question, for example, that legal aid or some other form of judicial assistance is to be made available by States domestically in order to make effective the right of access to justice –a widely protected fundamental right of a constitutional status in many municipal legal systems. Hence, if one is not inclined to fetishize State sovereignty, there would be no great obstacle in transposing such material obligation to the international plane. This, however, should not be understood as an obligation to create permanent courts necessarily, but rather as an obligation to create jurisdictional venues (which include arbitral tribunal and claims commissions) and to provide legal aid for impecunious parties so as to allow individuals to seek relief for violations of their international rights in the most appropriate jurisdictional venue.

3. Access to justice: a human right of universal vocation

The age-old debate on the universality of human rights against the relativity of values in time and space is not made easier by the realization that even regional courts of human rights may not often share a unique view on the content and scope of human rights.³⁷ In fact, it could not be otherwise, for regional human rights systems were created to address particular geopolitical circumstances.³⁸ Similarly, the confrontation of human rights –a largely Western notion– with other moral traditions, specially Islam and so-called Asian values, complicates the quest for universality even further.³⁹ It would be futile to revisit

³⁷ See Caroline Kleiner, Niki Aloupi, Diego P. Fernández Arroyo, Linos-Alexandre Sicilianos & Sébastien Touzé (eds), *Les droits humains comparés* (Pedone 2019).

³⁸ Laurence Burgorgue-Larsen, *Les 3 Cours Régionales des Droits de l'Homme in contexte: la justice qui n'allait pas de soi* (Pedone 2020) 24-42.

³⁹ See Nehal Bhuta, 'Rethinking the Universality of Human Rights: A Comparative Historical Proposal for the Idea of 'Common Ground' with Other Moral Traditions' in Anver M Emon,

this abstract debate, as it tends to oppose irreconcilable positions –that of universalism and relativism.

Rather, one can point to the concrete fact that the right of access to justice is enshrined by the overwhelming majority of human rights and constitutional instruments currently in force, regardless of their religious traditions or ideological beliefs. In order to substantiate this point, it is unnecessary to exhaustively examine the practice of every State or region in the world. Instead, one can look at two significant examples, that of the Cairo Declaration of Human Rights and the ASEAN Human Rights Declaration.

The Cairo Declaration of Human Rights in Islam was originally adopted in 1990 by the Organisation of Islamic Cooperation (OIC), and later amended in 2020. The document was signed by all 45 OIC's member States, which include *inter alia* Algeria, Egypt, Sudan, Iran, Saudi Arabia, Pakistan and Afghanistan. The Cairo Declaration is widely perceived as a direct reaction against the Universal Declaration of Human Rights, providing an Islamic take on human rights.⁴⁰ For this reason, it is quite telling to find in the catalogue of rights enshrined in the Cairo Declaration a well-developed provision on the right to access to justice and fair trial. Indeed, Article 22(a) of the instrument establishes that *The right to due process and justice is guaranteed to everyone through competent, independent authorities and impartial tribunals, established by law, within a reasonable time.*⁴¹

For its part, the Association of Southeast Asian Nations is a very diverse block, regrouping Asian countries with quite diverse social-economic backgrounds. In this cohort of States, one finds communist countries (Vietnam and Laos), monarchies (Thailand and Cambodia), one of the largest Muslim countries in the world (Indonesia), and a multi-ethnic city-State that is one of the centres of global capitalism (Singapore). In 2009, ASEAN established an intergovernmental commission on human rights for the promotion of said rights within the block,⁴² which led to the adoption in 2012 of a human rights

Mark S Ellis & Benjamin Glahn (eds), *Islamic Law and International Human Rights Law* (OUP 2012) 123 ff.

⁴⁰ See Jalal Peykani and Mostafa Khalili, 'Between Universalism and Fundamentalism: A Critique on the Position of Conservative Shia Clergy on Human Rights in the Islamic Republic of Iran', *Muslim World Journal of Human Rights* 17 (2020-1) 106.

⁴¹ See Cairo Declaration on Human Rights in Islam. Available at: https://www.oic-oci.org/upload/pages/conventions/en/CDHRI_2021_ENG.pdf

⁴² See European Parliament, 'Briefing Paper: Development of the ASEAB Human Rights Mechanism' (2012). Available at: <https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2012/457120/EXPO->

declaration. Interestingly, both in its preamble and specific provisions, the declaration expressly endorses the Universal Declaration of Human Rights. In particular, its Article 5 provides that

*Every person has the right to an effective and enforceable remedy, to be determined by a court or other competent authorities, for acts violating the rights granted to that person by the constitution or by law.*⁴³

These two instruments are recent manifestations of Asian and Islamic approaches to human rights, with both documents clearly protecting and promoting access to justice as a human right. In particular, the case of the Cairo Declaration speaks volumes, for many of its provisions have taken a deliberate distance from the Universal Declaration of Human Rights. This, however, was not the case in relation to access to justice. In fact, if anything, the Cairo Declaration details even further the notion of access to justice, by reinforcing the notion that justice is to be rendered in a reasonable time. Consequently, it does not seem controversial to affirm the universal vocation of access to justice, placing it beyond ongoing cultural wars. Needless to say, in any geography, the distance between the text of the international instruments and their practical implementation is –regrettably– often considerable.

IV. ACCESS TO JUSTICE AS A GOAL FOR INTERNATIONAL LAW

As international lawyers become more aware of their role in global governance, discussions that were once framed in strictly technical terms have gained more substantial colours. Specially in relation to access to justice, one now realizes that extending or restricting jurisdiction ultimately means increasing or decreasing the arenas available to discuss issues of global interest. This perspective is particularly important in environmental matters, a field in which transnational litigation is a powerful tool for supporting paradigm shifts, and for promoting a more ethical economy. Similarly, refusing to decide cases involving serious human rights violations is an option hardly embraced by international law in current times.

Within this framework, the protection of access to justice as a fundamental goal of international law can be pursued through the improvement of private international law mechanisms to make it more “effective” (1), through an

DROI_NT(2012)457120_EN.pdf.

⁴³ ASEAN Declaration of Human Rights. Available at: <https://asean.org/asean-human-rights-declaration/>

increased access of individuals to courts and tribunals (2), and by addressing issues raised in the context of sovereign immunity (3).

1. Improving private international law mechanisms for an “effective” access to justice

The protection and promotion of access to justice is certainly not realized by merely offering some impractical and unreasonable venue to plaintiffs. Rather, the improvement of private international law mechanisms governing access to justice is inextricably related to the notion of effective access to justice, especially when it comes to adjudication involving transnational corporations. Take the example of *Uber v. Heller*, a case heard by the Supreme Court of Canada.

Heller was a delivery driver for the UberEats app, carrying out his delivery services in Toronto, Canada. In 2017, the delivery driver filed a lawsuit against Uber in the Canadian state of Ontario for certain violations of labour legislation. In response, Uber asked the court to dismiss the lawsuit in accordance with the arbitration clause contained in the terms and conditions of service proposed by the platform and accepted by Heller. According to the clause in question, the delivery driver was to resolve any dispute against Uber through mediation and arbitration to be conducted in the Netherlands.

If that was not already an obstacle to Heller’s access to justice, the dispute resolution procedure provided for the advance payment of costs totalling USD 14,500 –a sum that made up the majority of the delivery driver’s annual income.⁴⁴ Heller, for his part, argued that the clause was invalid on the basis of the doctrine of unconscionability. The doctrine in question, which arises from the realisation of an asymmetry in the bargaining power of the contractual parties, grants the judge in some common law countries the prerogative to partially or totally set aside the application of a contract, given its unfair or oppressive nature.

The court of first instance considered that the arbitral tribunal had jurisdiction to assess the validity or invalidity of the arbitration clause, basing its decision on the principle of competence-competence. On appeal, the Ontario Court of Appeal ruled that the arbitration clause was invalid, accepting the argument of unconscionability. The Court of Appeal’s decision was upheld by the Supreme Court of Canada on similar grounds.

⁴⁴ See *Uber Technologies Inc. v. Heller*, 2020 SCC 16 (CanLII), at 4-5. Available at: <https://www.canlii.org/en/ca/scc/doc/2020/2020scc16/2020scc16.html>

Canada's highest court found that there was an inequality in bargaining power between Uber and Heller, leading to the adoption of an arbitration clause that had not been concretely negotiated. Furthermore, the Supreme Court of Canada considered that there was a glaring discrepancy in terms of legal sophistication between the parties, which is why no one in Heller's position could even contemplate the economic implications of choosing arbitration as the forum for resolving disputes. Finally, the prevailing view was that compliance with the arbitration clause would create a scenario in which Heller would never have the opportunity to question the validity of the agreement itself, since his financial circumstances would not allow him to initiate arbitration proceedings.⁴⁵

This case is a blunt example that the right to effective access to justice plays a central role in jurisdictional disputes, even ones involving an arbitration clause. To the extent that arbitral jurisdiction is spreading to fields such as consumer and labour law, the impecuniosity of the plaintiff creates a clear risk of denial of justice.⁴⁶ Notably, *Uber v. Heller* suggests that it is not just State sovereignty that fades away against the principle of access to justice, for party autonomy is also to be analysed in light of said principle.

Concretely, it is becoming harder for corporate power to hide behind abstract notions of party autonomy, for forum selection clauses and arbitration agreements may not be used to curtail access to justice. That said, one should not lose sight that there are ways to accommodate party autonomy and an effective access to justice. In particular, one may contemplate procedural measures and mechanisms aimed at supporting plaintiffs without economic resources,⁴⁷ or the elimination of the *cautio judicatum solvi*.⁴⁸

One can also observe important advances in the UK regarding jurisdictional issues connected to corporate responsibility. In 2019, the UK Supreme Court handed down its judgement in *Vedanta Resources PLC and another v Lungowe and others*.⁴⁹ The case involved a claim for damages brought by a group of

⁴⁵ *Ibid.*, at 5-8.

⁴⁶ However, the problem goes beyond this typical weaker parties. See, for instance, in France the saga initiated with cases *Pirelli & C. c. Licensing Projects*, Cour de cassation, 28 March 2013, P+B+I, *pourvoi* n° 11-27770, y *SARL Lola Fleurs c. Société Monceau Fleurs et autres*, Cour d'appel de Paris, *pole* 1, ch. 1, 26 February 2013, RG n° 12/12953. See, more recently, *Lavau*, Cour de cassation, 1re civ., 27 September 2023, n° 22-19859.

⁴⁷ For example, the facilitation of collective proceedings, the *quota litis* etc.

⁴⁸ This is the concept forged in the Hague Convention of 1 March 1954 on civil procedure, further developed in the Hague Convention of 25 October 1980 to facilitate international access to justice.

⁴⁹ See *Lungowe v Vedanta Resources plc* [2019] UKSC 20.

1,826 Zambians affected by alleged toxic emissions from the Nchanga copper mine. The mine was controlled by Konkola Copper Mines plc (“KCM”), a company incorporated in Zambia whose ultimate controller was the British company Vedanta Resources. The action was initially brought against the English defendant on the grounds of breach of the duty of care. However, after the proceedings began, the plaintiffs went further and requested that English jurisdiction also covers the claim brought against the Zambian company. The defendants argued that the English courts lacked jurisdiction, claiming that the plaintiffs’ inclusion of Vedanta as a defendant had the sole aim of extending English jurisdiction over the company incorporated in Zambia, which would allegedly amount to an abuse of right.

These arguments were rejected by the lower British courts. At the UK Supreme Court, it was held that there was no abuse of rights, given the concrete interest in obtaining a judgement against the controlling company. Similarly, it was held that the claim was admissible in theory, given that piercing the corporate veil in such circumstances was not unheard of under English law. Furthermore, the UK Supreme Court confronted and rejected allegations of *forum non conveniens*. Although it recognised that the litigation should preferably be heard in the affected country, it was noted that plaintiffs’ fragile economic situation required their lawyers to be remunerated only in the event of success, which would be prohibited under Zambian law, so that local lawyers would be in a weak position vis-à-vis the defendants’ lawyers if the action were brought in Zambia. Notably, the decision in question makes clear the English courts’ discomfort with the growing complexity, in terms of the volume of material produced, of jurisdictional exceptions. Designed to make the administration of justice more efficient and rational, the doctrine of *forum non conveniens* has in practice represented yet another battlefield in complex transnational litigation, increasing the body of evidence, the parties’ claims and the judges’ workload.

Importantly for the purpose of this address, the Vedanta judgement provides a loud and clear message regarding the importance of an effective access to justice.⁵⁰ In examining the allegation of *forum non conveniens*, the English courts essentially performed the task of balancing the interests of companies incorporated in the UK, the victims’ right to access to justice, respect for foreign sovereignty and the requirements of global governance. In that regard, the decisions seemingly favours the circumstances of the specific case, in particular

⁵⁰ See Horatia Muir Watt, ‘La saga juridictionnelle *Vedanta* (suite): le devoir de vigilance de la société-mère à l’égard de tiers’, *Revue critique DIPr* (2019-2) 504-510.

the difficulty of representing the victims and the considerable risk of violating parity of arms, over more formalistic considerations.

2. The access of individuals to international courts and tribunals

The creation of an international court to rule on cross-border private matters is a long held dream in international law, as it was an idea already contemplated by the Third Hague Conference on Private International Law held in 1900.⁵¹ Thus, it is not surprising that the idea resurfaces in an age where the deterritorialization of economic forces turn the world into a single and connected arena where individuals may certainly suffer from transnational wrongful behaviour, but may not find ways to redress the harm suffered. In particular, a recent proposal has tried to address the problem of the so-called “missing forum” by advocating for the creation of an International Court of Civil Justice (ICCJ).⁵²

In essence, the problem of the “missing forum” emerges from the fact that the forum where Multi-National Corporations (MNCs) are based will fail to hear most mass tort cases against these entities, while the courts of the place where the injury took place are often ill equipped both to handle mass tort cases of a transnational nature and to enforce decisions against MNCs.⁵³ The contemplated solution, the creation of the ICCJ, would differ from regular human rights courts, for its primary aim would be to introduce an exclusive jurisdiction where plaintiffs would be able to obtain a pecuniary and enforceable relief in transnational mass tort cases.⁵⁴

Another judicial approach that has been espoused in order to promote access to justice is granting individuals a direct access to the ICJ, or, alternatively, to allow cases to be referred from regional human rights courts to the so-called world court.⁵⁵ That said, albeit judicialization is a way to advance the agenda of access to justice, it is not without its problems. Of course, there are other means, more controversial, that are sometimes pushed in order to seek in the ICJ some kind of redress to individuals –or groups of individuals– submitted to egregious violations of their rights. It is the case of the invocation by a contracting State of

⁵¹ See Bruno Sousa Rodrigues, *Giving Form to Chaos: How Transnational Codification has Progressively Established the Authority of International Arbitration* (PhD Thesis, Sciences Po Law School 2023) 105.

⁵² See Maya Steinitz, *The Case for an International Court of Civil Justice* (CUP 2019).

⁵³ *Ibid.*, at 88 ff.

⁵⁴ *Ibid.*, at 10-11.

⁵⁵ See Hans van Loon & Stéphanie De Dycker, ‘The Role of the International Court of Justice in the Development of Private International Law’ *Mededelingen van de Koninklijke Vereniging voor Internationaal Recht* 140 (2013) 73-119.

the Convention for the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide to sue another State in situations in which the former is not directly affected for the alleged violations of such Convention.⁵⁶

Standing judiciaries, including international courts, may find their dockets with an overload of cases not met with the proper means to address them. Indeed, this has been a most visible problem in the ECtHR, where pending applications amounted to a total of 68,450 in 2023.⁵⁷ In such circumstances, one is confronted again with the tension between access to justice and an effective access to justice, for extreme backlog creates certain obstacles to a proper administration of justice. On the one hand, delays are increased –and justice delayed is justice denied, said the old proverb. On the other hand, an overburdened court may find incentives to dismiss a great number of cases at the admissibility stage, only taking a few more impactful ones. Needless to say how such practice curtails individual's effective access to justice.

Within this framework, embedding alternative dispute resolution mechanisms in a transnational administration of justice is potentially useful. Non-adversarial settlement mechanisms such as mediation have the ability of reducing costs and expediting reparation. Evidently, the deployment of mediation depends on the parties' willingness to find agreed solutions, which may or may not exist in a concrete case. In any event, the adoption of the 2020 United Nations Convention on International Settlement Agreements Resulting from Mediation (also known as the Singapore Convention on Mediation) can be portrayed as an important step in building a multi-tiered transnational administration of justice, with multiple options besides access to State or interstate courts.

Along similarly lines, one cannot disregard the importance of transnational arbitration in expanding access to justice. On the one hand, the use of international commercial arbitration has become the *de facto* standard jurisdiction redressing a broad array of cross-border contractual disputes, fundamentally governing core aspects of the global economy (energy, shipping, construction, sales of goods, insurance and so on). On the other hand, albeit not without criticism, the rise of investment arbitration has provided individuals direct access to an international jurisdiction (investment arbitral tribunals) in

⁵⁶ See the cases currently before the ICJ, *Gambia v. Myanmar* (<https://www.icj-cij.org/case/178>) and *South Africa v. Israel* (<https://www.icj-cij.org/case/192>).

⁵⁷ See European Court of Human Rights, Annual Report 2023. Available at: <https://www.echr.coe.int/annual-reports>

relation to investment treaty breaches which otherwise would either fall under the scope of diplomatic spousal or would go unaddressed.

These developments have shown arbitration's role in providing an effective access to justice, so much so that some see Business and Human Right Arbitration (BHR) as the next frontier to be explored.⁵⁸ Although this is an emerging field of practice, the push to BHR has materialized in the development of a specialized set of arbitration rules – the so-called Hague Rules on Business and Human Rights Arbitration.⁵⁹

A further development of the access of the individuals to international courts and tribunals is the experience of individuals acting collectively. Such endeavour may take different forms. It can even search for sympathetic States which accept to play the role of canalising actions taking advantage of their recognised *jus standing*. Take the example of the claims for advisory opinions on climate change brought before the International Tribunal of the Law of the Sea (ITLOS) and before the ICJ.⁶⁰ This option has, furthermore, a significant added value. It represents a reaction against states' incapacity to properly deal with the climate emergency. As Makane Moïse Mbengue has rightly pointed out, given that the States are not capable to legislate on their own duties, the civil society is going to courts and tribunals.⁶¹

3. The (still unfinished) example of State immunities evolution

State immunity has always been a highly sensitive point of intersection between public and private international law. A corollary of sovereign equality, international law has long held that a given State should not exercise its

⁵⁸ See Judith Levine & Ashwita Ambast, 'Responsibility Rising from the Rubble: Lessons from the Bangladessh Accord for Arbitration of Business and Human Rights' *Australian International Law Journal* 25 (2018) 1.

⁵⁹ See Center for International Legal Cooperation, *The Hague Rules on Business and Human Rights* (2019). Available at: <https://www.cilc.nl/project/the-hague-rules-on-business-and-human-rights-arbitration/>

⁶⁰ See the imminent opinion of the ITLOS [actually taken the day after of this lecture] answering the *Request for an Advisory Opinion submitted by the Commission of Small States on climate change and international law*. See also the ongoing case (advisory opinion) before the ICJ, *Obligations of States in respect of Climate Change*; available at: <https://www.icj-cij.org/case/187>

⁶¹ Makane Moïse Mbengue, 'Climate action before international courts and tribunals: challenges and prospects', *Sciences Po Bredin Prat Arbitration Lecture*, 29 May 2024 (still unpublished). See also Mara Tignino & Makane Moïse Mbengue, 'Climate change at the crossroads of human rights: The right to a healthy environment, the right to water and the right to development', *Review of European, comparative & international environmental law* 31 (2022-1) 3-6.

jurisdictional prerogatives to hear cases or enforce decisions against another State. This logic is at the roots of the ICJ ruling in *Jurisdictional Immunities of the State (Germany v. Italy; Greece intervening)*.⁶²

In this case the ICJ was confronted with a claim brought by Germany arguing that Italy failed to respect its jurisdictional immunity under international law by allowing civil claims to be brought before the Italian judiciary in relation to injuries caused by violations of international humanitarian law committed by the Third Reich during the Second World War. Furthermore, Germany considered that Italy had also violated its jurisdictional immunity by taking measures to constrain certain German State property within the Italian territory and by enforcing Greek decisions rendered against Germany in relation to the massacre of Distomo. The ICJ upheld the traditional tenets of state immunity, considering “that, under customary international law as it presently stands, a State is not deprived of immunity by reason of the fact that it is accused of serious violations of international human rights law or the international law of armed conflict.”⁶³

Yet, the ruling rather than appeasing and settling the debate on jurisdictional immunity, unveiled the tension existing between humanistic and state-centric approaches on access to justice.⁶⁴ In fact, this was one of the main themes explored in the dissenting opinion of late judge Cançado Trindade, who considered that “Germany cannot hide behind rules of State immunity to avoid proceedings relating to reparations for violations of jus cogens norms before a foreign jurisdiction (Italy).”⁶⁵

Worse, the ICJ did manage to overturn the Italian judicial attitudes towards jurisdictional immunity. If anything, it has opened an ongoing clash between the Italian institutions over the matter. Already in 2013, Italian Parliament

⁶² The ICJ highlights the following: “The Court considers that the rule of State immunity occupies an important place in international law and international relations. It derives from the principle of sovereign equality of States, which, as Article 2, paragraph 1, of the Charter of the United Nations makes clear, is one of the fundamental principles of the international legal order. This principle has to be viewed together with the principle that each State possesses sovereignty over its own territory and that there flows from that sovereignty the jurisdiction of the State over events and persons within that territory. Exceptions to the immunity of the State represent a departure from the principle of sovereign equality. Immunity may represent a departure from the principle of territorial sovereignty and the jurisdiction which flows from it.” *Jurisdictional Immunities of the State (Germany v. Italy; Greece intervening)*, judgment of 3 February 2012, § 57. Available at <https://www.icj-cij.org/case/143>

⁶³ *Ibid.*, at § 91.

⁶⁴ See Horatia Muir Watt, ‘Les droits fondamentaux devant les juges nationaux à l’épreuve des immunités juridictionnelles’, *Revue Critique DIPr* (2012-4) 551.

⁶⁵ See *Jurisdictional Immunities of the State (Germany v. Italy; Greece intervening)*, dissenting opinion of Judge Cançado Trindade, § 134.

introduced certain legislative modifications giving domestic effect to the ICJ ruling. These norms, however, would be declared unconstitutional the following year, which rendered inoperative the holding of the ICJ before Italian courts.

The now famous Judgement 238/2014 rendered by the Italian Supreme Court considered that it was the exclusive custodian of the constitutionality of norms in the Italian legal system, stressing that “with regard to the right of access to justice (Article 24 Constitution), this Court stated that the respect of fundamental human rights, as well as the implementation of non-derogable principles are safeguarded by the guaranteeing function assigned to the Constitutional Court.”⁶⁶

The saga continued with Germany submitting a new claim against Italy before the ICJ on 30 April 2022. Registered as *Questions of jurisdictional immunities of the State and measures of constraint against State-owned property (Germany v. Italy)*,⁶⁷ the case is still pending to this day. Nevertheless, it has already generated some further developments in relation to the battle over jurisdictional immunities. Indeed, on the 1 of May 2022, that is to say, one day after the institution of new proceedings by Germany, the Italian government introduced the *Decreto-Legge* n. 36 creating a fund for the reparation of war crimes committed by the Third Reich in Italian territory or against Italian citizens.⁶⁸ Furthermore, the instrument limited the judicial recovery of damages caused by Germany between 1 September 1939 and 8 May 1945, in favour of the compensation scheme administered by the fund.⁶⁹ The decree was later endorsed by the Italian Parliament, with the adoption of Law 79 of 29 June 2022.

The matter was brought yet again to Italian Constitutional Court, but this time the court seemingly adopted a more accommodating tone than in previous instances. In its Judgement 159/2023, the Italian Constitutional Court upheld the constitutionality of the compensation scheme introduced by the Italian government, considering that it stroke a balance between the various

⁶⁶ See Corte Costituzionale, Judgment 238/2014, § 3.2. Available at: https://www.cortecostituzionale.it/documenti/download/doc/recent_judgments/S238_2013_en.pdf

⁶⁷ Available at: <https://www.icj-cij.org/case/183>.

⁶⁸ This is a traditional way for States where the actions are brought to try to conciliate the immunity privilege of their pairs (foreign States) with their citizens' fundamental right to access to justice. See Burkhard Hess, 'The Private-Public Divide in International Dispute Resolution', in *The Hague Academy Collected Courses* 388 (2018) at 95. See Article 43 of the decree. Available at:

<https://www.normattiva.it/uri-res/N2Ls?urn:nir:stato:decreto.legge:2022;36~art9-com1>

⁶⁹ *Ibid.*

constitutional principles at stake.⁷⁰ However, this decision has to be read with caution. First, all throughout the decision, the case law on the humanitarian exception to State immunity was reaffirmed.⁷¹ Second, the decision is heavily based on the facts of a decades-long dispute concerning Germany's war crimes. Third, the judgment went silent on the situation of foreign litigants, namely Greek, especially as these will not have access to the fund created by the Italian government. Hence, this is unlikely the end of the saga, and further developments are to be expected.

V. EPILOGUE

The proliferation of regional human rights systems of justice was a most significant development for international law, deeply impacting individuals' access to justice in both public and private international law contexts. Furthermore, the converging humanization of public international and *humanrightsation* of private international law undermined the disciplinary boundaries between the two academic fields, promoting a reunification of international law. That is to say, the unity amidst the diversity in international law has emerged out of the centrality that human rights played in both public and private international law.

Now, as Hegelian beliefs on State-centrism start to fade, perhaps the only way one may justify the continued existence of international law is by placing the human at its centre of concern. In this regard, I believe that international law should strive to create mechanisms to serve the protection of human beings, whether individually or collectively. In this reconstruction project, access to justice is to be seen as a foundational goal of international law, for it does provide, as late Judge Cançado Trindade once said, a *droit au droit*. If one follows this path, humanity may be a step closer in the long march for worldwide peace and sustainability. I am convinced of that. As a famous prophet said, "*you may say I am a dreamer, but I am not the only one.*"

⁷⁰ See Corte Costituzionale, Judgment 159/2023, §§ 13 ff. Available at: https://www.cortecostituzionale.it/documenti/download/doc/recent_judgments/Sentenza%20n.%20159%20del%202023%20EN.pdf

⁷¹ *Ibid.* at § 9.

**ΕΠΙΣΗΜΗ ΕΚΔΗΛΩΣΗ
ΠΡΟΣ ΤΙΜΗΝ ΤΟΥ
ΙΔΡΥΜΑΤΟΣ ΣΤΑΥΡΟΣ ΝΙΑΡΧΟΣ
ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΤΟΥ
ΣΤΟ ΤΜΗΜΑ ΝΟΣΗΛΕΥΤΙΚΗΣ
ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟΥ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ**

Την 21^η Μαΐου 2024, ημέρα Τρίτη και ώρα 18.30, στη Μεγάλη Αίθουσα του Πανεπιστημίου Αθηνών, πραγματοποιήθηκε επίσημη εκδήλωση προς τιμήν του Ιδρύματος Σταύρος Νιάρχος για την προσφορά του στο Τμήμα Νοσηλευτικής του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

- * Προσφώνηση από τον Πρύτανη του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, Καθηγητή κύριο Γεράσιμο Σιάσο.
- * Παρουσίαση των έργων της δωρεάς του Ιδρύματος Σταύρος Νιάρχος από τον Πρόεδρο του Τμήματος Νοσηλευτικής, Καθηγητή κύριο Παύλο Μυριανθέα, που αφορούν σε:
 - Εκπαιδευτικά και ερευνητικά προγράμματα.
 - Υποτροφίες και ακαδημαϊκούς υποτρόφους.
 - Ερευνητικό και εκπαιδευτικό εξοπλισμό.
- * Προβολή video με τον εξοπλισμό που έχει δωριστεί στο Τμήμα Νοσηλευτικής.
- * Ομιλίες από τους:
 - Αντιπρόεδρο του Τμήματος Νοσηλευτικής του ΕΚΠΑ, Καθηγήτρια κυρία Δάφνη Καϊτελίδου
 - Ακαδημαϊκό και Ομότιμο Καθηγητή της Ιατρικής Σχολής του ΕΚΠΑ κύριο Χαράλαμπο Ρούσσο.

- * Επίδοση αναμνηστικής πλακέτας στον εκπρόσωπο του ΙΣΝ, κύριο Γεώργιο Αγουρίδη, από τον Πρύτανη του ΕΚΠΑ, Καθηγητή κύριο Γεράσιμο Σιάσο, και τον Πρόεδρο του Τμήματος Νοσηλευτικής, Καθηγητή κύριο Παύλο Μυριανθέα.
- * Αντιφώνηση του εκπροσώπου του ΙΣΝ, κυρίου Γεώργιου Αγουρίδη.

Μουσικό πρόγραμμα: Σοφία Καπετανάκου, soprano, Ελένη Δάβου, πιανίστα.

Έργα: Saint-Saëns, Mon cœur s'ouvre à ta voix Gounod, Ave Maria Puccini, O mio babbino caro.

ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ ΣΙΑΣΟΥ

Καθηγητή και Πρύτανη του ΕΚΠΑ

ΠΡΟΣΦΩΝΗΣΗ

Με βαθιά αισθήματα ευγνωμοσύνης σας καλωσορίζω θερμά στην αποψινή εκδήλωση προς τιμήν του Ιδρύματος Σταύρος Νιάρχος για την ανεκτίμητη προσφορά του προς το Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών και την ελληνική κοινωνία γενικότερα.

Η υπογραφή του Μνημονίου της 21^{ης} Μαρτίου 2018 σηματοδότησε την έναρξη μιας συνεργασίας μεταξύ του Τμήματος Νοσηλευτικής του Πανεπιστημίου μας και του Ιδρύματος Σταύρος Νιάρχος, που έχει ήδη αποφέρει καρπούς. Η δωρεά συνολικού ύψους 2.913.288,00 ευρώ που έλαβε το Πανεπιστήμιό μας εντάσσεται στο πλαίσιο της Διεθνούς Πρωτοβουλίας για την Υγεία του ΙΣΝ και περιλαμβάνει πρωτοβουλίες που στοχεύουν στην **αναβάθμιση των υποδομών μας, στην υλοποίηση καινοτόμων ερευνητικών προγραμμάτων και στην ενίσχυση της ακαδημαϊκής αριστείας.**

Αυτή η δωρεά αποτελεί ένα παράδειγμα κοινωνικής ευθύνης που στηρίζει τη δημόσια εκπαίδευση, εκφράζει το κοινωνικό κράτος στη χώρα μας, ενισχύει την κοινωνική συνοχή και **εκφράζει την πεμπτουσία του ελληνικού ευεργετισμού**, μια παράδοση που άνθησε στον τόπο μας ανά τους αιώνες και συνεχίζεται από το Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος σε ακόμα πιο εμβληματικές διαστάσεις.

Η δωρεά αυτή φέρνει στην πρωτοπορία των εξελίξεων το Τμήμα Νοσηλευτικής του Πανεπιστημίου μας. Σύγχρονοι προσομοιωτές και νοσοκομειακός εξοπλισμός για τα εργαστήρια βασικής Νοσηλευτικής, Παιδιατρικής, Αναισθησιολογίας και Πρώτων Βοηθειών, αναβαθμίζουν δραστικά την εκπαιδευτική διαδικασία και προσφέρουν στους φοιτητές μας μια μοναδική εμπειρία πρακτικής άσκησης.

Η Τράπεζα Anatomage, για παράδειγμα, επιτρέπει στους φοιτητές να οπτικοποιούν την ανατομία με πρωτοποριακό τρόπο, ενισχύοντας την κατανόησή τους για την ανθρώπινη φυσιολογία.

Επιπλέον, η δωρεά περιλαμβάνει εξοπλισμό γραφείων και αιθουσών διδασκαλίας, καθώς και ερευνητικό εξοπλισμό για το εργαστήριο Βιολογίας και το Παιδιατρικό Ερευνητικό Εργαστήριο. Παράλληλα, οκτώ εκπαιδευτικά και

τρία ερευνητικά προγράμματα βρίσκονται σε πλήρη ανάπτυξη, προσφέροντας στους φοιτητές μας και στους ερευνητές μας νέες δυνατότητες και προοπτικές.

Στο πλαίσιο της δωρεάς περιλαμβάνονται επίσης υποτροφίες για ακαδημαϊκούς υποτρόφους και κλινικούς εκπαιδευτές, καθώς και εκπαιδευτικά ταξίδια στο Johns Hopkins για τα εργαστήρια κλινικής προσομοίωσης. Η επιπλέον χρηματοδότηση του Ιδρύματος Σταύρος Νιάρχος για το ταξίδι στις ΗΠΑ και την οργανωμένη επίσκεψη στο Τμήμα Νοσηλευτικής του Πανεπιστημίου και το Νοσοκομείο Johns Hopkins στη Βαλτιμόρη, τον Μάρτιο του 2019, ενίσχυσε περαιτέρω τις δυνατότητες και τις προοπτικές του τμήματός μας.

Δράττομαι στο σημείο αυτό της ευκαιρίας για να σημειώσω το σπουδαίο έργο του Τμήματος Νοσηλευτικής, που λειτουργεί από το 1980 με αποστολή την ολοκληρωμένη μόρφωση επιστημόνων νοσηλευτών μέσω θεωρητικής και κλινικής εκπαίδευσης σε προπτυχιακό, μεταπτυχιακό και διδακτορικό επίπεδο.

Αυτό το έργο εδράζεται στο στέρεο υπόβαθρο της επιτυχημένης και ολοκληρωμένης εκπαίδευσης που παρέχεται εδώ και 44 χρόνια από το Τμήμα Νοσηλευτικής του ΕΚΠΑ, το οποίο συγκαταλέγεται στις **50 καλύτερες Νοσηλευτικές σχολές του κόσμου** καθώς και στη σθεναρή δέσμευση του Πανεπιστημίου μας στην ποιότητα, την καινοτομία, την επιστημονική έρευνα και την αφοσίωση στη φροντίδα των ασθενών.

Κυρίες και κύριοι,

Το Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών έχει μεγάλη παράδοση ευεργετών και δωρητών. Οι δωρητές του ΕΚΠΑ διαχρονικά, χάρη στην επιθυμία και το όραμά τους για μια καλύτερη εκπαίδευση, συνέβαλαν τα μέγιστα στην προώθηση της γνώσης και της δημόσιας υγείας και συνεχίζουν να προσφέρουν σε δύσκολες εποχές, όπως οι σημερινές. Η πρόσφατη δωρεά του Ιδρύματος Σταύρος Νιάρχος στο Τμήμα Νοσηλευτικής είναι πολύ περισσότερο από μια πράξη κοινωνικής ευθύνης. Είναι μια σημαντική επένδυση στο μέλλον της εκπαίδευσης και της υγείας στην Ελλάδα, που δημιουργεί ταυτόχρονα **μια παρακαταθήκη αξιών, ευποιίας και κοινωνικής προσφοράς για τις επόμενες γενιές.**

Εκ μέρους του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών εκφράζω τη βαθιά μας ευγνωμοσύνη προς το Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος και για αυτή τη δωρεά και συνολικά για τη στήριξη του με μεγάλες δωρεές ιδιαίτερα στον Τομέα της Υγείας και γενικότερα στο Πανεπιστήμιό μας. Η

γενναιοδωρία σας αποτελεί πυλώνα για την πρόοδο και την καινοτομία, που μας ενισχύει να προσφέρουμε την καλύτερη δυνατή εκπαίδευση στους φοιτητές μας και να συμβάλλουμε στην προαγωγή της επιστήμης, της έρευνας και της δημόσιας υγείας.

Να τονίσω επίσης τις πολύ μεγάλες δωρεές του Ιδρύματος Σταύρος Νιάρχος προς τις κλινικές και τα εργαστήρια της Ιατρικής Σχολής του Πανεπιστημίου μας.

Το Πανεπιστήμιό μας ως ελάχιστο δείγμα τιμής και ευγνωμοσύνης προς το Ίδρυμα «Σταύρος Νιάρχος» και τον Πρόεδρό του αποφάσισε να απονείμει τον τίτλο του Επίτιμου Διδάκτορα της Ιατρικής Σχολής και του Τμήματος Νοσηλευτικής στον Πρόεδρο κ. Ανδρέα Δρακόπουλο.

Κλείνοντας θέλω να εκφράσω τις προσωπικές μου ευχαριστίες προς τον Πρόεδρο του Τμήματος Νοσηλευτικής του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, καθηγητή **κ. Παύλο Μυριανθέα**, προς τον Ακαδημαϊκό και Επίτιμο καθηγητή της Ιατρικής Σχολής, **κ. Χαράλαμπο Ρούσσο**, το όραμα και οι δράσεις του οποίου αποτελούν φωτεινό φάρο έμπνευσης για όλους μας επί πολλές δεκαετίες, καθώς και προς όλα τα μέλη ΔΕΠ για το σημαντικό έργο που επιτελούν στην επιστημονική κοινότητα του Πανεπιστημίου μας.

Σας ευχαριστώ θερμά.

ΠΑΥΛΟΥ ΜΥΡΙΑΝΘΕΩΣ

Καθηγητή και Προέδρου του Τμήματος Νοσηλευτικής του ΕΚΠΑ

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΩΝ ΕΡΓΩΝ ΤΗΣ ΔΩΡΕΑΣ ΤΟΥ ΙΔΡΥΜΑΤΟΣ ΣΤΑΥΡΟΣ ΝΙΑΡΧΟΣ ΠΟΥ ΑΦΟΡΟΥΝ ΣΕ:

- ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΑ ΚΑΙ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ
- ΥΠΟΤΡΟΦΙΕΣ ΚΑΙ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟΥΣ ΥΠΟΤΡΟΦΟΥΣ
- ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΕΞΟΠΛΙΣΜΟ

Κύριε Πρύτανη,

Αξιότιμε κ. Αγουρίδη, εκπρόσωπε του ΙΣΝ που στο πρόσωπό σας τιμούμε σήμερα το ΙΣΝ,

Εκλεκτοί προσκεκλημένοι,

Αγαπητοί Φοιτητές,

Κυρίες και κύριοι,

Με πολύ μεγάλο ενθουσιασμό και πανηγυρικό τρόπο πραγματοποιείται ενώπιον των Πρυτανικών Αρχών η σημερινή εκδήλωση, ώστε να τιμηθεί το ΙΣΝ για τη δωρεά του προς το Τμήμα Νοσηλευτικής. Είναι μια ημέρα μεγάλης συγκίνησης, χαράς και γιορτής για τη Νοσηλευτική, για το Πανεπιστήμιο και τη φροντίδα Υγείας της χώρας επειδή το ΙΣΝ εν μέσω πανδημίας έμπρακτα ενίσχυσε και υποστήριξε το Τμήμα Νοσηλευτικής και ανέδειξε την αξία, την προσφορά και την αναγκαιότητα των άρτια εκπαιδευμένων Νοσηλευτών για το σύστημα υγείας της χώρας μας. Οι Νοσηλευτές είναι σήμερα περιζήτητοι Επιστήμονες και Επαγγελματίες υγείας με σημαντική κοινωνική αναγνώριση και καταξίωση από το σύνολο της κοινωνίας που βρίσκονται κοντά στον ασθενή όσο κανένας άλλος επαγγελματίας υγείας.

Καλωσορίζω ιδιαίτερα τους προπτυχιακούς και μεταπτυχιακούς φοιτητές μας σε αυτή τη μοναδική και ιδιαίτερα σημαντική ημέρα για το Τμήμα που βρίσκονται σήμερα ανάμεσα στο πολυπληθές ακροατήριο, επειδή ακριβώς η δωρεά αυτή του ΙΣΝ διαμέσου του Τμήματος έχει **επίκεντρο τους Φοιτητές και τον Άνθρωπο**.

Έχει επίκεντρο τους **Φοιτητές** μας επειδή είναι οι αποδέκτες της καλύτερης και σύγχρονης Νοσηλευτικής εκπαίδευσης και έχει επίκεντρο τον **Άνθρωπο**

επειδή είναι ο τελικός αποδέκτης μιας καλύτερης φροντίδας υγείας υψηλής ποιότητας που παρέχεται με ασφάλεια.

Ακολουθεί η εκτενής **παρουσίαση και απολογισμός της δωρεάς του Ιδρύματος Σταύρος Νιάρχος (ΙΣΝ) προς το Τμήμα Νοσηλευτικής του ΕΚΠΑ, στο πλαίσιο της Διεθνούς Πρωτοβουλίας για την Υγεία (ΔΠΥ) του ΙΣΝ.**

Κατ' αρχάς να σας αναφέρω λίγα λόγια για το Τμήμα Νοσηλευτικής του ΕΚΠΑ. **Ιδρύθηκε** το 1979 (ΠΔ 184, 6 Μαρτίου 1979, ΦΕΚ 51 ΤΑ΄, 15-03-1979) με υπογραφή του Κωνσταντίνου Τσάτσου ως τμήμα της Ιατρικής Σχολής και στη συνέχεια **αυτονομήθηκε και ανεξαρτητοποιήθηκε** επί Κωνσταντίνου Καραμανλή το 1984 (ΦΕΚ 53, ΤΑ΄, 27-04-1984) ως τμήμα της Σχολής Επιστημών Υγείας. Το 2004 αναλαμβάνει την **ακαδημαϊκή εκπαίδευση** 8 εξαμήνων (4 έτη) των φοιτητών της Σχολής Αξιωματικών Νοσηλευτικής (ΣΑΝ), που υλοποιείται από το ακαδημαϊκό έτος 2005-2006 με τον νόμο 3757 (ΦΕΚ 143/ΤΑ/29-7-2004, άρθρο 3, παράγραφος 2) από το οικείο Τμήμα Νοσηλευτικής του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.

Ενδεικτικά επίσης σας αναφέρω δύο εμβληματικές κυρίες του τμήματος που πρωτοστάτησαν στην ίδρυσή του το 1979, τη Βασιλική Λανάρα και την Αφροδίτη Ραγιά, τις οποίες βλέπετε στις φωτογραφίες.

Εικόνα 1. Η Βασιλική Λανάρα (αριστερά) και η Αφροδίτη Ραγιά.

Σκοπός δε της **Ιδρύσεως του τμήματος το 1979 ήταν «η κατάρτιση ηγετικών στελεχών νοσηλευτικής, διά την στελέχωσιν των νοσηλευτικών και υγειονομικών υπηρεσιών ως και των Σχολών Εκπαιδεύσεως του νοσηλευτικού προσωπικού της Χώρας».**

Έκτοτε, από την έναρξη λειτουργίας του το 1980, και για 44 Χρόνια, το Τμήμα αναπτύσσεται, εξελίσσεται, εκσυγχρονίζεται και προσαρμόζεται στις ανάγκες τού σήμερα για την παραγωγή σύγχρονων και πολύ καλά εκπαιδευμένων Νοσηλευτών. Σήμερα παρέχει 4ετή φοίτηση με **πιστοποιημένο πρόγραμμα σπουδών (2020, ΕΘΑΑΕ)**, που βασίζεται στις ευρωπαϊκές οδηγίες του 2005 και 2013 και την εγχώρια νομοθεσία του 2010.

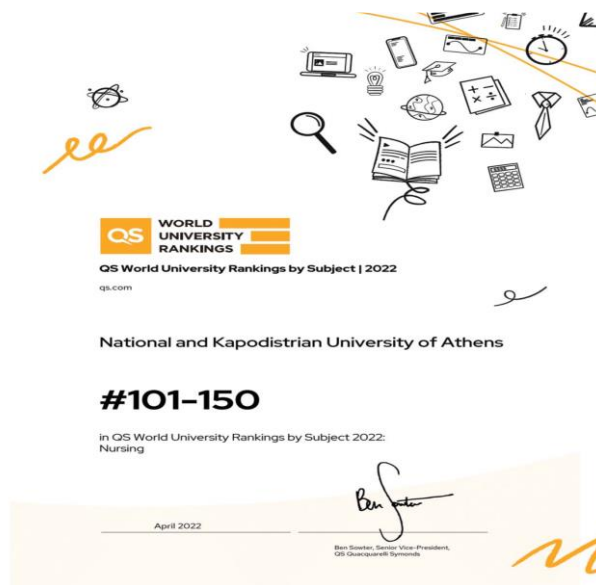
Εικόνα 2. Η είσοδος επί της Παπαδιαμαντοπούλου 123 στο Γουδί και το λογότυπο του Τμήματος όπως είναι σήμερα.

Το Τμήμα Νοσηλευτικής του ΕΚΠΑ είναι το αρχαιότερο και πλέον καταξιωμένο Πανεπιστημιακό Τμήμα Νοσηλευτικής στη χώρα αλλά και από τα αρχαιότερα πανεπιστημιακά τμήματα νοσηλευτικής παγκοσμίως και στοχεύει πάντα στην παροχή **υψηλού επιπέδου υπηρεσιών Παιδείας και Υγείας**. Εδώ και 45 χρόνια το Τμήμα Νοσηλευτικής έχει πολύ πλούσια **προσφορά** στα πανεπιστημιακά εκπαιδευτικά δρώμενα της χώρας με την παραγωγή **Νοσηλευτών** υψηλού επιπέδου που στελεχώνουν τα Ελληνικά Νοσοκομεία και άλλες Υπηρεσίες Υγείας της χώρας λαμβάνοντας σημαντικές διοικητικές θέσεις ευθύνης ενώ άλλοι απόφοιτοί μας στελεχώνουν επάξια άλλα Πανεπιστήμια της χώρας και του εξωτερικού. **Το 1987 ολοκληρώθηκε το πρώτο Διδακτορικό δίπλωμα (έκτοτε έχουν αποφοιτήσει πάνω από 400 διδάκτορες).**

Εικόνα 3. Από την ιστορία του τμήματος. Οι υπουργοί Κ. Γείτονας, Λ. Γρηγοράκος και οι Β. Λανάρα και Α. Ραγιά.

Έτσι, το Τμήμα Νοσηλευτικής έχει παραγάγει σημαντικό διδακτικό, κλινικό, ερευνητικό, επιστημονικό και συγγραφικό έργο, με αποτέλεσμα τη σημαντική διεθνή αναγνώριση και απήχισή του έτσι ώστε να κατατάσσεται για συνεχόμενα χρόνια (2017-2024) στις κορυφαίες 150 Σχολές Νοσηλευτικής παγκοσμίως (Οργανισμός QS, Quacquarelli Symonds). Σύμφωνα, με το Academic Ranking of World Universities (ARWU) και τη Shanghai Jiaotong University, κατατάσσεται στις θέσεις 101-150 παγκοσμίως. Επιπλέον, το Τμήμα Νοσηλευτικής του ΕΚΠΑ κατατάσσεται μεταξύ των 40 καλύτερων Νοσηλευτικών Σχολών στην Ευρώπη, ενώ αποτελεί το μόνο Ελληνικό Τμήμα Νοσηλευτικής (από τα 8) που περιλαμβάνεται στην εν λόγω κατάταξη, τιμώντας έτσι το ΕΚΠΑ και τη χώρα. Ακόμη, στο Τμήμα Νοσηλευτικής υπηρέτησαν και υπηρετούν διακεκριμένοι πανεπιστημιακοί δάσκαλοι που συνέβαλαν με το ερευνητικό και το επιστημονικό – ακαδημαϊκό τους έργο μαζί με το κλινικό τους έργο στην προβολή του Τμήματος και του ΕΚΠΑ γενικότερα αλλά και στην παροχή υψηλού επιπέδου κλινικών υπηρεσιών υγείας προς τον πολίτη.

Εικόνα 4. Η παγκόσμια κατάταξη του Τμήματος Νοσηλευτικής το 2022.

Διαθέτει ακόμη 5 πανεπιστημιακές κλινικές (Μ.Ε.Θ., Παθολογική, Χειρουργική, Ψυχιατρική και Παιδιατρική) οι οποίες στεγάζονται στο ΓΟΝΚ «Άγιοι Ανάργυροι» στη Νέα Κηφισιά και στο παιδιατρικό Νοσοκομείο «Αγλαΐα Κυριακού» αλλά και πανεπιστημιακά Νοσηλευτικά εργαστήρια που στεγάζονται στα 2 Νοσοκομεία προσφέροντας πολύτιμο και σημαντικό κλινικό και εργαστηριακό έργο.

Με την αδιάλειπτη παρουσία του για 45 χρόνια, το Τμήμα Νοσηλευτικής του ΕΚΠΑ αποτελεί πραγματικό φάρο και οδηγό για μια επιτυχημένη πορεία ενός Πανεπιστημιακού Τμήματος Νοσηλευτικής έχοντας πλούσιο και πολύτιμο έργο και σημαντική προσφορά στην Παιδεία, την Υγεία, την Ελληνική Πολιτεία, την Κοινωνία και τον Πολίτη.

Εικόνα 5. Από την πρόσφατη επίσκεψη του Πρύτανη, Καθηγητή κ. Γεράσιμου Σιάσου, και μελών του Συμβουλίου Διοίκησης στο Τμήμα (Οκτώβριος 2023).

Η Δωρεά του ΙΣΝ

Η δωρεά του ΙΣΝ είναι μέρος της Διεθνούς Πρωτοβουλίας για την Υγεία, όπως αναφέρεται στον σχετικό νόμο του 2020 (ΦΕΚ 16-ΤΑ΄-31/01/2020, παράρτημα 7).

Εικόνα 6. Το λογότυπο της Διεθνούς Πρωτοβουλίας του ΙΣΝ για την Υγεία.

Όπως αναφέρεται στον σχετικό νόμο, η δωρεά αφορά έργα στους παρακάτω τομείς:

- Ερευνητικός και εκπαιδευτικός εξοπλισμός
- Ερευνητικά και εκπαιδευτικά προγράμματα
- Χορήγηση εκπαιδευτικών υποτροφιών και υποτροφιών ακαδημαϊκών υποτρόφων - κλινικών εκπαιδευτών.

Έτσι, ο απολογισμός των έργων ανά τομέα δωρεάς αποτυπώνεται ως εξής:

Α. Απολογισμός Ερευνητικού και Εκπαιδευτικού Εξοπλισμού:

Έχει παραληφθεί και χρησιμοποιείται στην εκπαιδευτική και ερευνητική διαδικασία του Τμήματος από την ακαδημαϊκή χρονιά 2023-2024.

Β. Απολογισμός Εκπαιδευτικών και Ερευνητικών Προγραμμάτων:

Σε πλήρη ανάπτυξη και εξέλιξη, και ήδη έχουν ολοκληρωθεί 2 από τα 3 ερευνητικά και 3 από τα 8 εκπαιδευτικά προγράμματα.

Γ. Υποτροφίες – Ακαδημαϊκοί Υπότροφοι:

Σε πλήρη ανάπτυξη, έχουν ήδη ολοκληρωθεί εκπαιδευτικές επισκέψεις στο Johns Hopkins ενώ το πρόγραμμα ακαδημαϊκών υποτρόφων ολοκληρώνεται αρχές 2025.

Α. Απολογισμός Ερευνητικού και Εκπαιδευτικού Εξοπλισμού

Ο εν λόγω εξοπλισμός έχει παραληφθεί και χρησιμοποιείται στην ερευνητική και εκπαιδευτική δραστηριότητα του Τμήματος από την ακαδημαϊκή χρονιά 2023-2024. Πιο συγκεκριμένα:

Στον **Τομέα Βασικών Επιστημών** επωφελήθηκαν το Εργαστήριο Βιολογίας-Βιοχημείας, το οποίο εξοπλίστηκε με ερευνητικό εξοπλισμό που αφορά τη βασική έρευνα, με διευθυντή τον Καθηγητή Αντώνιο Σταματάκη, και το Εργαστήριο Ανατομίας – Ιστολογίας-Εμβρυολογίας, με διευθυντή τον Καθηγητή Θεόδωρο Μαριόλη-Σαψάκο, το οποίο εξοπλίστηκε με ειδικό εξοπλισμό εκπαίδευσης στην ανατομία.

Στον **Τομέα Δημόσιας Υγείας** επωφελήθηκαν το Εργαστήριο Πρόληψης, το οποίο εξοπλίστηκε με εκπαιδευτικό εξοπλισμό όπως ακοόμετρο, συσκευή οφθαλμολογικής εξέτασης και ανύψωσης ασθενών, με διευθύντρια την Καθηγήτρια Παναγιώτα Σουρτζή, και το Εργαστήριο Πληροφορικής και Πολυμέσων, το οποίο εφοδιάστηκε με Η/Υ, διαδραστικούς πίνακες και άλλο εξοπλισμό, με διευθύντρια την καθηγήτρια Φλώρα Μαλαματένιου.

Στον **Παθολογικό-Νοσηλευτικό Τομέα** επωφελήθηκαν το Εργαστήριο Κλινικό – Νοσηλευτικών Εφαρμογών, το οποίο εφοδιάστηκε με εξοπλισμό και προπλάσματα για την εκπαίδευση των φοιτητών μας στο πιο σημαντικό μάθημα για τη Νοσηλευτική, με διευθύντρια την Καθηγήτρια Μαργαρίτα Γιαννακοπούλου, το Εργαστήριο Παιδιατρικών Νοσηλευτικών Εφαρμογών, το οποίο εξοπλίστηκε με ειδικό ερευνητικό εξοπλισμό βασικής έρευνας, με διευθύντρια την Καθηγήτρια Βασιλική Μάτζιου, και το Εργαστήριο Παιδιατρικού Ερευνητικού, το οποίο εφοδιάστηκε με εκπαιδευτικό εξοπλισμό βασικής υποστήριξης της ζωής και προπλάσματα, με διευθύντρια την Καθηγήτρια Ιωάννα Παυλοπούλου.

Στον **Χειρουργικό – Νοσηλευτικό Τομέα** επωφελήθηκαν το Εργαστήριο Αγγειακής Προσπέλασης, το οποίο εφοδιάστηκε με αναισθησιολογικό μηχάνημα, χειρουργική κλίνη και φορητό υπερηχογράφο, με διευθυντή τον Καθηγητή Ευάγγελο Κωνσταντίνου, και η Μ.Ε.Θ. και ΕΛΕΠΒΥΟ/εργαστήριο Πρώτων Βοηθειών, το οποίο εφοδιάστηκε με προπλάσματα καρδιοπνευμονικής αναζωογόνησης για πρώτες βοήθειες και εξοπλισμό ΜΕΘ (αναπνευστήρα, μόνιτορ, λαρυγγοσκόπια, βρογχοσκόπιο, σπιρόμετρο), με διευθυντή τον Καθηγητή Παύλο Μυριανθέα.

Αξιοποιώντας τον Εκπαιδευτικό Εξοπλισμό

Ήδη βρίσκεται σε εξέλιξη η διδακτορική διατριβή με τίτλο: *«Αξιολόγηση εκπαιδευτικού προγράμματος Πρώτων Βοηθειών ως προς το επίπεδο γνώσεων και τις πρακτικές δεξιότητες σε υγειονομικούς και μη υγειονομικούς»*, της ιατρού Φαίης Αλευρογιάννη, και επιβλέποντα τον Καθηγητή Παύλο Μυριανθέα, αποδεικνύοντας έτσι τη χρησιμότητα του εκπαιδευτικού εξοπλισμού σε ερευνητική κατεύθυνση. Επίσης με τη χρησιμοποίηση των προπλάσμάτων καρδιοπνευμονικής αναζωογόνησης βελτιστοποιείται η εκπαίδευση των φοιτητών Νοσηλευτικής και Φαρμακευτικής σε Καρ.ΠΑ. με αντικειμενικές μετρήσεις αποτελεσματικότητας της εκπαίδευσης.

Εικόνα 7. Η Επίκουρη Καθηγήτρια κ. Κ. Κυδωνάκη και η κ. Α. Κορομπέλη (ΕΔΙΠ) με τον εκπαιδευτικό εξοπλισμό ΜΕΘ (προσομοίωση ΜΕΘ).

Εικόνα 8. Σπιρόμετρο – Λειτουργικός έλεγχος αναπνοής.

Εικόνα 9. Βρογχοσκοπικός πύργος.

Εργαστήριο Αγγειακής Προσπέλασης, Καθηγητής Ε. Κωνσταντίνου

Εικόνα 10. Φορητός υπερηχογράφος.

Εικόνα 11. Αναισθησιολογικό μηχάνημα.

Εργαστήριο Πρόληψης, Καθηγήτρια Π. Σουρτζή

Εικόνα 12. Γερανός ανύψωσης ασθενών.

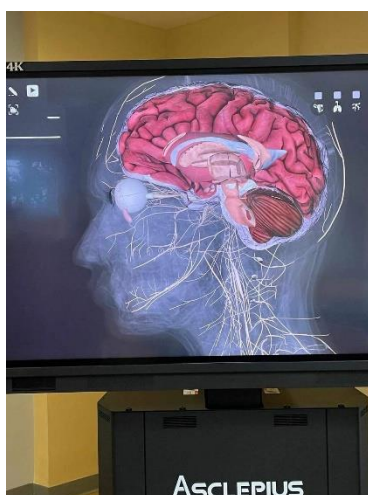

Εικόνα 13. Συσκευή οπτικής εξέτασης.

Εικόνα 14. Ακοομετρικός Θάλαμος.

**Εργαστήριο επανξιμένης πραγματικότητας, τεχνητής νοημοσύνης
και ψηφιακής ανατομίας «Asclepius», Καθηγητής Θ. Μαριόλης**

Εικόνα 15. Εργαστήριο επανξιμένης πραγματικότητας, τεχνητής νοημοσύνης και ψηφιακής ανατομίας «Asclepius» με το Anatomage.

Εργαστήριο Πληροφορικής και Η/Υ

Εικόνα 16. Αίθουσα εργαστηρίου πληροφορικής και Η/Υ.

Εικόνα 17. Διαδραστικοί πίνακες.

Β. Απολογισμός Εκπαιδευτικών και Ερευνητικών Προγραμμάτων

Σχετικά με τα εκπαιδευτικά προγράμματα αξίζει να αναφέρουμε πως έχουν ολοκληρωθεί:

1) «**Φροντίδα Κωφών ασθενών: Εκπαίδευση Νοσηλευτών και Φοιτητών και Ηλεκτρονικό Βοήθημα**», με επιστημονικά υπεύθυνη την Επίκουρη Καθηγήτρια Βενετία-Σοφία Βελονάκη, όπου πιστοποιήθηκαν 21 συμμετέχοντες, 2) «**Ποιοτική και ασφαλής εκπαίδευση Νοσηλευτών στη Σχολική Νοσηλευτική**», με επιστημονικά υπεύθυνη την Καθηγήτρια Αθηνά Καλοκαιρινού, όπου από τους 240 συμμετέχοντες πιστοποιήθηκαν 169, και 3) «**Εκπαίδευση του νοσηλευτικού προσωπικού γενικών και ψυχιατρικών νοσοκομείων στις τεχνικές διακοπής καπνίσματος**», με επιστημονικά υπεύθυνη την Καθηγήτρια Ευμορφία Κούκια, όπου πιστοποιήθηκαν 24 συμμετέχοντες.

Επιπροσθέτως σε εξέλιξη βρίσκονται τα εξής:

1) «**Πρόγραμμα Εκπαίδευσης Νοσηλευτών για απόκτηση και επικαιροποίηση βασικών και προηγμένων γνώσεων και δεξιοτήτων που απαιτούνται για τη φροντίδα υγιών και ασθενών ατόμων**», με επιστημονικά υπεύθυνη την Ομότιμη Καθηγήτρια Χρυσούλα Λεμονίδου, όπου συμμετέχουν 56 σπουδαστές. Είναι πολύ σημαντικό να αναφέρω εδώ τον σημαντικό ρόλο της κ. Χ. Λεμονίδου σε αυτή τη δωρεά, δεδομένου ότι επί της προεδρίας της εκδόθηκε ο νόμος της διεθνούς πρωτοβουλίας για την υγεία και συμμετείχε φυσικά σε όλες τις διαπραγματεύσεις. 2) «**Πρόγραμμα μετασχηματιστικής ηγεσίας στην ανακουφιστική φροντίδα**», με επιστημονικά υπεύθυνη την Καθηγήτρια Έλσα Πατηράκη, όπου μέχρι σήμερα έχουν πιστοποιηθεί 51 συμμετέχοντες, 3) «**Εκπαίδευση Νοσηλευτών σε προηγμένες δεξιότητες και διαχείριση οξέως και χρόνιου πόνου**», με επιστημονικά υπεύθυνη την Καθηγήτρια Βασιλική Μάτζιου, όπου μέχρι σήμερα έχουν πιστοποιηθεί 125 συμμετέχοντες, και 4) «**Εκπαίδευση Νοσηλευτών στη Νοσηλευτική Πληροφορική και στις νέες Τεχνολογίες Πληροφορικής και Επικοινωνιών (ΤΠΕ)**», με επιστημονικά υπεύθυνο τον Καθηγητή Ιωάννη Μαντά, όπου μέχρι σήμερα πιστοποιήθηκαν 1.392 συμμετέχοντες.

Τέλος, σε επαναδιαμόρφωση βρίσκεται το εκπαιδευτικό πρόγραμμα με τίτλο: «**Επιμόρφωση στη Διαχείριση του Στρες για Διασώστες του ΕΚΑΒ**» και επιστημονικά υπεύθυνη την Καθηγήτρια Αντωνία Πασχάλη.

Τα ερευνητικά και εκπαιδευτικά προγράμματα συνοψίζονται στον **Πίνακα 1** που ακολουθεί.

Πίνακας 1. Εκπαιδευτικά προγράμματα ΙΣΝ

α/α	Κωδικός Έργου ΕΛΚΕ και Τίτλος έργου	Επιστημονικά Υπεύθυνος/νη	Διάρκεια	Ωφελούμενοι ≈ 1600
1	17645, Φροντίδα Κωφών ασθενών: Εκπαίδευση Νοσηλευτών και Φοιτητών και Ηλεκτρονικό Βοήθημα	Επίκουρη Καθηγήτρια Βενετία-Σοφία Βελονάκη	2 έτη	Πιστοποιήθηκαν 21 συμμετέχοντες
2	17706, Πρόγραμμα Εκπαίδευσης Νοσηλευτών για απόκτηση και επικαιροποίηση βασικών και προηγμένων γνώσεων και δεξιοτήτων που απαιτούνται για τη φροντίδα υγιών και ασθενών ατόμων	Ομότιμη Καθηγήτρια Χρυσούλα Λεμονίδου	3 έτη	940 αιτήσεις, επιλογή 56 σπουδαστών που παρακολουθούν το πρόγραμμα
3	17900, Πρόγραμμα μετασχηματιστικής ηγεσίας στην ανακουφιστική φροντίδα	Καθηγήτρια Έλσα Πατηράκη	3 έτη	Πιστοποιήθηκαν 51 μέχρι σήμερα (ακολουθούν άλλοι κύκλοι)
4	17707, Εκπαίδευση Νοσηλευτών σε προηγμένες δεξιότητες και διαχείριση οξέως και χρόνιου πόνου	Καθηγήτρια Βασιλική Μάτζιου	3 έτη	Πιστοποιήθηκαν 125
5	17705, Ποιοτική και ασφαλής εκπαίδευση Νοσηλευτών στη Σχολική Νοσηλευτική	Καθηγήτρια Αθηνά Καλοκαιρινού	2 έτη	Πιστοποιήθηκαν 169, παρακολούθησαν 240
6	18111, Εκπαίδευση του νοσηλευτικού προσωπικού γενικών και ψυχιατρικών νοσοκομείων στις τεχνικές διακοπής καπνίσματος	Καθηγήτρια Ευμορφία Κούκια	2 έτη	Πιστοποιήθηκαν 24, παρακολούθησαν 25
7	17717, Εκπαίδευση Νοσηλευτών στη Νοσηλευτική Πληροφορική και στις νέες Τεχνολογίες Πληροφορικής και Επικοινωνιών (ΤΠΕ)	Καθηγητής Ιωάννης Μαντάς	3 έτη	Πιστοποιήθηκαν 1.392 μέχρι τώρα

Β. Απολογισμός Εκπαιδευτικών και Ερευνητικών Προγραμμάτων

Σχετικά με τα ερευνητικά προγράμματα θα ήταν χρήσιμο να αναφερθεί ότι έχουν ολοκληρωθεί τα προγράμματα με τίτλο: 1) «Δυαδικές αναπαραστάσεις και στρατηγικές διαχείρισης του στρες: Προδρομική μελέτη της σχέσης τους με την ποιότητα ζωής γυναικών με νεοπλασία και των συντρόφων τους», με επιστημονικά υπεύθυνη την Καθηγήτρια Αντωνία Πασχάλη, και 2) «Ανάπτυξη εργαλείων αιχμής για την ενίσχυση της πρόσβασης των μεταναστών στις υπηρεσίες υγείας, τη μείωση των κοινωνικο-οικονομικών ανισοτήτων και τη βελτίωση των διαπολιτισμικών δεξιοτήτων των επαγγελματιών υγείας», με επιστημονικά υπεύθυνη την Καθηγήτρια Δάφνη Καϊτελίδου.

Από το πρόγραμμα της κ. Καϊτελίδου κρατήστε τις λέξεις μετανάστες, πλατφόρμα – διαδίκτυο και πληροφόρηση σε θέματα/ανάγκες υγείας. Έτσι, με το πρόγραμμα αυτό δόθηκε η δυνατότητα σε μετανάστες να έχουν πληροφόρηση **σχετικά με τη διαθεσιμότητα των υπηρεσιών υγείας, το νομικό πλαίσιο και πληροφορίες υγείας**, ηλεκτρονική πρόσβαση/ενημέρωση σε θέματα υγείας και ενημέρωσης διαδικασιών πρόσβασης αλλά και πρόσβαση σε υπηρεσίες υγείας. Αυτό το έργο οδήγησε στη μείωση των κοινωνικο-οικονομικών ανισοτήτων και τη βελτίωση των διαπολιτισμικών δεξιοτήτων των επαγγελματιών υγείας. Έτσι, αξίζουν πραγματικά συγχαρητήρια για αυτή την ερευνητική πρωτοβουλία.

Πιο συγκεκριμένα, για το ερευνητικό πρόγραμμα με τίτλο: «Δυαδικές αναπαραστάσεις και στρατηγικές διαχείρισης του στρες: προδρομική μελέτη της σχέσης τους με την ποιότητα ζωής γυναικών με νεοπλασία και των συντρόφων τους» πρόκειται για μια πρωτότυπη – καινοτόμα μελέτη σε 105 ασθενείς (από 3 Νοσοκομεία) και από 105 συντρόφους/συζύγους για την οποία αξίζει να αναφερθεί πως η εμπειρία/βίωμα μιας χρόνιας πάθησης *δεν είναι ατομική διαδικασία*, το στρες αφορά και επηρεάζει κάθε άτομο στην ίδια οικογένεια και ιδιαίτερα τον/τη σύντροφο. Η κοινή συμβολή των ασθενών και των συντρόφων τους στην αντιμετώπιση της ασθένειας βοηθά στην καλύτερη διαχείριση και αντιμετώπιση της ασθένειας και το ιατρονοσηλευτικό προσωπικό πρέπει να συνεκτιμά τη «*δυαδική*» προσαρμογή (ασθενούς – συντρόφου) στη σοβαρή χρόνια νόσο. Είναι μια συνεργασία της Καθηγήτριας Αντωνίας Πασχάλη με το Τμήμα Ψυχολογίας του Πανεπιστημίου Κρήτης και το University of Nicosia, Medical School, Cyprus. Αξίζει να αναφερθεί ότι τα αποτελέσματα δημοσιεύθηκαν στο υψηλής απήχησης διεθνές περιοδικό *Frontiers in Psychology* (open access) (I.F.4,5)

<https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1194900http>.

Αξίζουν πραγματικά συγχαρητήρια και σε αυτή την ερευνητική πρωτοβουλία.

Τέλος, σε επαναδιαμόρφωση βρίσκεται το ερευνητικό πρόγραμμα με τίτλο: «**Θεωρία του Νου και Ενσυναίσθηση στη Διπολική Διαταραχή**», με επιστημονικά υπεύθυνο τον Καθηγητή κ. Μιχάλη Χατζούλη.

Γ. Υποτροφίες – Ακαδημαϊκοί Υπότροφοι του Τμήματος Νοσηλευτικής του ΕΚΠΑ

Παράλληλα, από τη δωρεά του ΙΣΝ:

1) Υπηρετούν δεκαπέντε (15) άτομα σε θέση ακαδημαϊκού υποτρόφου – κλινικού εκπαιδευτή στο Τμήμα Νοσηλευτικής με αντικείμενο τη ΝΟΣΗΛΕΥΤΙΚΗ, με επιστημονικά υπεύθυνη την Καθηγήτρια κ. Ελισάβετ Πατηράκη, πλήρους ή μερικής απασχόλησης για 3 χρόνια. Το έργο αναμένεται να ολοκληρωθεί τον Απρίλιο του 2025.

2) Υπηρετεί διαδοχικά ένας (1) ακαδημαϊκός υπότροφος πλήρους απασχόλησης για 3 χρόνια με αντικείμενο τη ΒΙΟΛΟΓΙΑ, με επιστημονικά υπεύθυνο τον Καθηγητή κ. Αντώνιο Σταματάκη. Το πρόγραμμα αυτό αναμένεται να ολοκληρωθεί στις αρχές του 2025.

Εικόνα 18. Η Καθηγήτρια κ. Έλσα Πατηράκη με ακαδημαϊκούς υποτρόφους.

Τέλος, από τη δωρεά του ΙΣΝ έχουν δοθεί εκπαιδευτικές υποτροφίες προς το Τμήμα Νοσηλευτικής του ΕΚΠΑ ως ακολούθως:

Υποτροφίες για τη μετάβαση 3 νοσηλευτών, ένα μέλος ΔΕΠ και 2 μέλη ΕΔΙΠ για 2 εβδομάδες στη Νοσηλευτική Σχολή του Johns Hopkins Nursing

School – Hospital των ΗΠΑ για εκπαίδευση σε προσομοιωτές, στην οποία είχε μεταβεί η καθηγήτρια κ. **Μαργαρίτα Γιαννακοπούλου** με την ομάδα της (Εικόνες 19, 20 & 21).

Εικόνα 19. Η Καθηγήτρια κ. Μαργαρίτα Γιαννακοπούλου και η ομάδα της στο Johns Hopkins μαζί με τη Nancy Sullivan, υπεύθυνη του κέντρου προσομοίωσης του Johns Hopkins, Σεπτέμβριος 2023.

Εικόνα 20. Virtual Reality Clinical Education Program Center.

Εικόνα 21. Virtual Reality Clinical Education Program Center.

Υποτροφίες για τη μετάβαση 2 Νοσηλευτών Ακαδημαϊκών Υποτρόφων, για μία εβδομάδα, στη Νοσηλευτική Σχολή του Johns Hopkins Nursing School – Hospital των ΗΠΑ για εκπαίδευση σε παιδιατρικούς προσομοιωτές, στην οποία έχει μεταβεί η καθηγήτρια κ. **Βασιλική Μάτζιου** με την ομάδα της (Εικόνες 22 & 23).

Εικόνα 22. Η καθηγήτρια Παιδιατρικής Νοσηλευτικής κ. Βασιλική Μάτζιου με την ομάδα της στο Johns Hopkins, Ιούλιος 2022.

Εικόνα 23. Η καθηγήτρια Παιδιατρικής Νοσηλευτικής κ. Βασιλική Μάτζιου με την ομάδα της στο Johns Hopkins, Ιούλιος 2022.

Τέλος, βρίσκονται σε εκκρεμότητα τα παρακάτω:

3) Υποτροφίες για μετάβαση και εκπαίδευση 2 ατόμων για 1 μήνα, μία Νοσηλεύτρια ερευνήτρια και μία υποψήφια διδάκτωρ στο London School of Economics στο Ηνωμένο Βασίλειο και η μετάβαση ενός Νοσηλευτή – ΕΔΙΠ στη Βαρκελώνη για παρακολούθηση σεμιναρίου με θέμα Μεθοδολογίας της Έρευνας. Επιστημονικά υπεύθυνη είναι η Καθηγήτρια κ. Δάφνη Καϊτελίδου. Δεν έχει πραγματοποιηθεί ακόμη.

Ποιο είναι το όφελος/αποτύπωμα της δωρεάς;

Το όφελος της δωρεάς είναι πράγματι αδιαμφισβήτητο και εξαιρετικά σημαντικό καθώς προσφέρει αρχικά καλύτερη εκπαίδευση φοιτητών στην προσομοίωση και στις κλινικές δεξιότητες, με αποτέλεσμα άρτια εκπαιδευμένους και καλύτερους Νοσηλευτές κατά τη ρήση: «**Never first time on a patient**» χωρίς κινδύνους για τους ασθενείς (ασφάλεια), καλύτερη κλινική πρακτική – εκπαίδευση – άσκηση των φοιτητών στα Νοσοκομεία, Επιμόρφωση, Επανεκπαίδευση, Συνεχιζόμενη διά βίου εκπαίδευση αποφοίτων και Επαγγελματική κατάρτιση Νοσηλευτών και, τέλος, προσφορά στην Έρευνα, την παραγωγή νέας γνώσης και την Καινοτομία.

Το όφελος όμως επεκτείνεται στον πολίτη, δηλαδή έχει επίκεντρο τον άνθρωπο και την κοινωνία γενικότερα. Αποτέλεσμα, οι άρτια εκπαιδευμένοι Νοσηλευτές, η προαγωγή της φροντίδας υγείας, η καλύτερη παροχή υπηρεσιών υγείας και, πάνω απ' όλα, η **βελτίωση της ποιότητας παροχής υπηρεσιών υγείας με επίκεντρο τον άνθρωπο**.

Πέρα από τη Δωρεά, άλλες συνέργειες με το ΙΣΝ

Με αφορμή την πανδημία, φοιτητές του τμήματος συμμετείχαν σε διαδικτυακή εκδήλωση του ΙΣΝ για την Υγεία.

Εικόνα 24. Συμμετοχή φοιτητών του Τμήματος Νοσηλευτικής σε διαδικτυακή εκδήλωση του ΙΣΝ «Διάλογοι για την Υγεία» (26 Νοεμβρίου 2021, Πανδημία).

Το Τμήμα Νοσηλευτικής επωφελείται επίσης και στηρίζει το πρόγραμμα ATCN (Advanced Trauma Care for Nurses) της ΜΚΟ «Αναγέννηση & Πρόοδος», όπου συμμετέχουν δωρεάν οι προπτυχιακοί φοιτητές μας στο μάθημα 8^ο εξαμήνου «Επειγοντολογία» και οι μεταπτυχιακοί φοιτητές του μαθήματος «Ειδικά Θέματα Επειγοντολογίας», στην προηγμένη Κλινική Νοσηλευτική με κατεύθυνση την επείγουσα και εντατική νοσηλευτική και διδάσκοντα τον Καθηγητή Παύλο Μυριανθέα.

Ακόμη, υλοποιεί με επιτυχία το 5ετές εκπαιδευτικό πρόγραμμα «Πρόληψη & Έλεγχος Λοιμώξεων» στο πλαίσιο της διεθνούς πρωτοβουλίας για την υγεία και Επιστημονικά Υπεύθυνο τον καθηγητή Παύλο Μυριανθέα. Τα προγράμματα ATCN και GRIPP-SNF αποτελούν δωρεές του ΙΣΝ στο πλαίσιο της Διεθνούς Πρωτοβουλίας για την Υγεία.

Εικόνα 25. ATCN, «ΠΙΝ Σουκάκος» / ΑΚΙΣΑ / Αττικό Νοσοκομείο.

Ορκωμοσίες αποφοίτων Μάιος και Οκτώβριος 2022

Θέλω να κάνω ιδιαίτερη μνεία στην παρουσία του ΙΣΝ και του κ. Πάνου Παπούλια, που μαζί με την ομάδα του ΙΣΝ μετά από πρόσκλησή μου ήταν παρόντες σε δύο διαδοχικές ορκωμοσίες φοιτητών μας το 2022, αμέσως μετά το άνοιγμα και τη δυνατότητα πραγματοποίησης συγκεντρώσεων λόγω της πανδημίας.

Εικόνα 26. Από την ορκωμοσία των αποφοίτων του τμήματος αμέσως μετά την πανδημία.

Εικόνα 27. Ορκωμοσία τον Οκτώβριο του 2022. Στη φωτογραφία εκ μέρους του ΙΣΝ ο κ. Π. Παπούλιας και ο κ. Π. Βαζαίος.

Ακόμη, μετά από πρόσκληση του ΙΣΝ, δόθηκε ο λόγος σχολιασμού στην εκδήλωση του ΙΣΝ Nostos 2023, όπου ο πρόεδρος του Τμήματος αναφέρθηκε στη συνεργασία με το ΙΣΝ και ιδιαίτερα στα εκπαιδευτικά προγράμματα ATCN που προσφέρει η ΜΚΟ «Αναγέννηση και Πρόοδος».

Εικόνα 28. June 2023 – SNF Nostos 2023.
Συνεργασία για το πρόγραμμα ATCN.

Εικόνα 29. Ο Barack Obama στο
ΚΠΙΣΝ.

Φυσικά ήμασταν παρόντες μετά από πρόσκληση στην εκδήλωση-ομιλία του Barack Obama στο ΚΠΙΣΝ για τη Δημοκρατία: ηγεσία, πολιτική ενσυναίσθηση, κοινωνική συμπερίληψη, ακούμε όλους, κυρίως τους αδυνάτους.

Επίλογος. Το Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος

Το Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος (ΙΣΝ) έχει πραγματοποιήσει 5.400 δωρεές συνολικής αξίας 3,7 δισ. από το 1996 σε 134 χώρες. Ωστόσο, το ΙΣΝ δεν είναι απλά χρηματοδότης και δωρητής, είναι πολύ περισσότερα! Η εμπειρία μου και η αλληλεπίδρασή μου με το ΙΣΝ τα τελευταία 4 σχεδόν χρόνια διαχείρισης της ογκώδους δωρεάς με οδήγησαν στις παρακάτω διαπιστώσεις:

Συνεχίζει και τονώνει την ελληνική παράδοση του «Ευεργετισμού», επιστρέφοντας τον πλούτο στην κοινωνία ως κοινωνική ευθύνη χωρίς προϋποθέσεις (ανιδιοτελώς).

Γίνεται αρωγός του κράτους στις διαπιστωμένες ελλείψεις της κοινωνίας, χωρίς να το υποκαθιστά, ξεπερνώντας τα εμπόδια σύμπραξης Κρατικού και Ιδιωτικού Τομέα και συμβάλλοντας στην κοινωνική συνοχή.

Υπάρχει αποτελεσματική διάχυση και διασπορά της προκύπτουσας ωφέλειας και η κοινωνία αντιλαμβάνεται την αυτονόητη χρησιμότητα της κάθε μικρής ή μεγάλης δωρεάς.

Με την **ποιότητα της δράσης** του και τα έργα κοινής ωφελείας το ΙΣΝ γίνεται οικείο και φιλικό σε κάθε Ελληνίδα και Έλληνα, με αποτέλεσμα όχι μόνο να είναι αποδεκτό αλλά ο πολίτης να το νιώθει «δικό» του.

Η κοινωνία αντιλαμβάνεται τα έργα του ΙΣΝ ως «**πράξη αγαθή**» ενισχύοντας έτσι την εμπιστοσύνη των ανθρώπων στην έννοια της **αλληλεγγύης**, στη **βελτιωτική κουλτούρα** και δρώντας έτσι ως τροποποιητής συμπεριφοράς με παιδευτικό χαρακτήρα.

Αναγνωρίζει την Αξία του Νοσηλευτή, της Νοσηλευτικής Επιστήμης και του Νοσηλευτικού Έργου.

Το **Ευχαριστώ** μας λοιπόν, πέρα από αυτονόητη έκφραση – πράξη ευγνωμοσύνης, διατυπώνεται με Ειλικρίνεια σήμερα ενώπιον του Πρύτανη, μετά από δημόσιο και διαφανή Απολογισμό.

Ευχαριστούμε τον κ. Ανδρέα Δρακόπουλο, πρόεδρο του ΔΣ και τον κ. Γιώργο Αγουρίδη, στο πρόσωπο του οποίου τιμούμε σήμερα το ΙΣΝ για αυτή τη Δωρεά.

Ευχαριστούμε όλη την ομάδα του ΙΣΝ και τον καθένα ξεχωριστά για αυτή την ευγενική και αποτελεσματική συνεργασία και αλληλεπίδραση των 4 ετών.

Το **Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος (ΙΣΝ)** είναι για εμάς Εθνικός Ευεργέτης με παιδαγωγικό χαρακτήρα, ένας Εθνικός Παιδαγωγός με ηθικές αξίες και σημαντική επιρροή στα δρώμενα διεθνώς, που καθορίζουν τις εξελίξεις και την πρόοδο της κοινωνίας των Ανθρώπων.

Γι' αυτό έγινε ειδική αναφορά στον πρόλογό μου ως Προέδρου του Τμήματος Νοσηλευτικής στο πρόσφατο λεύκωμα για τα 42 χρόνια του Τμήματος και έχουμε αφιερώσει ξεχωριστό κεφάλαιο για τη δωρεά, το οποίο γράφτηκε από εμένα και την Ομότιμη Καθηγήτρια του Τμήματος Χρυσούλα Λεμονίδου.

Επιπλέον, με εισήγησή μου προς τη ΓΣ του τμήματος, επικαλούμενος 4 σπουδαίους λόγους, εισηγήθηκα την αναγόρευση του κ. Ανδρέα Δρακόπουλου σε Επίτιμο Διδάκτορα του Τμήματος, κάτι που η ΓΣ αποδέχθηκε πανηγυρικά και ομόφωνα, με μεγάλο ενθουσιασμό. Οι λόγοι που επικαλέστηκα για την απονομή του τίτλου ήταν:

- το έργο και η δράση του έχουν απόλυτη σχέση με την εκπαίδευση και την έρευνα στη Νοσηλευτική και την Ιατρική επιστήμη αλλά και την παροχή υπηρεσιών υγείας στη χώρα προς το κοινό καλό,
- έχει διεθνή και παγκόσμια αναγνώριση για το έργο του, που επικεντρώνεται στον άνθρωπο και τη βελτιωτική κουλτούρα,

- έχει κοινωνικό ήθος και ακεραιότητα χαρακτήρα εμπνευσμένο από τις δημοκρατικές αξίες,
- έχει προσφέρει πολύτιμες υπηρεσίες στο Πανεπιστήμιο και το Έθνος και αποτελεί, μαζί με το ΙΣΝ που διευθύνει και εκπροσωπεί, Εθνικό Ευεργέτη.

Έτσι, σύσσωμο το Τμήμα Νοσηλευτικής του ΕΚΠΑ, με ευγνωμοσύνη, σας αναγορεύει Επίτιμο Διδάκτορά του, και είμαστε πολύ περήφανοι γι' αυτό!

Εικόνα 30. Μέλη ΔΕΠ του Τμήματος Νοσηλευτικής του ΕΚΠΑ σε αναμνηστική φωτογραφία.

Τελειώνοντας, να σας ευχαριστήσω όλους για την παρουσία σας απόψε και να σας δείξω την ευχαριστήρια επιγραφή που τοποθετήσαμε στην είσοδο του Τμήματος προς τιμήν του ΙΣΝ.

Το Τμήμα Νοσηλευτικής του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών ενισχύθηκε με δωρεά από το Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος (ΙΣΝ).
 Η δωρεά περιλαμβάνει:

- Εξοπλισμό εργαστηρίων και άλλων δομών
- Εκπαιδευτικά και ερευνητικά προγράμματα
- Υποτροφίες

ΙΣΝ / SNF

ΙΔΡΥΜΑ ΣΤΑΥΡΟΣ ΝΙΑΡΧΟΣ
STAVROS NIARCHOS FOUNDATION

επίκεντρο ο άνθρωπος
empowering humanity

Η δωρεά υλοποιήθηκε τα έτη 2022 – 2023, στο πλαίσιο της Διεθνούς Πρωτοβουλίας για την Υγεία (ΔΠΥ) του ΙΣΝ.

Διεθνής Πρωτοβουλία για την Υγεία
Global Health Initiative

ΔΑΦΝΗΣ ΚΑΪΤΕΛΙΔΟΥ

Καθηγήτριας και Αντιπροέδρου του Τμήματος Νοσηλευτικής του ΕΚΠΑ

ΟΜΙΛΙΑ

Αξιότιμε κ. Πρύτανη,
Κύριε Αγουρίδη,
Εκλεκτοί προσκεκλημένοι,
Αγαπητοί φοιτητές,

Η σημερινή εκδήλωση είναι αφιερωμένη στο Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος για την πολύ σημαντική δωρεά του προς το Τμήμα Νοσηλευτικής του ΕΚΠΑ. Η στήριξη των νοσηλευτών στο σύγχρονο σύστημα υγείας είναι θεμελιώδης και ευχαριστούμε θερμά το Ίδρυμα για την πρωτοβουλία αυτή.

Οι νοσηλευτές παίζουν ζωτικό ρόλο στα σύγχρονα συστήματα υγείας, ενσαρκώνοντας συχνά πολλαπλούς ρόλους ταυτόχρονα, που υπερβαίνουν την παραδοσιακή φροντίδα στο κρεβάτι του ασθενούς. Οι διαφορετικοί αυτοί ρόλοι περιλαμβάνουν –αλλά δεν εξαντλούνται σε αυτούς– τον ρόλο του κλινικού νοσηλευτή, του ερευνητή νοσηλευτή, του δασκάλου νοσηλευτή, του νοσηλευτή που προάγει την υγεία σε επίπεδο κοινότητας, του νοσηλευτή που εκπαιδεύει τον ασθενή και είναι ο σημαντικότερος υποστηρικτής του μέσα στο ταξίδι του στις υπηρεσίες υγείας. Καθένας από αυτούς τους ρόλους είναι κρίσιμος για την παροχή ολοκληρωμένης και ολιστικής φροντίδας. Βεβαίως, ο νοσηλευτικός κλάδος, που αποτελεί την πολυπληθέστερη ομάδα και ακρογωνιαίο λίθο του συστήματος υγείας, βρίσκεται σήμερα σε ένα κρίσιμο σταυροδρόμι, όπου συναντά πολλές προκλήσεις αλλά και άνευ προηγουμένου ευκαιρίες. Η κατανόηση όλων αυτών των πτυχών είναι εξαιρετικής σημασίας για τη διαμόρφωση του μέλλοντος της νοσηλευτικής και τη διασφάλιση της παροχής υψηλής ποιότητας φροντίδας στους ασθενείς.

Μία από τις πιο πιεστικές προκλήσεις, για παράδειγμα, είναι οι ελλείψεις σε νοσηλευτικό δυναμικό, που καταγράφονται σε πολλές χώρες παγκοσμίως. Η ζήτηση για υπηρεσίες υγείας αυξάνεται λόγω της γήρανσης του πληθυσμού, της συχνότητας και πολυπλοκότητας στη διαχείριση των χρόνιων ασθενειών αλλά και των πολλαπλών κρίσεων (όπως πρόσφατα βιώσαμε με την πανδημία), οι οποίες μπορεί να δημιουργήσουν πολύ έντονες πιέσεις σε ένα απροετοίμαστο

σύστημα υγείας και να οδηγήσουν στην αδυναμία κάλυψης βασικών αναγκών υγείας του πληθυσμού. Παρά τη θεμελιώδη συνεισφορά του νοσηλευτικού προσωπικού, όπως δείχνουν τα ερευνητικά δεδομένα, στη διαμόρφωση ενός ασφαλούς, σύγχρονου, ποιοτικού αλλά και ανθεκτικού συστήματος υγείας, υπάρχει ένα σημαντικό χάσμα μεταξύ της σημερινής ανάγκης και της προσφοράς σε καλά εκπαιδευμένους νοσηλευτές. Αυτές οι ανισορροπίες, που δημιουργούν ελλείψεις σε νοσηλευτές, οδηγούν σε αυξημένο φόρτο εργασίας, σε εργασιακή εξουθένωση, σε υψηλά ποσοστά αποχωρήσεων ή φαινόμενα όπως η σιωπηλή αποχώρηση μέσα στον χώρο εργασίας και, τέλος, στην αρνητική επίπτωση στην παρεχόμενη φροντίδα υγείας.

Σε πλήθος μελετών έχει αποδειχθεί η σχέση μεταξύ της επαρκούς νοσηλευτικής στελέχωσης και δεικτών εκβάσεων της υγείας των ασθενών. Καλύτερη νοσηλευτική στελέχωση σημαίνει λιγότερες ημέρες νοσηλείας, λιγότερες επιπλοκές (όπως νοσοκομειακές λοιμώξεις) αλλά και θνητότητα ΜΕΙΩΜΕΝΗ μέχρι και 30%.

Στη χώρα μας, παρά τα προαναφερόμενα, δεν έχει εξασφαλισθεί ακόμη η επάρκεια σε νοσηλευτικό δυναμικό. Η Ελλάδα παραμένει η τελευταία χώρα στην Ευρώπη σε αριθμό νοσηλευτών ανά 1.000 κατοίκους, ενώ και η στελέχωση των νοσοκομείων, των κέντρων υγείας και των άλλων μονάδων παροχής υπηρεσιών υγείας είναι συχνά μη επαρκής. Και δεν είναι μόνο τα ποσοτικά στοιχεία αυτά που πρέπει να δούμε.

Η εκπαίδευση αποτελεί ίσως τη σημαντικότερη επένδυση σε ανθρώπινο δυναμικό. Ο σύγχρονος νοσηλευτής καλείται, όπως αναφέρθηκε νωρίτερα, να επιτελέσει πολύπλοκους και αναβαθμισμένους ρόλους, για τους οποίους πρέπει να εκπαιδεύεται και να προετοιμάζεται άρτια μέσα στο Πανεπιστήμιο. Το πεδίο της νοσηλευτικής επιστήμης εξελίσσεται συνεχώς, και οι νοσηλευτές πρέπει να παρακολουθούν τη συνεχώς διευρυνόμενη βάση των νέων γνώσεων και δεξιοτήτων που απαιτούνται για να ασκήσουν το πλήρες εύρος των δυνατοτήτων τους μέσα στο σύστημα υγείας. Αυτό απαιτεί συνεχή επαγγελματική ανάπτυξη και εκπαίδευση, που μπορεί να είναι χρονοβόρα και οικονομικά επιβαρυντική. Η τεχνολογία, για παράδειγμα, έχει τη δυνατότητα να προκαλέσει επανάσταση στη φροντίδα υγείας, την ίδια στιγμή όμως παρουσιάζει και προκλήσεις. Οι νοσηλευτές, όπως και οι υπόλοιποι επαγγελματίες υγείας, θα πρέπει είναι επαρκώς εκπαιδευμένοι και υποστηριζόμενοι στη χρήση αυτών των τεχνολογιών, ώστε να μπορούν να αξιοποιηθούν πλήρως τα πλεονεκτήματά τους.

Προς αυτή την κατεύθυνση συμβάλλει πολύ ουσιαστικά η δωρεά του ιδρύματος Σταύρος Νιάρχος στη βελτίωση εν γένει της προπτυχιακής εκπαιδευτικής διαδικασίας με τη χρήση σύγχρονης τεχνολογίας (όπως, για παράδειγμα, με τη χρήση προσομοιωτών καθώς και του απαραίτητου βιοϊατρικού εξοπλισμού) αλλά και στη συνεχιζόμενη διά βίου εκπαίδευση και ανάπτυξη των νοσηλευτών με ένα πλαίσιο σύγχρονο, δομημένο και μάλιστα εν προκειμένω χωρίς να απαιτούνται πρόσθετοι οικονομικοί πόροι από τους νοσηλευτές σε ατομικό επίπεδο. Και εδώ θα ήθελα να αναφερθώ πέραν των προγραμμάτων που ανέφερε ο Πρόεδρος και στην ανάπτυξη και υλοποίηση του εκπαιδευτικού προγράμματος που αφορά στην πρόληψη και έλεγχο των νοσοκομειακών λοιμώξεων, στο πλαίσιο του προγράμματος GRIPP, που επίσης χρηματοδοτείται από το ΙΣΝ. Μετά από 9 κύκλους εκπαίδευσης μέσω του Τμήματος Νοσηλευτικής, το σύστημα υγείας διαθέτει σήμερα για πρώτη φορά περίπου 650 πιστοποιημένους νοσηλευτές, τους οποίους μπορεί και πρέπει να αξιοποιήσει άμεσα για να αντιμετωπίσει μία από τις σημαντικότερες προκλήσεις του ελληνικού συστήματος υγείας, αυτήν των νοσοκομειακών λοιμώξεων. Βεβαίως αυτή η στήριξη για τη συνεχιζόμενη εκπαίδευση των νοσηλευτών είναι σημαντικό να έχει συνέπεια και συνέχεια και με τη στήριξη της πολιτείας.

Ένας ακόμη σημαντικός ρόλος στενά συνυφασμένος και με την εκπαίδευση είναι αυτός του ερευνητή. Η έρευνα είναι θεμελιώδης για την πρόοδο της υγειονομικής φροντίδας και οι νοσηλευτές βρίσκονται στην πρώτη γραμμή αυτής της προσπάθειας. Με μια προσεκτική εις βάθος ανάλυση είναι εύκολο να παρατηρήσει κανείς ότι η έρευνα στη νοσηλευτική συχνά επικεντρώνεται σε ζητήματα που σχετίζονται άμεσα με τη φροντίδα των ασθενών, όπως η διαχείριση του πόνου, ο έλεγχος των λοιμώξεων, η διαχείριση των χρόνιων ασθενειών, η πρόληψη, η βελτίωση της φροντίδας αλλά και της απρόσκοπτης πρόσβασης των πολιτών στο σύστημα υγείας. Με την εστίαση στα θέματα αυτά, είναι εφικτός ο εντοπισμός των υφιστάμενων κενών και η ανάπτυξη καινοτόμων λύσεων για την κάλυψη αυτών των αναγκών παρέχοντας έτσι τεκμηριωμένη γνώση για τη διαμόρφωση στοχευμένων πολιτικών υγείας.

(Ένα τέτοιο παράδειγμα πρωτοπόρου ερευνήτριας αποτελεί η Florence Nightingale, η ιδρύτρια της σύγχρονης νοσηλευτικής. Η σχολαστική συλλογή και ανάλυση των δεδομένων της κατά τη διάρκεια του Κριμαϊκού Πολέμου έθεσε τα θεμέλια για τη σύγχρονη επιδημιολογία και βελτίωσε σημαντικά τις υγειονομικές συνθήκες στα νοσοκομεία, σώζοντας αμέτρητες ζωές.)

Επομένως, παρά τις προκλήσεις, η αναβάθμιση των νοσηλευτικών ρόλων παρουσιάζει σημαντικές ευκαιρίες. Διεθνώς, για παράδειγμα, υπάρχει έμφαση στην προληπτική φροντίδα και την προαγωγή της υγείας, τομείς στους οποίους οι νοσηλευτές πρωτοστατούν σε πολλά ανεπτυγμένα υγειονομικά συστήματα. Διαδραματίζουν κρίσιμο ρόλο στην εκπαίδευση των ασθενών σχετικά με την υιοθέτηση πιο υγιούς τρόπου ζωής, την πρόληψη ασθενειών, την αυτοφροντίδα, την ανάδειξη της σημασίας των κοινωνικοοικονομικών προσδιοριστών της υγείας (όπως η φτώχεια κ.λπ.). Αυτοί οι ρόλοι δεν ενισχύουν μόνο τις ευκαιρίες επαγγελματικής εξέλιξης για τους νοσηλευτές, αλλά παίζουν σημαντικό ρόλο στη διατήρηση της υγείας του πληθυσμού στο επίπεδο της κοινότητας. Για τη χώρα μας, που παρουσιάζει πολλές γεωγραφικές ιδιαιτερότητες, αυτοί ακριβώς οι αναβαθμισμένοι ρόλοι των νοσηλευτών μπορούν να συμβάλουν ουσιαστικά στην εξασφάλιση της παροχής βασικών υπηρεσιών υγείας ακόμη και σε απομακρυσμένες και δύσκολα προσβάσιμες περιοχές (δεδομένης βεβαίως της εκπαίδευσης αλλά και του κατάλληλου ρυθμιστικού πλαισίου, που όμως έως σήμερα δεν έχει αναπτυχθεί επαρκώς).

Είναι γεγονός ότι στην ελληνική πραγματικότητα πολλοί από αυτούς τους ρόλους ασκούνται σήμερα χωρίς το κατάλληλο θεσμικό πλαίσιο, χωρίς υποστήριξη στη συνεχιζόμενη εκπαίδευση, συχνά σε δύσκολες και εξουθενωτικές εργασιακές συνθήκες και στο τέλος χωρίς την αναγνώριση που θα πρέπει να έχει ο νοσηλευτής τόσο στο σύστημα υγείας όσο και στην κοινωνία. Αυτό θα πρέπει να αλλάξει μετατρέποντας τους νοσηλευτές από σχεδόν αόρατους σε ανεκτίμητους πόρους.

Κλείνοντας θα αναφερθώ πολύ σύντομα και σε έναν ακόμη ρόλο του νοσηλευτή. Πριν από λίγες ημέρες σε μια εκδήλωση του τμήματος για την Ημέρα του Νοσηλευτή άκουσα με πολύ προσοχή μια φοιτήτρια του τμήματός μας να περιγράφει τη νοσηλευτική ως τέχνη και έμπνευση. Προσπάθησα να καταλάβω: Τι σημαίνει αυτό για τη νέα γενιά των νοσηλευτών; Πώς μπορεί ένα επάγγελμα να ενσωματώνει την αυστηρότητα της επιστήμης και την ενστικτώδη, διαισθητική και βαθιά ανθρωποκεντρική ουσία της τέχνης; Πώς ερμηνεύεται αυτή η διπλή φύση της νοσηλευτικής;

Αυτό λοιπόν που τελικά εμφυσηθήκε στους φοιτητές μας είναι ότι στον πυρήνα της νοσηλευτικής, πέραν της τεκμηριωμένης γνώσης και των επιστημονικών αρχών, είναι η ενσυναίσθηση και η ολιστική προσέγγιση στην φροντίδα των ασθενών. Οι νοσηλευτές δεν επικεντρώνονται μόνο στην παροχή κλινικής φροντίδας αλλά και στη συναισθηματική υποστήριξη των ασθενών. Δημιουργούν σχέσεις εμπιστοσύνης με τους ασθενείς, και αυτή η ανθρώπινη

σύνδεση είναι ουσιαστική για την ενδυνάμωση, την ανθεκτικότητα και τη στήριξη του ασθενή και της οικογένειάς του. Αυτή είναι η τέχνη της φροντίδας...

Οι πολύπλοκοι λοιπόν ρόλοι των νοσηλευτών είναι αλληλένδετοι και απαραίτητοι για τη λειτουργία του συστήματος υγείας μας. Κάθε ρόλος συμβάλλει στον συνολικό στόχο της παροχής υψηλής ποιότητας, ανθρωποκεντρικής και τεκμηριωμένης φροντίδας στους ασθενείς. Η κρίσιμη συνεισφορά των νοσηλευτών πηγάζει από την αφοσίωσή τους, την επιστημονική εξειδίκευσή τους, την αδιάκοπη δέσμευσή τους για την παροχή υπηρεσιών υγείας υψηλής ποιότητας και, τέλος, για τη βελτίωση της υγείας και της ευημερίας ατόμων και κοινοτήτων.

Ευχαριστούμε πολύ που αυτό δεν το ξεχνάτε...

ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥ ΡΟΥΣΣΟΥ

Ακαδημαϊκού και Ομότιμου Καθηγητή της Ιατρικής Σχολής του ΕΚΠΑ

ΟΜΙΛΙΑ

Ο σπουδαίος ιστορικός ΝΕΥΝΕ στο βιβλίο του *Ελληνικός ευεργετισμός* γράφει ότι η έννοια της ευεργεσίας στην Ελλάδα υπήρξε κάτι μοναδικό. Παράδειγμα οι μεγάλοι ευεργέτες.

Μια εντυπωσιακή προσφορά στις μέρες μας είναι η ευεργεσία του Ιδρύματος Σταύρος Νιάρχος σε πλείστους τομείς, με δωρεές μέχρι σήμερα άνω των 3 δισ. ευρώ.

Μεταξύ αυτών των περιοχών είναι και ο χώρος της υγείας, με την επωνυμία «πρωτοβουλία για την υγεία», αξίας άνω του ενός δισ. ευρώ.

Πριν προχωρήσω οφείλω να διορθώσω μία υπερβολή που έχει πει ο κύριος Δρακόπουλος, πρόεδρος του ΙΣΝ. Έχει πει από σεμνότητα και μεγαλοσύνη, τρις ή τετράκις δημοσίως, ότι είμαι ο ένοχος της έναρξης αυτής της προσπάθειας. Το διορθώνω και δηλώνω ότι απλώς εγώ χτύπησα την πόρτα και άνοιξε, σαν το ώριμο ρόδι, σκορπίζοντας τους καρπούς φροντίδας και αγάπης στην κοινωνία σε ύψιστο βαθμό πλουσιοπάροχης δοτικότητας.

Σήμερα ήρθαμε να συνεορτάσουμε ένα γεγονός χρέους και έκφρασης ευγνωμοσύνης. Να πούμε τις ευχαριστίες της Νοσηλευτικής Σχολής του Πανεπιστημίου, με εκφραστή τον Πρόεδρο της Νοσηλευτικής Σχολής κύριο Μυριανθέα και φυσικά τον Πρύτανη του Καποδιστριακού Πανεπιστημίου κύριο Σιάσο μαζί με τις πρυτανικές αρχές.

Η σημερινή τελετή έχει δύο σημαντικά χαρακτηριστικά σε αυτό το όμορφο παιχνίδι της ευεργεσίας, όπου υπάρχουν δύο παίκτες, ο δωρητής και ο δωρεοδόχος, αυτός που δέχεται την ευεργεσία. Ο καθένας έχει τον ρόλο του.

Ο ευεργετούμενος έχει χρέος να λέει ευχαριστώ και να ικανοποιεί μια ανθρώπινη ανάγκη και –πάνω απ' όλα– να υμνήσει την ωφέλεια της συγκεκριμένης πράξης για το κοινό καλό, όπως η εκπαίδευση των νοσηλευτριών και νοσηλευτών. Όπως ευλόγως καταθέτει ο Ξενοφών: «Ευ λέγειν τον ευ λέγοντα και ευ ποιείν τον ευ ποιούντα», ήτοι πρέπει κανείς να επαινεί αυτούς που τον επαινούν και να ευεργετεί αυτούς που τον ευεργετούν.

Δηλαδή σαν αυτό που επιτελείται σήμερα και για το οποίο οι διοργανωτές της σημερινής τελετής είναι ιδιαίτερα επαινετοί και αποτελούν κατά τη γνώμη μου παράδειγμα.

Σε αυτό λοιπόν το παιχνίδι των δύο, του δωρητού και του δωρεοδόχου, το Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος παίζει έναν πολύ σημαντικό ρόλο. Έχει ένα οργανωμένο σύστημα, με το οποίο εξετάζει τον σκοπό της κάθε δωρεάς, η οποία, αναλόγως των συνθηκών, έχει στόχο να εξυπηρετεί τρεις ανάγκες:

1. Την **ανακούφιση** σε μια επείγουσα ανάγκη, όπως στην επιδημία του covid. Να δώσει χορηγίες για να ανακουφίσει τους ανθρώπους που δουλεύουν στην πρώτη γραμμή, και αυτό το έκανε, μεταξύ άλλων, με το να δώσει χρήματα σε γιατρούς και νοσηλευτικό προσωπικό.

2. Έχει επιτελείο ανθρώπων οι οποίοι μελετούν τη δεύτερη μεγάλη ανάγκη των δωρεών, που σκοπό έχει την **ανάκαμψη** μιας κοινωνίας. Να δίνει δηλαδή δωρεές για έργα κοινής ωφέλειας, τα οποία δημιουργούν τείχη προστασίας του συνόλου και όχι να δίνει προσωπικές δωρεές, που εξυπηρετούν μόνο άτομα. Δεν δίνεις δηλαδή ένα όπλο σε έναν άνθρωπο για να αντιμετωπίσει το δικό του κακό, αλλά χτίζεις τείχος και φτιάχνεις οπλοστάσιο, το οποίο το δωρίζεις στην κοινωνία για να το χρησιμοποιήσει στο μέλλον σε κάθε παρόμοια ανάγκη που θα προκύψει για κάθε πολίτη του κράτους.

3. Τέλος, είναι οργανωμένο το ίδρυμα να αποσκοπεί εις την τρίτη ανάγκη για να επιτύχουν οι δωρεές, που την αποκαλώ **αναμόρφωση**.

Ναι, να κάνεις δωρεές, αλλά να βλέπεις ότι η κοινωνία αλλάζει, οι συνθήκες αλλάζουν, η τεχνολογία αλλάζει, και συ να βλέπεις μπροστά, ώστε να δημιουργήσεις το καλύτερο, είτε διότι έχεις δική σου έμπνευση, είτε διότι βλέπεις ότι υπάρχει επιτυχημένο σχέδιο ανά τον κόσμο και το αντιγράφεις και το βελτιώνεις, έτσι ώστε να αποφευχθεί ή να αντιμετωπιστεί καλύτερα μια κρίση στο μέλλον.

Στον τομέα αυτό το Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος έχει επιτελείο το οποίο παρακολουθεί την εφαρμογή των δωρεών του και ελέγχει την ποιότητα των έργων και κυρίως τη διασφάλιση για μακροχρόνια λειτουργία των επιτευγμάτων του. Όπως στο πρόγραμμα της Νοσηλευτικής υπάρχει παρακολούθηση του έργου σε κάθε διάστασή του, ΚΑΙ οικονομική, από ανεξάρτητους ελεγκτές όπως την Ντελόνητ, και παρατηρητές που παρακολουθούν εάν το έργο επιτελείται σωστά, σύμφωνα με τις προδιαγραφές που έχει συνυπογράψει το κράτος με το ίδρυμα.

Όταν δηλαδή ευεργετείς, δεν οφείλεις απλά να καταβάλλεις το τίμημα, οφείλεις και να δημιουργείς, να πλάθεις, να διαμορφώνεις και να υποδεικνύεις

πλήρως τη δομή και τον τρόπο λειτουργίας με τον οποίον τα χρήματά σου, η ευεργεσία σου θα λάβει σάρκα και οστά για να παραγάγει το εκάστοτε φιλανθρωπικό έργο.

Τα χρήματα μπορούν να αποτελειώσουν αξιακά και ηθικά μια κοινωνία ήδη διεφθαρμένη αν εσύ ως δωρητής δεν φροντίσεις και δεν διαφυλάξεις τον τρόπο με τον οποίο η ευεργεσία σου θα εφαρμοστεί και θα διατηρηθεί στον κοινωνικό ιστό. Το ΙΣΝ φροντίζει ιδιαίτερα αυτόν τον τομέα.

Σε αυτό λοιπόν το παιχνίδι της δωρεάς, η επιτυχία του αποτελέσματος είναι συνάρτηση των κινήσεων και των δύο παικτών. Του μεν δωρητή με τον σωστό τρόπο, είτε της ανακούφισης, είτε της ανάπτυξης, είτε της αναμόρφωσης, της δε Νοσηλευτικής Σχολής με το να επιτελεί τα συμφωνηθέντα με το ίδρυμα, προς το οποίο σήμερα εκφράζει και δι' εμού την ευγνωμοσύνη της.

Τελειώνοντας θα κάνω μια ευχή, ως βετεράνος νοσηλευτής: Μην ξεχνάτε, φίλοι δωρητές, τη νοσηλευτική υπηρεσία. Μια μέρα ίσως δεν θα χρειαζόμαστε γιατρούς δίπλα στον άρρωστο. Η ανάγκη παρουσίας της άριστα εκπαιδευμένης νοσηλεύτριας και του νοσηλευτή δίπλα στον άρρωστο όχι απλώς θα διατηρηθεί αλλά θα αυξάνεται, με την προϋπόθεση ότι θα αυξάνονται οι γνώσεις του νοσηλευτικού προσωπικού ενόψει της ταχέως αυξανόμενης τεχνολογίας.

Κύριε Δρακόπουλε, Πρόεδρε του Ιδρύματος Σταύρος Νιάρχος, και αξιότιμοι κύριοι Αγουρίδη, Παπούλια και άλλοι, κύριε Πρύτανη, αγαπητέ Πρόεδρε της Νοσηλευτικής Σχολής, θέλω να ακούσετε το μήνυμα αυτό που στέλνει η Αγγελική, μητέρα τεσσάρων παιδιών, νοσηλεύτρια του Ευαγγελισμού επί 17 χρόνια, που προχθές τα μεσάνυχτα, μετά την τέλεση των καθηκόντων της στην ασθενή, μου το είπε και σας το μεταφέρω:

«Κάντε ό,τι μπορείτε να βελτιώσετε τις γνώσεις μας, μη λυπάστε τα έξοδα για την εκπαίδευσή μας, έτσι ώστε καθετί που κάνουμε στον ασθενή να το γνωρίζουμε πολύ καλά, όσο και οι γιατροί, γιατί το εφαρμόζουμε έτσι και όχι αλλιώς. Τότε θα γίνουμε και πιο χρήσιμοι και πιο χαρούμενοι».

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΑΓΟΥΡΙΔΗ

Μέλους του Διοικητικού Συμβουλίου του Ιδρύματος Σταύρος Νιάρχος (ΙΣΝ)

ΑΝΤΙΦΩΝΗΣΗ

Κύριε Πρύτανη,

Κύριε Πρόεδρε,

Σας ευχαριστώ από καρδιάς για την αναμνηστική και πολύ τιμητική πλακέτα που επιδώσατε στο Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος.

Κύριε Υπουργέ,

Κυρίες και κύριοι,

Καλησπέρα σας.

Είναι μεγάλη η χαρά και η τιμή που νιώθουμε όλοι στο Ίδρυμα για την αποψινή μας παρουσία εδώ, στο Κεντρικό Κτήριο του Πανεπιστημίου, με αφορμή τη δωρεά μας προς το Τμήμα Νοσηλευτικής του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.

Η δωρεά αυτή, για την οποία μίλησαν νωρίτερα εκτενώς οι εκλεκτοί ομιλητές που προηγήθηκαν, αποτελεί για όλους μας στο Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος απτή αποτύπωση του οράματός μας, να δρούμε πάντα με επίκεντρο τον άνθρωπο.

Η στήριξη του νοσηλευτικού τομέα, με εφαλτήριο την εκπαίδευση και προχωρώντας στην υποστήριξη της πρακτικής, κλινικής εφαρμογής –παράδειγμα της οποίας αποτελεί και η δεύτερη δωρεά μας στον κλάδο, προς το Νοσοκομείο Ευαγγελισμός–, αποτελεί ουσιαστικά και έμπρακτα δήλωση της πίστης μας στον άνθρωπο· στον άνθρωπο που στέκεται στο πλευρό εκείνων που έχουν ανάγκη, που προστρέχει, ξενυχτά, καθησυχάζει, φροντίζει, περιθάλπει, θεραπεύει.

Η Διεθνής Πρωτοβουλία για την Υγεία, την οποία το Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος ξεκίνησε να υλοποιεί το 2017, με κορωνίδα τα τρία νέα δημόσια νοσοκομεία που ήδη κατασκευάζονται στην Κομοτηνή, τη Σπάρτη και τη Θεσσαλονίκη –το πρώτο Πανεπιστημιακό Παιδιατρικό Νοσοκομείο εκτός

Αθηνών–, και εντάσσει στους κόλπους της περισσότερες από 60 δωρεές στην Ελλάδα αλλά και στο εξωτερικό, έχει τρεις κύριους στόχους:

- τη διεύρυνση της πρόσβασης στην υγειονομική περίθαλψη,
- την ενίσχυση της ποιότητας των υπηρεσιών υγείας για όλους,
- και την ενδυνάμωση των επαγγελματιών υγείας που βρίσκονται στην πρώτη γραμμή.

Όσο σημαντικός όμως κι αν είναι ο εξοπλισμός τελευταίας τεχνολογίας και τα υπερσύγχρονα, περιβαλλοντικά παγκοσμίως πρωτοποριακά κτήρια, όλα ξεκινούν και καταλήγουν στον άνθρωπο.

Έτσι και η δωρεά που απόψε τιμάται και αποτιμάται δεν είναι αριθμοί, μηχανήματα και προγράμματα. Είναι άνθρωποι, που σήμερα ονειρεύονται να γίνουν νοσηλευτές και να στηρίζουν τον συνάνθρωπό τους, παρά τις δυσκολίες που αντιμετωπίζει το λειτούργημά τους και τις προκλήσεις που θα κληθούν από την πρώτη μέρα να διαχειριστούν.

Και είμαστε υπερήφανοι που μπορούμε, με τη βοήθειά σας, με τη συνδρομή και πολύτιμη καθοδήγηση των Καθηγητών του Τμήματος, να τους προσφέρουμε ορισμένα εφόδια για να γίνει καλύτερη αυτή η διαδρομή τους, με γνώμονα την ενίσχυσή τους, με ελπίδα την ενθάρρυνσή τους και με οδηγό την πίστη μας στις δυνατότητές τους.

Σας ευχαριστούμε.

ΑΝΑΓΟΡΕΥΣΗ ΣΕ ΕΠΙΤΙΜΟ ΔΙΔΑΚΤΟΡΑ
ΤΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΜΟΥΣΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ
ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ
ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ **ΛΟΥΚΑ ΚΑΡΥΤΙΝΟΥ**
ΔΙΑΚΕΚΡΙΜΕΝΟΥ ΑΡΧΙΜΟΥΣΙΚΟΥ
ΚΑΙ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΟΥ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗ ΤΗΣ ΚΡΑΤΙΚΗΣ
ΟΡΧΗΣΤΡΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

Την 27^η Μαΐου 2024, ημέρα Δευτέρα και ώρα 19.00, στη Μεγάλη Αίθουσα του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, αναγορεύθηκε επίτιμος διδάκτωρ του Τμήματος Μουσικών Σπουδών της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών ο κύριος **Λουκάς Καρυτινός**, διακεκριμένος Αρχιμουσικός και Καλλιτεχνικός Διευθυντής της Κρατικής Ορχήστρας Αθηνών.

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

- * Προσφώνηση από τον Πρύτανη του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, Καθηγητή κύριο Γεράσιμο Σιάσο.
- * Παρουσίαση του έργου και της προσωπικότητας του τιμωμένου από τον Καθηγητή Ιστορικής Μουσικολογίας του Τμήματος Μουσικών Σπουδών της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών κύριο Νικόλαο Μαλιάρα.
- * Αναγόρευση του τιμωμένου:
Ανάγνωση των κειμένων του Ψηφίσματος του Τμήματος, της Αναγόρευσης και του Διδακτορικού Διπλώματος από την Πρόεδρο του Τμήματος Μουσικών Σπουδών της Φιλοσοφικής Σχολής, Καθηγήτρια κυρία Αναστασία Γεωργάκη.
Περιένδυση του τιμωμένου με την τήβεννο της Σχολής από τον Κοσμήτορα της Φιλοσοφικής Σχολής, Καθηγητή κύριο Δημήτριο Δρόσο.

- * Ομιλία του τιμωμένου, κυρίου Λουκά Καρυτινού, με τίτλο: «Μουσικά ερμηνευτικά προβλήματα».

Μουσικό πρόγραμμα: Johannes Brahms: Κουιντέτο με πιάνο σε Φα ελάσσονα, op. 34 (1864), I. Allegro non troppo.

Βιολί: Νεκτάριος Λανάρας, Ιωάννα-Ομορφιά Κοντζιούλα

Βιόλα: Ραφαήλ Κοντογούρης

Βιολοντσέλο: Στέργιος Θεοδώρου

Πιάνο: Μυρτώ Κοντογούρη

Επιμέλεια προγράμματος: Λεόντιος Τσόκας.

ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ ΣΙΑΣΟΥ

Καθηγητή και Πρύτανη του ΕΚΠΑ

ΠΡΟΣΦΩΝΗΣΗ

Πιστοί στην παράδοση του Ιδρύματός μας να αποδίδουμε τιμές σε προσωπικότητες που έχουν προσφέρει πολλαπλώς στην Επιστήμη και στον Πολιτισμό, έχουμε σήμερα την ιδιαίτερη χαρά της απόδοσης της ύψιστης τιμής, της ανακήρυξης σε **Επίτιμο Διδάκτορα του Τμήματος Μουσικών Σπουδών της Φιλοσοφικής Σχολής του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών του κ. Λουκά Καρυτινού**, μίας από τις πιο εξέχουσες προσωπικότητες της Τέχνης της Μουσικής και της επιστήμης της Μουσικολογίας στην Ελλάδα και στον κόσμο.

Ο κ. Λουκάς Καρυτινός είναι ευρύτερα γνωστός ως αναγνωρισμένος Αρχιμουσικός, και ως Καλλιτεχνικός Διευθυντής της πρώτης ελληνικής ορχήστρας, της Κρατικής Ορχήστρας Αθηνών.

Γεννημένος στην Αθήνα, σπούδασε στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου μας και στο Ωδείο Αθηνών, όπου σήμερα διδάσκει Διεύθυνση Ορχήστρας.

Η μουσική πορεία του κ. Καρυτινού τον οδήγησε στη Γερμανία, όπου εξειδικεύτηκε στη διεύθυνση ορχήστρας στο Πανεπιστήμιο των Τεχνών του Δ. Βερολίνου και στο «Μοτσαρτέουμ» του Σάλτσμπουργκ. Από το 1981 έως το 1984, σταδιοδρόμησε ως αρχιμουσικός στη Γερμανία και ανέλαβε την καλλιτεχνική διεύθυνση του «Πίκολο Τέατρο Μπερολίνου».

Η επιστροφή του στην Ελλάδα το 1985 σηματοδότησε την έναρξη μιας λαμπρής πορείας στην Εθνική Λυρική Σκηνή, όπου ως τακτικός αρχιμουσικός και αργότερα ως Μουσικός Διευθυντής συνέβαλε καθοριστικά στην αύξηση του δραματολογίου και την ενίσχυση των διεθνών συμπαραγωγών.

Η θητεία του ως Καλλιτεχνικού Διευθυντή της Εθνικής Λυρικής Σκηνής από το 1999 έως το 2005 ήταν μια περίοδος μεγάλων αλλαγών και καινοτομιών. Υπό την καθοδήγησή του, η Λυρική Σκηνή είδε τη δημιουργία νέων σκηνών, όπως η Νέα Σκηνή και η Παιδική Σκηνή, την ίδρυση της Ανώτερης Σχολής Μπαλέτου και την εισαγωγή παραστάσεων όπερας για παιδιά στο Ηρώδειο.

Η διορατικότητά του και η αφοσίωσή του στο λυρικό θέατρο συνέβαλαν στην αναβάθμιση και την επέκταση των δραστηριοτήτων της Λυρικής Σκηνής,

αναδεικνύοντας την αναγκαιότητα για ένα σύγχρονο κτηριακό συγκρότημα για το Λυρικό Θέατρο στην Αθήνα.

Η διεθνής καριέρα του κ. Καρυτινού περιλαμβάνει συνεργασίες με κορυφαίες ορχήστρες και θέατρα σε όλο τον κόσμο (όπως η London Philharmonia, η RSO-Berlin, η Suisse Romande και πολλές άλλες).

Έχει παρουσιάσει σε πρώτη παγκόσμια εκτέλεση έργα του Μίκη Θεοδωράκη και έχει διευθύνει έργα του διεθνούς οπερατικού ρεπερτορίου συνεργαζόμενος με διακεκριμένους σκηνοθέτες και καλλιτέχνες, ενώ οι ερμηνείες του στην ιταλική όπερα έχουν κερδίσει τη διεθνή κριτική.

Οι διακρίσεις και τα βραβεία που έχει λάβει είναι πολυάριθμα και μαρτυρούν την αναγνώριση του έργου του. Μεταξύ αυτών, το Χρυσό Μετάλλιο Τιμής του Δήμου Αθηναίων, το βραβείο «Δημήτρης Μητρόπουλος» της Ελληνικής Ραδιοφωνίας, και ο τίτλος του «Διοικητή του Τάγματος της Ιταλικής Αλληλεγγύης» της Ιταλικής Δημοκρατίας. Το έργο του έχει επίσης αναγνωριστεί από την Ακαδημία Αθηνών με το Βραβείο Σπύρου Μοτσενίγου.

Ο διακεκριμένος καθηγητής Ιστορικής Μουσικολογίας του Τμήματος Μουσικών Σπουδών του Πανεπιστημίου μας κ. Νικόλαος Μαλιάρας, που θα ακολουθήσει στο βήμα, θα αναφερθεί εκτενέστερα στο πραγματικά πολύ σημαντικό έργο του τιμωμένου και θα μας δώσει εναργέστερη εικόνα για έναν κορυφαίο Έλληνα Αρχιμουσικό.

Κύριε Καρυτινέ,

Η ακαδημαϊκή κοινότητα του μεγαλύτερου Πανεπιστημίου της χώρας, του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, είναι ευτυχής που σας υποδέχεται και σας καλωσορίζει στους κόλπους της.

Σας ευχαριστούμε για όσα έχετε προσφέρει και προσφέρετε στην Τέχνη της Μουσικής, στον Πολιτισμό και στην Παιδεία της πατρίδας μας, για τα οποία και σας τιμά το Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Σας απευθύνουμε θερμές ευχές για τη συνέχιση του έργου σας, ενός έργου που γνωρίζουμε ότι τυγχάνει διεθνούς απήχησης και καταξίωσης.

Καλώς ήλθατε στην οικογένεια του ΕΚΠΑ!

Θερμά συγχαρητήρια!

ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΜΑΛΙΑΡΑ

Καθηγητή του Τμήματος Μουσικών Σπουδών του ΕΚΠΑ

**ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ
ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΟΥ ΤΙΜΩΜΕΝΟΥ**

Αξιότιμε κύριε Πρύτανη,
Αξιότιμα μέλη του Συμβουλίου του Ιδρύματος,
Σεβαστοί Ομότιμοι Καθηγητές,
Αξιότιμες και αξιότιμοι Συγκλητικοί,
Αξιότιμα στελέχη της Κρατικής Ορχήστρας Αθηνών,
Αγαπητές και αγαπητοί κύριοι και κυρίες συνάδελφοι,
Εκλεκτοί προσκεκλημένοι,

Η απονομή της ανώτατης ακαδημαϊκής τιμητικής διάκρισης προς μια σημαντική προσωπικότητα του επιστημονικού κόσμου, οποιασδήποτε επιστήμης ή οποιουδήποτε επιστημονικού κλάδου, είναι μια κορυφαία στιγμή της πανεπιστημιακής μας ζωής που όχι σπάνια, στη διάρκεια της σταδιοδρομίας μας, έχουμε τη χαρά να βιώνουμε. Χαιρόμαστε τότε που ένας διακεκριμένος εργάτης της ελληνικής ή της διεθνούς πανεπιστημιακής κοινότητας έχει την ευτυχία να βιώσει την αναγνώριση των συναδέλφων του και να δεχτεί τις τιμές που του επιδαψιλεύονται.

Στη σημερινή, όμως, συγκυρία, έχω την αίσθηση ότι δεν είναι μόνο το τιμώμενο πρόσωπο που τιμάται από το ίδρυμά μας, αποδεχόμενο τη διάκριση αυτή, αλλά και το ίδιο το ίδρυμά μας, που τιμάται από την απόφαση να προβεί στη συγκεκριμένη ανακήρυξη και να διοργανώσει μια τελετή όπως η αποψινή. Το πράγμα φαντάζει ακόμη πιο αξιοσημείωτο όταν, όπως στη συγκεκριμένη περίπτωση, η διάκριση δεν απονέμεται σε έναν αναγνωρισμένο επιστήμονα, αλλά σε έναν εκπρόσωπο του καλλιτεχνικού κόσμου. Εκεί τα κριτήρια της αξίας και οι κανόνες της αποδοχής συχνά δεν είναι τόσο ξεκάθαρα να εκτιμηθούν, ούτε είναι τόσο εύκολο να σταθμιστούν αντικειμενικά, όσο στον κόσμο στον οποίο εμείς οι πανεπιστημιακοί κινούμαστε. Στον καλλιτεχνικό χώρο, πολλές φορές τα κριτήρια είναι πιο υποκειμενικά, η αναγνώριση της αξίας ενός καλλιτέχνη προσκρούει συχνά σε προσωπικές προτιμήσεις ή εύννοιες και συχνά οι γνώμες δίστανται.

Το να πετύχει κανείς τη γενική αναγνώριση και τη γενική κατάφαση για το έργο και την προσφορά του δεν είναι μικρό επίτευγμα και δεν συμβαίνει στον καλλιτεχνικό χώρο καθόλου συχνά. Πόσω μάλλον, όταν ο εν λόγω καλλιτέχνης έχει αναλάβει κατά καιρούς ιθύνουσες θέσεις και ευθύνες βαριές, που συχνά ίσως τον υποχρέωσαν σε αποφάσεις δυσάρεστες σε πολλούς.

Αλλά, αρχή άνδρα δείκνυσι. Και ένας αρχιμουσικός είναι ένας ηγέτης, εκ των πραγμάτων, και εκ της ιδιότητάς του ένας καθοδηγητής. Ο Λουκάς Καρυτινός τίμησε και τιμά την καλλιτεχνική του υπόσταση, την ιδιότητά του ως αρχιμουσικού, τις υψηλές θέσεις που κατείχε και κατέχει, την εξουσία που του εμπιστεύθηκε η κοινωνία μας όσο λίγοι, ελάχιστοι.

Ο Λουκάς Καρυτινός γεννήθηκε και μεγάλωσε στην Αθήνα, όπου πήρε τα πρώτα μαθήματα μουσικής και ολοκλήρωσε τις μουσικές του σπουδές στο Ωδείο Αθηνών. Παράλληλα σπούδασε και στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου μας. Σε πολύ νεαρή ηλικία διακρίθηκε για το μουσικό του ταλέντο στη διεύθυνση ορχήστρας, κι έτσι ενθαρρύνθηκε να σπουδάσει στην τότε Μουσική Ακαδημία και ήδη Πανεπιστήμιο Τεχνών του τότε Δυτικού Βερολίνου και να ειδικευτεί σε ένα από τα απαιτητικότερα αντικείμενα, στη διεύθυνση ορχήστρας. Οι σπουδές του στη Γερμανία διήρκεσαν από το 1976 ως το 1981. Καθηγητής του υπήρξε ο Χέρμπερτ Άλεντορφ, ενώ παράλληλα παρακολουθούσε σεμινάρια διεύθυνσης ορχήστρας στο «Μοτσαρτέουμ» του Σάλτσμπουργκ με τους Ότμαρ Σούντενερ και Βάλτερ Βέλλερ.

Μετά την ολοκλήρωση των σπουδών του, από το 1981 έως το 1985, εργάστηκε ως αρχιμουσικός στη Γερμανία, στις πόλεις Κόμπλεντς, Κολωνία και Βερολίνο. Κατά τη διαμονή του στο Βερολίνο, παρά το νεαρό της ηλικίας του, υπήρξε καλλιτεχνικός διευθυντής του «Πίκολο Τέατρο Μπερολίνο». Έχοντας αποκτήσει ήδη αρκετή εμπειρία, τόσο στον τομέα της όπερας όσο και της συμφωνικής μουσικής, το 1985 κλήθηκε στην Ελλάδα και ανέλαβε τη θέση τακτικού αρχιμουσικού της Εθνικής Λυρικής Σκηνής σε ηλικία μόλις 33 ετών. Στο μοναδικό μας λυρικό θέατρο σταδιοδρόμησε για 30 σχεδόν χρόνια, ανερχόμενος και εξαντλώντας την ιεραρχία. Του ανατέθηκε η Μουσική Διεύθυνση του Θεάτρου το 1992, και από το 1999 ως το 2005 ανέλαβε την ανώτατη θέση, αυτή του Καλλιτεχνικού της Διευθυντή. Έχοντας ολοκληρώσει τις από το νόμο επιτρεπόμενες δύο τριετείς θητείες στην Καλλιτεχνική Διεύθυνση, συνέχισε τη συνεργασία του με το Θέατρο ως αρχιμουσικός για αρκετά χρόνια ακόμη.

Στο διάστημα αυτό, και ιδίως στο διάστημα κατά το οποίο ήταν Καλλιτεχνικός Διευθυντής, το έργο του είναι σημαντικότερο: Το δραματολόγιο

του οργανισμού αυξήθηκε σημαντικά. Προστέθηκαν 17 νέες όπερες και 4 οπερέτες. Στις καινοτομίες που εισήγαγε ο Καρυτινός αριθμείται η συστηματική ενασχόληση με την περίοδο του μπαρόκ, μια περίοδο που δεν είχε απασχολήσει παρά ελάχιστα τη Λυρική Σκηνή στο παρελθόν, λόγω των ειδικών απαιτήσεων που επιβάλλει. Έτσι, ακούσαμε στην Αθήνα όπερες αυτής της περιόδου, όπως ο «Μαινόμενος Ορλάνδος» του Βιβάλντι και η «Αλτσίνα» του Χαίντελ. Επίσης ακούσαμε για πρώτη φορά όπερες της ευρωπαϊκής αβάν γκαρντ του εικοστού αιώνα, όπως τα έργα «Γκραν Μακάμπρ» του Λίγκετι, και «Πήτερ Γκράιμς» του Μπρίττεν.

Επί της θητείας του Καρυτινού στη Λυρική Σκηνή συνεχίστηκε και διευρύνθηκε η πρακτική των συμπαραγωγών/συνεργασιών με θέατρα του εξωτερικού και η μετάκληση διάσημων ξένων λυρικών σολίστ και σκηνοθετών, κι έτσι το ελληνικό κοινό είχε την ευκαιρία να τους απολαύσει. Επίσης, κάτι πολύ σημαντικό είναι το ότι τότε ξεκίνησαν περιοδείες του θιάσου της Λυρικής στην Ελλάδα και το εξωτερικό, δίνοντας την ευκαιρία αφενός στο κοινό της περιφέρειας να γνωρίσει δημοφιλή έργα της λυρικής τέχνης αλλά και στην ελληνική καλλιτεχνική δημιουργία να γίνει γνωστή και εκτός Ελλάδος.

Παράλληλα, το 2000-2001, ένα με δύο χρόνια μετά την έναρξη της θητείας του, ο οργανισμός διευρύνθηκε, μεγάλωσε με την προσθήκη δύο σκηνών, της Νέας Σκηνής, που στεγάστηκε στο Θέατρο Ακροπόλ επί της οδού Ιπποκράτους και ανέβαζε ελληνικές οπερέτες, και της Παιδικής Σκηνής, με παραστάσεις όπερας για παιδιά. Με τις κινήσεις αυτές ο Λουκάς Καρυτινός έδειξε τη μέριμνά του για τη δημιουργία και προσέλευση νέου κοινού στο λυρικό θέατρο. Απευθύνθηκε, δηλαδή, στην παιδική ηλικία αφενός, και στο ευρύτερο κοινό αφετέρου, που δεν έχει την εξοικείωση και την τριβή με τον κόσμο της όπερας, και με έργα ευπρόσιτα και δημοφιλή, όπως οι οπερέτες, έριξε, ας μου επιτραπεί, το δόλωμα για να γνωρίσουν τη λυρική τέχνη και, κάποιοι από αυτούς, να ενδιαφερθούν να την πλησιάσουν περισσότερο. Στο πλαίσιο αυτό, το 2001 δόθηκαν για πρώτη φορά παραστάσεις όπερας για παιδιά στο Ηρώδειο.

Σε συνέχεια των καινοτομιών, το 2003-2004 εγκαινιάστηκε η Πειραματική Σκηνή και το 2004-2005 ιδρύθηκε η Ανώτερη Σχολή Μπαλέτου της Ε.Λ.Σ. Καθ' όλη τη διάρκεια της θητείας του, ο Καρυτινός προσπάθησε να πείσει την ελληνική Πολιτεία για την αναγκαιότητα ύπαρξης νέου κτηρίου για την Όπερα. Και, όπως γνωρίζουμε, με τον τρόπο αυτό ένωσε τη φωνή του με γενεές και γενεές Ελλήνων μουσικών και φιλόμουσων, και έτσι τελικά το νέο κτήριο στο Ίδρυμα Νιάρχος στην Καλλιθέα εγκαινιάστηκε στα 2017. Πρέπει εδώ να πω ότι όλος ο μουσικός κόσμος, χωρίς να απαξιώνει τα όσα ως τώρα έγιναν εκεί,

περιμένει ακόμη να υλοποιηθούν από το νέο θέατρο πρωτοβουλίες και κινήσεις σαν κι αυτές που υλοποιήθηκαν επί της θητείας Καρυτινού στο Θέατρο Ολύμπια και, για λόγους που μου είναι άγνωστοι, αλλά τους υποψιάζομαι, δεν συνεχίστηκαν.

Σε αυτή την τόσο δημιουργική περίοδο έτυχε να γνωρίσω κι εγώ καλλιτεχνικά και προσωπικά τον Λουκά Καρυτινό. Από το 1995 περίπου ήμουν ο διευθυντής της παιδικής χορωδίας που συνεργαζόταν τότε με τη Λυρική Σκηνή και εκαλείτο να λάβει μέρος στις παραστάσεις εκείνες που απαιτούν παιδική χορωδία. Πρόκειται για δημοφιλείς όπερες, όπως για παράδειγμα η «Τόσκα» και η «Μποέμ» του Πουτσίνι, ή η «Κάρμεν» του Μπιζέ. Ήταν πολλές οι παραστάσεις, διότι οι όπερες αυτές ανέβαιναν συχνά στο σανίδι του Θεάτρου Ολύμπια. Αλλά είχαμε λάβει μέρος και σε άλλα έργα, που πολύ σπάνια παίζονταν, όπως ο «Κωνσταντίνος Παλαιολόγος» του Μανώλη Καλομοίρη και η σκηνική μουσική για τους «Ορνιθες» του Αριστοφάνη, του Μάνου Χατζιδάκι. Τότε είχα την τιμή και τη χαρά να συνεργαστώ με πολλούς διακεκριμένους μαέστρους, όπως ο Βύρων Φιδετζής, ο Ηλίας Βουδούρης, ο Μύρων Μιχαηλίδης και άλλοι, και, φυσικά, ο Λουκάς Καρυτινός.

Δεν σας κρύβω ότι, όταν επρόκειτο να συνεργαστώ με τον Καρυτινό, με διακατείχε πάντοτε ένα δέος. Η φήμη του ως εξαιρετικού μαέστρου είχε κατά πολλά χρόνια προηγηθεί της συνεργασίας μας. Πάντα πήγαινα στις πρόβες με έναν φόβο και μίαν αμφιβολία, μήπως κάτι δεν είχα διδάξει σωστά στα παιδιά, μήπως δεν έμπαιναν σωστά χρονικά ή τονικά στο σημείο που έπρεπε να τραγουδήσουν, μήπως έκαναν ζαβολιές και παιδικές αταξίες κατά τη διάρκεια της πρόβας και δημιουργούσαν προβλήματα στους λοιπούς καλλιτέχνες, τέτοια πράγματα... Αλλά, όταν ερχόταν ο μαέστρος, θαύμαζα την αστείρευτη ενέργεια που ξεχειλίζει από μέσα του όταν διηύθυνε, αλλά και την τόση του προσήνεια όταν μας πλησίαζε στα παρασκήνια, μας χαιρετούσε με το πλατύ του χαμόγελο, μιλούσε με τόση αγάπη στα παιδάκια, τα συμβούλευε με τον καλύτερο τρόπο, τα ενθάρρυνε, χωρίς όμως να χάνει ούτε στιγμή το κύρος και την αυθεντία του μαέστρου. Μερικές φορές, θυμάμαι, τα ρωτούσε αν τους αρέσει το ποδόσφαιρο και τι ομάδα είναι. Ε, δεν μπορείτε να φανταστείτε τι έγινε όταν ο μικρός Φίλιππος, ένα τόσο δα σοπρανάκι της Τετάρτης Δημοτικού, που έλεγε μάλιστα και ένα μικρό σόλο από 7 νότες στη δεύτερη πράξη της «Μποέμ», του είπε ότι είναι φίλαθλος του Πανιώνιου, της αγαπημένης ομάδας του Λουκά Καρυτινού. Η χαρά του ήταν απερίγραπτη!

Συγχωρήστε μου την παρέκβαση, αλλά δεν μπόρεσα να αποφύγω και έναν προσωπικό τόνο στην περίπτωση αυτή. Δεν χρειάζεται να τονίσω την

ερμηνευτική δύναμη, την ηχητική ισορροπία, την εκφραστικότητα που πετύχαινε ο Καρυτινός διευθύνοντας αυτά τα αριστουργήματα της λυρικής τέχνης. Εμπειρίες αξέχαστες για όλους μας, και φυσικά για τα παιδάκια της παιδικής χορωδίας, που σκέφτομαι τώρα πόσο τυχερά ήταν.

Ο Λουκάς Καρυτινός θεωρείται σήμερα ένας από τους κορυφαίους Έλληνες μαέστρους που επανειλημμένα έχει διευθύνει όλες τις σημαντικές ελληνικές ορχήστρες, έχει πάρει μέρος στα Φεστιβάλ Αθηνών, Επιδαύρου, Αρένας της Βερόνας, στις Κρήνες Καρακάλλα της Ρώμης, στο Φεστιβάλ Πουτσίνι και αλλού, ενώ έχει, εκτός Ελλάδος, συμπράξει ως αρχιμουσικός με συμφωνικές ορχήστρες όπως η London Philharmonia, η Ραδιοφωνία του Βερολίνου, η Ορχήστρα της Ρωμανικής Ελβετίας, η ορχήστρα της Ραδιοφωνίας της Βουδαπέστης και πολλές άλλες, καθώς και με θέατρα όπερας όπως η Γερμανική Όπερα του Βερολίνου, το Λισέο της Βαρκελώνης, η Όπερα της Κολωνίας κ.λπ.

Το ευρύτατο συμφωνικό ρεπερτόριό του συμπληρώνεται με περισσότερες από 70 όπερες, κι εξ αυτών, σε πρώτη παγκόσμια εκτέλεση, με τρεις όπερες του Μίκη Θεοδωράκη, τον «Κώστα Καρυωτάκη» με την Εθνική Λυρική Σκηνή και σε σκηνοθεσία Σπύρου Ευαγγελάτου, τη «Μήδεια» με την όπερα του Μπιλμπάο και την «Αντιγόνη», παραγωγή του Μεγάρου Μουσικής Αθηνών. Συνεργάστηκε με τον Μιλτιάδη Καρύδη στην πρώτη πανελλήνια εκτέλεση της όπερας του Μότσαρτ «Η μεγαλοφυχία του Τίτου» και παρουσίασε σε πρώτη πανελλήνια εκτέλεση τις όπερες «Κουρσάρος» του Τζ. Βέρντι, «Γενούφα» του Λ. Γιάννατσεκ και «Μανόν» του Ζ. Μασνέ.

Οι θετικές αποτιμήσεις του έργου του από την ελληνική και διεθνή κριτική είναι αναρίθμητες, αφού έχει αναγνωριστεί διεθνώς ως ένας από τους καλύτερους ερμηνευτές της ιταλικής όπερας. Αναρίθμητες είναι και οι ελληνικές και διεθνείς τιμές και βραβεύσεις που του έχουν απονεμηθεί.

Για τις «εξαιρετικές υπηρεσίες» που έχει προσφέρει στον χώρο της μουσικής τιμήθηκε το 1989 με το «Χρυσό Μετάλλιο Τιμής» του Δήμου Αθηναίων. Το 2001 του απονεμήθηκε το βραβείο «Δημήτρης Μητρόπουλος» από το Γ΄ Πρόγραμμα-ΕΡΑ.

Για την προβολή του έργου του P. Mascagni αλλά και της ιταλικής όπερας ανά τον κόσμο τιμήθηκε από τον Πρόεδρο της Ιταλικής Δημοκρατίας με τον τίτλο του «Commendatore dell' Ordine della Solidarita' Italiana».

Το 2008 η Ένωση Ελλήνων Θεατρικών και Μουσικών Κριτικών του απένειμε το «Μεγάλο Βραβείο Μουσικής», ενώ το 2010 η «Εταιρεία Φίλων της Εθνικής Λυρικής Σκηνής» του απένειμε το Βραβείο «Απόλλων» για τη

συνολική μουσική προσφορά του στον Οργανισμό. Τέλος, το 2016 η Ακαδημία Αθηνών του απένειμε το Βραβείο Μουσικής Σπύρου Μοτσενίγου.

Αποχωρώντας από την Εθνική Λυρική Σκηνή, ανατέθηκε στον Λουκά Καρυτινό η καλλιτεχνική διεύθυνση του έτερου μεγάλου κρατικού μουσικού οργανισμού της Πρωτεύουσας, της Κρατικής Ορχήστρας Αθηνών. Είναι ίσως ο μοναδικός Έλληνας αρχιμουσικός στην Ιστορία που ανέλαβε διαδοχικά την Καλλιτεχνική Διεύθυνση και των δύο αυτών κορυφαίων καλλιτεχνικών οργανισμών της πατρίδας μας. Δεν σας κρύβω πως όταν το έμαθα, και έχοντας την εμπειρία των επιτευγμάτων των προηγούμενων διοικήσεων της ΚΟΑ τα λίγα προηγούμενα χρόνια, αναστέναξα με χαρά αλλά και με ανακούφιση. Του έστειλα μάλιστα και ένα μήνυμα –είχαμε γνωριστεί πια καλύτερα...– λέγοντας ότι θεωρώ την απόφαση αυτή τη δικαιότερη και αξιοκρατικότερη που θα μπορούσε να υπάρξει τη δεδομένη χρονική στιγμή.

Τα πρώτα χρόνια της θητείας του ήταν δύσκολα μια και έπεσαν μέσα στην πανδημία. Οι συναυλίες είχαν απαγορευτεί, όπως θυμάστε, κι ένας οργανισμός όπως μια ορχήστρα χωρίς συναυλίες είναι κάτι αλλόκοτο. Όμως ο Καρυτινός κατάφερε να λειτουργήσει την ορχήστρα κάνοντας παραγωγές και συναυλίες διαδικτυακές, κι έτσι να την κρατήσει ζωντανή και ενεργή. Κι έτσι, όταν η πανδημία παρήλθε και όλα ξανάρχισαν να λειτουργούν σιγά σιγά κανονικά, η Κρατική Ορχήστρα υπό τη διεύθυνση του Καρυτινού άρχισε πάλι την κανονική της δραστηριότητα και τις σπουδαίες διεθνείς συνεργασίες της, καλώντας μαέστρους και σολίστ διεθνούς φήμης, και φέρνοντάς τους κοντά στο ελληνικό κοινό.

Τότε ήταν που άρχισε να διαμορφώνεται μέσα μου η ιδέα μιας συνεργασίας του Τμήματός μας με την Κρατική Ορχήστρα Αθηνών για την παροχή στους φοιτητές και τις φοιτήτριές μας εξειδικευμένης εκπαίδευσης στα όργανα της συμφωνικής ορχήστρας. Ήταν μια σκέψη παράτολμη, μια και δεν είναι εύκολο να υλοποιηθεί μια συνεργασία μεταξύ δύο τόσο διαφορετικών φορέων όπως ένα Πανεπιστήμιο και μια Ορχήστρα. Είχα όμως εμπιστοσύνη στο πρόσωπο του Λουκά Καρυτινού και είπα στους συναδέλφους στο Τμήμα πως, αν είναι να πραγματοποιηθεί μια τέτοια συνεργασία, μόνο με τον Καρυτινό επικεφαλής της ΚΟΑ θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί. Πράγματι, όλοι οι συνάδελφοι στο Τμήμα και η Πρόεδρος Αναστασία Γεωργάκη αγκάλιασαν την πρόταση και όλοι μαζί καταβάλλαμε τεράστιες προσπάθειες, όχι χωρίς αντιξοότητες, για να υλοποιηθεί. Και ήδη, με την αμέριστη συνδρομή όλων των καλλιτεχνών της ΚΟΑ, όλης της διοίκησης, και ιδιαίτερα του Λουκά Καρυτινού, υλοποιείται ένα πιλοτικό πρόγραμμα διδασκαλίας μουσικών οργάνων και ειδίκευσης πάνω σε

αυτά, με την πραγματοποίηση για πρώτη φορά σπουδών μουσικών οργάνων σε πανεπιστημιακό επίπεδο μέσα στο δημόσιο δωρεάν Ελληνικό Πανεπιστήμιο στην Ελληνική Πρωτεύουσα, την Αθήνα, ικανοποιώντας έτσι επιτέλους ένα αίτημα που είχε διατυπωθεί από πολλούς πάνω από 100 χρόνια πριν, ήδη από την εποχή πριν τους Βαλκανικούς Πολέμους, από προσωπικότητες όπως ο Τριανταφυλλίδης, ο Δελμούζος και ο Καλομοίρης, χωρίς δυστυχώς να έχει πραγματοποιηθεί έως τώρα. Και είναι, ταυτόχρονα, η πρώτη φορά που ένα καλλιτεχνικό πρόγραμμα σπουδών ειδικευσης υλοποιείται και θα δώσει σύντομα και τα πρώτα πτυχία στο ιστορικό και γεραρό Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών. Ήδη, προ ολίγης μόλις ώρας ενημερώθηκα ότι σήμερα ελήφθη η πολυαναμενόμενη απόφαση του Πρυτάνεως και του Συμβουλίου Διοίκησης του Ιδρύματός μας να κατοχυρώσει και να εξασφαλίσει τη χρηματοδότηση του πιλοτικού αυτού προγράμματος και για τα επόμενα χρόνια, τουλάχιστον μέχρι το 2027, εξασφαλίζοντας έτσι τη βιωσιμότητα και τη συνέχειά του και στο μέλλον και ενισχύοντας τη διεύρυνση των δραστηριοτήτων μας προς την καλλιτεχνική κατεύθυνση. Πρόκειται για μια ευεργεσία του Ιδρύματος προς το Τμήμα μας και προσωπικά του Πρύτανη, Καθηγητή κ. Γεράσιμου Σιάσου, τον οποίο, όπως και όλα τα μέλη του Συμβουλίου του Ιδρύματος, θέλω από εδώ, διερμηνεύοντας τα αισθήματα χαράς και συγκίνησης όλων των συναδέλφων του Τμήματος Μουσικών Σπουδών, να ευχαριστήσω θερμότατα.

Θεωρώ μεγάλη μου τιμή και μεγάλο προνόμιο να είμαι μέρος αυτής της προσπάθειας, που δίνει κάτι σημαντικό στους νέους της Πατρίδας μας, και που, επαναλαμβάνω, δεν θα μπορούσε να κάνει ούτε ένα βήμα μπροστά αν δεν είχαμε τη συνεργασία του Λουκά Καρυτινού. Και είναι στην πραγματικότητα πιο μεγάλη τιμή για μένα προσωπικά και για το Τμήμα στο οποίο θητεύω για 30 περίπου χρόνια να του δίνεται η ευκαιρία να απονείμει την ανώτατη ακαδημαϊκή τιμητική διάκριση σε έναν άνθρωπο όπως ο Λουκάς Καρυτινός.

ΛΟΥΚΑ ΚΑΡΥΤΙΝΟΥ

Αρχιμουσικού και Καλλιτεχνικού Διευθυντή της Κρατικής Ορχήστρας

ΟΜΙΛΙΑ ΜΕ ΘΕΜΑ: «ΜΟΥΣΙΚΑ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ»

Θέλω να ευχαριστήσω θερμά όλους όσοι πρότειναν και ψήφισαν υπέρ της σημερινής μου αναγόρευσης σε επίτιμο διδάκτορα. Είναι η μέγιστη τιμή, που, εκτός από τη χαρά, με επιφορτίζει με νέες υποχρεώσεις. Ελπίζω να φανώ αντάξιος του τίτλου που μου απονέμεται από το ιστορικότερο και μεγαλύτερο πανεπιστήμιο της χώρας, του οποίου φοιτητής υπήρξα κάποτε, σε διαφορετικό όμως τμήμα. Θεωρώντας ότι η μόρφωση και οι τέχνες είναι η ύψιστη προσφορά των προγόνων προς τις επερχόμενες γενιές, θα προσπαθήσω να προσφέρω τις εμπειρίες 40 τουλάχιστον ετών μουσικής, σε όσους θελήσουν να ακούσουν γι' αυτές.

Στη σημερινή ομιλία μου θα ήθελα να αναφερθώ σε διάφορα μουσικά προβλήματα που εμφανίζονται κατά την εκτελεστική πρακτική, δηλαδή στην ηχητική απόδοση της ιδέας ενός μουσικού έργου και πιο συγκεκριμένα σε προβλήματα σημειογραφίας, άρθρωσης, τέμπο, καθώς και σε ζητήματα ορθοτονίας. Θα αναφερθώ σε αυτά, γιατί στην τέχνη της μουσικής οι απαραίτητες μουσικολογικές γνώσεις πρέπει να συμβαδίζουν με την πρακτική εξάσκησή της, έτσι ώστε να επέρχεται η κατά το δυνατόν μουσική ολοκλήρωση.

Ποιος όμως είναι ο λόγος για την ακατάπαυστη «αναζήτηση νοήματος» ή ερμηνείας σ' ένα μουσικό έργο;

Δεν είναι διόλου σίγουρο ότι οι Τέχνες την επιζητούν και οπωσδήποτε η μουσική λιγότερο απ' όλες τις άλλες, διότι, ενώ είναι η στενότερα προσδεδεμένη με συγκινήσεις, είναι πλήρως αφηρημένη, στερείται δε κάθε τυπικής δυνατότητας αναπαράστασης.

Μπορούμε να δούμε ένα θεατρικό έργο και να μάθουμε για τη ζήλια, την προδοσία, την εκδίκηση, τον έρωτα. Η μουσική όμως –η ενόργανη μουσική– δεν έχει τίποτα να μας πει γι' αυτό. Μπορεί να έχει υπέροχη μορφολογική, σχεδόν μαθηματική, τελειότητα. Μπορεί να είναι σπαρακτικά τρυφερή, εύστοχη, όμορφη (ο Μπαχ φυσικά ήταν δεξιοτέχνης στον συνδυασμό όλων αυτών των ιδιοτήτων). Δεν είναι όμως υποχρεωμένη να έχει οποιοδήποτε νόημα. Ανακαλεί

κανείς τη μουσική, της προσδίδει τη ζωή της φαντασίας –ή ακόμα και της παραίσθησης–, απλώς και μόνο επειδή του αρέσει. Αυτή η αιτία είναι επαρκής. Ή ίσως και να μην υπάρχει καμία αιτία.

Η μουσική, η ποίηση, οι τέχνες προσπαθούν μέσα από τα τεχνήματά τους να εκφράσουν, να μεταδώσουν, να δημιουργήσουν, να επηρεάσουν στοιχεία συνείδησης. Και το καταφέρνουν αυτό όχι μέσα από την ορθολογική αλήθεια της επιστημονικής μεθόδου αλλά μέσα από το βίωμα της συγκίνησης που νιώθουμε στο σώμα μας: βίωμα του οποίου την πραγματικότητα δεν μπορούμε να αρνηθούμε, γιατί το αισθανθήκαμε, γιατί μας άγγιξε.

Ο σκοπός άρα της μουσικής τέχνης είναι να δώσει την ηδονή στο κοινό. Να αισθανθεί κανείς μαζί με τον διπλανό του το ίδιο αίσθημα. «Είμαι μεγάλος» στη μουσική σημαίνει ότι μπορώ να κάνω χίλιους ως δέκα χιλιάδες θεατές να αισθανθούν την ίδια στιγμή το ίδιο πράγμα. Να βρω τα κοινά σημεία που ενώνουν τους ακροατές. Κι αυτό, εκτός από τον δημιουργό –δευτερευόντως–, καλείται να το κάνει κι ο ερμηνευτής. Και όσο ο χρόνος που μεσολαβεί από την πρωτογενή σύνθεση μέχρι την εκτέλεση μεγαλώνει, τόσο αρχίζουν και πληθαίνουν και τα ερμηνευτικά προβλήματα.

Είναι συχνό το φαινόμενο σύμφωνα με το οποίο συνθέτες που έχουν καταγράψει ξεκάθαρα τις μουσικές τους ιδέες και την πρέπουσα ρυθμική αγωγή, όταν δώσουν το έργο για να εκτελεστεί, ανακαλύπτουν πως το παιζόμενο δεν είναι καθόλου το έργο που εννοούσαν.

Ανέκαθεν ο ερμηνευτής στέκει μπροστά στο ερώτημα: Πώς ο συνθέτης παρουσιάζει τις ιδέες και τις επιθυμίες του, τόσο στους συγχρόνους του όσο και στους επερχόμενους ακροατές του;

Παρόλο που υπήρξαν συνθέτες που δεν τους απασχόλησε καθόλου η ιδέα της αιωνιότητας, θα έθετα ως γενικό χρονικό ορόσημο τον Μπετόβεν. Μετά απ' αυτόν, όλοι προσβλέπουν περισσότερο και στον μελλοντικό ακροατή.

Διακρίνουμε δύο κύριες κατηγορίες καταγραφής της μουσικής. Η μία αφορά στο έργο και η άλλη στην εκτέλεσή του.

Η μουσική μέχρι το 1800 ήταν βασισμένη στο Έργο, από εκεί και έπειτα βασίζεται στην Εκτέλεση.

Η σημειογραφία της προ του 1800 εποχής ήταν υπενθυμητική και δεν είχε πρόθεση να αποτυπώσει το έργο στην κάθε του λεπτομέρεια. Καθώς ο συνθέτης δεν απευθυνόταν στις επόμενες γενιές, παρέδιδε στους ερμηνευτές το έργο ως δομή και φόρμα, και οι εκτελεστές αναλάμβαναν να προσθέσουν τις ανάλογες καθυστερήσεις, τρίλλιες, αποτζατούρες, που άρμοζαν στην εποχή.

Θα πρέπει να επισημάνουμε πως υπάρχει ένα είδος «στενογραφικής» σημειογραφίας.

Οι γαλλικές όπερες του 17^{ου} και εν μέρει του 18^{ου} αιώνα καθώς και ένα μεγάλο μέρος από τις ιταλικές όπερες σημειώνονται επίσης στενογραφικά σε κάποιο βαθμό. Δηλαδή ο ερμηνευτής έχει μόνο ένα είδος σκελετού του έργου μπροστά του, που συχνά αποτελείται μόνο από ένα ενάριθμο μπάσο και μια φωνή τραγουδιστή. Κάποιες φορές, στις γαλλικές όπερες υπάρχουν και σημειώσεις για την ενορχήστρωση που θα χρησιμοποιηθεί.

Μπορούμε, για παράδειγμα, να βρούμε το ίδιο έργο άλλοτε ενορχηστρωμένο για πνευστά κι άλλοτε για μικρή ορχήστρα εγχόρδων. Άλλοτε για τρεις τραγουδιστές και άλλοτε για πέντε. Αυτή η ποικιλομορφία προέρχεται από το γεγονός ότι ο συνθέτης γράφει μόνο το εξωτερικό σκελετό των μερών και όλα τα άλλα τα αναλαμβάνει υπ' ευθύνη του ο ερμηνευτής, ανάλογα με τη διαθεσιμότητα των μουσικών οργάνων και των εκτελεστών.

Η δημιουργική ελευθερία του ερμηνευτή, μέσω της οποίας κάθε παράσταση ήταν μοναδική, είναι για τους σημερινούς μουσικούς αδιανόητη και ξένη. Αυτό είναι ένα επιπρόσθετο κίνητρο για να συνεχίζουμε να ερευνούμε την τόσο πλούσια πρώιμη μουσική.

Η δεύτερη κατηγορία καταγραφής οριοθετείται μετά το 1800, όταν οι συνθέτες άρχισαν να κοιτάζουν προς την αιωνιότητα και να σημειώνουν με περισσότερες λεπτομέρειες τις μουσικές τους ιδέες. Είναι η καταγραφή που αφορά στην εκτέλεση, όπου στη σημειογραφία φαίνεται να εμπεριέχεται όλο το έργο. Δηλαδή, εδώ, η σύνθεση προκύπτει μόνη της κατά την εκτέλεση, αρκεί κανείς να υπηρετήσει πιστά τις οδηγίες του συνθέτη. Είναι όμως αυτό αρκετό;

Για κάποιους ακροατές είναι πιο εύκολο να κατανοήσουν τη δομή των συνθέσεων, αλλά όχι την ιδιοσυγκρασία τους. Για κάποιους άλλους, το αντίθετο. Τους ερμηνευτές θα πρέπει να τους απασχολεί η ισοδυναμία αυτών των στοιχείων, η οποία όμως δεν προκύπτει ποτέ από την παρτιτούρα, και θα πρέπει με το ένστικτο, τις γνώσεις, το ταλέντο και την ευαισθησία τους διαρκώς να την αναζητούν.

Ακόμα κι αν κάποιος ακολουθήσει όλους τους ιστορικά αποδεκτούς κανόνες, είναι σίγουρο πως η εκτέλεση θα ηχήσει σαν μουσική καρικατούρα. Οι κανόνες αποκτούν νόημα όταν ο μουσικός έχει αντιληφθεί και έχει κατανοήσει τη βαθύτερη ουσία τους.

Βεβαίως υπάρχουν πηγές που δίνουν πολλά στοιχεία, όμως, σύμφωνα με τη δική μου αντίληψη, πάντα είναι θέμα του καθενός πώς θα τα φανταστεί και πώς θα καταφέρει να συγκινήσει τον σημερινό ακροατή με ένα πολύ μακρινό έργο,

προσφέροντάς του συγχρόνως απαραίτητα και το άρωμα εκείνης της εποχής, αφού πρώτα με ειλικρίνεια το έχει ο ίδιος ανιχνεύσει.

Σημαντικά προβλήματα προκύπτουν επίσης από τη σημειογραφία των ρετσιτατίβι. Εδώ πρέπει να επισημανθεί η διαφορά μεταξύ του ιταλικού και του γαλλικού ρετσιτατίβο. Και στα δύο υπάρχει το ίδιο πρόβλημα: της προσομοίωσης της μελωδίας στον ρυθμό ομιλίας.

Οι Ιταλοί προσπαθούν να μεταφέρουν τον ρυθμό της ομιλίας τους στη μουσική στο πολύ «περίπου», επιδεικνύοντας μεγάλη ανεκτικότητα. Γράφοντας βασικά όλα τα ρετσιτατίβι σε ρυθμό τεσσάρων τετάρτων και ανάλογα με τις αυξομειώσεις της γλώσσας, μπορεί ο τονισμός να γίνεται στο δύο ή στο τέσσερα, ή στο ένα, αφήνοντας τον κάθε τραγουδιστή να ακολουθεί αποκλειστικά τον ρυθμό του λόγου. Άρα μιλάμε για ένα ελεύθερο τραγούδι μέσα στα βασικά τέσσερα τέταρτα. Ένα είδος που μοιάζει περισσότερο με απαγγελία παρά με τραγούδι.

Αυτού του είδους η ανεκτικότητα, όμως, δεν ταιριάζει καθόλου στο γαλλικό πνεύμα. Εδώ, με πρωτεργάτη τον Λουλύ, επιχειρείται ο ρυθμός της γλώσσας να μεταφερθεί επακριβώς στη μουσική ορθογραφία, με αποτέλεσμα να δημιουργούνται σύνθετα μέτρα όπως 7/4, 3/4 ή 5/4.

Αυτό όμως ήταν αδιανόητο για τη σημειογραφία εκείνης της εποχής. Δεν μπορούσε να υπάρχει τίποτε άλλο εκτός από μέτρα των δύο, τριών ή τεσσάρων τετάρτων. Έτσι, στο γαλλικό ρετσιτατίβο πάρα πολύ συχνά έχουμε σε σύνολο 5 μέτρων στη σειρά 5 διαφορετικά κλάσματα. Κι εδώ δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι τα 2/2 (*alla breve*) είναι ακριβώς διπλάσια πιο γρήγορα από τα 4/4. Μ' αυτόν όμως τον τρόπο, το γαλλικό ρετσιτατίβο μεταφέρει στο χαρτί επακριβώς το ρυθμικό στοιχείο της γλώσσας, υπακούοντας –κατά κάποιον τρόπο– στη γαλλική ορθολογιστική νοοτροπία.

Παραφερρή προβλήματα έχουμε και με την άρθρωση.

Άρθρωση είναι η τεχνική διαδικασία της ομιλίας. Ο τρόπος με τον οποίο παράγονται τα διαφορετικά φωνήεντα και τα σύμφωνα. Το να αρθρώνεις σημαίνει να δομείς. Να κάνεις τους ήχους και τις συλλαβές των λέξεων να ξεχωρίζουν καθαρά, ώστε να υπάρχει νόημα στην πρόταση.

Στη μουσική, άρθρωση σημαίνει το δέσιμο των ήχων και η ανάμειξή τους (*legato – staccato*). Αυτή την ανάμειξη πολλοί την ονομάζουν Φράση.

Η μουσική άρθρωση όμως για τον μουσικό του 17^{ου} και 18^{ου} αιώνα ήταν αυτονόητη. Το μόνο που έπρεπε να κάνει ο ερμηνευτής για να πετύχει τη σωστή μουσική προφορά ήταν απλά να τηρήσει τους κανόνες έμφασης και συνδέσεων – που ήταν γενικά γνωστοί.

Ο πρώτος συνθέτης που έγραψε σημάδια άρθρωσης στη μουσική του ήταν ο Γιόχαν Σεμπάστιαν Μπαχ, αφήνοντας πολλά επακριβώς προσδιορισμένα έργα. Αυτό όμως που παρατηρούμε σε αρκετά από αυτά είναι πως, ανάλογα με την προφορά που θέλει να προσδώσει σε κάθε φράση, μπορεί ακόμα και σε ίδιες φιγούρες να «δένει» διαφορετικά τις νότες μεταξύ τους, αλλάζοντας την κατεύθυνση της φράσης.

Δεν πρέπει να ξεχνάμε σχετικά με την παλαιότερη εποχή ότι οι άνθρωποι του Μπαρόκ ήταν συνηθισμένοι στην πολυπλοκότητα και στην ταυτόχρονη φύση διαφορετικών πραγμάτων. Επιζητούσαν πληρότητα σε όλα τα επίπεδα. Να βλέπουν και να ακούν όλες τις πλευρές του έργου. Κάθε τμήμα θα έπρεπε να έχει τέτοια διαφάνεια ώστε να μην ισοπεδώνει τα υπόλοιπα. Η ορχήστρα συνήθως αρθρώνει διαφορετικά από τη χορωδία. Αυτή η πολυπλοκότητα στην άρθρωση δεν υπάρχει μόνο μεταξύ φωνητικών και ορχηστρικών φωνών, αλλά και εντός της ορχήστρας, ακόμη και εντός των φωνητικών ομάδων.

Η πολυπλοκότητα της άρθρωσης οδηγεί σε διαταραχές και σε διαφωνίες, οι οποίες όμως είναι πολύ ενδιαφέρουσες και δεν πρέπει να προβληματίζουν τον εκτελεστή, γιατί αναγκάζουν τον ακροατή να είναι πολύ προσεκτικός και να μην εφησυχάζει. Όταν ακούει μια διαφωνία, αισθάνεται μια σωματική ένταση και αναζητά την επίλυσή της. Αν αυτό επιτευχθεί, τότε αισθάνεται μια ανακούφιση. Ανάλογα λοιπόν με την περίπτωση, ο ερμηνευτής θα πρέπει να προβάλλει αυτές τις διαφωνίες και όχι να προσπαθεί να τις καλύψει.

Συμπερασματικά, εννοούμε ότι ολόκληρο το σύμπλεγμα της άρθρωσης δεν είναι μόνο θέμα δημιουργίας της μουσικής, αλλά και ακρόασης, τουτέστιν εκτέλεσης. Η καλά αρθρωμένη μουσική ακούγεται πολύ διαφορετικά και πολύ καλύτερα από την «ισοπεδωμένη». Ένα και το αυτό κομμάτι μπορεί να μην είναι αναγνωρίσιμο αν η μελωδική γραμμή του αρθρωθεί διαφορετικά.

Σήμερα, πολλοί μουσικοί, αν δεν υπάρχουν σημάδια άρθρωσης, παίζουν τις νότες τόσο άναρθρα όσο φαίνονται, χάριν της πιστότητας στο έργο. Αυτή όμως η πιστότητα είναι εχθρός μιας ειλικρινούς ερμηνείας της ουσίας του έργου.

Υπάρχει ένας βασικός ρυθμός που σχετίζεται με το βήμα ή τον ρυθμό του παλμού, που κατά κάποιο τρόπο προέρχεται από την ανθρώπινη φύση και με τον οποίο συνδέονται όλοι οι άλλοι ρυθμοί.

Βεβαίως το σωστό τέμπο καθορίζεται και από διάφορους μη μουσικούς παράγοντες, όπως το μέγεθος της χορωδίας και της ορχήστρας, η ακουστική του χώρου κ.ά. Είναι γνωστό ότι μια μεγάλη ορχήστρα πρέπει να παίζει πιο αργά από μια μικρή και ότι πρέπει επίσης να παίζει πιο αργά όταν η αίθουσα έχει πολλές αντηχήσεις. Στην πραγματικότητα, το ίδιο τέμπο ακούγεται διαφορετικό

με διαφορετικές ερμηνείες, και όχι μόνο λόγω χώρου ή συντελεστών, αλλά και εξαιτίας της γλώσσας ή της άρθρωσης. Ένα πλούσια και όμορφα αρθρωμένο σύνολο εμφανίζεται πιο γρήγορο και πιο ζωντανό από ένα που παίζει πλατιά και ομοιόμορφα.

Ο Μότσαρτ χρησιμοποιεί ευρεία κλίμακα ρυθμικής ορολογίας, αλλά το μεγάλο ερώτημα προκύπτει στο αν το Andante είναι πιο αργό ή πιο γρήγορο από το *piu Andante*. Δεδομένου ότι το Andante εκείνη την εποχή θεωρούνταν αρκετά γρήγορο τέμπο, η ενίσχυση του *piu* –περισσότερο– υποδηλώνει μια επιτάχυνση.

Εδώ θα πρέπει να θέσουμε ένα γενικό χρονικό όριο περίπου στα 1810. Μέχρι εκείνη την εποχή, το Andante, προερχόμενο από το ιταλικό ρήμα *andare*, που σημαίνει βαδίζω με ένα κανονικό προς γρήγορο βήμα, θεωρούνταν μια γρήγορη ένδειξη. Γι' αυτό λοιπόν και το Andantino –που είναι το πρόβλημά μας και σημαίνει λίγο Andante– έχει αρκετά αργό χαρακτήρα. Μετά το 1810 όμως, όταν το Andante με τον επερχόμενο ρομαντισμό μεταβάλλεται σε αργό τέμπο, το αντίστοιχο Andantino (λιγότερο δηλαδή Andante), από αργό τέμπο που ήταν μέχρι τα 1810, μετατρέπεται σε ένα κάπως γρήγορο τέμπο, δημιουργώντας μεγάλη αβεβαιότητα στον εκτελεστή που αγνοεί τις αισθητικές παραμέτρους εκείνης της εποχής.

Μια ιδιαίτερα σημαντική ερώτηση που αφορά τόσο στους τραγουδιστές όσο και στους οργανοπαίκτες είναι το ύψος του χορδίσματος. Γενικά τα τελευταία χρόνια υπάρχει μια τάση στις ορχήστρες να χορδίζουν όλο και πιο ψηλά. Αυτό συμβαίνει διότι τα μουσικά όργανα, που μέχρι το 1600 έχουν έναν τελείως δευτερεύοντα και συνοδευτικό ρόλο στην ανθρώπινη φωνή, αρχίζουν να χειραφετούνται απ' αυτήν και να συγκροτούν την οργανική μουσική, με αποτέλεσμα να τελειοποιούνται και να διευρύνουν το πεδίο των φθόγων που μπορούν να παράγουν, και σε ύψος και σε βάθος. Τα νέα όργανα και η μεγαλύτερη ποικιλία φθόγων συμπαρέσυραν και την ανθρώπινη φωνή, με αποτέλεσμα να αποκτήσει κι εκείνη μεγαλύτερη γκάμα, κυρίως στις υψηλότερες νότες.

Με την τεχνική να εξελίσσεται συνεχώς, ορχήστρες και φωνές παράλληλα με τη μουσική αναπτύσσουν και αθλητική επίδοση.

Συνήθως οι μαέστροι κάνουν παρατήρηση σε μουσικούς της ορχήστρας πως παίζουν πολύ χαμηλά και σχεδόν δεν τους παρατηρούν ποτέ ότι παίζουν πολύ ψηλά. Αυτό συμβαίνει γιατί σε μια αρμονία που οι ήχοι αναμειγνύονται, το αυτί προσανατολίζεται αυτόματα προς τον σχετικά ψηλότερο ήχο. Έτσι, το ορχηστρικό σώμα διορθώνει τους τόνους που υποτίθεται ότι είναι πολύ χαμηλοί,

ψηλώνοντάς τους. Με αυτό τον τρόπο ψηλώνει το γενικό χόρδισμα της ορχήστρας, ακολουθώντας τη θεωρία «Καλύτερα πολύ ψηλά παρά λάθος».

Παρ' ότι υπάρχουν παγκοσμίως αμέτρητες μελέτες για κάθε εποχή, όταν περιγράφονται η καθημερινή ζωή, οι συνήθειες, οι τρόποι σύνθεσης της μουσικής και κάθε άλλη λεπτομέρεια, οι πληροφορίες πολλές φορές διίστανται και κοντράρονται μεταξύ τους. Γι' αυτό η προσωπική εμπάθυνση, που πρέπει να κάνει κάθε μουσικός, είναι εκείνη που θα οδηγήσει τον ερμηνευτή στην ουσία του έργου.

Ένας μεγάλος φυσικός μάς έχει αφήσει την εξής υπόδειξη: «Με επιστημονικούς όρους μπορείς να περιγράψεις τα πάντα. Ε και; ...Αν αναλύσεις μια συμφωνία του Μπετόβεν ως ωστικό κύμα, το μόνο που θα έχεις καταφέρει είναι να κάνεις μια τρύπα στο νερό! Αν δεν ήμουν φυσικός, θα ήμουν μουσικός. Οι σκέψεις γίνονται με μουσικό τρόπο. Οι ονειροπολήσεις έχουν μουσική υπόσταση. Η ζωή εξελίσσεται με μουσικούς όρους», είπε ο Άλμπερτ Αϊνστάιν.

Γι' αυτό, εκτός από την ακούραστη έρευνα των πηγών, χρειάζεται και έρευνα της ουσίας του έργου, ανάλογα με τη φαντασία και την ευαισθησία του ερμηνευτή. Αυτή η φαντασία, όμως, δεν πρέπει να είναι αχαλίνωτη. Δεν πρέπει να είναι χωρίς όριο, χωρίς μέτρο. Γιατί το ζητούμενο δεν είναι, με πρόσχημα το μακρινό έργο του συνθέτη, να προβάλλεται ναρκισσιστικά ο εαυτός μας, αλλά να προσπαθούμε να νιώθουμε την εποχή και την ψυχή του δημιουργού, μεταφέροντας το άρωμα της πρώτης και τη συγκίνηση της δεύτερης.

Έχω ακούσει πολλές εκτελέσεις μαέστρων, φανατικών υπερασπιστών της «απολύτου» πιστότητας στην παρτιτούρα. Καμία απ' αυτές δεν είναι «απολύτως» πιστή, και γι' αυτό τον λόγο οι ερμηνείες τους είναι πολύ μεγάλες ερμηνείες. Νομίζω ότι η μαγική λέξη, η λέξη-κλειδί για την προσέγγιση των παλαιών έργων, είναι το «μέτρο», υπό την αρχαιοελληνική του έννοια, του οποίου η παραβίασις αποτελούσε ύβριν, αλλά και που τα όριά του δεν ήταν αντικειμενικά καθορισμένα. Ο καθένας έπρεπε να ξέρει πότε τα παραβίαζε.

Τελειώνοντας, θα έλεγα συμπερασματικά ότι όταν κάνουμε μουσική πρέπει να ξεχνάμε όλα όσα έχουμε διαβάσει και μελετήσει. Ο ακροατής δεν πρέπει να έχει την εντύπωση ότι του παίζουμε αυτό που μάθαμε. Το έργο πρέπει να έχει μπει στο είναι μας, να έχει γίνει μέρος της προσωπικότητάς μας. Ίσως κάνουμε κάποια πράγματα λάθος. Αλλά ένα λάθος που προέρχεται από πεποίθηση, γούστο, συναίσθημα και μέτρο είναι πιο πειστικό για το κοινό από τις οποιεσδήποτε υγιείς σκέψεις.

Σας ευχαριστώ.

ΕΚΔΗΛΩΣΗ
ΠΟΥ ΟΡΓΑΝΩΘΗΚΕ ΑΠΟ ΤΟ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΘΕΣΜΙΚΗΣ
ΘΕΩΡΙΑΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΩΝ ΙΔΕΩΝ
ΤΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΤΗΣ ΣΧΟΛΗΣ
ΘΕΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΟΥ ΕΚΠΑ
**ΓΙΑ ΤΑ 200 ΧΡΟΝΙΑ ΑΠΟ ΤΟΝ ΘΑΝΑΤΟ
ΤΟΥ ΛΟΡΔΟΥ ΒΥΡΩΝΑ
ΣΤΟ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙ**

Την 28^η Μαΐου 2024, ημέρα Τρίτη και ώρα 13.00, στη Μεγάλη Αίθουσα του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, πραγματοποιήθηκε η εκδήλωση, που οργανώθηκε από το Εργαστήριο Πολιτικής και Θεσμικής Θεωρίας και Ιστορίας των Ιδεών του Τμήματος Ιστορίας και Φιλοσοφίας της Επιστήμης της Σχολής Θετικών Επιστημών του ΕΚΠΑ, **για τα 200 χρόνια από τον θάνατο του λόρδου Βύρωνα στο Μεσολόγγι.**

***Η Α.Ε. η Πρόεδρος της Δημοκρατίας Κατερίνα Σακελλαροπούλου
τίμησε την εκδήλωση με την παρουσία της.***

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

- * Προσφώνηση από τον Πρύτανη του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, Καθηγητή κύριο Γεράσιμο Σιάσο.
- * Χαιρετισμοί από τους:
 - Α.Ε. τον Πρόσβη του Ηνωμένου Βασιλείου στην Αθήνα, κύριο Matthew Lodge.
 - Πρόεδρο του Τμήματος Ιστορίας και Φιλοσοφίας της Επιστήμης της Σχολής Θετικών Επιστημών του ΕΚΠΑ, Καθηγητή κύριο Αντώνιο Χατζημωυσή.

* Ομιλίες από τους:

- Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Αγγλικής Λογοτεχνίας και Πολιτισμού στο Τμήμα Αγγλικής Γλώσσας και Φιλολογίας του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, κυρία Μαρία Σχοινά, με τίτλο: «Λόρδος Μπάιρον: Ο Ποιητής Επαναστάτης».
- Ομότιμο Καθηγητή στην Έδρα Νεοελληνικής και Βυζαντινής Ιστορίας, Γλώσσας και Φιλολογίας στο King's College London (Έδρα «Κοραΐς») και Πρόεδρο του Δ.Σ. της Βρετανικής Σχολής Αθηνών, κ. Roderick Beaton, με τίτλο: «Ο Μπάιρον στο Μεσολόγγι – η δράση του, οι προθέσεις και η συμβολή του στον ελληνικό Αγώνα».
- Επίκουρη Καθηγήτρια Ιστορικής Κοινωνιολογίας στο Τμήμα Κοινωνιολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου, κυρία Γιάννα Τζουρμανά, με τίτλο: «Η τέχνη της πολιτικής: Ο λόρδος Μπάιρον, το Κομιτάτο του Λονδίνου και οι επαναστάσεις του αρχόμενου 19ου αι.».
- Καθηγητή Φιλοσοφίας Δικαίου και Θεωρίας Θεσμών και Διευθυντή του Εργαστηρίου Πολιτικής και Θεσμικής Θεωρίας και Ιστορίας των Ιδεών στο Τμήμα Ιστορίας και Φιλοσοφίας της Επιστήμης του ΕΚΠΑ, κύριο Αριστείδη Χατζή, με τίτλο: «Εθνική Επανάσταση, Εκδοχές Φιλελευθερισμού και Ελευθερία του Τύπου: Η πολιτική σύγκρουση στο Μεσολόγγι για τον έλεγχο των “Ελληνικών Χρονικών”».
- Καθηγήτρια Ευρωπαϊκής Ιστορίας και Πολιτισμού και Διευθύντρια του Εργαστηρίου Ιστορίας του Βιβλίου στο Τμήμα Θεατρικών Σπουδών του ΕΚΠΑ, κυρία Άννα Καρακατσούλη, με τίτλο: «“Λευτεριά για λίγο πάψε...”: Ο θάνατος του Μπάιρον και το φιλελληνικό κίνημα».

ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ ΣΙΑΣΟΥ

Καθηγητή και Πρύτανη του ΕΚΠΑ

ΠΡΟΣΦΩΝΗΣΗ

Εξοχτάτη κυρία Πρόεδρε της Δημοκρατίας,

Εκ μέρους των πρυτανικών αρχών του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, εκφράζω τις εγκάρδιες ευχαριστίες μου, διότι τιμάτε για μια ακόμη φορά με την παρουσία σας το Ίδρυμά μας, παρευρισκόμενη στη σημερινή εκδήλωση για τα **200 χρόνια από τον θάνατο του λόρδου Βύρωνα στο Μεσολόγγι**, που οργανώνει το Εργαστήριο Πολιτικής και Θεσμικής Θεωρίας και Ιστορίας των Ιδεών του Τμήματος Ιστορίας και Φιλοσοφίας της Επιστήμης της Σχολής Θετικών Επιστημών.

Εξοχτάτη κυρία Πρόεδρε,

Το Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, του οποίου είστε απόφοιτος και επίτιμη Διδάκτορας, διακρίνεται για το σημαντικό ερευνητικό έργο του ακαδημαϊκού προσωπικού του, γεγονός που αναδεικνύει τη σημαντική θέση του Πανεπιστημίου μας ανάμεσα σε χιλιάδες σε όλο τον κόσμο.

Το Πανεπιστήμιό μας έχει ήδη συνδιοργανώσει, σε μια πρωτοποριακή συνεργασία με τη Βουλή των Ελλήνων, το μεγάλο συνέδριο τον Ιανουάριο του 2024 με θέμα τα «**Ελληνικά Χρονικά**», με αφορμή τα 200 χρόνια από την έκδοση του πρώτου τεύχους τους στο Μεσολόγγι.

Το συνέδριο εκείνο αφορούσε μια πτυχή της παρουσίας του Μπάιρον στην Ελλάδα. Με τη σημερινή εκδήλωση θα δώσουμε μια ευρύτερη εικόνα της συμμετοχής του Μπάιρον στον ελληνικό αγώνα.

Την άνοιξη του 1823 ο λόρδος Μπάιρον δέχτηκε την πρόταση του Φιλελληνικού Κομιτάτου του Λονδίνου να έρθει στην επαναστατημένη Ελλάδα ως επικεφαλής της αποστολής που θα ενίσχυε οικονομικά, στρατιωτικά και πολιτικά την Επανάσταση. Ο Μπάιρον ήταν ήδη τόσο διάσημος σε ολόκληρη την Ευρώπη και τη Βόρεια Αμερική, που η άφιξή του στην Ελλάδα, τα γεγονότα στο Μεσολόγγι και ο πρόωρος θάνατός του προκάλεσαν το ενδιαφέρον του παγκόσμιου Τύπου.

Σήμερα, σε μια εποχή όπου η ύλη και η υλική ευημερία κυριαρχούν, ίσως είναι δύσκολο να κατανοήσουμε την πύρινη παρόρμηση που ώθησε τον Μπάιρον να αφιερώσει τα πάντα στην ιδέα της ελευθερίας. **Κι όμως**, δύο αιώνες μετά, ο Λόρδος Βύρων **παραμένει ζωντανός** στο συλλογικό μας ασυνείδητο ως σύμβολο της ανιδιοτελούς θυσίας και της αφοσίωσης σε υψηλά ιδανικά.

Από την αρχή χρηματοδοτεί την πρώτη κανονική επαναστατική εφημερίδα, τα «Ελληνικά Χρονικά», πληρώνει τους μισθούς των Σουλιωτών, δανείζει ποσά στην ελληνική διοίκηση. Επιπλέον εμπλέκεται στην ελληνική πολιτική ζωή, προσπαθώντας να βρει λύσεις στις εμφύλιες διαμάχες. Συνεργάζεται στενά με τον Αλέξανδρο Μαυροκορδάτο και ελπίζει να παίξει μεγάλο ρόλο, ακόμα και ως στρατιωτικός, στη συνέχεια της Επανάστασης.

Δυστυχώς θα φύγει νωρίς. Την ιστορία αυτού του τελευταίου του ταξιδιού έχει περιγράψει γλαφυρά και τεκμηριωμένα ο διακεκριμένος καθηγητής **Ρόντρικ Μπίτον**, τον οποίο έχουμε τη χαρά να έχουμε σήμερα μαζί μας.

Ο Μπάιρον, **ρομαντικός** σε όλες τις πτυχές της ζωής του, αφιέρωσε τα πάντα στην υπέρβαση της ανθρώπινης μοίρας, και μέσω του ρομαντικού του πνεύματος και της δράσης του επηρέασε καθοριστικά την επανάσταση και τη διαδικασία γέννησης του Νεότερου Ελληνικού Κράτους.

Ο Μπάιρον, ακόμα και με τον θάνατό του, βοήθησε με πολλούς τρόπους την Ελληνική Επανάσταση. Έκανε το Μεσολόγγι διάσημο σε ολόκληρο τον πλανήτη, κυριολεκτικά. Όταν, ακριβώς δύο χρόνια αργότερα, το Μεσολόγγι θα πέσει, η ηρωική Έξοδος θα συγκλονίσει την Ευρώπη αλλά και ολόκληρη την ανθρωπότητα και θα δώσει εκρηκτικές διαστάσεις στο φιλελληνικό κίνημα διεθνώς. Μόνο στον βρετανικό Τύπο το 1826 δημοσιεύονται πάνω από 4.000 άρθρα για το Μεσολόγγι ενώ άλλα 3.000 άρθρα δημοσιεύονται στις ΗΠΑ. Αυτό είναι, βέβαια, το αποτέλεσμα της ηρωικής αντίστασης των Ελλήνων αλλά και της σύνδεσης της πόλης με τον Μπάιρον.

Εξοχτάτη κ. Πρόεδρε,

Το όνομα του μεγάλου ποιητή θα μείνει για πάντα συνδεδεμένο με την Ελλάδα, το Μεσολόγγι και την Επανάσταση. Το Πανεπιστήμιο Αθηνών με τη σημερινή εκδήλωση τιμά τη μνήμη του λόρδου Μπάιρον, του μεγάλου ποιητή, του φίλου της Ελλάδας που την απαθανάτισε στο σπουδαίο έργο του, του ενσάρκωτή των θεμελιωδών δημοκρατικών ιδεών, του προοδευτικού και

φιλελεύθερου διανοούμενου που με τον θάνατό του δόξασε τη ζωή και την ελευθερία.

Από τη θέση αυτή θέλω να ευχαριστήσω όλους τους συναδέλφους πανεπιστημιακούς που συνέβαλαν με το κύρος τους και τη βαθιά επιστημονική τους γνώση σε αυτή την εκδήλωση. Ιδιαίτερα θα ήθελα να ευχαριστήσω τον Πρόεδρο του Τμήματος Ιστορίας και Φιλοσοφίας της Επιστήμης της Σχολής Θετικών Επιστημών του ΕΚΠΑ, καθηγητή **κ. Αντώνιο Χατζημωϋσή**, και φυσικά τον διακεκριμένο καθηγητή Φιλοσοφίας Δικαίου και Θεωρίας των Θεσμών **κ. Αριστείδη Χατζή** για τη σημερινή εκδήλωση και τη συνολική προσφορά τους στο Πανεπιστήμιο.

Οι Πρυτανικές αρχές του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών στηρίζουμε με όλα τα διαθέσιμα μέσα κάθε επιστημονικό βήμα που φωτίζει τις ιστορικές συντεταγμένες της χώρας μας και συμβάλλει στη διάχυση της επιστημονικής γνώσης προς όφελος της ακαδημαϊκής μας κοινότητας, αλλά και εν γένει της κοινωνίας.

Σας ευχαριστώ.

ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΧΑΤΖΗΜΩΥΣΗ

Καθηγητή και Προέδρου του Τμήματος Ιστορίας και Φιλοσοφίας της
Επιστήμης της Σχολής Θετικών Επιστημών του ΕΚΠΑ

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ

In the Department of History and Philosophy of Science we focus on the twin questions of how human beings pursue the ideal of knowledge, and of how that knowledge in its turn shapes our identity, how it affects the ways we experience not only the world around us but also our own self.

A Symposium on Lord Byron provides a unique opportunity for exploring a host of conceptual and methodological issues which may illuminate how we may approach a series of momentous events for the formation European culture as well as for the emergence of modern Greek national identity.

We may, for instance, categorize Byron as an exponent of romanticism and an opponent of empiricism or rationalism. Yet, all those currents were the offspring of Enlightenment, which was itself a complex social and scientific phenomenon – think how Scottish Enlightenment differed from French Age of Lights, or how both were attracted or repelled by German Aufklärung. Byron absorbed all those different intellectual currents, navigating a unique course through the troubled seas of his day. His genuine interest in the most diverse cultural traditions, his openness to new experiences, and his engagement with people from all walks of life, may partly explain how he managed to combine shrewd political pragmatism with the most exalted flights of poetic imagination.

I would like to thank Professor Aristides Hatzis for organizing this event. We are deeply grateful to the esteemed colleagues who have accepted our invitation to share the fruits of their original study in the context of the present symposium. I wish you all every success.

ΜΑΡΙΑΣ ΣΧΟΙΝΑ

Αναπληρώτριας Καθηγήτριας του Τμήματος Αγγλικής Γλώσσας και Φιλολογίας του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

ΟΜΙΛΙΑ ΜΕ ΘΕΜΑ:

«ΛΟΡΔΟΣ ΜΠΑΪΡΟΝ: Ο ΠΟΙΗΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΗΣ»

Η εξέταση των κειμένων των συγγραφέων της εποχής του Ρομαντισμού με γνώμονα τις κοινωνικοπολιτικές συνθήκες μέσα στις οποίες δημιουργήθηκαν έχει ενισχύσει σημαντικά την άποψη ότι ο ατομικισμός και η απόδραση στη σφαίρα του φαντασιακού που χαρακτηρίζουν τους ρομαντικούς ποιητές δεν συνεπάγονται κατ' ανάγκη την έλλειψη ενδιαφέροντος για την τρέχουσα κοινωνική πραγματικότητα και τις εξελίξεις στο εγχώριο και ευρωπαϊκό πολιτικό σκηνικό. Πράγματι, αυτά που εμφανίζονταν στα τέλη του 19ου αιώνα και αργότερα ως ασυμβίβαστα συνήθως ενδιαφέροντα (ποιητής ή ακτιβιστής), στις αρχές του αιώνα θεωρούνταν ως αλληλοεξαρτώμενες προσεγγίσεις: το προσωπικό συναίσθημα συνδεόταν με τη στάση απέναντι στην κοινωνία, και η φυσική ομορφιά είχε μια απαραίτητη ηθική αναφορά στο σύνολο της ανθρωπίνης ζωής.

Στον αγγλόφωνο κόσμο, οι λεγόμενοι «φιλελεύθεροι ρομαντικοί» τόνιζαν τη σημασία της ατομικής ελευθερίας και της προσωπικής ανάπτυξης με στόχο μια ζωή στην οποία ο καθένας θα ήταν ελεύθερος να ακολουθήσει τη δημιουργική του φαντασία. Ζώντας, ωστόσο, σε μια περίοδο πολιτικής αστάθειας, αναταραχής και έντονων συγκρούσεων με το πολιτικό και κοινωνικό κατεστημένο, οι Άγγλοι ρομαντικοί ποιητές, κυρίως αυτοί της δεύτερης γενιάς, στη μετα-Βατερλό εποχή, πρόβαλλαν πολλές φορές τον εαυτό τους ως φορέα πολιτισμικής και πολιτικής ανανέωσης. Ιδιαίτερα κατά την περίοδο της έντονης πολιτικής κρίσης του 1816-19 στη Βρετανία, οι ποιητές ανέλαβαν να παίξουν ενεργό ρόλο στα κρίσιμα κοινωνικά ζητήματα ως δημοσιογράφοι, σχολιαστές και επικριτές των θεσμών. Είναι ιδιαίτερα σημαντικό το γεγονός ότι οι προοδευτικές πολιτικές θέσεις που ανέπτυξαν σχετικά με τις ελευθερίες του ατόμου και την κατάργηση της καταδυνάστευσης των λαών ταυτίστηκαν άμεσα με τις προσπάθειες των χωρών της Μεσογείου (Ιταλία, Ισπανία, Ελλάδα) στις αρχές του 1820 να αποτινάξουν τον ξένο ζυγό και να διαμορφώσουν, ως ελεύθερα έθνη-κράτη, τη δική τους εθνική και πολιτισμική ταυτότητα.

Ο Μπάιρον ενσάρκωσε υποδειγματικά το πρότυπο του ρομαντικού ποιητή-επαναστάτη, του ανθρώπου του πνεύματος αλλά και της δράσης. Σαγήνευσε τους συγχρόνους του όσο ελάχιστοι συγγραφείς και σφράγισε με το όνομά του μια ολόκληρη εποχή. Σε αυτό συνετέλεσαν ασφαλώς η ιδιοφυΐα του, η ομορφιά του, η αριστοκρατική του καταγωγή, η ερωτική του ακτινοβολία, ο σκανδαλώδης βίος του, η εκκεντρικότητά του, ο κοσμοπολίτικος χαρακτήρας του, η αιφνίδια άνοδος και η επίσης αιφνίδια πτώση, και, τέλος, ο ηρωικός του θάνατος.

Η σχέση του με την Ελλάδα αποδεικνύει περίτρανα αυτό το διττό μοντέλο ποιητή-επαναστάτη, τον συνδυασμό δηλαδή νόησης και πράξης. Ο Μπάιρον ήταν ο άνθρωπος που ανακάλυψε τη σύγχρονη Ελλάδα για την αγγλική ποίηση αλλά και, ενστερνιζόμενος την αξία της δράσης, πέτυχε κάτι σπάνιο: μετέτρεψε τον ποιητικό λόγο σε πράξη παίρνοντας μέρος στην Ελληνική Επανάσταση. Αμφισβήτησε τη συμβατική διάκριση δημιουργικού καλλιτέχνη και πολιτικού ακτιβιστή και απέδειξε ότι ο ποιητής μπορεί να είναι και άνθρωπος της πράξης, και μάλιστα ξεπερνώντας τα καθιερωμένα εθνικά σύνορα, αφού έγινε ήρωας σε μια χώρα άλλη από τη δική του (Κανελλόπουλος, σ. 315). Ο θάνατός του, μετουσιωμένος σε ποιητικό λόγο στο εμβληματικό του ποίημα «Σήμερα κλείνω τα τριάντα έξι μου χρόνια» (“On this Day I Complete my Thirty-Sixth Year”), τράβηξε την προσοχή του κόσμου στον αγώνα στον οποίο ενεπλάκη και επηρέασε βαθιά την ευρωπαϊκή φαντασία δημιουργώντας ένα νέο στίγμα φιλελληνισμού και φιλελευθερισμού. Παράλληλα, η εξάπλωση της φήμης του ως ποιητή στην Ευρώπη, που πήγαζε κυρίως από τον χαρακτήρα του «βυρωνικού ήρωα», κορυφώθηκε με την τελευταία πράξη της ζωής του, που γράφτηκε τραγικά στο Μεσολόγγι. Με άλλα λόγια, η μοιραία συνάντηση ατομικής μυθιστορίας και ιστορίας δημιούργησε το «φαινόμενο Μπάιρον», που θεωρείται, σύμφωνα με τον Παναγιώτη Κανελλόπουλο, «μοναδικό... στην ιστορία του ευρωπαϊκού πνεύματος» (Κανελλόπουλος, σ. 315).

Ξεκινώντας από την παραδοχή ότι για τους Ρομαντικούς η ποίηση/ο ποιητής είναι ούτως ή άλλως δύναμη ανατροπής της τάξης των πραγμάτων, η παρουσία του Μπάιρον στο εκδοτικό πανόραμα της Αγγλίας –από τις *Ωρες Απραξίας* (*Hours of Idleness*), που θεωρείται η πρώτη επίσημη δημοσίευσή του, τον Ιούνιο του 1807, μέχρι και την κυκλοφορία των τελευταίων ασμάτων του *Δον Ζουάν* (*Don Juan*) τον Μάρτιο του 1824– είναι από μόνη της μια βαθιά επαναστατική πράξη. Η φράση «ποιητής επαναστάτης» παραπέμπει επομένως και στην ποίηση ως φορέα ριζικής μεταβολής και πνευματικής/πολιτικής αναδιάρθρωσης του κόσμου με οχηματογωγό τη γλώσσα και τη φαντασία. Ας

μην ξεχνάμε άλλωστε ότι πριν γίνει οτιδήποτε άλλο –ταξιδιώτης, πολιτικός (στη Βουλή των Λόρδων), αγωνιστής, ήρωας ή φαινόμενο– ο Μπάιρον ήταν βασικά ποιητής. Αντλώντας από σημαντικούς σταθμούς της ποιητικής του πορείας, και ανιχνεύοντας τη δυναμική της μέσα στον χρόνο, θα ήθελα στην ομιλία μου να δείξω και να αναδείξω τις αντιλήψεις του Μπάιρον για τη λειτουργία, τον ρόλο ή τον σκοπό της ποίησης και του ποιητή, και να υποστηρίξω ότι η ποίησή του τελικά συνιστά μια πράξη ανατροπής από μόνη της.

Το 1809 ο Μπάιρον ξεκίνησε με τον στενό φίλο του John Cam Hobhouse τη «Μεγάλη Περιήγηση»: ταξίδεψε στην Ισπανία, την Πορτογαλία, τη Μάλτα, την Αλβανία, την Ελλάδα και στη Μικρά Ασία (ένα αρκετά ριψοκίνδυνο ταξίδι, που ξέφευγε από την πεπατημένη). Το ταξίδι αυτό, που κράτησε δύο χρόνια, ήταν καθοριστικό για τη διαμόρφωση της προσωπικότητάς του αλλά και για την πορεία της ποιητικής του παραγωγής. Επιστρέφοντας στην Αγγλία εξέδωσε το 1812 το *Προσκύνημα του Τσάλντ Χάρολντ* (*Childe Harold's Pilgrimage*, τα δύο πρώτα άσματα) και, όπως ο ίδιος έλεγε, «ξύπνησα ένα πρωί και ανακάλυψα ότι ήμουν διάσημος». Στο ποίημα αυτό ο Μπάιρον καθιέρωσε τον υπερευαίσθητο, περήφανο, κυνικό, φιλελεύθερο, μονήρη και μελαγχολικό νέο άνδρα που εξέφραζε την πεμπτουσία του ρομαντικού αισθηματία όπως τον ένιωθε ο Μπάιρον και όπως τον αγάπησαν χιλιάδες αναγνωστών/τριών που ταυτίστηκαν μαζί του (και που εξελίχθηκε στη συνέχεια στη φιγούρα του Βυρωνικού ήρωα σε μια σειρά από αφηγηματικά ποιήματα που είχαν ως θέμα τους τις περιπέτειες ηρώων σε εξωτικά τοπία της Ανατολής, όπως ο *Γκιαούρ* (*The Giaour*), ο *Κουρσάρος* (*The Corsair*) κ.ά. Στο δεύτερο άσμα του ποιήματος ο Μπάιρον, μέσα από το φωνή του νεαρού του ήρωα, θρηνεί την εξαθλίωση της Ελλάδας κάτω από τον τουρκικό ζυγό και οραματίζεται την απελευθέρωσή της: «Ωραία Ελλάδα! Θλιβερό λείψανο περασμένου μεγαλείου / Αθάνατη, αν και ανύπαρκτη· μέσα στην πτώση σου, μεγαλοσύνη! / Ποιος τώρα θα οδηγήσει μπροστά τα σκόρπια παιδιά σου, / και θα σβήσει τη μακρόχρονη θητεία της δουλείας;» (μτφρ. Μ. Β. Ραϊζη).

Αν και δεν ήταν η αρχαιότητα που τον συγκινούσε αλλά η σύγχρονη Ελλάδα, που συνδύαζε τη φυσική παρουσία και την ιστορική μνήμη, ο Μπάιρον αναπαράγει στο ποίημα ένα γνωστό ρητορικό σχήμα (τη σύγκριση παρελθόντος-παρόντος, αρχαίας και σύγχρονης Ελλάδας), το κάνει όμως με πρωτόγνωρη ένταση και πάθος, τόσο που γρήγορα αντιλαμβάνεται κανείς ότι η οδύνη και απογοήτευση που το ποίημα εκφράζει για το έκπτωτο παρόν της Ελλάδας είναι ταυτόχρονα και ένα σχόλιο για τη μοίρα της τότε Ευρώπης και την προσωπική μοίρα του ποιητή, ενός αρριζώτου ανθρώπου/ταξιδευτή, που

προσπαθεί να κατανοήσει την εποχή του και τον εαυτό του. Η επιρροή αυτού του μοντέλου σκέψης και γραφής ήταν τόσο μεγάλη κατά τη διάρκεια του αγώνα της απελευθέρωσης αλλά και πολύ αργότερα, που ήταν πολύ δύσκολο τόσο για τους Άγγλους περιηγητές όσο και για τους ποιητές και μυθιστοριογράφους να ξεφύγουν από το Βυρωνικό πρότυπο και να δουν την Ελλάδα με τα δικά τους μάτια. Με την εξαιρετική επιτυχία του *Τσάιλντ Χάρολντ*, το θέμα της Ελλάδας διαχέεται σε όλη την Ευρώπη, αποδεικνύοντας τον βαθύ κοινωνικό χαρακτήρα της ποίησης.

Ο Μπάιρον δεν είχε αναπτύξει κάποια σαφή ποιητική θεωρία όπως οι σύγχρονοί του William Wordsworth και Percy B. Shelley. Παρά την τεράστια καλλιτεχνική επιτυχία που είχε στα χρόνια της δόξας του (1812-1816), διατήρησε μια σταθερά σκεπτικιστική άποψη για την ιδέα του ποιητή και την ενασχόληση με την ποίηση, ιδίως όταν αυτή ήταν μονομερής και ασκούσαν ενάντια στην τέχνη της ζωής. Γράφει στο σατιρικό του ποίημα *Μπέππο (Berppo)*: «Μισείς τους συγγραφείς που είναι μόνο συγγραφείς, τύπους / με χάρτινες στολές γεμάτες μελάνι / τόσο αγχωμένους, έξυπνους, ωραίους και ζηλιάρηδες» (μτφρ. Μ. Β. Ραϊζή). Πολλές φορές καυτηρίαζε το έργο των ομοτέχνων και συγχρόνων του Wordsworth και Coleridge «ως υπερβολικά πομπώδες και ευσυνείδητο, μεμψίμοιρο και μονότονο» και διαχώριζε τη θέση του από αυτούς δηλώνοντας θαυμαστής του Alexander Pope και της αυγουστιανής λογοτεχνίας, κυρίως της σάτιρας. Τις απόψεις του για την καλλιτεχνική δημιουργία και τον ρόλο του ποιητή στην κοινωνία μπορούμε να τις εντοπίσουμε στις επιστολές του ή με αλληγορική μορφή στους στίχους του. Έτσι, σε ένα από τα πιο σημαντικά έργα της ιταλικής περιόδου, την «Προφητεία του Δάντη» (*The Prophecy of Dante*, 1821), ο Μπάιρον αναπαράγει την ηρωική μορφή του Δάντη ως λαϊκού ποιητή, πατριώτη και αγωνιστή, και ταυτίζεται με το πνεύμα του αναγνωρίζοντας τον ηθικό, ανθρωπιστικό και αλτρονιστικό χαρακτήρα της ποίησης. Ο ποιητής είναι δημιουργός και εργάζεται για την εξέλιξη και την ελευθερία του ατόμου και της κοινωνίας – το τίμημα όμως μπορεί και να είναι βαρύ για τον καταλύτη της προόδου, αφού υπονοείται ότι η μοίρα της μεγαλοφυΐας είναι να συμβαδίζει με την απελπισία.

Πολλοί είναι οι ποιητές με χωρίς τ' όνομα,
Τι τάχα είν' η Ποίηση παρά δημιουργία
Από περίσσιο αίσθημα Καλού-Κακού βγαλμένη,
Σε βίο που απ' της μοίρας μας φεύγει την εξουσία
Και Προμηθέας γίνεσαι νέος σ' ανθρώπους νέους,

Δίνοντας Παραδείσου πυρ, ώσπου μ' ετών πορεία,
Χαρά να βρίσκεις που 'δωσες με πόνο πληρωμένη,
Και την καρδιά του δωρητή τα όρνια να ξεσκίζουν...
(μτφρ. Μ. Β. Ραϊζη)

Το πολιτικό θέμα της «Προφητείας του Δάντη» αναδεικνύει από τη μια το ενδιαφέρον του Μπάιρον για τον απελευθερωτικό αγώνα των Ιταλών (ο Byron αναμείχθηκε στην επαναστατική δράση των Καρμπονάρων ενάντια στο αυστριακό καθεστώς μέσω της οικογένειας της Teresa Guiccioli, με την οποία διατηρούσε σχέση) και από την άλλη την υπαρξιακά αγωνιώδη φωνή ενός εκπατρισμένου ποιητή. Ρεαλιστής και σκωπτικός στην ερμηνεία του για την ιστορία –που τη βλέπει σαν καταπιεστική αναγκαιότητα, κοινωνική σύμβαση και δυναστική εξουσία– ο Μπάιρον, στην αρχή της καριέρας του τουλάχιστον, εκφράζει οδύνη για την ανθρώπινη μοίρα και δυσπιστία για τη φύση και λειτουργία της ποίησης· στη συνέχεια, ωστόσο, φαίνεται ν' αντιμετωπίζει τη μεταβλητότητα και αστάθεια των ανθρώπων, απόρροια της ατελούς φύσης τους και των αδυναμιών τους, με ψυχραιμία, κατανόηση και διάθεση διακωμώδησης. Μέσα σ' ένα τέτοιο κλίμα αμφιθυμίας, ο ρόλος του ποιητή αντιμετωπίζεται τόσο με κυνισμό όσο και με ιδεαλισμό, πολύ συχνά μέσα στο ίδιο άσμα, ακόμα και στην ίδια στροφή: έτσι, ενώ στο τρίτο άσμα του *Δον Ζουάν* (*Don Juan*) αρχικά αποκαλεί τους ποιητές «ψεύτες», που «παίρνουν κάθε απόχρωση / σαν των βαφένων τα χέρια», στη συνέχεια εκφράζει την πίστη του στον γραπτό λόγο και στη συγκινησιακή δύναμη του ποιήματος· το ποίημα θα επιζήσει του συγγραφέα του και θα συνεισφέρει στην πολυπόθητη πολιτική και κοινωνική ανανέωση επηρεάζοντας τη σκέψη των ανθρώπων.

Μα είν' οι λέξεις πράγματα.
Και μια μικρή σταγόνα
μελάνης σαν χυθεί
πά σε μια σκέψη – όμοια δροσιά –
τη γονιμοποιεί
κι ολόγοργα γεννιούνται
χίλιες,
μυλιούνια σκέψεις.

(μτφρ. Μαρίας Κεσίση)

Στους στίχους υπογραμμίζεται η διαχρονική αξία της ποίησης (σε γραπτή ή προφορική μορφή) καθώς και ο κοινωνικοπολιτικός της ρόλος. Ο ποιητής επεμβαίνει με τον λόγο του και, επισημαίνοντας το δικαίωμα του ανθρώπου σε μια ζωή πέρα των συμβάσεων και της ανάγκης, επιδιώκει να αναδημιουργήσει τον κόσμο μέσα από την καθαρτήρια πράξη μιας επανάστασης – την ποιητική πράξη. Οι στίχοι από τον *Δον Ζουάν* μάς φέρνουν στον νου τα λόγια ενός άλλου ποιητή και φίλου του Μπάιρον, του Shelley, από την «Ωδή στον Δυτικό Άνεμο» (“Ode to the West Wind”, 1820). Ο ποιητής-προφήτης κάνει έκκληση στον Δυτικό Άνεμο να μεταφέρει το μήνυμά του απανταχού της γης και εκφράζει την πεποίθηση ότι οι σκέψεις του, μετουσιωμένες σε ποιητικό λόγο, είναι ικανές σε βάθος χρόνου να αφυπνίσουν τις συνειδήσεις των ανθρώπων και να οδηγήσουν τον κόσμο στην αναγέννηση και ανανέωσή του: «Στην ανθρωπότητα, σαν από άσβηστη εστία / Στάχτες και σπίθες, σκόρπισε τα λόγια μου! / Για τη γη που δεν έχει αφυπνιστεί γίνε μέσ’ απ’ τα χείλια μου / Η σάλπιγγα μιας προφητείας!» (μτφρ. Ευτυχίας Παναγιώτου).

Καθώς ο Μπάιρον ολοκληρώνει το επικό του έργο *Τσάιλντ Χάρολντ* το 1817, εκφράζει στις επιστολές του την ανάγκη για αλλαγή ύφους. Καταλλήλως ξορκίζει τον Χάρολντ και αποχαιρετά το «παιδί της φαντασίας» του που, όπως υπονοεί, του έκλεισε τον δρόμο προς τον πραγματικό κόσμο. Αντιλαμβάνεται ότι αυτό που χρειάζεται στην πραγματικότητα είναι ένα ύφος μέσω του οποίου θα μπορεί να εκφράσει την άποψη για τον κόσμο ενστερνιζόμενος πλήρως τις αμφιθυμίες και ειρωνείες της ανθρώπινης ύπαρξης. Αντιρομαντικός σε βαθμό που δεν μπορούσε να πιστέψει ούτε τον κόσμο ούτε τον άνθρωπο ως τέλειο, ο Μπάιρον χρειαζόταν μια μορφή φιλελεύθερου στίχου που να αντικατοπτρίζει την άποψή του για την ενδημική ασυμβατότητα μεταξύ πραγματικότητας και απατηλής ελπίδας.

Το 1818 εκδίδονται ανώνυμα τα δύο πρώτα άσματα του *Δον Ζουάν*, μια σάτιρα γραμμένη σε οκτάβες (ottava rima), σε ένα στυλ βασισμένο σε ιταλικά πρότυπα που διέφερε εντελώς από τα προηγούμενα έργα του. Αν και οι κριτικές στον αγγλικό τύπο ήταν απαξιωτικές, και ο εκδότης και οι φίλοι του στην Αγγλία τον απέτρεπαν από το να συνεχίσει, ο Μπάιρον πίστευε ότι είχε βρει τελικά το ύφος που του ταίριαζε, εμπνεόμενος, όπως έγραφε, από τις «πεζοπόρες Μούσες» του: ένα ύφος ζωντανό, προκλητικό, ειρωνικό, οξύ, απρόβλεπτο, ενίοτε σκανδαλιστικό αλλά και βαθιά ειλικρινές, που του επέτρεπε να σχολιάσει τότε χιουμοριστικά τότε δηκτικά την Ευρώπη της Παλινόρθωσης, τα ήθη της εποχής, το επάγγελμα του συγγραφέα, την ίδια του τη ζωή. Ο ευτράπελος τόνος, η ευθύτητα και ειρωνεία του ποιήματος συχνά μας

αιφνιδιάζουν: «Έναν ήρωα ζητάω, αίτημα όχι κοινό / Σαν κάθε χρονιά και μήνας ένα νέο παρουσιάζει / Ωσπου, αφού μπουχτίσει ο Τύπος μ' έπαινο πολύ φτηνό, / Βρίσκει την ψευτιά ο χρόνος και ευθύς τον ξεσκεπάζει» (μτφρ. Μ. Β. Ραϊζη). Πρόκειται για μια ποίηση που κινείται με μεγάλη ταχύτητα: τα χαρακτηριστικά της δεν είναι αυτά της ρομαντικής διάθεσης, απόλυτης λογικής ή της σταθερής σαφήνειας αλλά μιας μεταβαλλόμενης ευαισθησίας που αντιμετωπίζει με κατανόηση και χιούμορ τις αντιφάσεις και τις παλινωδίες ενός συνεχώς μεταβαλλόμενου κόσμου – γι' αυτό και στο ποίημα υπάρχουν συνεχείς παρεμβολές στοχαστικών ή σχολιαστικών εδαφίων που απομακρύνουν τον αναγνώστη από το κεντρικό θέμα.

Δεδομένου ότι το ποιητικό πρόγραμμα και ο πολιτικός προσανατολισμός του Μπάιρον άρχισαν να διαπλέκονται κυρίως μετά το 1820, οι επικρίσεις που δέχτηκε σε σχέση με το πρώτο επηρέασαν την πολιτική σκέψη και την καλλιτεχνική του ευαισθησία, εγκαινιάζοντας μια από τις πιο παραγωγικές περιόδους της ζωής του. Η αντίθεση του ποιητή στους εχθρούς «του αδεσμεύτου νου» (η φράση είναι από το ποίημά του *Ο Φυλακισμένος του Σιγιόν*) και στα καθεστώτα που καταπατούν την πνευματική ελευθερία (όπως το συντηρητικό καθεστώς στην Αγγλία ή ο συντηρητικός Τύπος) βρίσκει ισχυρή έκφραση στις επιστολές του και τα μεταγενέστερα άσματα του *Δον Ζουάν*. Μέσα από την ίδια την ποίηση ο Μπάιρον υπερασπίζεται ανοιχτά τις αξίες που προέτασσε ως ποιητής και ως άνθρωπος: ελευθερία σκέψης και έκφρασης, παραγωγική συνάντηση παλαιότερων και σύγχρονων ποιητικών παραδόσεων, δημιουργική σύζευξη εγχώριων και ξένων λογοτεχνιών.

Επομένως, μπορούμε να ισχυριστούμε ότι η νέα πολιτική συνείδηση που αρχίζει να αποκτά ο Μπάιρον σχετικά με την έννοια της ελευθερίας, μαζί με το ενδιαφέρον του για τα τρέχοντα πολιτικά πράγματα της Ελλάδας, προκύπτουν και από τη νέα τροπή που είχε πάρει η ποίησή του μετά το 1817 και κυρίως από τις σφοδρές αντιδράσεις που αυτή προκάλεσε. Ο ιδεολογικός πόλεμος του Μπάιρον ενάντια στη διοίκηση των Τόρις, και στον πολιτισμικό ιμπεριαλισμό που αυτοί υποστήριζαν, συνέβαλε σε μια δραστική αλλαγή της αντίληψής του για τον ρόλο του ποιητή σε σύγκριση με αυτήν που είχε στην αρχή της καριέρας του. Και έτσι, η τελευταία επανάσταση του Μπάιρον θα λάβει χώρα όχι στο πεδίο της ποίησης, αλλά στο πεδίο της δράσης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσση

Ανθολογία Άγγλων Ρομαντικών Ποιητών. Επιστημονική επιμέλεια και εισαγωγή Μαρία Σχοινά. Μεταφράσεις: Λένα Καλλέργη, Ευτυχία Παναγιώτου. Κέδρος, Αθήνα 2021.

Κανελλόπουλος, Παναγιώτης. *Λόρδος Βύρων. Η ζωή και το έργο του*. Αθήνα: Γιαλλέλης, 1983.

Μπάιρον, Τζωρτζ Γκόρντον. *Λόρδου Βύρωνα Ντον Ζουάν*. Άσματα 1-4. Μτφρ. Μαρία Κεσίση. Αθήνα: Σπανός, 1981.

Ραΐζης, Μάριος Βύρων. *Η Ποίηση του Μπάιρον*. Πανόραμα και Σχόλιο. Αθήνα: Gutenberg, 1994.

Ξενόγλωσση

Byron, George Gordon. *Lord Byron: The Complete Poetical Works*. Ed. Jerome J. McGann. 7 vols. Oxford: Clarendon Press, 1980-1993.

Byron, George Gordon. *Byron's Letters and Journals*. Ed. Leslie A. Marchand. 12 vols. London: John Murray, 1973-1982.

RODERICK BEATON

Ομότιμου Καθηγητή στην Έδρα Νεοελληνικής και Βυζαντινής Ιστορίας, Γλώσσας και Φιλολογίας στο King's College London (Έδρα «Κοραΐς») και Προέδρου του Δ.Σ. της Βρετανικής Σχολής Αθηνών

ΟΜΙΛΙΑ ΜΕ ΘΕΜΑ: «Ο ΜΠΑΪΡΟΝ ΣΤΟ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙ – Η ΔΡΑΣΗ ΤΟΥ, ΟΙ ΠΡΟΘΕΣΕΙΣ, ΚΑΙ Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΣΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΑΓΩΝΑ»

Ξεμπαρκάρει ο Μπάιρον στην ελεύθερη Ελλάδα, σύμφωνα με το παλιό ημερολόγιο, Παραμονή Χριστουγέννων. Και, όπως θα δείξουν τα πράγματα λίγο αργότερα, θα ξεψυχήσει τη Δευτέρα του Πάσχα. Πώς να μην τον θεωρούν ως ουρανοκατέβατο Σωτήρα; Αλλά η πραγματική δραστηριότητά του, πέρα από τους συμβολισμούς και την αίγλη που φέρνει τ' όνομά του, αποσκοπεί στην αποκατάσταση της Ελλάδας ως νέου είδους έθνους-κράτους, με διπλωματική και οικονομική υποστήριξη από τις Μεγάλες Δυνάμεις της Ευρώπης.

Προτού βρεθεί στη δίνη του πολέμου, ο Μπάιρον επέλεξε να περάσει πέντε μήνες στην τότε αγγλοκρατούμενη Κεφαλονιά, ώστε να μάθει τα καθέκαστα για την πραγματική κατάσταση στην επαναστατημένη Ελλάδα. Ήδη στην Κεφαλονιά είχε υπογράψει συμβόλαιο με τους απεσταλμένους του Μαυροκορδάτου για δάνειο τεσσάρων χιλιάδων στερλινών προς την ελληνική κυβέρνηση για τους μισθούς του στόλου από την Ύδρα και τις Σπέτσες, ο οποίος είχε φτάσει από τα νησιά τον προηγούμενο μήνα. Το τεράστιο αυτό ποσό ο Μπάιρον το έφερε μαζί του για να πληρώσει τον στόλο επιτόπου. Δικά του ήταν τα χρήματα, αλλά τα είχε δανείσει με τον όρο ότι θα εξοφλούνταν αργότερα, όταν η ελληνική κυβέρνηση θα λάμβανε το πολύ μεγαλύτερο δάνειο από το Λονδίνο, για το οποίο έκαναν ταυτόχρονα ενέργειες ο Ιωάννης Ορλάνδος και ο Ανδρέας Λουριώτης στη βρετανική πρωτεύουσα. Άλλες 2000 στερλίνες, που πάλι συνόδευαν τον Μπάιρον όταν έφτασε στο Μεσολόγγι, και πάλι δικές του, προορίζονταν για τη μίσθωση των Σουλιωτών στρατιωτών, οι οποίοι θα απάρτιζαν τον λεγόμενο «Λόχο του Βύρωνα». Αυτή τη φορά δεν επρόκειτο για δάνειο αλλά για δωρεά.

Δεν χωράει αμφιβολία ότι ο Λόρδος Βύρων ήρθε στην Ελλάδα με πρόθεση να πολεμήσει. Τον γοήτευε η ιδέα του πολέμου. Κατά καιρούς φανταζόταν τον

δικό του ηρωικό θάνατο. Σ' ένα από τα τελευταία του ποιήματα, που γράφει στο Μεσολόγγι τον Ιανουάριο του 1824, όταν κλείνει τα 36 του χρόνια, ονειρεύεται ότι θα βρει στην Ελλάδα «τον τάφο του στρατιώτη». Πριν ακόμα εγκαταλείψει την Ιταλία, είχε κάνει παραγγελία τρεις περικεφαλαίες, κατασκευασμένες σε στυλ δήθεν ομηρικό, τις οποίες πράγματι κουβάλησε στο Μεσολόγγι. Στον γνωστό πίνακα του Θεόδωρου Βρυζάκη, που βέβαια φιλοτεχνήθηκε πολλά χρόνια αργότερα, ο Μπαίρον φτάνει στο Μεσολόγγι ως πολίτης, όχι ως στρατιώτης. Στην πραγματικότητα, όπως μαθαίνουμε από αυτόπτες μάρτυρες, φορούσε όχι τον κλασικό ρουχισμό του πίνακα του Βρυζάκη, αλλά μια πορφυρή στρατιωτική στολή. Έλειπε όμως η περικεφαλαία. Απ' όσα γνωρίζουμε, ούτε αυτός ούτε το επιτελείο του φορούν περικεφαλαία στις δημόσιες εμφανίσεις τους στην Ελλάδα. Ουσιαστικά ο Βρυζάκης δεν έπεσε έξω. Η έλευση του Μπαίρον στο Μεσολόγγι ήταν σκηνοθετημένη από τον ίδιο ως είσοδος ενός πολιτικού ηγέτη, όχι ενός οπλαρχηγού.

Μόλις ο Μπαίρον έφτασε στο Μεσολόγγι, προγραμματίστηκε έφοδος εναντίον του κάστρου της Ναυπάκτου – με τον ίδιο ως αρχιστράτηγο. Πρόκειται για μία από τις στρατηγικές και κατοχυρωμένες θέσεις όπου μεμονωμένες οθωμανικές φρουρές κατάφεραν ν' αντέξουν καθ' όλη σχεδόν τη διάρκεια της Επανάστασης. Έξι εβδομάδες κρατούσαν οι προετοιμασίες για την επίθεση. Όλο αυτό το διάστημα ο Μπαίρον εκπαιδευε και γύμναζε το απόσπασμα των Σουλιωτών, το οποίο είχε αναλάβει να μισθώσει ο ίδιος. Ο ενθουσιασμός του ήταν προφανής. Σύμφωνα με τη μαρτυρία του νεαρού γιατρού Μίλιγκεν, οι τοίχοι της οικίας του Μπαίρον ήταν «διακοσμημένοι με ξίφη, μουσκέτα, μπαγιονέτες, κράνη και σάλπιγγες, αναρτημένα στους πιο τρελούς συνδυασμούς, ώστε να σχηματίζουν ποικίλες μορφές». Άλλος αναφέρει ότι «φλέγεται [ο Μπαίρον] από στρατιωτικό πόθο και ιπποτικά ιδεώδη» [μεταφρ. Κ. Σχινά].

Αυτά ωστόσο ήταν για τους τύπους. Όλοι στο Μεσολόγγι γνώριζαν πολύ καλά ότι η επίθεση θα είχε μόνο συμβολικό χαρακτήρα. Δεν χρειάζονταν ιδιαίτερες στρατιωτικές ικανότητες· ο κίνδυνος ήταν ελάχιστος. Το φρούριο θα έπεφτε χάρη στα αργύρια. Ο Μπαίρον είχε απόλυτη επίγνωση της συναλλαγής που είχε προηγηθεί με τους πολιορκημένους. Αρβανίτες οι περισσότεροι, είχαν συμφωνήσει μυστικά με την ελληνική πλευρά. Θα παρέδιδαν το φρούριο έπειτα από μια συμβολική μάχη. Μήνες τώρα δεν είχαν πάρει μισθό και, αφού δεν τους πλήρωναν οι δικοί τους, κάτι τουλάχιστον θα εξοικονομούσαν από τον αντίπαλό τους, τους Έλληνες, ώστε να τα βγάλουν πέρα. Και πάλι, φυσικά, τα απαιτούμενα χρήματα θα ήταν του Μπαίρον, ο οποίος έστειλε έναν δικό του άνθρωπο στη Ζάκυνθο, ώστε να εξασφαλίσει την πληρωμή των Αρβανιτών.

Στο τέλος η εκστρατεία θα ματαιωθεί την ύστατη στιγμή εξαιτίας της ανταρσίας των Σουλιωτών, για λόγους που έχουν σχέση με τη γνωστή αντιπαράθεση ανάμεσα στον Μαυροκορδάτο και τους Κολοκοτρωνάιους. Η άρνηση των Σουλιωτών να πολεμήσουν φέρνει στον Μπάιρον πολύ μεγάλη απογοήτευση. Εκείνη τη στιγμή δηλώνει γραπτώς:

Δεν έχω πια καμία σχέση με τους Σουλιώτες – μπορούν να πάνε με τους Τούρκους ή και με τον διάβολο· αλλά, και να με κόψουν σε περισσότερα κομμάτια από όσες είναι οι διαφωνίες τους, η απόφασή μου δεν αλλάζει. [μεταφρ. Κ. Σχινά]

Την ίδια βραδιά, ο Μπάιρον εκδηλώνει μια έντονη κρίση· μένει κατάκοιτος για αρκετές μέρες. Το επεισόδιο αναφέρεται συχνά ως προάγγελος της μοιραίας ασθένειας που θα τον πλήξει δύο μήνες αργότερα. Ίσως. Μέχρι σήμερα δεν είναι λίγοι οι σχολιαστές, είτε σύγχρονοι με τα γεγονότα είτε μεταγενέστεροι, που επιμένουν ότι, πριν πεθάνει, ο Μπάιρον είχε απογοητευθεί τελείως από τους Έλληνες και τον Αγώνα τους. Είναι γεγονός ότι αγανακτούσε εύκολα, έτσι ήταν η ιδιοσυγκρασία του. Πήρε κατάκαρδα τη ματαίωση της εκστρατείας, όπως έγινε και με άλλες αναποδιές όσο διέμενε στο Μεσολόγγι.

Κατά βάθος, όμως, για τον Μπάιρον η εκστρατεία κατά της Ναυπάκτου δεν ήταν παρά ένα «δευτερεύον ζήτημα», όπως θα ομολογούσε λίγες μέρες αργότερα στον επιτελάρχη του, τον νεαρό ιταλό κόμη Πιέτρο Γκάμπα. Γνώριζε πολύ καλά ότι η πραγματική σημασία της εκστρατείας, αν γινόταν, θα ήταν προπαγανδιστική, υπέρ του κύρους του Μαυροκορδάτου και της κυβέρνησης της δεύτερης Εθνοσυνέλευσης (του Άστρους, το 1823). Ο βασικός στόχος του Μπάιρον ήταν και παρέμενε η ενδυνάμωση της πολιτικής και οικονομικής ισχύος της ελληνικής Κυβέρνησης με οποιοδήποτε μέσο διέθετε. Είτε γινόταν είτε όχι η εκστρατεία καθαυτή και η τύχη της Ναυπάκτου δεν θα άλλαζαν την πορεία της ελληνικής Επανάστασης.

* * *

Τους πρώτους μήνες του 1824 στο Μεσολόγγι έβρεχε ακατάπαυστα· η Δυτική Ελλάδα απομονώθηκε από την υπόλοιπη χώρα. Στο Καψαλείο, όπου φιλοξενούνταν ο Μπάιρον, του οποίου τα παράθυρα έβλεπαν προς την γκρίζα λιμνοθάλασσα, τα βράδια γινόταν σύναξη του επιτελείου του με τον Μαυροκορδάτο. Μιλούσαν μεταξύ τους ιταλικά. Και εκεί σφυρηλατούνταν ένα πολιτικό όραμα που θα σφράγιζε το μέλλον της ελεύθερης Ελλάδας.

Βασικό στοιχείο ήταν το οικονομικό. Πέρα από τα προσωπικά δάνεια και τις δωρεές, ο Μπάιρον δούλευε μαζί με τον Μαυροκορδάτο για να εξασφαλίσουν πόρους και να αναπτύξουν τις βασικές αρχές μιας οικονομικής πολιτικής για την Ελλάδα. Και πάλι το όνομα του Μπάιρον λειτούργησε ως μαγνήτης. Όταν πέθανε, η πρώτη δόση του ποσού των οκτακοσίων χιλιάδων στερλινών, που είχαν υποσχεθεί και που είχε συγκεντρωθεί από ιδιώτες συνδρομητές στο Λονδίνο, είχε ήδη σταλεί με προορισμό την ελληνική κυβέρνηση. Ως το σημείο αυτό, κι όσο ζούσε ο ίδιος, η αποστολή Ορλάνδου-Λουριώτη είχε ανυπολόγιστη επιτυχία – κι ας πήγαν όλα ανάποδα λίγους μόλις μήνες μετά. Γι' αυτό δεν έφταιξε βέβαια ο εκλιπών πλέον Μπάιρον.

Η πολιτική δραστηριότητα του Μπάιρον δεν τελείωνε με τον οικονομικό τομέα. Ουσιαστικό ρόλο γι' αυτόν θα είχε η διπλωματία, με στόχο την αναγνώριση της ελεύθερης Ελλάδας από τις ξένες δυνάμεις. Και στον τομέα αυτό, και πάλι σε στενή συνεργασία με τον Μαυροκορδάτο, ενεργούσε ακούραστα. Επέμενε στους τύπους της διπλωματίας. Απέφευγε τους ηρωισμούς. Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις του Μπάιρον (και του Μαυροκορδάτου και των ομοϊδεατών του εξίσου), το καινούργιο κράτος χρειαζόταν εξωτερική πολιτική η οποία να αποσκοπεί στη διεθνοποίηση του αγώνα με άνοιγμα προς τις Μεγάλες Δυνάμεις.

Από σκόρπια τεκμήρια, μπορούμε να αποκαταστήσουμε το όραμα αυτό κάπως έτσι:

- Η Ελλάδα θα έπρεπε να είναι κράτος συγκεντρωτικό, ενωμένο, με συνταγματική κυβέρνηση (σύμφωνα με τη σημερινή ορολογία έθνος-κράτος), φαινόμενο εντελώς νεωτερικό για την Ευρώπη της εποχής.
- Απαραίτητη για τη σύσταση του κράτους θα ήταν η ξένη επένδυση, με τη μορφή δανείων, για τη σωστή διαχείριση των οποίων θα είχε την ευθύνη η κυβέρνηση.
- Βασική προϋπόθεση για την ανεξαρτησία των Ελλήνων θα αποτελούσαν η εύνοια των Μεγάλων Δυνάμεων και οι καλές διπλωματικές σχέσεις μαζί τους. Η ελεύθερη Ελλάδα θα έπρεπε να διεκδικήσει τη θέση της στα ευρύτερα γεωπολιτικά της Ευρώπης. Συγκεκριμένα για την εποχή, αυτό σήμαινε ως ενδιάμεσος κρίκος ανάμεσα στις δυτικές δυνάμεις και τη Ρωσία, εν όψει της επικείμενης (όπως θεωρούσαν) κατάρρευσης της οθωμανικής αυτοκρατορίας.

Όπως εμπιστεύτηκε ο Βύρων στον επιτελάρχη του, τον νεαρό ιταλό κόμη Πιέτρο Γκάμπα:

«...οι αρχές οι οποίες είναι τώρα σε ισχύ στην Ελλάδα θα δείξουν σταδιακά την αποτελεσματικότητά τους και εδώ και σε άλλες χώρες... Δεν είμαι σε θέση ... να εκτιμήσω σε τι επίπεδο θα φτάσει η Ελλάδα. Μέχρι τώρα [η χώρα αυτή] αποτελούσε θέμα ύμνων και ελεγείων διαφόρων φανατικών και άλλων ενθουσιωδών θαυμαστών· τώρα όμως θα τραβήξει την προσοχή του πολιτικού κόσμου». [μεταφρ. Λιάνα Γιαννακοπούλου]

Δηλαδή, σύμφωνα με την εκτίμηση του Βύρωνα, η Ελληνική Επανάσταση γέννησε προοπτικές για ένα εντελώς νέο είδος πολιτικής, το οποίο επρόκειτο να μιμηθούν και άλλοι. Το νέο κράτος δεν θα εισήγε ένα πολιτικό σύστημα, «έτοιμο», από αλλού· αντίθετα, το πρωτοφανές στον κόσμο πολίτευμα της Ελλάδας θα τραβούσε την προσοχή των Ευρωπαίων. Με τον τρόπο αυτό, όπως πίστευε ο Μπάιρον, η σύγχρονη Ελλάδα θα διαδραμάτιζε ηγετικό ρόλο στην Ευρώπη, ακριβώς όπως είχε κάνει κάποτε η αρχαία Ελλάδα· θα γινόταν ένας φάρος που θα τον ακολουθούσαν οι υπόλοιποι.

Και πάνω κάτω έτσι έγινε τελικά. Με το Πρωτόκολλο του Λονδίνου, που υπογράφηκε στις 3 Φεβρουαρίου 1830 από τους υπουργούς Εξωτερικών της Μεγάλης Βρετανίας, της Γαλλίας και της Ρωσίας, αναγνωρίστηκε διεθνώς η Ελλάδα ως «κράτος ανεξάρτητο», με «όλα τα δικαιώματα, πολιτικά, διοικητικά, και εμπορικά, συνδεδεμένα με την απόλυτη ανεξαρτησία». Αυτό δηλαδή που είχε ονειρευτεί ο Λόρδος Βύρων, μαζί με τον Αλέξανδρο Μαυροκορδάτο, κατά τη διάρκεια της Επανάστασης.

ΓΙΑΝΝΑΣ ΤΖΟΥΡΜΑΝΑ

Επικούρης Καθηγήτριας του Τμήματος Κοινωνιολογίας του Παντείου
Πανεπιστημίου

**ΟΜΙΛΙΑ ΜΕ ΘΕΜΑ:
«Η ΤΕΧΝΗ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ: Ο ΛΟΡΔΟΣ ΜΠΑΪΡΟΝ,
ΤΟ ΚΟΜΙΤΑΤΟ ΤΟΥ ΛΟΝΔΙΝΟΥ
ΚΑΙ ΟΙ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΑΡΧΟΜΕΝΟΥ 19^{ΟΥ} ΑΙ.»**

Εξοχτάτη κυρία Πρόεδρε της Δημοκρατίας,
Κυρίες και κύριοι,

Να απευθύνω, ξεκινώντας, θερμές ευχαριστίες για την πρόσκληση σε αυτή την εκδήλωση μνήμης για τον Λόρδο Μπάιρον προς τον Πρύτανη του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, τον καθηγητή κύριο Γεράσιμο Σιάσο, και τον Διευθυντή του Εργαστηρίου Πολιτικής και Θεσμικής Θεωρίας και Ιστορίας των Ιδεών, καθηγητή Αριστείδη Χατζή – επισημαίνοντας ότι οι πρωτοβουλίες των Πρυτανικών Αρχών και η δραστηριότητα του Εργαστηρίου έχουν συντελέσει στη ζωνρή αναθέρμανση του ενδιαφέροντος για την Ελληνική Επανάσταση και τον φιλελληνισμό και στην ανάδειξη νέων προοπτικών μελέτης τους.

Για την ιστοριογραφία και τις ιστορικές κοινωνικές επιστήμες, η Ελληνική Επανάσταση, ως πεδίο έρευνας, εντάσσεται πλέον στην οικουμενική δυναμική των μεγάλων μετασχηματισμών που σφράγισαν τη νεωτερικότητα και της παγκόσμιας κρίσης των αποικιακών αυτοκρατοριών και μοναρχιών, η οποία εξαπλωνόταν από την Ιβηρική και τη νότια Ευρώπη μέχρι τον βόρειο ατλαντικό χώρο και τον αραβομουσουλμανικό κόσμο της Ευρασίας.¹

¹ Το αίτημα και η άρρητη αξίωση για την εξεύρεση σταθερών και γενικών καθολικοτήτων για τις επαναστάσεις του 18ου και 19ου αιώνα έχουν σαρωθεί από την κατεδάφιση κάθε μορφής αντικειμενισμού που σημάδεψε τις αναζητήσεις της ιστοριογραφίας και των κοινωνικών επιστημών από τη δεκαετία του '70 και εντεύθεν, καθώς επίσης, κατά τις τελευταίες δεκαετίες, από την αμφισβήτηση κατεστημένων επιστημολογικών παραδοχών και τη συστηματική κριτική από τη σκοπιά 'μετα-εννοιών' που αναπτύχθηκαν σε πολλές πειθαρχίες (μετα-αποικιακή θεωρία και απο-αποικιοκρατική σκέψη, θεωρήσεις της μετα-εκκοσμίκευσης κ.λπ.). Υποκαθίσταται πλέον από το αίτημα μιας ιστορικά θεμελιωμένης αναζήτησης μηχανισμών που λειτουργούν σε ποικίλους συνδυασμούς, συνθήκες και γεγονотικές ακολουθίες, άμεσα συνδεδεμένες με τις

Όταν ιδρύεται η Ελληνική Επιτροπή του Λονδίνου –το Κομιτάτο, όπως έχει μεταγραφεί στην ελληνική βιβλιογραφία–, η συζήτηση για την κρίση, για το πόσο επισφαλείς και ευπρόσβλητες στη διαφθορά και τον πόλεμο θεωρούνταν οι κοινωνίες, αντλούσε από τον διεθνή διάλογο, και στις δύο πλευρές του Ατλαντικού, για την προέλευση και εμπέδωση της πολιτικής κυριαρχίας. Παρόλο που η κοινωνική τάξη επέζησε από πολιτικές ανατροπές, πολλά έτη μετά τους ναπολεόντειους πολέμους, η γλώσσα της πολιτικής είχε βυθιστεί σε πρωτοφανή σύγχυση και αταξία. Και οι άνθρωποι της εποχής μιλούσαν για την πολιτική περισσότερο, ίσως, από όσο μιλούμε για την πολιτική, εμείς, σήμερα.²

Οι επιστολές του Λόρδου Μπάιρον από την Ελλάδα μπορούν οι ίδιες να αναγνωσθούν ως μια αναστοχαστική ανασύσταση για την ποικιλία των πολιτικών οραμάτων που δοκιμάζονταν μετά το ξέσπασμα των επαναστάσεων του αρχόμενου 19ου αιώνα στην Ελλάδα, την Ισπανία και τη Λατινική Αμερική. Όπως έγραφε ο φίλος του Μπάιρον, Χόμπχαουζ: «Θα σου στείλουν [από το Κομιτάτο] μια επίσημη έκκληση και αίτηση να πας στην Ελλάδα. Η παρουσία σου και μόνον θα δείξει με τον πλέον θετικό τρόπο το ενδιαφέρον που έχουν οι Άγγλοι για την υπόθεσή τους. Δεν έχουμε αρκετά χρήματα για να κάνουμε κάτι πραγματικά σημαντικό για αυτούς [...] εκτός από την ενθάρρυνση που θα προκύψει από την έμπρακτη συμπάθειά μας, καλύτερη και πιο καθοριστική απόδειξη της οποίας δεν μπορεί παρά να είναι η επίσκεψή σου – τόσο προσωπικά, όσο και ως προερχόμενη από το Κομιτάτο. Είναι ατυχές κατά κάποιο τρόπο ότι έχουμε [...] συνδρομές που τρέχουν δίπλα-δίπλα με την ελληνική – εκείνη των Ισπανών, συγκεκριμένα. [...] με πολύ μεγάλη δυσκολία τα καταφέρνουμε», καταλήγει ο Χόμπχαουζ.³

διαστάσεις του χώρου και χρόνου, οι οποίες δύνανται να παράγουν ποικίλες εκβάσεις. Χωρίς να συναρθρώνονται σε ενιαίο εξηγητικό σχήμα και χωρίς, ασφαλώς, να προσφέρουν εγγυήσεις επίγνωσης της δικής τους γνωστικής περατότητας, οι οπτικές αυτές στην έρευνα της Εποχής των Επαναστάσεων σημαίνουν με τον όρο ‘παγκόσμια στροφή’. Βλ. ενδεικτικά David Armitage και Sanjay Subrahmanyam (επ.), *The Age of Revolutions in Global Context, c. 1760-1840*, Palgrave, Λονδίνο 2010· Kate Fullagar και Michael A. McDonnell, *Facing Empire: Indigenous Experiences in a Revolutionary Age*, John Hopkins University Press, Βαλτιμόρη 2018. Για τις προκλήσεις αυτές στις ιστορικές κοινωνικές επιστήμες, ευρύτερα, βλ. ενδεικτικά Gregor McLennan, *Sociological Cultural Studies: Reflexivity and Positivity in the Human Sciences*, Palgrave Macmillan, Λονδίνο 2006.

² Η λέξη πολιτική δεν χρησιμοποιείται εδώ με την έννοια της δραστηριότητας διακυβέρνησης ή του έργου που επιτελεί η πολιτική, αλλά κυρίως με την ευρύτερη έννοια της πολιτικής διαγωγής, των διαθέσιμων πεποιθήσεων, συναισθημάτων, ιδεών και δοξασιών υπό τις οποίες οργανωνόταν η πολιτική εμπειρία. Υπό αυτή την οπτική, για την εξεταζόμενη εποχή βλ. την υποδειγματική ανάλυση του Mark Philp, *Radical Conduct. Politics, Sociability and Equality in London 1789-1815*, Cambridge University Press, Κέμπριτζ 2020.

³ Peter W. Graham (επ.), *Byron's Bulldog: The letters of John Cam Hobhouse to Lord Byron*,

Πράγματι, εκτός από τις επιτροπές για την υποστήριξη των Ελλήνων, των Ισπανών και των νοτιοαμερικανών επαναστατών, τα μέλη του Κομιτάτου υπήρξαν παλαιοί γνώριμοι και εταίροι στο πλαίσιο αντίστοιχων κομιτάτων και Φιλικών Εταιρειών.⁴ Μετέχουν σε επιτροπές πολιτικού προβληματισμού, σε επιτροπές για την προώθηση της καινοτομίας στην παραγωγή, επιτροπές για τις τέχνες, τις μεθόδους σωφρονισμού, για κοινωνικά προβλήματα, για πάσχοντες και θύματα, όπως οι δούλοι, τα εγκαταλελειμμένα παιδιά και ορφανά.⁵ Στο Λονδίνο δεσπόζει αυτή η οργανωτική τεχνογνωσία, στο επίκεντρο της οποίας βρίσκεται η δημοσιότητα. Όχι απλώς ως μέσο, ως τεχνολογία, αλλά ως πολιτική τέχνη.⁶

Η σημασία που αποδίδουν στη δημόσια απήχηση μοιάζει, ίσως, αυτονόητη στον σύγχρονο άνθρωπο, τον βυθισμένο στον ωκεανό από αναρτήσεις και τουιταρίσματα. Εκείνη την εποχή, όμως, την εποχή ακριβώς όπου αρχίζει να αναδύεται η διάκριση δημόσιας και ιδιωτικής σφαίρας, η συγκρότηση επιτροπών είναι ένας ενδεδειγμένος τρόπος άσκησης πολιτικής πίεσης, ένας τύπος διεκδίκησης πολιτικής ισχύος, που κατορθώνει να καταστεί ανθεκτικός

Κολόμπους ΟΗ 1984, σ. 333.

⁴ Η τυπολογία διαφόρων μορφών σωματειακής οργάνωσης και οι εσωτερικές τους διακρίσεις (λέσχες, εταιρείες, επιτροπές, σωματεία αλληλεγγύης κ.λπ.) έχουν μεγάλη σημασία. Δεδομένης της συνεχιζόμενης αριθμητικής διόγκωσης μορφών συλλογικότητας που απέβλεπαν στην εξουσία, κατά την εποχή εκείνη, η αναφορά εδώ γίνεται, κυρίως, ως προς την εξηγητική εμβέλεια του ‘οργανωτικού παράγοντα’ ως μορφής διεκδίκησης και καθοδήγησης της πολιτικής δράσης. Βλ. ενδεικτικά το ερευνητικό πρόγραμμα «The Promise of Organization. Political Associations, 1820-1890, Debate and Practice», Maartje Janse και Henk te Velde, Πανεπιστήμιο του Λέιντεν. Υπό διαφορετική σκοπιά διερεύνησης πρβ. Jon Mee, *Networks of Improvement. Literature, Bodies, and Machines in the Industrial Revolution*, University of Chicago Press, Σικάγο 2023.

⁵ Ας σημειωθεί εκ νέου η μεγάλη σημασία της διαφορετικής τυπολογίας των εθελοντικών αυτών συσσωματώσεων. Αν δεν λαμβάνεται υπόψη μπορεί να οδηγούμαστε σε παραποίηση της πραγματικότητας προκειμένου να αποδείξουμε ένα γενικό υπόδειγμα. Έτσι, για παράδειγμα, η εμπειρική διάταξη τεκμηρίων που εννοιολογούνται με βάση αιτιακές διασυνδέσεις μεταξύ της μέριμνας για τους δούλους και εκείνης για τους επαναστατημένους Έλληνες δεν εντάσσεται, κατ’ ανάγκη στην ίδια συνάφεια. Διαφορετικοί τύποι συσσωμάτωσης αντιστοιχούν, επίσης, σε διαφορετικούς τύπους πολιτικής ενεργοποίησης όπως σε εκείνους των Κουάκερων και άλλων αιρετικών και του χαμηλού κλήρου της Αγγλικανικής Εκκλησίας (Low Church), οι οποίοι στρέφονταν ολοένα και περισσότερο στην απεμπόληση διεκδικήσεων από την εξουσία και στην αναζήτησή τους σε οιονεί μορφές πολιτικής κινητοποίησης, όπως στον ευσεβισμό εντός των ορίων παραδοσιακών μορφών νομιμοφροσύνης. Για τη σημασία της μεταρρύθμισης στη Βρετανία της εποχής σε αυτές τις εξελίξεις βλ. ενδεικτικά Joanna Innes και Arthur Burns (επ.), *Rethinking the Age of Reform. Britain 1780-1850*, Κέμπριτζ 2007· Joanna Innes, *Inferior Politics: Social Problems and Social Policies in Eighteenth-Century Britain*, Οξφόρδη 2009· Joanna Innes, “Managing the Metropolis: London’s Social Problems and their Control, c. 1660-1830”, *Proceedings of the British Academy* 107 (2001), 53-79.

⁶ Βλ. ενδεικτικά John Barrell, “Coffee-House Politicians”, *Journal of British Studies*, Vol 43, 2 (Απρίλιος 2004), 206-232.

θεσμικός φορέας παράλληλα προς τους επίσημους όρους της υψηλής πολιτικής.⁷ Από αυτή την άποψη είναι βάσιμη η κρίση του Χόμπχαουζ ότι η επίσκεψη του Μπάιρον ήταν καθοριστική. Με την έλευση Μπάιρον η ελληνική υπόθεση δημοσιοποιούνταν, διεθνοποιούνταν και, τέλος, δραματοποιούνταν με τον πλέον τραγικό τρόπο, με τον θάνατο του Μπάιρον στην επαναστατημένη Ελλάδα.

Τα πρόσωπα του Κομιτάτου ήταν πολιτικοί, αστοί-επιχειρηματίες και λόγιοι, που αμφισβητούσαν τη νομιμότητα ή την 'ωφελιμότητα' του μοναρχικού συστήματος, άνθρωποι ευγενών καταβολών που αμφισβητούσαν τα προνόμια της αριστοκρατίας, ακόμη και περήφανοι αποικιοκράτες που άλλοτε εκδηλώνονταν υπέρ της χειραφέτησης των αποικιών και άλλοτε υπέρ της κατάργησης της μονοπωλιακής οικονομικής τους εκμετάλλευσης.

Αυτοπροσδιορίζονταν ως μεταρρυθμιστές και η μεταρρύθμιση, έκτοτε, καθίσταται ουσιώδης όρος της τέχνης της πολιτικής, του σχεδιασμού και της διόρθωσης των ατελειών της εις έτι ατελούς πραγματικότητας. Ανάμεσά τους, ο σερ Φράνσις Μπερνέτ, ηγέτης της αντιπολίτευσης, ο Τζον Καμ Χόμπχαουζ, φίλος του Μπάιρον και δεύτερος τη τάξει ριζοσπάστης βουλευτής, ο Τζόζεφ Χιούμ, βουλευτής και μεταρρυθμιστής των οικονομικών, ο Γραμματέας του Κομιτάτου, Τζον Μπάουρινγκ επιχειρηματίας και ηγέτης των προτεσταντών αντικομφορμιστών.⁸ Στα πρόσωπα των ιδρυτών του Κομιτάτου θα βρούμε τα πολλά πρόσωπα και τα ποικίλα σημαινόμενα του φιλελευθερισμού πριν ο φιλελευθερισμός κατισχύσει ως ιδεολογία.

Οι ανακατατάξεις που επέφερε το γαλλικό επαναστατικό πρότυπο, το νέο υπόδειγμα των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής, η πύρρεια νίκη των συμμάχων επί του Ναπολέοντα και οι επαναστάσεις που εκδηλώνονταν κατά τον αρχόμενο 19ο αιώνα προσέφεραν τόσες 'πραγματικές' ιδέες για τον επανασχεδιασμό του

⁷ Για την προσέγγιση που αναδεικνύει το παρόν κείμενο βλ. ενδεικτικά James Epstein, *Radical Expression: Political Language, Ritual and Symbol in England, 1790-1850*, Νέα Υόρκη 1994· James Epstein, *In Practice: Studies in the Language and Culture of Popular Politics in Modern Britain*, Στάνφορντ 2003· Jerry White, *London in the 19th Century*, Λονδίνο 2008· John Barrell, *Imagining the King's Death: Figurative Treason, Fantasies of Regicide, 1793-1796*, Οξφόρδη 2000· John C. Belchem, «Radical Language and Ideology in Early Nineteenth-Century England: The Challenge of the Platform», *Albion: A Quarterly Journal Concerned with British Studies* 20 (Καλοκαίρι 1988), 247-259.

⁸ Γιάννα Τζουρμανά, *Βρετανοί Φιλελεύθεροι και Ριζοσπάστες Μεταρρυθμιστές: Ο Τζέρεμυ Μπένθαμ και η Ελληνική Επιτροπή του Λονδίνου (1823-1826)*, Διδακτορική Διατριβή, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Αθήνα 2007· Γιάννα Τζουρμανά, *Βρετανοί ριζοσπάστες μεταρρυθμιστές. Φιλικές Εταιρείες και Κομιτάτα στο Λονδίνο (1790-1823)*, Μουσείο Μπενάκη, Αθήνα 2015.

κόσμου όσες και οι χρήσεις τους.⁹ Ανάμεσα σε αυτές τις ιδέες και τις ποικίλες διαγνώσεις που κόμιζαν δεσπόζουν, με τα μάτια των τοτινών, αλλά και ημών σήμερα, εκείνες του Λόρδου Μπάιρον και του θεμελιωτή της αρχής της ωφελιμότητας, Τζέρεμυ Μπένθαμ.

Όπως είναι γνωστό, ο Μπένθαμ αναλύει και σχολιάζει το Σύνταγμα της Επιδαύρου και άλλα συνταγματικά σχέδια της εποχής. Διατηρεί εντατική επιστολογραφία με λογίους και πολιτικούς των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής, με Ισπανούς και νοτιοαμερικανούς επαναστάτες.¹⁰ Όπως έλεγε ο ίδιος: «Γράφω και ξαναγράφω, γράφω και αναιρώ εκ νέου – ξανά και ξανά, καθώς άλλοτε η πληροφόρησή μου για την κατάσταση είναι περιορισμένη κι άλλοτε η ίδια η κατάσταση αλλάζει αφ' εαυτής».¹¹

Αυτός ο οργανισμός δημιουργικής νομολογικής δραστηριότητας δεν αφορμάται από την ιστορικότητα των κοινωνιών για τις οποίες ο Μπένθαμ φιλοδοξούσε να προσφέρει συμβουλές συνταγματικής διακυβέρνησης. Και εδώ θα ήθελα να παραπέμψω στη ρήση δύο πολιτικών φιλοσόφων και θεωρητικών των πολιτικών ιδεών, του Τζον Πόκοκ και του Μάικλ Όουζοτ, ότι μπορούμε να δούμε τον Μπένθαμ «ως έναν συντηρητικό Ιακωβίνο, αδιάφορο για την ιστορία».¹² Ενδιαφέρεται για τις θεμελιώδεις γενικές αρχές, για τις αφαιρετικές ιδέες, αλλά όχι για τις δευτερεύουσες ή εξαρτώμενες προς αυτές – όχι για την πρακτική εμπειρία. Η ελληνική Επανάσταση, έτσι, εμφανίζεται ως *tabula rasa*, όπου μπορούν να εγγραφούν εκ του μηδενός στοχοθεσίες. Η πραγματικότητα οφείλει να προσαρμοστεί στα κελεύσματα σχεδιασμών της ιδεολογικής πολιτικής.

Ο Μπάιρον, από την άλλη πλευρά, φαίνεται να αφουγκράζεται ότι δεν βρίσκεται μόνον σε έναν πόλεμο, εκείνον της ελληνικής ανεξαρτησίας, αλλά σε

⁹ Matthew Brown και Gabriel Paquette (επ.), *Connections after Colonialism: Europe and Latin America in the 1820s*, University of Alabama Press, Τουσκαλούζα AL 2012· Maurizio Isabella, *Southern Europe in the Age of Revolutions*, Princeton University Press, Πρίνστον 2023.

¹⁰ Βλ. Bentham Project UCL: The collected works of Jeremy Bentham/1, *Correspondence*. 10, July 1820 to December 1821, Stephen Conway (επ.), Clarendon Press, Οξφόρδη, 1994· *Correspondence*. 11, January 1822 to June 1824 Catherine Fuller (επ.), Clarendon Press, Οξφόρδη, 2000· *Correspondence*. 12, July 1824 to June 1828, Luke O'Sullivan και Catherine Fuller (επ.), Clarendon Press, Οξφόρδη, 2006.

¹¹ The collected works of Jeremy Bentham/1, *Correspondence*, ό.π., τ. 11, σ. 59.

¹² Το παράθεμα στο J. G. A. Pocock, *Virtue, commerce and history: Essays on political thought and history, chiefly in the Eighteenth Century*, Κέμπριτζ 1985, σ. 277. Για τη διεισδυτική ανάλυση του Μπένθαμ από τον Όουζοτ βλ. Michael Oakshott, *Rationalism in Politics and Other Essays*, Λονδίνο, Νέα Υόρκη 1962, σ. 36-48.

μια πλήρη επαναστατική διαδικασία, όπου οι επαναστατικές αιτίες μπορούν αιφνίδια να αποχωριστούν από τα επαναστατικά αποτελέσματα· γιατί οι κοινωνίες έχουν παρελθόν, γιατί το παρόν δεν μπορεί να κατακλύζεται μονοσήμαντα από το μέλλον, δεν μπορεί να αφηφά τις πραγματικές ανθρώπινες υπάρξεις και την ποιητική της κοινωνικής συνύπαρξης.¹³

Κατά τη σύγκριση συνταγμάτων της εποχής από τον Μπένθαμ προβάλλουν θεωρίες του ρεπουμπλικανισμού.¹⁴ Η κριτική του, όμως, ξεκινάει από το μικτό σύστημα διακυβέρνησης της πατρίδας του, το οποίο θεωρούνταν άμεσα συνδεδεμένο με τις ανελαστικότητες της αποικιοκρατικής πολιτικής και οικονομίας. Στο απόγειο της αυτοκρατορικής της αυτοπεποίθησης, η Βρετανία γεννούσε και τους επικριτές της.

Η κριτική ενάντια στην ιστορικότητα εγκαθιδρυμένων συνταγματικών ελευθεριών απομακρυνόταν ολοένα και περισσότερο από το ερώτημα της πηγής της εξουσίας και αναφερόταν, αντιστοίχως, ολοένα και περισσότερο σε μια τεχνοκρατική ορθολογικότητα, ευθέως αναφερόμενη στους σύνθετους τρόπους συγκρότησης της μοντέρνας κρατικής εξουσίας. Καθώς στη σύλληψη του Μπένθαμ οι λειτουργίες της εξουσίας δεν πορίζονται από την προέλευσή της, η πολιτική (εν προκειμένω, οι επαναστάσεις του 19^{ου} αι.) γίνεται όχημα και εργαλείο για νέους θεσμικούς διακανονισμούς (μεταξύ αυτών, διεύρυνση της πολιτικής εκπροσώπησης και συμμετοχής, όροι διαμόρφωσης της γραφειοκρατικής διοίκησης, ευθύνη και καταλογισμός πολιτειακών

¹³ Ως προς το μείγμα «σατιρικού χιούμορ και φιλόανθρωπης σοφίας» που χαρακτήριζε μείζονες στιγμές της ποιητικής δημιουργίας και του βίου του Μπάρον, το παρόν κείμενο αντλεί από τον κλασικό μελετητή του έργου του, Leslie A. Marchand. Επίσης, ως προς την προβληματική του κειμένου για τη δογματική προσήλωση σε στοχοθεσίες τελείωσης έναντι της αναγνώρισης της ευθραυστότητας της πραγματικότητας αντλεί από το Παντελής Λέκκας, *Αφαίρεση και εμπειρία. Μια φορμαλιστική θεώρηση του ιδεολογικού φαινομένου*, Τόπος, Αθήνα 2012· Michael Oakeshott, *Rationalism*, ό.π.· Του ιδίου, *On Human Conduct*, Clarendon Press, Οξφόρδη 1991.

¹⁴ Για την, κατά Μπένθαμ, αντιπροσωπευτική δημοκρατία βλ. Σημείωμα επιμελητών Frederick Rosen και John H. Burns (επ..) *Constitutional Code*, τ. I, Clarendon Press, Οξφόρδη 1983 και Frederick Rosen, *Jeremy Bentham and Representative Democracy: A Study of the Constitutional Code*, Oxford University Press, Οξφόρδη 1983. Για τη σχέση της θεώρησης του Μπένθαμ με τον ρεπουμπλικανισμό και την ιδέα της δημοκρατίας της εποχής βλ. ενδεικτικά: Mark Philp, “Republicanism and Liberalism: On Leadership and Political Order”, *Democratization* 3, 4 (Χειμώνας 1996), 383-419· Mark Philp, “English Republicanism in the 1790s”, *Journal of Political Philosophy* 6 (1998), 235-262· Keith Micheal Baker, “Transformations of Classical Republicanism in Eighteenth-Century France”, *The Journal of Modern History* 37, 1 (Μάιος 2001), 32-53· Daniel T. Rodgers, “Republicanism: The Career of a Concept”, *Journal of American History* 79, 1 (1992), 11-38· Joanna Innes και Mark Philp (επιμ.), *Re-imagining Democracy in the Age of Revolutions. America, France, Britain, Ireland 1750-1850*, Οξφόρδη 2013, σ. 57-68.

παραγόντων, δημοσιοποίηση και εποπτεία των λειτουργιών τους). Ολοένα και περισσότερο η πολιτική γινόταν μια τέχνη του εκπαιδεύειν και του κυβερνάν βάσει θεμελιωδών αρχών και καταλαμβάνονταν από όρους όπως λογοδοσία, υπευθυνότητα, δημοσιότητα, διαφάνεια.

Αν στον Μπένθαμ μπορούμε να δούμε την κληροδοσία μιας επιστήμης της διακυβέρνησης, όρους όπως έλεγε ο ίδιος, για το «Μάνατζμεντ της πολιτείας»¹⁵ την προσήλωσε σε μεταρρυθμιστικούς σχεδιασμούς που διαπνέει τον νεωτερικό κόσμο, στον Μπάιρον μπορούμε να δούμε τον πλουραλισμό του ίδιου του νεωτερικού υποκειμένου. Μπορούμε να δούμε το θαύμα και το τραύμα της νεωτερικότητας, τη διφυή υπόσταση του σημερινού ανθρώπου που καλείται να συμβιβάζει ατέρμονα θεμελιώδεις κατακτήσεις αφαιρετικών ιδεών (την ελευθερία, την πρόοδο, την ισότητα) με την πεζή και γκρίζα εμπειρία της βιωμένης πραγματικότητας.

Από αυτή την άποψη ο πολιτικός σκεπτικισμός του Μπάιρον, η συνάρθρωση της πρακτικής εμπειρίας με θεωρητικές αφαιρέσεις αναδίδει μια διάχυτη αίσθηση τραγωδίας. Η παρουσία και, τελικά, ο θάνατος του Μπάιρον στην Ελλάδα μοιάζουν σαν από εκείνες τις στιγμές που σφυρηλατούν το μέλλον. Η κρυστάλλινη διαύγεια των παρατηρήσεών του, διανθισμένη από πικρή ειρωνεία και δεικτικό χιούμορ, δείχνει ότι η πολιτική απλώς δεν περιέχει πανάκειες, αλλά διαρκή διαπραγμάτευση, συμβιβασμό, αίσθηση της συγκυρίας.

Από αυτό το νήμα –αν και όχι μόνον– έχουμε επαρκείς ενδείξεις για να ξετυλίξουμε τη βαθιά ενσυναίσθηση και την αίσθηση καθήκοντος με την οποία ο Μπάιρον αντιμετωπίζει την πρακτική νόηση και εμπειρία και την ιστορικότητα της κοινωνικής ζωής στην επαναστατική διαδικασία. Από αυτό το νήμα, μπορούμε να ερευνήσουμε τους ιστορικούς όρους συνάντησης της διόλου αυτονόητης συμπόρευσης της δημοκρατίας με τον φιλελευθερισμό, που διαμορφώνεται εκείνη την εποχή, τη διόλου αυτονόητη συμπόρευση της καπιταλιστικής επιχειρηματικότητας του Μπάουρινγκ με το ευρύτατο πεδίο θεολογικών αρχών της προτεσταντικής ηθικής, την ακαταπόνητη εργατικότητα του λομπίστα της ελεύθερης οικονομίας, Τζόζεφ Χιούμ, με την αρχή της ευτυχίας του Τζέρεμυ Μπένθαμ και τους έντεχνους συλλογισμούς της πολιτικής του Λόρδου Μπάιρον.

¹⁵ The collected works of Jeremy Bentham/1, *Correspondence*, ό.π., τ. 11, σ. 248. Βλ. και The collected works of Jeremy Bentham: *Securities Against Misrule and Other Constitutional Writings for Tripoli and Greece*, Philip Schofield και F. Rosen (επ.), Clarendon Press, Οξφόρδη 1991, σ. 228.

Προφανώς, σε όσα αναφέρουμε εδώ αναδεικνύονται ορισμένες μόνον όψεις από τον μεγάλο πλούτο του Αρχείου του Κομιτάτου κι άλλων σπουδαίων τεκμηρίων του φιλελληνισμού, που προσφέρονται πλέον στην έρευνα με τις φροντίδες του καθηγητή Ρόντρικ Μπίτον, της Βρετανικής Σχολής Αθηνών και της Εθνικής μας Βιβλιοθήκης. Είναι κι άλλες, πολλές ακόμα, οι προοπτικές διερεύνησης στο πλαίσιο της γεωπολιτικής και της ίδιας της βρετανικής πολιτικής. Με την κυριολεκτική, κιόλας, ανακάλυψη νέων αρχειακών πηγών από τον Διευθυντή του Εργαστηρίου Πολιτικής και Θεσμικής Θεωρίας και Ιστορίας των Ιδεών, καθηγητή Αριστείδη Χατζή, η εργασία για τον Μπάιρον και την Ελληνική Επανάσταση μπορεί να ιδωθεί σαν μια ανασκαφή που συνεχίζεται και τα ευρήματά της εμπλουτίζουν καθοριστικά την τεκμηρίωση κάθε νέου ερμηνευτικού εγχειρήματος.

ΑΡΙΣΤΕΙΔΗ ΧΑΤΖΗ

Καθηγητή του Τμήματος Ιστορίας και Φιλοσοφίας της Επιστήμης και Διευθυντή του Εργαστηρίου Πολιτικής και Θεσμικής Θεωρίας και Ιστορίας των Ιδεών του ΕΚΠΑ

ΟΜΙΛΙΑ ΜΕ ΘΕΜΑ: «ΕΘΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ, ΕΚΔΟΧΕΣ ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΤΟΥ ΤΥΠΟΥ: Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΥΓΚΡΟΥΣΗ ΣΤΟ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙ ΓΙΑ ΤΟΝ ΕΛΕΓΧΟ ΤΩΝ *ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΧΡΟΝΙΚΩΝ*»

Στις 29 Ιανουαρίου 1821 ο λόρδος Μπάιρον βγήκε για μια βόλτα με το άλογό του στο δάσος, έξω από την πόλη της Ραβέννας όπου είχε εγκατασταθεί εκείνη την περίοδο, όταν ξαφνικά είδε μπροστά του μια ομάδα οπλισμένων ανδρών. Οι άντρες αυτοί τραγουδούσαν, με όλη τους τη δύναμη, ένα τραγούδι στη διάλεκτο της Ρωμανίας. *Sem tutti soldat per la liberta. Είμαστε όλοι στρατιώτες της ελευθερίας.* Ο Μπάιρον κατάλαβε αμέσως τι ήταν όλοι αυτοί. Επρόκειτο για μέλη μιας ομάδας καρμπονάρων, που είχαν το όνομα *Americani*. Τους ονόμαζαν έτσι γιατί σύχναζαν σε μια ταβέρνα στη Ραβέννα που την ονόμαζαν *Americano*. Αρχηγός τους ήταν ένας έμπορος και ελευθεροτέκτονας με ριζοσπαστικές φιλελεύθερες ιδέες, ριψοκίνδυνη και επιπόλαια συμπεριφορά, ο Βιτσέντζο Γκαλίνα. Ο Μπάιρον είχε γνωρίσει τον Γκαλίνα από έναν κοινό τους φίλο, τον νεαρό κόμη Πιέτρο Γκάμπα, δηλαδή τον αδελφό της ερωμένης του Μπάιρον, της Τερέζας Γκουιτσιόλι. Ο Γκάμπα είχε τα ίδια μυαλά με τον Γκαλίνα, ήταν, ουσιαστικά, ο υπαρχηγός του. Μαζί σχεδίαζαν την εξέγερση της Ραβέννας, όταν θα ξεσηκώνονταν οι Ιταλοί πατριώτες, ταυτόχρονα, σε όλες τις πόλεις της Ρωμανίας, κυρίως στην Μπολόνια. Τουλάχιστον αυτό ήταν το σχέδιο.

Αλλά τα πράγματα δεν πήγαν καλά. Οι ηγέτες των καρμπονάρων και των φιλελεύθερων δίσταζαν. Άλλοι είχαν υπαναχωρήσει, άλλοι φοβόντουσαν, άλλοι δίσταζαν. Ο Γκαλίνα πίεζε όσο μπορούσε αλλά δεν κατάφερε να πείσει τους υπόλοιπους ηγέτες της συνωμοσίας. Εκτός από έναν, τον Μπάιρον. Ο βρετανός ποιητής είχε μνηθεί στον καρμποναρισμό και παρά το γεγονός πως οι πάντες είχαν εγκαταλείψει την ιδέα της εξέγερσης, ο Μπάιρον, ο Γκαλίνα και ο Γκάμπα συνέχιζαν να σχεδιάζουν. Οι αρχές του παπικού κράτους τούς παρακολουθούσαν στενά και κάποια στιγμή παρενέβησαν. Ζήτησαν ρητά από τους Γκαλίνα και

Γκάμπα, και όσο πιο διακριτικά μπορούσαν από τον Μπάιρον, να εγκαταλείψουν αμέσως την πόλη και τα παπικά εδάφη.

Τι απέγιναν οι 3 συνωμότες; Κατέληξαν και οι 3 στην Ελλάδα. Ο Γκαλίνα το καλοκαίρι του 1821, ο Μπάιρον με τον Γκάμπα την παραμονή των Χριστουγέννων του 1823. Ο Μπάιρον θα πεθάνει στο Μεσολόγγι τον Απρίλιο του 1824, ο Γκάμπα, σε αρκετά αδιευκρίνιστες συνθήκες, στα Μέθανα, μάλλον το 1827. Ο Γκαλίνα είναι αυτός που θα γράψει το Σύνταγμα της Επιδαύρου μαζί με τον Αλέξανδρο Μαυροκορδάτο και τον Θεόδωρο Νέγρη και θα γίνει ο πρώτος γενικός γραμματέας του επαναστατικού υπουργείου εξωτερικών. Αλλά θα εγκαταλείψει την Ελλάδα όταν ο Δράμαλης θα εισβάλει στην Πελοπόννησο και η ελληνική επαναστατική διοίκηση θα διαλυθεί προσωρινά.

Επιστρέφουμε στον Μπάιρον και θυμίζω ότι βρίσκεται στο δάσος και έχει πέσει πάνω στην ομάδα των καρμπονάρων που τραγουδάει. Καθώς περνάει από μπροστά τους με το αλόγό του αυτοί ζητωκραυγάζουν προς τιμήν του και τον επευφημούν κι αυτός, ευχαριστημένος, τους χαιρετά φιλικά. «Αυτό το περιστατικό δείχνει το πνεύμα της Ιταλίας σήμερα!» γράφει ενθουσιασμένος στο ημερολόγιό του το ίδιο βράδυ. Είχαν ήδη συνεννοηθεί με τον Γκάμπα πως ό,τι κι αν συνέβαινε οι φιλελεύθεροι της Ραβέννας θα συγκεντρώνονταν στο σπίτι του.

Ακριβώς 3 χρόνια μετά, τον Ιανουάριο του 1824, σε ένα άλλο σκοτεινό, πολύ πιο ταπεινό σπίτι, στο Μεσολόγγι, ο Μπάιρον είναι ένας πολύ διαφορετικός άνθρωπος. Όχι μόνο δεν είναι πια ο ένθερμος καρμπονάρος της Ραβέννας, που ενθουσιάζεται με τον επαναστατικό αναβρασμό και ωθεί τους φίλους του στη σύγκρουση, αλλά, αντιθέτως, είναι πλέον ο στόχος της κριτικής των φιλελευθέρων, που τον θεωρούν όχι μόνο συντηρητικό αλλά και προδότη των ιδεών που κάποτε πρόσβευε.

Ο Μπάιρον έχει έρθει στην Ελλάδα ως ο επικεφαλής μιας αποστολής που οργάνωσε το φιλελληνικό κοιμιάτο για να βοηθήσει τους επαναστατημένους Έλληνες. Αλλά ο Μπάιρον δεν είναι ο πραγματικός εκπρόσωπος του Κομιτάτου αλλά η βιτρίνα. Ο πραγματικός αρχηγός της αποστολής είναι ο κομισάριος που στέλνει το Κομιτάτο για να ελέγχει τον Μπάιρον αλλά και να υλοποιήσει αυτός την πραγματική ατζέντα του Κομιτάτου, που δεν είναι μόνο η επιτυχία της Επανάστασης αλλά κυρίως η μετατροπή της Ελλάδας σε ένα φιλελεύθερο θεσμικό πείραμα. Ο κομισάριος είναι ο συνταγματάρχης Λέστερ Στάνχοπ, εν ενεργεία αξιωματικός του βρετανικού στρατού. Οι Οθωμανοί το αντιλαμβάνονται αυτό και ο υπουργός εξωτερικών της Υψηλής Πύλης θα

διαμαρτυρηθεί στον Βρετανό Πρέσβη στην Κωνσταντινούπολη όχι για την παρουσία του Μπάιρον αλλά για τη δράση του Στάνχοπ.

Ο Στάνχοπ είναι φιλελεύθερος και δημοκρατικός, αν και προέρχεται από μια μεγάλη οικογένεια αριστοκρατών. Είναι φανατικός οπαδός του Μπένθαμ, βλέπει τα πάντα με παρωπίδες καθώς είναι ιδεοληπτικός και ταυτόχρονα αρκετά αφελής. Η ατζέντα του είναι να στήσει 4 εφημερίδες στην Ελλάδα τις οποίες θα ελέγχουν φιλελεύθεροι. Έτσι, πιστεύει ο Στάνχοπ, θα ελέγξει τις ιδεολογικές διεργασίες. Δεν έχει άδικο, οι εφημερίδες θα παίξουν καθοριστικό ρόλο στην ορολογία της Επανάστασης, θα διαμορφώσουν πολιτικές αντιλήψεις, θα συγκροτήσουν ομάδες και κυρίως θα εξασφαλίσουν την ιδεολογική ηγεμονία των φιλελεύθερων, τουλάχιστον μέχρι το 1827 αλλά, πιστεύω, ακόμα και μέχρι το 1863.

Για τον Στάνχοπ, ο Μπάιρον δεν είναι πια ο ενθουσιώδης φιλελεύθερος Επαναστάτης αλλά ένας επικίνδυνος, για τους σκοπούς του, αντίπαλος. Στην τελευταία δραματική τους σύγκρουση, στο μεσολογγίτικο σπίτι όπου συγκατοικούσαν, ο Στάνχοπ θα πει στον Μπάιρον βαριά λόγια:

- Ήσουν φιλελεύθερος από νεαρό παιδί και τώρα κάνεις ό,τι μπορείς για να καταπνίξεις τις φιλελεύθερες ιδέες! Έχεις καταντήσει Τούρκος!

Όταν ο Στάνχοπ τον ονομάζει Τούρκο, δεν εννοεί βέβαια τουρκόφιλο αλλά υποστηρικτή βαθιά συντηρητικών, αντιδραστικών θα λέγαμε σήμερα, ιδεών.

Στην κριτική του Στάνχοπ ο Μπάιρον απαντάει με ειρωνεία. Επιτίθεται στον Μπένθαμ και σε φιλελεύθερους και ριζοσπάστες βρετανούς πολιτικούς.

Ο Στάνχοπ αγανακτισμένος τον ειρωνεύεται κι αυτός:

- Κι εσύ που έμαθες για τον Φιλελευθερισμό, στην Ιταλία;

Η συζήτηση αυτή και η σύγκρουση των δύο, μια σύγκρουση που γνωρίζουμε καλά από πολλές πηγές αλλά και από τα κείμενα των ίδιων των πρωταγωνιστών, στα οποία καταγγέλλει ο ένας τον άλλον στο Κομιτάτο, μας δίνει μερικές πολύ χρήσιμες πληροφορίες για δύο τουλάχιστον πράγματα. Για την εξέλιξη της πολιτικής σκέψης του Μπάιρον αλλά και για τις εκδοχές του πρώιμου Φιλελευθερισμού.

Η μια εκδοχή, ας την ονομάσουμε πρόχειρα πατριωτικό φιλελευθερισμό, έχει ως κύριο στόχο την εθνική αυτοδιάθεση και συνδέεται με την ιδέα του εθνισμού. Η δεύτερη, ας την πούμε πρόχειρα συνταγματικό φιλελευθερισμό, έχει ως στόχο την ενίσχυση των δημοκρατικών θεσμών και συνδέεται με την ιδέα του συνταγματισμού.

Ας επικεντρωθούμε στον Μπάιρον. Ένα είναι βέβαιο, ο Μπάιρον δεν είναι πια ένας βυρωνικός ήρωας. Δεν είναι πλέον ο ενθουσιώδης φίλος των

καρμπονάρων. Δεν είναι ο ρομαντικός επαναστάτης. Έχει ωριμάσει, έχει γίνει πραγματιστής, έχει επιλέξει να παίξει έναν πολύ συγκεκριμένο ρόλο, έχει αποφασίσει να θυσιάσει πολλά πράγματα – ο Μαυροκορδάτος στέλνει ενθουσιασμένος μια απόρρητη επιστολή στο Βουλευτικό: «ο λόρδος είναι διατεθειμένος να εκχωρήσει όλη του την περιουσία στο ελληνικό κράτος και να κρατήσει ένα μικρό εισόδημα για τον εαυτό του!». Αλλά επειδή έχει πάρει τις αποφάσεις του είναι πολύ επιφυλακτικός και θέτει προτεραιότητες. Η βασική προτεραιότητα γι' αυτόν είναι να επιτύχει η Επανάσταση κι αυτός να πρωταγωνιστήσει σ' αυτήν την επιτυχία. Οπότε όχι μόνο αδιαφορεί για την πολιτική ατζέντα του Κομιτάτου και για τους ιδεοληπτικούς φιλελεύθερους σαν τον Στάνχοπ αλλά δεν τους ανέχεται καν.

Ο Μπάιρον είχε αρχίσει να βλέπει διαφορετικά τα πράγματα ήδη από τη Ραβέννα, όταν κατάλαβε ότι (όπως έγραψε ο φίλος του ο Πέρσι Σέλεϊ) στην Ιταλία υπάρχει περισσότερος επαναστατικός καπνός παρά επαναστατική φωτιά. Στην Ελλάδα βλέπει ότι εκεί βρίσκεται η μοναδική Επανάσταση που στέριωσε γιατί οι Έλληνες έχουν έναν ξεκάθαρο στόχο, που είναι η εθνική ανεξαρτησία. Παρά την απογοήτευση που του προκαλούν οι εμφύλιες διενέξεις των Ελλήνων, εκτιμά την απόσταση που κρατάει ο Μαυροκορδάτος από αυτές και επιπλέον επηρεάζεται καταλυτικά από αυτόν ως προς τον τρόπο που βλέπει τα πράγματα.

Ο Μαυροκορδάτος είναι μετριοπαθής φιλελεύθερος και θεωρεί επικίνδυνα όσα κάνει ο Στάνχοπ γιατί φοβάται ότι θα εκθέσουν τους Έλληνες στις αυλές και τα υπουργικά συμβούλια της Ευρώπης. Ο Μαυροκορδάτος δεν θέλει η Ελληνική Επανάσταση να εμφανίζεται ως φιλελεύθερη, ως συνδεδεμένη με τα μασονικά, τα καρμποναρικά, τα φιλελεύθερα δίκτυα αλλά ως μια πολιτισμική σύγκρουση, Χριστιανών με Μουσουλμάνους, Ευρωπαίων με Ασιάτες, Δύσης με Ανατολή.

Έτσι αγανακτεί με την πίεση που του ασκεί ο Στάνχοπ για να μετατραπεί η Ελλάδα σε ένα φιλελεύθερο πείραμα-υπόδειγμα για άλλες Επαναστάσεις. Ο Μαυροκορδάτος όταν αποφασίζει να διαμαρτυρηθεί, απερίφραστα πλέον, στο κοιτάτο, υιοθετεί μια φρασεολογία σχεδόν ανταποικιακή:

Υπάρχει πιο βάνανσος δεσποτισμός από αυτόν που επιβάλλει στη χώρα σου ένας ξένος, ο οποίος, χωρίς να έχει κανένα απολύτως δικαίωμα, θέλει να μας διατάζει ενώ αδιαφορεί για τους δικούς μας νόμους; Για όνομα του Θεού! Νομίζει ο καθένας που θα πατήσει το πόδι του στην Ελλάδα πως μπορεί να μας ποδηγετεί ή μήπως πιστεύει ότι μπορεί να μας τραβάει από τη μύτη ο κάθε μηχανορράφος; Μήπως ξεφορτωθήκαμε τον Οθωμανικό ζυγό για να υποστούμε τώρα κάποιον άλλον;

Ο Μπάιρον είναι ώριμος πια να αποδεχτεί αυτήν την πραγματιστική οπτική του Μαυροκορδάτου, συμμαχεί μαζί του και θέτουν και οι δύο στόχο να περιορίσουν τον Στάνχοπ.

Αλλά ο Στάνχοπ έχει καταφέρει να θέσει σε κίνηση έναν μηχανισμό που ο Μαυροκορδάτος και ο Μπάιρον δεν μπορούν να ελέγξουν πλήρως. Την 1^η Ιανουαρίου του 1824 κυκλοφορούν στο Μεσολόγγι τα *Ελληνικά Χρονικά*, η σημαντικότερη εφημερίδα του Αγώνα αλλά ταυτόχρονα και μια στρατευμένη φιλελεύθερη εφημερίδα. Ο Στάνχοπ έχει επιλέξει ο ίδιος τον διευθυντή της, τον Ελβετό φιλελεύθερο δημοκράτη φιλέλληνα Ιάκωβο Μάγερ. Ο Μάγερ είναι τόσο φανατικός και τόσο ιδεοληπτικός όσο και ο Στάνχοπ. Ο Μάγερ μισεί τον Μπάιρον αλλά και ο Μπάιρον απεχθάνεται τον Μάγερ.

Στάνχοπ και Μάγερ μετατρέπουν την εφημερίδα σε όχημα διάδοσης φιλελεύθερων ιδεών αλλά ταυτόχρονα κάνουν και κάτι πιο επικίνδυνο και ιδιαίτερα επιβλαβές για την ελληνική υπόθεση: επιτίθενται ανοικτά στους Ευρωπαίους μονάρχες και στηρίζουν ή ενθαρρύνουν με άρθρα γνώμης εξεγέρσεις και επαναστάσεις σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Ο Μαυροκορδάτος και ο Μπάιρον θα κάνουν ό,τι μπορούν για να τους συγκρατήσουν και να τους συμμαζέψουν αλλά ο Στάνχοπ και ο Μάγερ βρίσκονται σε επαναστατικό αναβρασμό.

Στα τέλη Ιανουαρίου ο Μπάιρον δεν διστάζει να ζητήσει από τον Μαυροκορδάτο να λογοκρίνει τον Τύπο. Στη θέση σου θα το έκανα! του λέει. Αλλά ο Μαυροκορδάτος του απαντά: «Δεν μπορώ. Η ελευθερία του Τύπου προστατεύεται από το Σύνταγμά μας».

Όταν ο Στάνχοπ αποφασίζει να εγκαταλείψει το Μεσολόγγι, στις 21 Φεβρουαρίου, με σκοπό να εγκαταστήσει εκεί μια δεύτερη εφημερίδα, πάλι με έναν φιλελεύθερο διευθυντή, τον Γεώργιο Ψύλλα, που πριν από την Επανάσταση συμμετείχε σε μυστική γερμανική φιλελεύθερη φοιτητική οργάνωση που ευθύνεται ακόμα και για μια δολοφονία, ο Μπάιρον θα κάνει ό,τι μπορεί για να τον υπονομεύσει. Στις 6 Μαρτίου θα γράψει στο Κομιτάτο τα εξής:

Η εφημερίδα που κυκλοφορεί στο Μεσολόγγι έχει κάνει πολύ κακό. Προσπάθησα να πείσω και τον Μαυροκορδάτο και τον Στάνχοπ ότι, υπό τις παρούσες συνθήκες, θα πρέπει να είμαστε πάρα πολύ προσεκτικοί με τον τύπο για να μην προκαλεί ζημιά.

Δύο ημέρες αργότερα, στις 8 Μαρτίου 1824, τα *Ελληνικά Χρονικά* δεν θα κυκλοφορήσουν κανονικά στο Μεσολόγγι. Ο ίδιος ο Μπάιρον θα λογοκρίνει το φύλλο που έχει ήδη εκτυπωθεί, το νούμερο 20. Θα το λογοκρίνει και θα καταστρέψει όλα τα αντίτυπα γιατί ο Μάγερ δημοσιεύει ένα άρθρο με το οποίο ουσιαστικά παρωθεί τους Ούγγρους να ξεσηκωθούν κατά των Αυστριακών.

Γνωρίζουμε το κείμενο γιατί έχει σωθεί ένα, τουλάχιστον, αντίτυπο. Αλλά ο Μπάιρον καταφέρνει να εξαφανίσει τα υπόλοιπα, που ποτέ δεν φτάνουν στην Ευρώπη και έτσι δεν μπορούν να χρησιμοποιηθούν κατά της Ελλάδας.

Για παράδειγμα, στο Αρχείο του Βατικανού βρήκα ολόκληρη σειρά των *Ελληνικών Χρονικών*. Ο εκπρόσωπος του Πάπα στην Κέρκυρα έστειλε κάθε τεύχος στη Ρώμη. Το τεύχος 20 δεν έφτασε ποτέ στο Βατικανό. Έφτασε το αμέσως επόμενο, το διπλό τεύχος 20-21, που κυκλοφόρησε στις 12 Μαρτίου, χωρίς το επίμαχο άρθρο. Αλλά ο Μάγερ δημοσιεύει ένα θεωρητικό άρθρο με θέμα την αξία της ελευθερίας το οποίο καταλήγει έτσι:

Θα πρέπει να μιλάμε όσο μπορούμε, εάν δεν θέλουμε να μας κλείσουν πάλι το στόμα και να μας δέσουν χειροπόδαρα.

Εκείνο το βράδυ, στα τέλη Ιανουαρίου στο Μεσολόγγι, το βράδυ της σύγκρουσης, ο Μπάιρον είχε προειδοποιήσει τον Στάνχοπ.

- Αν θέλω, θα συντρίψω τον Τύπο με το μικρό μου δαχτυλάκι!

Στις διαμαρτυρίες του Στάνχοπ ο Μπάιρον απάντησε οργισμένος:

- Οι αρχές δικαιοσύνης δεν έχουν καμία σχέση με την πολιτική. Οι φιλελεύθερες αρχές σου είναι επικίνδυνες. Έκαναν κακό στην Ισπανία και είναι βέβαιο πως θα κάνουν κακό και στην Ελλάδα!

Ο Στάνχοπ τον κατηγορήσε ότι με αυτά που λέει δηλητηριάζει και τον Μαυροκορδάτο αλλά γνώριζε πολύ καλά ότι ο Μπάιρον και ο Μαυροκορδάτος συμφωνούσαν στις προτεραιότητες. Προηγείτο η εθνική ολοκλήρωση, όχι η θεσμική. Προηγείτο η επιτυχία της Επανάστασης, η εθνική ανεξαρτησία, η αναγνώριση από τις ευρωπαϊκές δυνάμεις. Όχι η μετατροπή της Ελλάδας στη μοναδική αβασίλευτη δημοκρατία στην Ευρώπη με φιλελεύθερο Σύνταγμα (θυμίζω ότι η Ελβετία ήταν ειδική περίπτωση και το Σύνταγμά της ήταν ιδιαίτερα συντηρητικό).

Αλλά ο Στάνχοπ είχε εντελώς διαφορετική ατζέντα, και το είχε δηλώσει καθαρά στον Ιωάννη Καποδίστρια όταν τον συνάντησε στη Λοζάνη, καθώς πήγαινε στην Ελλάδα.

- Θέλουμε να αμερικανοποιήσουμε την Ελλάδα.

Το τέλος της σύγκρουσης ήταν ταυτόχρονα τραγικό και κωμικό. Ο Μπάιρον πέθανε και τη σορό του τη μετέφερε στη Βρετανία, στο πλοίο Φλόριντα, ο ίδιος ο Στάνχοπ, ο οποίος είχε ανακληθεί. Πριν εγκαταλείψει την Ελλάδα είχε πειστεί ότι ο μοναδικός Έλληνας ηγέτης που είχε γνήσια φιλελεύθερα ένστικτα ήταν ο Οδυσσέας Ανδρούτσος. Ο αφελής βρετανός δεν είχε αντιληφθεί πως ο Ανδρούτσος ήταν ικανός να παραστήσει ακόμα και τον φιλελεύθερο, φτάνει να

έχει πρόσβαση στα χρήματα του δανείου, ένας από τους επιτρόπους του οποίου ήταν ο Στάνχοπ.

Στις αρχές Ιουνίου, καθώς το πλοίο ταξίδευε προς τη Βρετανία, ο Στάνχοπ έκανε τον απολογισμό του. Ποιος τελικά κέρδισε σ' αυτή τη σύντομη διαμάχη;

Αναμφίβολα ο Στάνχοπ. Ο μηχανισμός που έθεσε στο Μεσολόγγι την 1^η Ιανουαρίου 1824 εξασφάλισε την απόλυτη ηγεμονία των φιλελεύθερων ιδεών και τελικά η Ελλάδα αμερικανοποιήθηκε. Το Σύνταγμα της Τροιζήνας είχε ως πρότυπο το Αμερικανικό, υιοθέτησε πλήρως την ιδεολογία της μαντισονιανής δημοκρατίας. Μπορεί να μην εφαρμόστηκε, μπορεί να ακολούθησαν 16 χρόνια αυταρχισμού, αλλά όταν τα νέα της εξέγερσης της 3^{ης} Σεπτεμβρίου 1843 έφτασαν στο Λονδίνο, ο Στάνχοπ μαζί με τα άλλα μέλη του Κομιτάτου γιόρτασαν το γεγονός πανηγυρίζοντας σε μια εκδήλωση που οργάνωσαν. Πανηγύριζαν γιατί η Ελλάδα θα αποκτούσε ξανά Σύνταγμα και ο Τύπος θα ήταν επιτέλους ελεύθερος.

Σε μια από τις ομιλίες που δόθηκαν εκείνο το βράδυ, ο ηγέτης του Κομιτάτου, ο Τζον Μπάουριγκ, αναφώνησε καθώς οι άλλοι τον χειροκροτούσαν ενθουσιασμένοι:

Την 3^η Σεπτεμβρίου ολοκληρώθηκε η Ελληνική Επανάσταση. Κρίμα που δεν ζει ο λόρδος Μπάιρον για να πανηγυρίσει μαζί μας.

Όταν ακούστηκε το όνομα του Μπάιρον, οι Βρετανοί φιλελεύθεροι σηκώθηκαν όρθιοι και ζητωκραύγασαν, όπως είχαν κάνει, πριν από 23 χρόνια, οι Ιταλοί φιλελεύθεροι, στο δάσος έξω από τη Ραβέννα.

ΑΝΝΑΣ ΚΑΡΑΚΑΤΣΟΥΛΗ

Καθηγήτριας και Διευθύντριας του Εργαστηρίου Ιστορίας του Βιβλίου του Τμήματος Θεατρικών Σπουδών του ΕΚΠΑ

ΟΜΙΛΙΑ ΜΕ ΘΕΜΑ: «“ΔΕΥΤΕΡΙΑ ΓΙΑ ΛΙΓΟ ΠΑΨΕ...”¹ Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΜΠΑΪΡΟΝ ΚΑΙ ΤΟ ΦΙΛΕΛΛΗΝΙΚΟ ΚΙΝΗΜΑ»

Εκατό χρόνια πριν, τον Απρίλιο 1924, εορτάσθηκε με ιδιαίτερη επισημότητα από το ελληνικό κράτος και από το Πανεπιστήμιο Αθηνών η εκατονταετηρίδα του θανάτου του Λόρδου Μπάιρον δίνοντας την ευκαιρία για την πανηγυρική αποκατάσταση των ελληνο-βρετανικών διπλωματικών σχέσεων, οι οποίες είχαν κλονιστεί μετά την ήττα του Βενιζέλου στις εκλογές του Νοεμβρίου 1920. Στο πρόγραμμα περιλαμβανόταν η έκδοση ειδικής σειράς αναμνηστικών γραμματοσήμων, αποκάλυψη μαρμάρινης πλάκας στη θέση της οικίας της Τερέζας Μακρή, δεξίωση στο Δημαρχείο, γεύμα από τον Πρωθυπουργό και ανέγερση μαρμάρινης στήλης κοντά στο μνημείο του Λυσικράτους, στην τοποθεσία της Μονής των Καπουτσίνων, όπου είχε μείνει ο Μπάιρον κατά την παραμονή του στην Αθήνα το 1810/11. Σε επίσημη τελετή έγινε ακόμη ονοματοδοσία του πρώτου αστικού προσφυγικού καταυλισμού στις υπώρειες του Υμηττού, της περιοχής που είναι έκτοτε γνωστή ως Βύρωνας.

Από πλευράς Πανεπιστημίου συστάθηκε Επιτροπή για τον εορτασμό, η οποία πρότεινε να ανεγερθεί αναμνηστική στήλη στο Μεσολόγγι, στον χώρο όπου βρισκόταν η οικία του ποιητή, και να απονεμηθούν από τη Φιλοσοφική και τη Νομική Σχολή τίτλοι επίτιμων διδασκόντων «προς επιφανείς 10 ή 12 εν Αγγλία άνδρας [...] διακρινομένους διά την σχέσιν και τον σύνδεσμον αυτών προς το έργον, την δράσιν και την ιδέαν εν γένει του Βύρωνος». Αντίθετα προς τη συνήθη διαδικασία, ο κατάλογος των Βρετανών αναγορευομένων (16 άτομα τελικά) συντάχθηκε από τη Σύγκλητο και υποβλήθηκε στις Σχολές προς έγκριση. Σε αυτόν περιλήφθηκαν τα ιδρύματα όπου μορφώθηκε ο Μπάιρον στα πρόσωπα του διευθυντή του Κολεγίου του Harrow, Lionel Ford, του πρύτανη και του αντιπρύτανη του Πανεπιστημίου του Cambridge Λόρδου Balfour και Edmund Courtenay Pearce, οι βυρωνιστές Harold Nicolson και Harold Spender, ο

¹ Από τον πρώτο στίχο της γνωστής ωδής του Δ. Σολωμού «Εις τον θάνατον του Λόρδου Μπάιρον» (1825).

γραμματέας της Αγγλικής Πρεσβείας στην Αθήνα Shirley Clifford Atchley, συντάκτης ενός «απανθίσματος» με τίτλο *Βίος και δράσεις του Βύρωνος εν Ελλάδι*², και οι επιμελητές και εκδότες των έργων του Μπάιρον Λόρδος Ernle και John Murray. Ακόμη, αναγορεύθηκαν ως εκπρόσωποι της αγγλικής ποίησης ο Rudyard Kipling, μεταφραστής στα αγγλικά του «Ύμνου εις την Ελευθερίαν» του Διονύσιου Σολωμού³, και ο ποιητής και θεατρικός συγγραφέας John Drinkwater, ο οποίος συνέθεσε και απήγγειλε την προσήκουσα *Ωδή εις Βύρωνα*, αναφωνώντας «A hundred years are gone, and yet are near».⁴ Αντίστοιχα, ο Κωστής Παλαμάς, Γενικός Γραμματέας του Πανεπιστημίου, συνέθεσε και απήγγειλε την ελληνική *Ωδή*, που ξεκινά με τον στίχο «Εκατό χρόνια πέρασαν. Δεν πέρασες.»

Κυρίως όμως, με την αφορμή τη βυρωνική επέτειο, δόθηκε η δυνατότητα στο ελληνικό κράτος να τιμήσει διακεκριμένους Βρετανούς, οι οποίοι είχαν κατά το πρόσφατο παρελθόν στηρίξει τις ελληνικές θέσεις. Εκτός από τον Balfour, για τον οποίο εντοπίστηκε κάποια ισχνή σχέση με τον Μπάιρον, το 1924 αναγορεύθηκαν επίτιμοι διδάκτορες ο λόρδος Cecil (για τη συνδρομή του στην έγκριση του προσφυγικού δανείου), ο Sir Rennel Rodd, εκπρόσωπος της βρετανικής κυβέρνησης, ο Ιρλανδός δημοσιογράφος και βουλευτής Thomas Power O'Connor, ο αιδεσιμώτατος John Douglas, ο επίσκοπος Οξφόρδης Charles Gore⁵ και ο λόρδος Burnham, ιδιοκτήτης και διευθυντής της *Daily Telegraph*. Η επίσημη τελετή των αναγορεύσεων έλαβε χώρα στη Μεγάλη Αίθουσα του Πανεπιστημίου, εδώ όπου βρισκόμαστε σήμερα, τη 17η Απριλίου, παρουσία του Παύλου Κουντουριώτη, προσωρινού Προέδρου της νέας αβασίλευτης Δημοκρατίας, του Πρωθυπουργού Αλέξανδρου Παπαναστασίου και των μελών της κυβέρνησης. Το απόγευμα της επομένης, οι ξένοι και οι λοιποί προσκεκλημένοι μεταφέρθηκαν με ειδική αμαξοστοιχία στην Κόρινθο και από εκεί με ατμόπλοιο έφθασαν στο Μεσολόγγι,

² Η ελληνική μετάφραση είχε κυκλοφορήσει εικονογραφημένη από τους Ελευθερουδάκη και Μπαρτ το 1919 και είναι διαθέσιμη από την ψηφιακή βιβλιοθήκη ANEMH του Πανεπιστημίου Κρήτης: <https://anemi.lib.uoc.gr/metadata/8/d/c/metadata-358-0000004.tkl>.

³ Η μετάφραση των επτά πρώτων τετράστιχων του Ύμνου από τον Rudyard Kipling δημοσιεύθηκε στην εφημερίδα *Daily Telegraph* στο φύλλο της 10^{ης} Οκτωβρίου 1918: https://www.mfa.gr/missionsabroad/images/stories/missions/estonia/hymn_to_liberty/hymn_to_liberty.pdf.

Έχει περιληφθεί στον τόμο Διονύσιος Σολωμός, *Ύμνος εις την Ελευθερίαν*. Δίγλωσση έκδοση. Μεταφράσεις στην αγγλική από τους Charles Sheridan και Rudyard Kipling. Προλογίζει η Fatima Eloeva, Αθήνα: 24 γράμματα, 2017.

⁴ John Drinkwater, «Ode to Byron», στο *Ο εορτασμός της εκατονταετηρίδος του θανάτου του Βύρωνος, 1824-1924 υπό του Αθήνησι Πανεπιστημίου*, Εν Αθήναις, 1924, 34, <https://anemi.lib.uoc.gr/metadata/d/2/b/metadata-358-0000008.tkl>.

⁵ Αμφότεροι οι κληρικοί ήταν βασικοί συνομιλητές στην κίνηση για την προσέγγιση της Ορθόδοξης με την Αγγλικανική Εκκλησία. Βλ. V. I. Istavridis, *Orthodoxy and Anglicanism*, Λονδίνο: SPCK Publishing, 1966, 38-45.

όπου είχε καταπλεύσει το Αβέρωφ με δύο ελληνικά αντιτορπιλικά και έξι βρετανικά πλοία. Ο πρωθυπουργός εκφώνησε τον πανηγυρικό της 19ης Απριλίου στη δημοτική γλώσσα ενώ την αποκάλυψη της στήλης του Πανεπιστημίου από τον πρότανη, τον νομικό Δημήτριο Παππούλια, ακριβώς την ώρα του θανάτου του Μπάιρον, συνόδευσαν 36 κανονιοβολισμοί.⁶

Ο εορτασμός των 200 χρόνων είναι ομολογουμένως σεμνότερος ενώ λείπει η έντονη πολιτική διάσταση του περασμένου αιώνα. Ο ίδιος ο θάνατος του Μπάιρον ωστόσο, πέρα από το ποιητικό/δραματικό στοιχείο που ανέπτυξαν οι προηγούμενοι ομιλητές, είχε πολιτική σημασία και καίριο αντίκτυπο στην εξέλιξη του πολέμου στην Ελλάδα. Στην ελληνική, όπως και στην ιταλική, βιβλιογραφία, η πολιτική δράση και στράτευση του ποιητή υπερτερούν της ανάλυσης του ποιητικού του έργου. Στην Ιταλία ταυτίζεται με το *Risorgimento* και τη διαμόρφωση της ιταλικής εθνικής συνείδησης, στην Ελλάδα η παρουσία του συμπυκνώνεται και νοηματοδοτείται με τον θάνατό του στο Μεσολόγγι.⁷ Η απώλεια του Μπάιρον προξένησε παγκόσμια συγκίνηση, τον θρήνησαν «σε μια εκατοστή έθνη στην Ευρώπη και την Αμερική, ακόμη και στην Ασία, την Αφρική, την Αυστραλασία και την Πολυνησία», και όπως έγραψε ο Alexander Everett στη νεκρολογία που του αφιέρωσε: «Δεν έχουμε καμία αμφιβολία πως δάκρυα κύλησαν στο άκουσμα αυτού του θλιβερού γεγονότος στην Καλκούτα, το Botany Bay και τις Νήσους Σάντουιτς, το ίδιο όπως και στο Βερολίνο, το Παρίσι, την Ρώμη, την Φιλαδέλφεια και το Λονδίνο».⁸

Όμως, το 1824 η ορμή και ο ενθουσιασμός του διεθνούς φιλέλληνικού κινήματος παρουσιάζουν σαφή κάμψη. Οι ξένοι μαχητές που άρχισαν να φθάνουν αυθόρμητα και αυτοσχέδια ήδη από το καλοκαίρι του 1821, μόλις τα νέα της ελληνικής εξέγερσης διαδόθηκαν στη Δύση, ήταν, οι περισσότεροι, άνδρες νεαρής ηλικίας, στρατιωτικοί σε υποχρεωτική αποστρατεία μετά το τέλος των Ναπολεόντειων Πολέμων, ρομαντικοί φοιτητές σε αναζήτηση περιπέτειας, εραστές του κλασικού πνεύματος, περιθωριακοί πλόητες ή απογοητευμένοι θιασώτες της Γαλλικής Επανάστασης. Επιβιβάστηκαν στα πλοία στη Μασσαλία, την Τεργέστη και την Αγκόνα για να βρουν στις ακτές της Πελοποννήσου μια

⁶ Οι τελετές και οι λεπτομέρειες του πολυήμερου εορτασμού ιστορούνται στη διγλωσση ειδική έκδοση του Πανεπιστημίου Αθηνών, που αναφέρεται παραπάνω. Βλ. επίσης Άννα Καρακατσούλη, «Διεθνείς σχέσεις και ακαδημαϊκή κοινότητα: Οι επίτιμοι διδάκτορες του Πανεπιστημίου Αθηνών, 1912-1941», *Τα Ιστορικά* 36 (Ιούνιος 2002), 129-164.

⁷ Arnold A. Schmidt, *Byron and the Rhetoric of Italian Nationalism*, Palgrave Macmillan, 2010, 61-92.

⁸ Charles Robinson, "The Influence of Byron's Death on America", *The Byron Journal* 5 (Ιανουάριος 1977), 50-66, <https://doi.org/10.3828/BJ.1977.6>.

άναρχη κατάσταση, πολύ διαφορετική από εκείνη που ανέμεναν και με πλήρη απουσία μέριμνας από την πλευρά των εμπόλεμων Ελλήνων για την υποδοχή και ένταξη των ξένων στα ένοπλα σώματα. Σε αυτούς τους πρώτους εθελοντές ανήκουν οι πολεμιστές του Σώματος των Φιλελλήνων που αποδεκατίστηκε στη μάχη του Πέτα τον Ιούλιο 1822.⁹

Η απογοήτευση και οι κακουχίες, ο ατιμωτικός θάνατος πολλών συντρόφων από την πείνα και τις επιδημίες και τα προβλήματα συνεννόησης και συντονισμού με τους Έλληνες ατάκτους έκαναν αρκετούς να πάρουν τον δρόμο της επιστροφής. Οι απογοητευμένοι εθελοντές της πρώτης ώρας συχνά προσπάθησαν, με άρθρα στις εφημερίδες και απομνημονεύματα με τις δεινές εμπειρίες τους από τον ελληνικό Αγώνα, να αποτρέψουν άλλους, εξ ίσου παράτολμους και παραπλανημένους, να ταξιδέψουν στην Ελλάδα. Ο Κωνσταντίνος Πολυχρονιάδης προειδοποιεί σχετικά τον Απρίλιο 1822 από την Πίζα:

Έως τώρα θα έφθασεν εις Νύδραν και ο πολλά υποσχόμενος ναυτικός Jourdan και ελπίζω να ωφεληθούν από την προθυμίαν, την εμπειρίαν και το πολυμήχανόν του. Μαζί μ' αυτόν κατέβησαν και άλλοι αξιωματικοί. [...] Έγραψα περί αυτών διά του Κοντουμά, και νομίζω ότι ωμίλησα και προς σε. Αλλ' επαναλαμβάνω την παράκλησίν μου να τους υποδεχθήτε φιλοφρόνως και αυτούς, καθώς και πάντα άλλον αλλογενή αξιωματικόν, διότι επέστρεψαν εσχάτως εις Μαρσελίαν πέντε από αυτούς και εδημοσίευσαν καθ' ημών τα αίσχιστα. Θέλω να σας εγκλείσει αντίγραφον των ύβρεών των, διά να μάθετε την διαγωγήν των και να κάμετε, εάν ημπορήτε, να κηρυχθούν ως άτιμοι και ψεύσται από τους αυτού ευρισκόμενους αλλογενείς.¹⁰

Οι ελληνικές Αρχές αντιλαμβάνονται τον κίνδυνο και γρήγορα προσπαθούν να ελέγξουν και να περιορίσουν την άφιξη των εθελοντών:

Χρήματα και πολεμοφόδια είναι τα πρώτιστα αναγκαία. Σώματα δε στρατιωτικά και πληθύς αξιωματικών στρατιωτικών, όχι μόνον δεν ωφελούν, αλλ' επειδή διά την στέρησιν των αναγκαίων μέσων δεν λαμβάνουν τας αναλόγους περιποιήσεις, δυσσαρεστούμενοι βλάπτουν εις την επιστροφήν των.¹¹

⁹ Για μια διεξοδική πραγμάτευση του ρόλου των Φιλελλήνων στην Ελληνική Επανάσταση, βλ. William St Clair, *That Greece Might Still Be Free: The Philhellenes in the War of Independence*, Καίμπριτζ: Open Book Publication, 2008 και Άννα Καρακατσούλη, «Μαχητές της Ελευθερίας» και 1821: *Η Ελληνική Επανάσταση στη διεθνική της διάσταση*, Αθήνα: Πεδίο, 2016.

¹⁰ Κωνσταντίνος Πολυχρονιάδης προς Γεώργιο Πραϊδη, Πίζα, 18 Απριλίου 1822, 128 (ΣΔΚ, Φ. 21, σήρ. 1227), ΜΕΙ, *Ιστορικόν Αρχείον Αλέξανδρου Μαυροκορδάτου*, τ. Ε1, 186-187. Αφορά τους Γάλλους Persat, Delaurey, Micolon, Paulet και Vidal.

¹¹ Το κείμενο, με ημερομηνία 22 Ιουνίου 1823, υπογράφεται από τον Αλέξανδρο Μαυροκορδάτο ως Γενικό Γραμματέα του Εκτελεστικού και προέρχεται από τις οδηγίες που

Φιλέλληνες όμως συνέχισαν να καταφθάνουν, και το δεύτερο κύμα αφίξεων παρακινήθηκε ακριβώς από το άγγελμα του θανάτου του λόρδου Βύρωνα στο Μεσολόγγι τον Απρίλιο 1824. Η αντίδραση στην είδηση ήταν τόσο έντονη, που στο Λονδίνο χρειάστηκε να φτιαχτεί περίφραξη γύρω από το φέρετρο για να το προστατεύσουν από το πλήθος των πενθούντων προσκυνητών.¹² Ίνδαλμα των απανταχού ρομαντικών ψυχών, ο Μπάιρον με τον θάνατό του αναθέρμανε το ενδιαφέρον της ευρωπαϊκής κοινής γνώμης για την ελληνική υπόθεση, εισήλθε στο πάνθεο των ηρώων και απάλειψε τις αρνητικές εντυπώσεις που είχαν αναστείλει τον αρχικό ενθουσιασμό για την Ελλάδα.

Στις ΗΠΑ τα νέα μαθεύτηκαν μέσω των βρετανικών εφημερίδων που κυκλοφόρησαν στην Αμερική με καθυστέρηση δύο μηνών, τον Ιούνιο 1824. Η συγκίνηση ήταν τόσο μεγάλη, που η είδηση επισκίασε ακόμη και την επίσκεψη του Στρατηγού Lafayette. Στις στήλες των αμερικανικών εφημερίδων ο σχολιασμός του θανάτου του Μπάιρον ήταν αξεδιάλυτος από τη δράση του φιλελληνικού κινήματος. Αυτοσχέδιοι ποιητές έστελναν πλήθος φιλελληνικών ποιημάτων προς δημοσίευση. Το καλοκαίρι και το φθινόπωρο του 1824 ιδρύθηκαν νέες φιλελληνικές επιτροπές σε όλες τις μεγάλες πόλεις συγκεντρώνοντας υψηλές χρηματικές εισφορές για τον ελληνικό Αγώνα και παρακινώντας Αμερικανούς εθελοντές να φύγουν για την Ελλάδα. Μεταξύ αυτών, ο γνωστός φιλέλληνας γιατρός Samuel Gridley Howe. Η μαρτυρία της κόρης του αναφέρει:

*Αναρωτιέμαι μερικές φορές μήπως, αν δεν ήταν ο Byron, ο πατέρας μου δεν είχε ποτέ του αντικρύσει αυτούς τους λόφους και τα νησιά της Ελλάδας που έμελλε να γνωρίσει τόσο καλά.*¹³

Ιδιαίτερη σημασία για την προβληματική μας εδώ έχει το γεγονός ότι ο θάνατος του Μπάιρον συνέπεσε χρονικά με την καταστολή των φιλελεύθερων επαναστάσεων στην Ισπανία και την Πορτογαλία. Μετά την επέμβαση των γαλλικών στρατευμάτων στην Ιβηρική χερσόνησο και την παλινόρθωση των

δόθηκαν στους Ορλάνδο και Λουριώτη εν όψει του ταξιδιού τους στο Λονδίνο για τη σύναψη των Δανείων της Ανεξαρτησίας. Βλ. Ιωάννης Ορλάνδος, Ανδρέας Λουριώτης, *Απολογία εις την κατ' αυτών απόφασιν του Ελεγκτικού Συνεδρίου περί των εν Λονδίνο διαπραγματευθέντων δύο ελληνικών δανείων κατά το 1824 και 1825*, Αθήνα: Τυπογραφία Κωνσταντίνου Αντωνιάδη, 1839, 15-16.

¹² Andrzej Diniejko, "Byron's Literary Afterlife in the Victorian Era", The Victorian Web, <https://victorianweb.org/victorian/previctorian/byron/afterlife.html> (τελευταία πρόσβαση 20 Αυγούστου 2024).

¹³ Laura E. Richards (επιμ.), *Letters and Journals of Samuel Gridley Howe*, Βοστώνη: Dana Estes & Company, 1906, I, 21. Αναφέρεται στο Robinson, «The Influence of Byron's Death», *ό.π.*, 61.

νόμιμων δυναστειών στον θρόνο, η ελληνική περίπτωση ήταν το μόνο καταφύγιο στην Ευρώπη για τους κυνηγημένους επαναστάτες. Οι εξεγέρσεις της δεκαετίας του 1820 για τους αλλοδαπούς εμπλεκόμενους υπηρετούσαν συνολικά τη γενική ιδέα της ελευθερίας χωρίς να δίνεται ιδιαίτερη βαρύτητα στις ειδικές εθνικές διεκδικήσεις των εξεγερμένων.¹⁴ Οι φιλελεύθεροι αγώνες των λαών ήταν ισοδύναμοι μεταξύ τους και αυτή την εξιδανικευμένη ταύτιση εκφράζουν οι στίχοι του Μπάιρον στο «The Age of Bronze» για όσα συνέβαιναν στις δυο πλευρές του Ατλαντικού: «Στις κορυφές των Άνδεων και του Άθω, η ίδια σημαία ξεδιπλώνεται και κυματίζει πάνω κι απ' τους δύο κόσμους».¹⁵ Η καίρια διαφορά από το πρώτο κύμα είναι ότι οι εθελοντές της δεύτερης φάσης ήταν εμπειροπόλεμοι αξιωματικοί, με πολύχρονη καριέρα στους ναπολεόντειους πολέμους. Μεταξύ των διασημότερων, ο Γάλλος Charles Nicolas Fabvier, οι Βρετανοί Thomas Cochrane και Sir Richard Church ή οι Ιταλοί αριστοκράτες Palma, Pecchio και Santorre di Santa Rosa.

Μπορούμε λοιπόν να πούμε ότι ο θάνατος του Μπάιρον συνέβαλε καταλυτικά στην επιβίωση του Φιλελληνισμού σε μια πολύ κρίσιμη συγκυρία για τις τύχες της Επανάστασης, όταν οι αιγυπτιακές ενισχύσεις αποβιβάζονταν στην Πελοπόννησο και οι Έλληνες βρίσκονταν εν μέσω εμφύλιας σύρραξης. Το πολύ γνωστό ποίημα του Διονύσιου Σολωμού, το «Εις τον θάνατον του Λορδ Μπάιρον», από όπου δανειστήκαμε τον τίτλο της σημερινής παρουσίασης, άρχισε πιθανότατα να γράφεται αμέσως μετά τον θάνατο του Βύρωνα και η πρώτη του μορφή με τις 172 στροφές ολοκληρώθηκε το 1825. Εμείς όμως θα κλείσουμε με τους καταληκτικούς στίχους από το ποίημα της Εκατονταετηρίδας του Κωστή Παλαμά:

*Δεν ήρθες με του τραγουδιού σου τον ωραίο θυμό·
ήρθες την ίδια σου ζωή στης ιερής θυσίας να φέρεις το βωμό, κι αν
έζησες Διόνυσος, ξεψύχησες Μεσσίας. Εκατό χρόνια πέρασαν. Δεν
πέρασες. Και ζεις με των αιτών το πέταγμα και με των άγριων κρίνων
την ευωδιά, στο λυρισμό, στη σκέψη, στη ψυχή τα πάθη, και στη δόξα των
Ελλήνων.*¹⁶

¹⁴ Για τη σχέση κοσμοπολιτισμού και εθνικισμού, βλ. Maurizio Viroli, *Εθνικιστές και πατριώτες*, Αθήνα: ΜΙΕΤ, 2020.

¹⁵ “On Andes’ and on Athos’ peaks unfurled, / The self-same standard streams o’er either world”. Αναφέρεται στο Roderick Beaton, *Byrons’ War. Romantic Rebellion, Greek Revolution*, Cambridge University Press, 2013, 120. Το ποίημα εκδόθηκε τον Απρίλιο 1823.

¹⁶ Κωστής Παλαμάς, «Ωδή προς τον Βύρωνα», *Ο εορτασμός της εκατονταετηρίδος...*, ό.π., 40.

ΑΝΑΓΟΡΕΥΣΗ ΣΕ ΕΠΙΤΙΜΟ ΔΙΔΑΚΤΟΡΑ
ΤΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΙΑΤΡΙΚΗΣ
ΤΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΥΓΕΙΑΣ
ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ
ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ **JOHN D. PUSKAS**, ΚΑΘΗΓΗΤΗ
ΤΗΣ ΚΑΡΔΙΑΓΓΕΙΑΚΗΣ ΧΕΙΡΟΥΡΓΙΚΗΣ
ΤΟΥ ICAHN SCHOOL OF MEDICINE
MOUNT SINAI, ΝΕΑ ΥΟΡΚΗ

Την 31^η Μαΐου 2024, ημέρα Παρασκευή και ώρα 19.00, στη Μεγάλη Αίθουσα του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, αναγορεύθηκε επίτιμος διδάκτωρ του Τμήματος Ιατρικής της Σχολής Επιστημών Υγείας του Πανεπιστημίου Αθηνών ο κύριος **John D. Puskas**, Καθηγητής της Καρδιαγγειακής Χειρουργικής του Icahn School of Medicine, Mount Sinai, Νέα Υόρκη.

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

- * Προσφώνηση από τον Πρύτανη του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, Καθηγητή κύριο Γεράσιμο Σιάσο.
- * Παρουσίαση του έργου και της προσωπικότητας του τιμωμένου από τον Καθηγητή του Τμήματος Ιατρικής του Πανεπιστημίου Αθηνών κύριο Δημήτριο Αγγουρά.
- * Αναγόρευση του τιμωμένου:
Ανάγνωση των κειμένων του Ψηφίσματος του Τμήματος, της Αναγόρευσης και του Διδακτορικού Διπλώματος από τον Πρόεδρο του Τμήματος Ιατρικής, Καθηγητή κύριο Νικόλαο Αρκαδόπουλο.
Περιένδυση του τιμωμένου με την τήβεννο της Σχολής από τον Κοσμήτορα της Σχολής Επιστημών Υγείας, Καθηγητή κύριο Εμμανουήλ Πικουλή.

- * Ομιλία του τιμώμενου Καθηγητή της Καρδιαγγειακής Χειρουργικής του Icahn School of Medicine, Mount Sinai, Νέα Υόρκη, κυρίου John D. Puskas, με τίτλο: «The evolution of cardiac surgery in the 21st century».

ΙΟΥΝΙΟΣ 2024

ΑΝΑΓΟΡΕΥΣΗ ΣΕ ΕΠΙΤΙΜΟ ΔΙΔΑΚΤΟΡΑ
ΤΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΜΟΥΣΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ
ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ
ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ **PETER NELSON**
ΣΚΩΤΣΕΖΟΥ ΜΟΥΣΙΚΟΛΟΓΟΥ
ΚΑΙ ΣΥΝΘΕΤΗ, ΟΜΟΤΙΜΟΥ
ΚΑΘΗΓΗΤΗ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ
ΤΟΥ ΕΔΙΜΒΟΥΡΓΟΥ

Τη 12^η Ιουνίου 2024, ημέρα Τετάρτη και ώρα 19.00, στη Μεγάλη Αίθουσα του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, αναγορεύθηκε επίτιμος διδάκτωρ του Τμήματος Μουσικών Σπουδών της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών ο κύριος **Peter Nelson**, Σκωτσέζος μουσικολόγος και συνθέτης, Ομότιμος Καθηγητής του Πανεπιστημίου του Εδιμβούργου.

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

- * Προσφώνηση από την Αντιπρύτανη Ακαδημαϊκών, Διεθνών Σχέσεων και Εξωστρέφειας του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, Καθηγήτρια κυρία Σοφία Παπαϊωάννου.
- * Παρουσίαση του έργου και της προσωπικότητας του τιμωμένου από την Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Μουσικής Πληροφορικής του Τμήματος Μουσικών Σπουδών της Φιλοσοφικής Σχολής του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, κυρία Χριστίνα Αναγνωστοπούλου.
- * Αναγόρευση του τιμωμένου:
Ανάγνωση των κειμένων του Ψηφίσματος του Τμήματος, της Αναγόρευσης και του Διδακτορικού Διπλώματος από την Πρόεδρο του Τμήματος Μουσικών Σπουδών της Φιλοσοφικής Σχολής, Καθηγήτρια κυρία Αναστασία Γεωργάκη.

Περιένδυση του τιμωμένου με την τήβεννο της Σχολής από τον Κοσμήτορα της Φιλοσοφικής Σχολής, Καθηγητή κύριο Δημήτριο Δρόσο.

* Ομιλία του τιμωμένου.

Ακολούθησε Μουσικό Πρόγραμμα:

Peter Nelson: Dissolve (2009/2021) Για δύο βιολιά.

Μαρία Αργύρη, Λήδα Οικονομοπούλου.

Peter Nelson: Istria (2024) Για βιολί, φλάουτο, κλαρινέτο, φαγκότο, πιάνο

Βιολί: Μαρία Λουκά

Φλάουτο: Κωνσταντίνα Βεντούρη Ρούσσου

Κλαρινέτο: Παναγιώτα Πονηρού

Φαγκότο: Βασίλης Ιωακειμίδης

Πιάνο: Ελίζα Ζερβάκη

Υπεύθυνος Συνόλου: Δρ. Βασίλης Πριόβολος, Εντεταλμένος διδάσκων, ΤΜΣ, ΕΚΠΑ.

ΣΟΦΙΑΣ ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ

Καθηγήτριας και Αντιπρυτάνεως Ακαδημαϊκών, Διεθνών Σχέσεων και Εξωστρέφειας του ΕΚΠΑ

ΠΡΟΣΦΩΝΗΣΗ

Αξιότιμε κύριε Κοσμήτορα της Φιλοσοφικής Σχολής,
Αξιότιμη κυρία Πρόεδρε,
Αξιότιμη κυρία Αντιπρόεδρε του Τμήματος Μουσικών Σπουδών του ΕΚΠΑ,
Αγαπητές και αγαπητοί συνάδελφοι,
Αγαπητές φοιτήτριες και αγαπητοί φοιτητές,
Κυρίες και κύριοι,

Ως εκπρόσωπος των Πρυτανικών Αρχών και του Συμβουλίου Διοίκησης του ΕΚΠΑ, με ιδιαίτερη χαρά υποδέχομαι σήμερα τον διακεκριμένο συνθέτη και ακαδημαϊκό, τον Καθηγητή Peter Nelson, Ομότιμο Καθηγητή Μουσικής και Τεχνολογίας στο Πανεπιστήμιο του Εδιμβούργου, για να του απονεύμουμε την ύψιστη επιστημονική διάκριση του ιδρύματός μας, αυτήν του επίτιμου διδάκτορα.

Ο καθηγητής Nelson γεννήθηκε στη Γλασκώβη το 1951. Σπούδασε Αγγλική Φιλολογία και Μουσική στο Πανεπιστήμιο της Γλασκώβης και συνέχισε τις σπουδές του στο Πανεπιστήμιο του Εδιμβούργου, όπου και απέκτησε μεταπτυχιακό στη μουσική σύνθεση, και στο Τεχνολογικό Ινστιτούτο της Μασαχουσέτης (MIT), όπου παρακολούθησε μαθήματα επεξεργασίας ψηφιακού σήματος και σύνθεσης μουσικής από υπολογιστή. Από το 1987-1991 συνεργάστηκε στενά με τον συνθέτη Γιάννη Ξενάκη και το συγκρότημα ηλεκτρονικής μουσικής UPIC. Η συνεργασία του με τον Ξενάκη έμελλε να σφραγίσει την ακαδημαϊκή του σταδιοδρομία.

Ύστερα από σύντομη θητεία, στην αρχή της καριέρας του, στα πανεπιστήμια της Γλασκώβης και του Νότιγγαμ, εντάχθηκε στο διδακτικό και επιστημονικό προσωπικό του Πανεπιστημίου του Εδιμβούργου το 1986, ίδρυμα το οποίο υπηρέτησε για πάνω από 35 χρόνια. Πρωτοπόρος στον χώρο της ηλεκτρονικής μουσικής, ίδρυσε την ερευνητική ομάδα ηλεκτρονικής μουσικής στο Εδιμβούργο το 1992, σε συνεργασία με δύο συναδέλφους του από το Τμήμα Πληροφορικής, με στόχο τη διεξαγωγή έρευνας σε θέματα μουσικής ανάλυσης,

διαδραστικών συστημάτων και συστημάτων ελέγχου, και δημιουργικότητας των υπολογιστών γενικότερα. Το 2005 υπήρξε συνιδρυτής του Ινστιτούτου Μουσικής στην Ανθρώπινη και Κοινωνική Ανάπτυξη (IMHSD), το οποίο φιλοξενεί συστηματικά ερευνητές από πολλούς κλάδους, όπως από τη μουσική, την ψυχολογία, την κοινωνιολογία, την ιατρική, την πληροφορική, τη φυσική, την εκπαίδευση, τη γλωσσολογία και τη νευροεπιστήμη, με στόχο τη διεπιστημονική προσέγγιση του περίπλοκου ρόλου της μουσικής στην ανθρώπινη εμπειρία. Υπήρξε αποδέκτης ερευνητικών υποτροφιών από το Ερευνητικό Συμβούλιο Τεχνών και Ανθρωπιστικών Επιστημών του Ηνωμένου Βασιλείου (AHRC) και το Συμβούλιο Έρευνας Επιστημών της Φυσικής και της Μηχανικής (EPSRC).

Το έργο του ως συνθέτη, το οποίο απαριθμεί πάνω από 50 πρωτότυπες μουσικές συνθέσεις, έχει παρουσιαστεί στις περισσότερες χώρες της Ευρώπης, ύστερα από πρόσκληση διακεκριμένων φορέων όπως το BBC, το περίφημο διεθνές φεστιβάλ του Εδιμβούργου, η ορχήστρα δωματίου του ραδιοφώνου της Ολλανδίας, το θέατρο La Fenice της Βενετίας και το Φεστιβάλ του Spinnerei Leipzig, από τα πιο γνωστά πανευρωπαϊκά στον χώρο των παραστατικών τεχνών.

Δεν θα επεκταθώ σε λεπτομέρειες για το επιστημονικό και μουσικό έργο του τιμώμενου, καθώς αυτό θα το παρουσιάσει στη συνέχεια η Αντιπρόεδρος του Τμήματος Μουσικών Σπουδών. Να αναφέρω μόνο πως ως αναγνώριση της προσφοράς του στη Μουσική Τεχνολογία και της πρωτοπόρας συμβολής του στην ανάδειξη του αντικειμένου τόσο στον Πανεπιστήμιο του Εδιμβούργου όσο και διεθνώς, το Πανεπιστήμιο του Εδιμβούργου το 2005 τον ανακήρυξε Καθηγητή με Προσωπική Έδρα στη Μουσική και Τεχνολογία.

Οφείλω επίσης να επισημάνω και να εξάρω την καθοριστική συμβολή του στη μελέτη του έργου του Ιάnnη Ξενάκη, η οποία υπήρξε συνεχής και συστηματική κατά τις τέσσερις δεκαετίες που μεσολάβησαν από τη συνεργασία του με τον μεγάλο Έλληνα συνθέτη στο Παρίσι. Αποκορύφωμα της ενασχόλησης αυτής είναι ο πρόσφατος τόμος με τίτλο *Μετα-Ξενάκης: Νέες οπτικές πάνω στον Βίο, το Έργο και την Κληρονομιά του Ιάnnη Ξενάκη*, Routledge 2022, τον οποίο ο καθηγητής Nelson επιμελήθηκε από κοινού με τη Sharon Kanach, μαθήτριά του Ξενάκη, διακεκριμένη μουσικό, και νυν πρόεδρο του Κέντρου Ιάnnης Ξενάκης στο Πανεπιστήμιο της Ρουέν. Καλλιεργώντας τον διάλογο ανάμεσα στις διαφορετικές οπτικές και ιδέες ερευνητών, μουσικών και καλλιτεχνών, αυτός ο τόμος θέτει τα θεμέλια για τη συνέχιση της έρευνας πάνω στον βίο και το έργο του Ξενάκη.

Τέλος, θα ήθελα να υπογραμμίσω και να εξάρω τον ρόλο του καθηγητή Nelson, ως μέντορα νέων μουσικών και ερευνητών. Το βιογραφικό του επισημαίνει πως στη σχεδόν τεσσαρακονταετή σταδιοδρομία του στο πανεπιστήμιο του Εδιμβούργου, ο τιμώμενός μας επόπτευσε πάνω από 60 ολοκληρωμένες διδακτορικές διατριβές. Ο αριθμός είναι εντυπωσιακός, και αποτυπώνει την αφοσίωσή του στην αποστολή του ως διδασκάλου, τονίζει τον πρωτοπόρο χαρακτήρα της έρευνάς του και την ευρεία αποδοχή της έρευνάς του, και εγγυάται πως η έρευνά του θα γνωρίσει ευρεία αναγνώριση στις επόμενες δεκαετίες.

Dear Professor Nelson,

On behalf of the Rector and the Senate of the National and Kapodistrian University of Athens and in my capacity as the Vice-Rector Academic Affairs and International Relations of the University, I would like to extend my warmest congratulations on the award of the highest distinction of our University: the title of Doctor honoris causa, to welcome you to our academic community and to wish you success in all your academic pursuits.

ΧΡΙΣΤΙΝΑΣ ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΥ

Αναπληρώτριας Καθηγήτριας του Τμήματος Μουσικών Σπουδών του ΕΚΠΑ

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΟΥ ΤΙΜΩΜΕΝΟΥ

Αξιότιμοι:

Κυρία Αντιπρύτανη,

Κύριε Κοσμήτορα της Φιλοσοφικής Σχολής,

Κυρία Πρόεδρε του Τμήματος Μουσικών Σπουδών,

Αγαπητοί συνάδελφοι και φοιτητές,

Κυρίες και κύριοι,

Ο τομέας Τεχνολογίας Ήχου, το Τμήμα Μουσικών Σπουδών, η Φιλοσοφική Σχολή και η πανεπιστημιακή μας κοινότητα βρισκόμαστε απόψε εδώ για ν' αποδώσουμε μία αναγνώριση, έναν φόρο τιμής στην προσωπικότητα και στο έργο του μουσικού, μουσικολόγου και συνθέτη Πήτερ Νέλσον, ομότιμου καθηγητή μουσικής τεχνολογίας στο Πανεπιστήμιο του Εδιμβούργου.

Πρόκειται για έναν εξαιρετο μουσικολόγο και φιλόσοφο της μουσικής, έναν εμπνευσμένο συνθέτη, έναν αγαπημένο δάσκαλο. Μια προσφορά στην τριτοβάθμια μουσική εκπαίδευση, τόσο σε θεωρητικό όσο και σε πρακτικό επίπεδο. Μια προσφορά που αποτελεί παράδειγμα για όλους εμάς τους συναδέλφους του, για την εκπαιδευτική μουσική μας κοινότητα, αλλά και τη διεθνή μουσική σκηνή.

Μέσα από μια συνειδητή αναζήτηση, ο Πήτερ Νέλσον στο έργο του εμπερικλείει σύγχρονες μουσικές πρακτικές, πάντα με κριτική διάθεση, με το βλέμμα πάντα στραμμένο στο μέλλον, γεφυρώνοντας τη μουσική θεωρία με τη μουσική πράξη και με τη σύγχρονη έρευνα πάνω στην επιστήμη και την τέχνη της μουσικής.

ΜΟΥΣΙΚΗ

Μέσα από ένα πραγματικά και αυθεντικά διεπιστημονικό προφίλ, και μέσα από το δικό του ταξίδι στις επιστήμες της πληροφορικής, της φυσικής, της τεχνολογίας, της ψυχολογίας και των γνωσιακών επιστημών, ο ίδιος δεν ξεχνά ποτέ τη μουσική. Όλες του οι προσπάθειες συγκλίνουν στο πώς θα

κατανοήσουμε τη μουσική και την ανθρώπινη εμπειρία ακόμα βαθύτερα, πώς θα την υπηρετήσουμε με μεγαλύτερο σεβασμό.

Στο ερώτημα τι είναι για τον ίδιο η μουσική, απαντά με προσοχή: Φυσικά, αυτή είναι η πιο δύσκολη ερώτηση από όλες, στην οποία προσπαθώ να απαντήσω σε όλη μου τη ζωή. Το πιο βασικό πράγμα που μπορώ να πω είναι ότι σχετίζομαι με τον κόσμο μέσω του ήχου περισσότερο από ό,τι με οποιαδήποτε άλλη αίσθηση. Η ζωή με τον ήχο είναι το πιο συναρπαστικό μέρος της ύπαρξής μου και πάντα με γοήτευε η μουσική – όλων των ειδών. Η μουσική μου δίνει μια αίσθηση άμεσης εμπλοκής με τον κόσμο σε αντίθεση με οτιδήποτε άλλο: ίσως να μοιάζει, όπως έχω ακούσει να την περιγράφουν, με την οδήγηση μιας γρήγορης μηχανής – συναρπαστική, σωματική, που απαιτεί όλη σου την προσοχή, και λίγο επικίνδυνη.

Η προσωπική ιστορία του Νέλσον ξεκινά με τη γέννησή του στη Γλασκώβη το 1951. Σπουδάζει Αγγλική Φιλολογία και Μουσική στο Πανεπιστήμιο της Γλασκώβης, και συνεχίζει τις σπουδές του στο Πανεπιστήμιο του Εδιμβούργου και στο Τεχνολογικό Ινστιτούτο της Μασαχουσέτης (MIT), όπου παρακολουθεί μαθήματα επεξεργασίας ψηφιακού σήματος και ηλεκτρονικής μουσικής σύνθεσης. Παρακολουθεί επίσης μαθήματα σύνθεσης με τον György Ligeti και διεύθυνση ορχήστρας με τους George Hurst και Peter Eötvös.

Το 1979 ιδρύει, μαζί με τον συνθέτη Geoffrey King, το Edinburgh Contemporary Arts Trust (ecat). Αυτός ο οργανισμός, χρηματοδοτούμενος από το Σκωτσέζικο Συμβούλιο Τεχνών, παρουσιάζει νέες πρωτοποριακές και ριζοσπαστικές μουσικές εκδηλώσεις στη Σκωτία χωρίς άλλο προηγούμενο. Συνεχίζει ως Καλλιτεχνικός Διευθυντής μέχρι τη διάλυση του οργανισμού το 2013. Η ecat ανέθεσε τη σύνθεση και ερμήνευσε περισσότερα από 100 έργα από νέους και καταξιωμένους συνθέτες στη Σκωτία και διεθνώς, και υποστήριξε τα πρώτα βήματα της σταδιοδρομίας αρκετών νέων μουσικών, συμπεριλαμβανομένων των James MacMillan, Rebecca Saunders, Max Richter, Helen Grime, Anna Meredith, Richard Ayres, Graham Fitkin, Isobel Waller Bridge και πολλών άλλων.

Ήδη από εκείνη την εποχή διαφαίνονται το ενδιαφέρον και η ικανότητα του Νέλσον να πρωτοστατεί στην προώθηση μιας ιδέας, να φέρει την καινοτομία και να ανοίγει νέους ορίζοντες για τον τόπο του στον τομέα της τέχνης.

Το 1984 συνεργάζεται με τον Nigel Osborne στη δημιουργία του περιοδικού *Contemporary Music Review*, και το 1994 αναλαμβάνει αρχισυντάκτης, ρόλο που διατηρεί μέχρι το 2023. Το *CMR* είναι ένα γνωστό επιστημονικό περιοδικό

που εκδίδεται επί του παρόντος από τους Taylor & Francis και παράγει έξι θεματικά τεύχη τον χρόνο.

Από το 1987 ως το 1991 συνεργάζεται στενά με τον συνθέτη Ιάννη Ξενάκη και το μουσικό του σύστημα UPIC, συνθέτοντας μια σειρά από έργα για το UPIC και περιοδεύοντας εκτενώς με το les Ateliers UPIC.

Πώς όμως προέκυψε η συνεργασία και η φιλία με τον Ξενάκη;

Όπως χαρακτηριστικά λέει ο ίδιος: «Το 1987, μου ζήτησαν από το Φεστιβάλ Σύγχρονης Μουσικής του Χάντερσφιλντ να συνεργαστώ με τον Ξενάκη, παρουσιάζοντας το υπολογιστικό μουσικό σύστημα UPIC στο αγγλόφωνο κοινό. Πήγα στο Παρίσι για να γνωρίσω τον Ξενάκη και μετά δουλέψαμε μαζί στο Χάντερσφιλντ, όπου έδωσα μαθήματα για το UPIC σε παιδιά και συνθέτες. Με τον Ξενάκη τα πήγαμε καλά, και έτσι μου ζητήθηκε να γίνω μόνιμο μέλος του Atelier, το εργαστήριο που διηύθυνε ο Γάλλος μουσικοπαιδαγωγός Alain Despres. Δούλεψα με το UPIC μεταξύ 1987 και 1991. Μετά από εκείνη την αρχική περίοδο, ο Ξενάκης και εγώ δεν συναντιόμασταν τόσο συχνά, αλλά μερικές φορές πήγαινα στο εργαστήριο CEMAmu, όπου δούλευε η ομάδα ανάπτυξης UPIC, και συζητούσα για το σύστημα με τον Ξενάκη και την ομάδα του. Ήταν ένα σύστημα που προοριζόταν να εμπορευματοποιηθεί, και ο Ξενάκης είχε πολλές ιδέες για τη μελλοντική του λειτουργία. Είχα την τύχη να συμμετάσχω σε κάποιες από αυτές τις συζητήσεις. Η εμπιστοσύνη που μου έδειχνε ο Ξενάκης σήμαινε πολλά για μένα – όπως μπορείτε να φανταστείτε. Ο Ξενάκης ήρθε στο Εδιμβούργο, όπου διηύθυνα μια μεγάλη συναυλία με τη μουσική του – αλλά όχι με το UPIC. Το 1991, για τους εορτασμούς των 70 χρόνων του Ξενάκη, το Radio France μου παρήγγειλε ένα έργο, το οποίο ήταν για το UPIC και οργανικό σύνολο».

Ο Νέλσον δεν αφήνει την ενασχόλησή του με το έργο του Ξενάκη μέχρι και σήμερα, και, απ' ό,τι καταλαβαίνω από τις συζητήσεις μας, είναι ένα έργο ζωής που δεν θα αφήσει ποτέ. Αυτή την περίοδο έχει αναλάβει την έκδοση ενός νέου συλλογικού τόμου που ασχολείται με τον Ξενάκη, με συμμετοχές συγγραφέων και από την Ελλάδα, πολλών μάλιστα από το Τμήμα μας, καθώς και από άλλες μη αγγλόφωνες χώρες, ο οποίος πρόκειται να κυκλοφορήσει σε λίγους μήνες.

Συνεχίζοντας την καριέρα του, ο Νέλσον διδάσκει στα Πανεπιστήμια του Εδιμβούργου, της Γλασκώβης, του Νότιγγαμ και του Ανοικτού Βρετανικού Πανεπιστημίου. Στο Εδιμβούργο, που περνά και το μεγαλύτερο μέρος της καριέρας του, αφήνει και το μεγαλύτερο αποτύπωμα. Κυριολεκτικά αλλάζει τη φυσιογνωμία του Τμήματος με τις καινοτομίες και τις νέες ιδέες που φέρνει: Μερικά μόνο από τα πιο σημαντικά έργα του είναι τα εξής:

Το 1986 ιδρύει τα στούντιο ηλεκτρονικής μουσικής και ηλεκτρονικών υπολογιστών στο Τμήμα Μουσικών Σπουδών.

Το 1992 ξεκινά να διευθύνει την Ομάδα Έρευνας Μουσικής Πληροφορικής στο Εδιμβούργο, σε συνεργασία με τον Δρα Alan Smaill και τον καθηγητή Mark Steedman (Σχολή Πληροφορικής – τότε σχολή τεχνητής νοημοσύνης). Στόχος της ομάδας αυτής, που είχα και εγώ τη μεγάλη τύχη να συμμετέχω, ήταν η διεξαγωγή έρευνας σε θέματα μουσικής ανάλυσης, μουσικής και τεχνητής νοημοσύνης, διαδραστικών συστημάτων και συστημάτων, και γενικά σε έννοιες της υπολογιστικής δημιουργικότητας.

Το Πανεπιστήμιο του Εδιμβούργου, που ήδη ήταν ο πυλώνας της Τεχνητής Νοημοσύνης της Ευρώπης, ξεκινά να εφαρμόζει μεθόδους Τεχνητής Νοημοσύνης στη μουσική, και η ερευνητική αυτή ομάδα γίνεται γρήγορα γνωστή στον ακαδημαϊκό κόσμο. Μέθοδοι της TN που αναπτύχθηκαν εκείνα τα χρόνια είναι τώρα γνωστές και επίκαιρες στο νέο κύμα TN που έχει έρθει τα τελευταία χρόνια στη ζωή μας, με τα μεγάλα γλωσσικά μοντέλα.

Το 2005 συνιδρύει με τον καθηγητή Nigel Osborne και την Dr Katie Overy το Ινστιτούτο Μουσικής στην Ανθρώπινη και Κοινωνική Ανάπτυξη (IMHSD), συγκεντρώνοντας ερευνητές, θεωρητικούς και επαγγελματίες από πολλούς κλάδους, όπως η μουσική, η ψυχολογία, η κοινωνιολογία, η ιατρική, η πληροφορική, η φυσική, η εκπαίδευση, η γλωσσολογία και η νευροεπιστήμη. Το ινστιτούτο αυτό, που έχει διακριθεί πολλές φορές για την εξαιρετική έρευνα που παράγει, εξερευνά τον περίπλοκο και ισχυρό ρόλο της μουσικής στην ανθρώπινη εμπειρία.

Επίσης, το διάστημα που βρίσκεται στο Εδιμβούργο ολοκληρώνει με επιτυχία περισσότερες από 60 διδακτορικές επιβλέψεις. Είναι αποδέκτης ερευνητικών υποτροφιών τόσο από το Ερευνητικό Συμβούλιο Τεχνών και Ανθρωπιστικών Επιστημών του Ηνωμένου Βασιλείου (AHRC) όσο και από το Συμβούλιο Έρευνας Μηχανικών και Φυσικών Επιστημών (EPSRC). Από το 2006 είναι μέλος της Ομάδας 7/B του Ερευνητικού Συμβουλίου Τεχνών και Ανθρωπιστικών Επιστημών του Ηνωμένου Βασιλείου και ως το 2015 και μέλος της Επιτροπής Αξιολόγησης του Συμβουλίου Τεχνών και Ανθρωπιστικών Επιστημών.

Αναγνωρίζοντας το προσωπικό, ερευνητικό και μουσικό έργο της καριέρας του, το Πανεπιστήμιο του Εδιμβούργου του απονέμει Προσωπική Έδρα στη Μουσική Τεχνολογία το 2005. Διατελεί Διευθυντής της Μουσικής Σχολής Πανεπιστημίου του Εδιμβούργου μεταξύ 2004 και 2013. Την εποχή αυτή, ενώ όλα δείχνουν ότι με τις εθνικές περικοπές το Τμήμα Μουσικής θα σβήσει, καταφέρνει να το ξαναζωντανέψει μέσα από τις στάχτες, δίνοντάς του ένα

ακόμα ισχυρότερο επιστημονικό προφίλ, ένα προφίλ που υπάρχει ακόμα μέχρι και σήμερα.

Ο ίδιος, ταπεινόφρων και λιτός στα λεγόμενά του, δεν παραδέχεται την επιρροή που είχε σε όλο αυτό. Όπως μας λέει:

«Λοιπόν, δεν είμαι σίγουρος ότι το έκανα πραγματικά αυτό. Ωστόσο, υπήρχαν δύο πράγματα που όντως έκανα. Πρώτον, βρήκα τους πόρους για να παρέχω σύγχρονες τεχνολογίες, ιδιαίτερα εγκαταστάσεις υπολογιστών και ηχογράφησης, οι οποίες έδωσαν στους ανθρώπους τα εργαλεία για να ολοκληρώσουν ένα πολύ ευρύτερο φάσμα δραστηριοτήτων από πριν. Οι υπολογιστές, ειδικότερα, είναι μια πολύ διεπιστημονική στρατηγική, και αυτό από μόνο του έδωσε στους ανθρώπους που εργάζονται στη μουσική την ευκαιρία να συνεργαστούν με κλάδους όπως η Πληροφορική (ΑΙ και Γνωσιακή Επιστήμη), η Νευροεπιστήμη, η Ψυχολογία, η Φυσική και ούτω καθεξής, και να συνδεθούν με τη σύγχρονη εμπορική δραστηριότητα. Όλες αυτές οι συνδέσεις περίμεναν να γίνουν και η τεχνολογία έκανε τις συνδέσεις να πραγματοποιηθούν. Οι ερευνητές φοιτητές, που ήταν η δύναμη αυτών των εξελίξεων, είχαν πολύ θετική επιρροή σε ολόκληρο το τμήμα.

Το δεύτερο πράγμα που έκανα ήταν να διδάξω ένα σύνολο μαθημάτων που αφορούσαν πολύ σύγχρονες πτυχές της μουσικής, έτσι ώστε η παραδοσιακή γνώση να μπορέσει να βρει τη θέση της ανάμεσα στις σύγχρονες ανησυχίες, παρά στη μάλλον “ιστορική” κατάσταση στην οποία βρίσκεται συχνά η μουσική έρευνα. Ιδιαίτερα στις δεκαετίες του 1950 και του 1960 έγινε προσπάθεια να βρεθούν νέοι τρόποι δημιουργίας και εκτέλεσης μουσικής, και αυτή η προσέγγιση –αυτό που θα μπορούσατε να ονομάσετε πρακτική, πειραματική προσέγγιση– ήταν πολύ καρποφόρα στο να εμπλακούν οι μαθητές σε παραγωγικούς τρόπους εργασίας. Αυτά τα δύο πράγματα μαζί άνοιξαν νέες δυνατότητες στη μουσική και έδωσαν στους ανθρώπους τα υλικά και τις ευκαιρίες να πειραματιστούν.

Θα μπορούσα να πω, επιπλέον, ότι άνοιξα τον δρόμο για περισσότερα μαθήματα μουσικής σε φοιτητές από όλο το πανεπιστήμιο. Αυτό αύξησε επίσης τις διεπιστημονικές πιέσεις και ανάγκασε το υλικό του μαθήματος να εξαρτηθεί περισσότερο από γενικότερες έννοιες και προβλήματα, και λιγότερο από μια παραδοσιακή έννοια της “μουσικής δεξιότητας”, χωρίς φυσικά να την παραμελείς.

Ταυτόχρονα με την ακαδημαϊκή του καριέρα, και σε απόλυτη σύνδεση και αρμονία με αυτήν, ο Νέλσον είναι ένας εξαιρετικά παραγωγικός και πολυσχιδής συνθέτης. Για το συνθετικό του έργο έχει αναθέσεις από οργανισμούς όπως το BBC, το Radio France, το Διεθνές Φεστιβάλ Εδιμβούργου, το Ολλανδικό

Ραδιοφωνικό Επιμελητήριο και άλλους φορείς, και έργα του έχουν παιχτεί στις περισσότερες ευρωπαϊκές αλλά και άλλες, μακρινότερες χώρες:

Κάθε φορά, η μουσική του δεν είναι μόνο μια ακουστική εμπειρία, αλλά και μια πνευματική αναζήτηση, που μας καλεί να αναλογιστούμε την ανθρώπινη ύπαρξη και τις σχέσεις μας με τον κόσμο γύρω μας.

Θα έχουμε την τύχη να ακούσουμε δύο συνθέσεις του σήμερα.

Ο Πήτερ Νέλσον, ως μουσικός γενικότερα, έχει μια σπάνια καριέρα μέσα στα χρόνια, που του επιτρέπει να περάσει από όλες τις θέσεις του μουσικού: Ο ίδιος μας λέει: «Υποθέτω ότι το ενδιαφέρον μου για τη μουσική έχει αποδειχθεί πολύ ευρύ. Αν αυτό είναι καλό ή όχι, μόνο άλλοι μπορούν να πουν. Ήμουν απίστευτα τυχερός που μπορώ να κάνω τα περισσότερα πράγματα που μπορεί κανείς να κάνει στη μουσική, να τη συνθέτει, να την ερμηνεύει (ως μαέστρος), να διευθύνει έναν καλλιτεχνικό φορέα ως καλλιτεχνικός διευθυντής, να παρουσιάζει ραδιοφωνικές εκπομπές και δημόσιες συναυλίες, να διδάσκει, να ερευνά, να ασχοληθεί με τη συγγραφή επιστημονικών άρθρων και την έκδοση επιστημονικού περιοδικού. Αν μπορώ να το πω, αυτό από μόνο του φαίνεται κάπως διεπιστημονικό, αφού όλες αυτές οι δραστηριότητες έχουν τροφοδοτήσει η μία την άλλη με πραγματικά χρήσιμους και ενδιαφέροντες (για μένα) τρόπους».

Γρήγορα όμως προσθέτει: «Αυτό που πρέπει να τονίσω είναι ότι ήμουν απίστευτα τυχερός σε όλο αυτό που είχα: μια μεγάλη ομάδα από πραγματικά καταπληκτικούς μαθητές και συναδέλφους, που με κράτησαν στη σωστή πορεία, με ενημέρωσαν, με ενέπνευσαν και μου έδωσαν την υπέροχη συντροφιά τους».

Ως ερευνητής, ο Νέλσον ήταν και είναι ένα ξεχωριστό κεφάλαιο. Είναι ένας σύγχρονος πολυμαθής, ένας ερευνητής που αντιλαμβάνεται ότι η γνώση δεν περιορίζεται από τα σύνορα των διαφορετικών επιστημών, αλλά αντιθέτως, εμπλουτίζεται και εξελίσσεται μέσα από τη συνύπαρξη και την αλληλεπίδραση αυτών. Όπως επιβεβαιώνει και ο ίδιος προηγουμένως, η μουσική είναι για τον ίδιο κάτι παραπάνω από μια τέχνη· είναι ένας τρόπος κατανόησης του κόσμου, ένας κώδικας επικοινωνίας που υπερβαίνει τα λόγια και αγγίζει βαθιά τον άνθρωπο.

Η διεπιστημονική προσέγγιση του Νέλσον στην έρευνα βασίζεται στην πεποίθηση ότι η μουσική μπορεί να προσφέρει πολύτιμες γνώσεις και να ανοίξει νέους δρόμους σε τομείς όπως η ψυχολογία, η νευροεπιστήμη, η κοινωνιολογία, η τεχνολογία και πολλά άλλα. Ο ίδιος βλέπει όλες αυτές τις επιστήμες σαν μία ενότητα, αναπόσπαστα συνδεδεμένες η μία με την άλλη, και αυτή την πεποίθηση μεταφέρει και στους φοιτητές και συνεργάτες του. Η έρευνά του επικεντρώνεται στα συστατικά στοιχεία της μουσικής και τον τρόπο με τον οποίο αυτή επηρεάζει τον ανθρώπινο εγκέφαλο, την ανθρώπινη συμπεριφορά και τις κοινωνικές

αλληλεπιδράσεις. Μέσα από την πολυεπιστημονική του προσέγγιση, καταφέρνει κάθε φορά να συνδέσει τις τελείες ανάμεσα σε φαινομενικά ασύνδετες επιστημονικές ιδέες, αποδεικνύοντας πως η μουσική είναι ένα ισχυρό ενωτικό εργαλείο για την κατανόηση της ανθρώπινης εμπειρίας και ύπαρξης.

Η διδασκαλία του Νέλσον ακολουθεί τον τρόπο σκέψης του και έρευνάς του, συνδυασμένη και σε απόλυτη συμφωνία με την έρευνα αιχμής και το state of the art σε πολλές επιστήμες. Θερμός υποστηρικτής νέων τάσεων, πάντα ενθαρρύνει τους φοιτητές του να σκεφτούν «έξω από το κουτί», να σπρώξουν και να εξελίσσουν τη σκέψη τους δημιουργώντας νέα πρότυπα και ιδέες.

Η διδασκαλία του δεν είναι ποτέ απλά μια μεταφορά γνώσεων, αλλά μια έμπνευση, που ενθαρρύνει τους μαθητές του να αναζητούν την αλήθεια και να ψάξουν οι ίδιοι για το δικό τους νόημα. Κάθε του μάθημα είναι μια πηγή έμπνευσης και δημιουργικότητας, ένα μέρος όπου μπορεί κανείς να εκφράσει ελεύθερα τις ιδέες και να συζητήσει χωρίς στεγανά και προκαταλήψεις.

Το στοιχείο που κάνει πραγματικά μοναδικό το διδακτικό του έργο είναι η πολυεπιστημονικότητα και διεπιστημονικότητα που το χαρακτηρίζουν. Δανείζεται έννοιες και ερευνητικά πρωτόκολλα από επιστήμες όπως η Πληροφορική, η Νευροεπιστήμη, η Γλωσσολογία, η Σημειωτική κ.ά., για να προχωρήσει και να δημιουργήσει καινούριες έννοιες στη Μουσική. Ταυτόχρονα, επιδεικνύει μια εξαιρετική αναστοχαστική ικανότητα σε όλο του το έργο και στην κάθε διεπιστημονική προσέγγιση.

Τα τελευταία 10 χρόνια ο Πήτερ Νέλσον έχει αναπτύξει μια ιδιαίτερη σχέση με την Ελλάδα, και συνεργάζεται με το Τμήμα Μουσικών Σπουδών του ΕΚΠΑ με ποικίλους τρόπους: με παρουσιάσεις σε συνέδρια, με οργάνωση συνεδρίων, ομιλίες, επιμέλεια βιβλίων, ερευνητικές συνεργασίες και άλλα πολλά.

Ένας μουσικός - μουσικολόγος ανοιχτός σε όλες τις επιστήμες, σε όλα τα ερευνητικά παραδείγματα, που όμως ποτέ δεν υποτιμά τη θέση και τη δύναμη της μουσικής. Σεμνότητα, απλότητα, και σεβασμός. Πάντα στο κατάλληλο μέρος την κατάλληλη στιγμή, για να βοηθήσει και να ωθήσει τα πράγματα προς τα εμπρός (αυτό είναι μοτίβο σε όλη του την καριέρα).

Η εργασία του Νέλσον λοιπόν δεν είναι μόνο ένα παράδειγμα επιστημονικής αριστείας, αλλά και μια πηγή έμπνευσης για όλους μας. Μας δείχνει πώς μπορούμε να διευρύνουμε τους ορίζοντές μας, να σκεφτούμε πέρα από τα όρια και να ενσωματώσουμε διαφορετικές προσεγγίσεις στη δική μας έρευνα και στη ζωή μας. Μας καλεί να αναγνωρίσουμε και να σεβαστούμε την αξία της μουσικής όχι μόνο ως ένα αντικείμενο μελέτης, αλλά ως έναν απαραίτητο παράγοντα για την κατανόηση της ανθρώπινης φύσης.

Ο Peter Nelson έχει καταφέρει να ενώσει αυτές τις δύο πτυχές της ζωής του –την ακαδημαϊκή και την καλλιτεχνική– με έναν τρόπο που λίγοι μπορούν. Η αφοσίωσή του στη γνώση και την τέχνη δεν είναι απλώς μια επαγγελματική πορεία, αλλά μια βαθιά φιλοσοφία ζωής. Μέσα από το έργο του μας δείχνει πως η επιστήμη και η τέχνη δεν είναι αντίθετες αλλά συμπληρωματικές δυνάμεις, που μπορούν να μας βοηθήσουν να κατανοήσουμε καλύτερα τον κόσμο της μουσικής και τον άνθρωπο.

Σε μια εποχή που οι εξειδικεύσεις συχνά απομονώνουν τους ανθρώπους σε στενά πλαίσια μέσα σε Τομείς, Τμήματα, και Σχολές, ο Peter Nelson είναι ένα παράδειγμα του πώς η πολυπραγμοσύνη και η πολυδιάστατη σκέψη μπορούν να ανοίξουν νέους δρόμους και να εμπλουτίσουν τη ζωή μας. Είναι ένας άνθρωπος που μας υπενθυμίζει τη σημασία της σύνδεσης, της δημιουργικότητας και της συνεχούς αναζήτησης.

Ας ευχηθούμε η απόδοση τιμής για τη συνολική προσφορά και την προσωπικότητα του Peter Nelson εκ μέρους και του Πανεπιστημίου μας και του Τμήματος Μουσικών Σπουδών της Φιλοσοφικής Σχολής ν' αποτελέσει κίνητρο και για τους φοιτητές μας και για τους νεότερους Έλληνες μουσικολόγους ώστε να κατανοήσουν τον στενό δεσμό μεταξύ τέχνης και επιστήμης, και το κατά πόσο οι επιστήμες αυτές (δηλαδή οι γνωστικές) μας ανοίγουν τον δρόμο για να κατανοήσουμε καλύτερα τη φύση της μουσικής και τη σχέση της με τον άνθρωπο. Θεωρούμε δική μας τιμή, όλοι εμείς στο Τμήμα Μουσικών Σπουδών, ο Peter Nelson να συμπεριλαμβάνεται στον κατάλογο των επιτίμων διδασκτόρων του Τμήματός μας και να συνεχίσουμε εμείς και οι φοιτητές μας να απολαμβάνουμε την εμπειρία και τη γνώση του, και να διδασκόμαστε από το ήθος του.

Εδώ θα ήθελα να απευθύνω τον λόγο στον ίδιο, θα με συγχωρήσετε που θα μιλήσω στα αγγλικά, αλλά τα ελληνικά του δεν είναι ακόμα τόσο καλά.

Dearest Peter, I would like to thank you for your contribution, your guidance, your collaboration and your friendship all these (34) years. You 've been the most inspirational teacher, a person always open to new ideas, pushing the boundaries of our work as far as possible.

Speaking for all my colleagues at the Dept of Music, we would also like to thank you for your consistent friendship and collaboration in the last years. We are very lucky to be working with you in all sorts of different projects.

We hope that you are always well, and continue to be an inspiration. You are really one of us now. Many thanks. Σας ευχαριστώ.

PETER NELSON

Μουσικολόγου και Συνθέτη, Ομότιμου Καθηγητή του Πανεπιστημίου του Εδιμβούργου

ΟΜΙΛΙΑ

Κύριε Πρύτανη του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών,
Κύριε Κοσμήτορα της Φιλοσοφικής Σχολής,
Κυρία Πρόεδρε του Τμήματος Μουσικών Σπουδών,
Κυρίες και κύριοι συνάδελφοι,
Κυρίες και κύριοι,

Σας ευχαριστώ, δόκτωρ Αναγνωστοπούλου, για τη γενναιόδωρη ομιλία σας.

Είναι πολύ μεγάλη τιμή να γίνω απόφοιτος αυτού του διακεκριμένου και ιστορικού πανεπιστημίου και σας ευχαριστώ θερμά για την απονομή αυτού του πτυχίου. Έχω επισκεφθεί την Αθήνα πολλές φορές τώρα, πάντα με τη μεγαλύτερη ευχαρίστηση, για να συμμετάσχω σε συνέδρια και εκδηλώσεις που χαρακτηρίζουν την Αθήνα ως κέντρο σκέψης και δημιουργικής επιστήμης. Είμαι ευγνώμων στους συναδέλφους μου εδώ για την πνευματική συντροφιά και τη φιλία τους, καθώς και για τη συνεχή προσοχή τους στα πράγματα που είναι πιο σημαντικά όχι μόνο πνευματικά αλλά και πρακτικά και κοινωνικά. Αυτό είναι ένα σημάδι της σοβαρής και στοχαστικής καρδιάς του ελληνικού πολιτισμού, που έδωσε στον κόσμο μας τη φιλοσοφία και επιστήμη, αλλά και την αισθητική και την αγάπη για το καλό φαγητό και την καλή παρέα ως μέρη της ίδιας επιθυμίας να ζούμε καλά στον κόσμο. Θέλω να σας μιλήσω λίγο για τη δική μου ζωή στη μουσική, αλλά, αν μου επιτρέψετε, θα κάνω αυτό το κομμάτι στα αγγλικά.

Fifty years ago, in 1974, I graduated from the University of Glasgow with a bachelor's degree in music, and it is strange to think now – of course in a world significantly different to the one in which I graduated – that I had little idea of what a commitment to music would really mean. What would I be able to do? How would I earn a living? What would my family, and the society I lived in, think of someone who was devoting their energies to an 'art' that seemed to have little use in the world? Even in the 1970s, and certainly in Scotland, notions

of use had a narrow focus, restricted by social expectations. Music was viewed with suspicion, as something belonging to the world of entertainment rather than the world of work. The neo-liberal turn that has dominated the social and economic spheres in recent times has made explicit that the only real sense of use is an economic one: thus, for example, the UK government, in its policy proposals for the coming General Election, is promising restrictions on the use of student loans for courses that represent – and I quote – ‘a poor return on investment.’ Music, as well as the Creative Arts and the Humanities in general are likely to figure in the definition of this lower use-category. And yet, what does this really mean? What would a world in which the arts and humanities did not have their proper place look like?

I took my own first steps in the world of work as a schoolteacher, but it was only when I began to be a social-worker in an arts centre in a deprived area of Glasgow, providing a place where young people could get together and do things that took them off the streets, that I saw clearly the power of music to bring people together, and give them a sense of purpose and a sense of identity that was not related to economic gain. The German writer, Thomas Mann, puts music at the heart of culture – above even language and literature – because, in his words, of music’s “powerfully polyphonic joining of self-will and subordination”¹: that is – the way in which music gives a sense of purpose both within oneself, and to a person with a social role, in a way that connects these two without subordinating either one of them. For Mann, the proper joining of the social and the individual is only possible within the constructs of music, and it is within this sense of play that the foundations of the whole social edifice come into being. It is the idea of polyphony – of more than one thing happening at once without subordination – that seems to me to be the crucial element here, and I will return to this shortly.

To continue the story of my own life on music, in 1982, the man who had been my tutor at university persuaded me to go on a course for music and computing at the Massachusetts Institute of Technology in Boston in the USA – this was in a time when computers, of very limited power by modern standards, were the size of several large fridges and required a room and an air-conditioning system all of their own. This was the cutting edge of technological development, in an era when there was still an idea of progress towards a perfect future, mediated by

¹ Thomas Mann ([1918] 2021), *Reflections of a Nonpolitical Man*, trans. Walter D. Morris, New York, nyrb, p. 164.

technology. This was exciting, like science fiction. At the Experimental Music Studio of MIT we had talks from leading academics and from leaders of industry: from Bernard Gordon, the president of Analogic Corporation which designed and made the microprocessors in the computer, from Marvin Minsky, a key figure in the early development of Artificial Intelligence, from Stuart Brand, editor of the Last Whole Earth catalogue and a key figure in the counter culture that created the foundations of the internet. For all of these people, music turned out to be an important – actually a critical part of their vision of the world: in research in computing, in electronic engineering, in artificial intelligence, in linguistics, in cognitive science and psychology, and in the industrial innovations that came out of that research, music was a central component.

In parenthesis – as an example – it is worth remembering that the Apple Corporation was started in London by the Beatles: John, George, Paul and Ringo. When Steve Jobs and Steve Wozniak decided that they also wanted to call their computer start-up company Apple, they had to negotiate with the Beatles for the rights to the name. The Beatles agreed, but on one condition: Jobs and Wozniak had to keep their company entirely away from music – in order to make a clear commercial distinction. Although that agreement was made, in the end, Jobs and Wozniak found that it was actually impossible to keep their company away from music – and so began a substantial set of lawsuits.

Later in the 1980s, I had the good fortune to meet and work with the composer and architect, Iannis Xenakis, as a member of his studio Les Ateliers UPIC in Paris. Xenakis was a man whose creative work was based on a complete rethinking of music and its situation: he overturned the traditional physics of acoustics by thinking of sound as grains; he overturned the traditional notation of music by incorporating graphics in simple yet radical methods; he used computer technology to synthesise sound using mathematical methods that prefigure the machine learning of contemporary AI – each of these insights has had a profound impact across a range of disciplines, not just in music, and yet they began from an artistic, creative impulse.

The key point I am trying to make here is that music is everywhere, and in a sense it cannot be avoided. Its polyphonic nature consists in the way it brings disparate things together, in action and understanding. Recent ideas in the social sciences propose that the idea of the social needs to include more things than just human beings: animals, physical objects, strategies of interacting, and so on. Music, in its very nature, involves a heterogenous mix of things: sounds, musical instruments, physical locations and their acoustic properties, genre conventions,

networked mobile devices, ‘likes’ on Spotify and so on. This is not just something between living beings: it involves inanimate objects and relational structures, within specific spaces at specific times, and it connects all of these things into experiences. And experience is the stuff of life. As one of the fathers of contemporary neuroscience, Bob Turner, remarks, the myelination of the brain - that is, the process by which neural connections are insulated from some of their neighbours, and consolidated with others: the forming of the actual physical substance of our biological being, this is driven by our experience. In this sense, our physical being is - quite literally - ‘made’ of our experiences. And the richer the experiences, the richer the physical consequences. Thus, while we make music, in a completely material sense, music makes us. The polyphonic richness of musical experiences, their connection of social, historical, personal, emotional, cultural, physical, temporal, site-specific, and all sorts of other moments of interaction, means that music is a uniquely powerful moment in the continuous creation of life - of our lives. Perhaps this is one of the things that Plato means to say when he says in the *Cratylus* “The name of the Muses and of music would seem to be derived from searching and their making philosophical enquiries”².

This short improvisation on music has come a long way in a short time - from the uncertainties of a new graduate to the structure of the mind in its extended form, connecting living tissue with the physical environment within which it exists. But this is not a pipe dream in which ‘everything is connected’. The connections are specific and articulated, and above all polyphonic – more than one thing at a time. They show good reasons why music is something to be valued, and practiced, and why it is a good thing to commit to. The experiences it offers us connect us not just to one another – and in an age of uncertainty we need these connections more than ever – but specifically they connect us to the richness and diversity of the world around us which is now in critical need of our attention and our care.

Thus, my esteemed colleague Professor Anastasia Georgaki, studies the present and the past of the cicadas to reveal to us the important lessons that a biological, ecological – but above all a musical understanding of the sound of the world can give to us in an era of climate emergency. And my old friend and colleague Doctor Christina Anagnostopoulou, with her knowledge of cognition and computation, and her commitment to the therapeutic needs of communities, works to *understand* those connections that music makes, so that they can be put

² Plato (1961), *Cratylus*, trans. B. Jowett, Princeton [NJ], Princeton University Press, p. 442-406a.

to use in all of those difficult social and political situations we currently face. I give these examples not just to express my solidarity with the wonderful work of my colleagues here in Athens, but to underline my belief that music is a practice and a discipline of immense power and unlimited potential: something that we share with other living beings, and which has evolved in us not as some peculiar, aesthetic and barbaric add-on, capable only of giving us irrational pleasure and in need of social constraint, as Plato argues in the Republic, but actually as a super-power that we fail to develop at our peril.

In Edinburgh in the 1990s, my research group in Music and Artificial Intelligence gradually became something that we called the Institute for Music in Human and Social Development. This was to recognise the central place of music in human life, and it pulled together researchers and practitioners from across the disciplines: from Informatics, Neuroscience and Cognitive Science, History and Cultural Theory, Medicine, Anthropology, Sports Science, Physics, Psychology, Linguistics, artistic creation, and this is not the whole list. This list is not a sort of catalogue of imperial conquests, where music takes over the world, but it is an indication of the breadth of scope of music as a human practice, and an indication of the importance that music has in peoples' lives, and of what we would lose if we fail to recognise the critical importance of the arts and the humanities. It is also a remembrance of the wonderful colleagues who have shared their knowledge and their passions with me over my lifetime. I thank them for their insights and their companionship, and I commend to you the richness of the possibilities of a life in music.

ΤΕΛΕΤΗ ΕΠΙΔΟΣΗΣ
ΤΟΥ ΤΙΜΗΤΙΚΟΥ ΤΟΜΟΥ ΜΕ ΤΙΤΛΟ:
«ΟΡΙΑ ΚΑΙ ΜΕΛΛΟΝ ΤΟΥ ΠΟΙΝΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ»
ΣΤΟΝ ΟΜΟΤΙΜΟ ΚΑΘΗΓΗΤΗ ΤΗΣ ΝΟΜΙΚΗΣ
ΣΧΟΛΗΣ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ
ΚΑΙ ΜΕΛΟΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΤΕΧΝΩΝ
ΚΥΡΙΟ ΧΡΙΣΤΟ ΜΥΛΩΝΟΠΟΥΛΟ

Τη 14^η Ιουνίου 2024, ημέρα Παρασκευή και ώρα 19.00, στη Μεγάλη Αίθουσα του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, πραγματοποιήθηκε η τελετή επίδοσης του Τιμητικού Τόμου με τίτλο: **«Ορια και Μέλλον του Ποινικού Δικαίου»** στον Ομότιμο Καθηγητή της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών και Μέλος της Ευρωπαϊκής Ακαδημίας Επιστημών και Τεχνών κύριο **Χρίστο Μυλωνόπουλο**.

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

- * Προσφώνηση από τον Πρύτανη του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, Καθηγητή κύριο Γεράσιμο Σιάσο.
- * Χαιρετισμός από τον Αναπληρωτή Κοσμήτορα της Νομικής Σχολής του ΕΚΠΑ, Καθηγητή κύριο Κωνσταντίνο Χριστοδούλου.
- * Εισαγωγική Ομιλία από τον Εισαγγελέα του Αρείου Πάγου ε.τ., Πρόεδρο της Εκδοτικής Επιτροπής του Τόμου, κύριο Ιωάννη Τέντε.
- * Κεντρική Εισήγηση - Παρουσίαση του Τιμωμένου και του Τιμητικού Τόμου από τον Αναπληρωτή Καθηγητή της Νομικής Σχολής του ΕΚΠΑ, κύριο Γεώργιο Τριανταφύλλου.
- * Ομιλίες από τους:
 - Καθηγητή της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου του Πεκίνου, μέλος της Εκδοτικής Επιτροπής του Τόμου, κύριο Genlin Liang

- Αναπληρωτή Καθηγητή της Νομικής Σχολής του ΕΚΠΑ, μέλος της Εκδοτικής Επιτροπής του Τόμου, κύριο Νικόλαο Δημητράτο
- Επίκουρο Καθηγητή της Νομικής Σχολής του ΕΚΠΑ, μέλος της Εκδοτικής Επιτροπής του Τόμου, κύριο Ιωάννη Μοροζίνη.
- * Επίδοση του Τιμητικού Τόμου από τον Πρύτανη του Πανεπιστημίου Αθηνών, Καθηγητή κύριο Γεράσιμο Σιάσο.
- * Αντιφώνηση του τιμωμένου, Ομότιμου Καθηγητή κυρίου Χρίστου Μυλωνόπουλου.

ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ ΣΙΑΣΟΥ

Καθηγητή και Πρύτανη του ΕΚΠΑ

ΠΡΟΣΦΩΝΗΣΗ

Με ιδιαίτερη τιμή σας υποδεχόμαστε σήμερα, στην ιστορική Μεγάλη Αίθουσα του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, για την **τελετή επίδοσης Τιμητικού Τόμου** με τίτλο «**Όρια και Μέλλον του Ποινικού Δικαίου**» στον Ομότιμο Καθηγητή της Νομικής Σχολής του ΕΚΠΑ και Μέλος της Ευρωπαϊκής Ακαδημίας Επιστημών και Τεχνών **κ. Χρίστο Μυλωνόπουλο**, μία προσωπικότητα της επιστήμης του Δικαίου, έναν ακαδημαϊκό παιδείας και ήθους, ο οποίος υπηρέτησε με αφοσίωση το Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών επί τέσσερις δεκαετίες.

Ο τιμώμενος Χρίστος Χ. Μυλωνόπουλος αποτελεί υπόδειγμα ακαδημαϊκής αριστείας. Ξεχώρισε ήδη από φοιτητής για τις ακαδημαϊκές του επιδόσεις, χάρη στις οποίες έλαβε την υποτροφία της Γερμανικής Υπηρεσίας Ακαδημαϊκών Ανταλλαγών, προκειμένου να εκπονήσει τη διδακτορική του διατριβή στο Πανεπιστήμιο του Saarbrücken.

Αναγορεύθηκε διδάκτωρ του Ποινικού Δικαίου με άριστα μετ' επαίνου και η διδακτορική του διατριβή τιμήθηκε με το βραβείο Eduard Martin ως η καλύτερη διατριβή της χρονιάς.

Σε σύντομο χρόνο εντάχθηκε στο δυναμικό της Νομικής Σχολής Αθηνών, την οποία διακόνησε άοκνα μέχρι την αφυπηρέτησή του. Πέραν της ευδόκιμης άσκησης των καθηκόντων του στο Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, ο τιμώμενος είχε σταθερή και αδιάλειπτη διεθνή παρουσία σε συγγραφικό και διδακτικό επίπεδο.

Εργάστηκε ως Ερευνητής στο Ινστιτούτο Ποινικών Επιστημών της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου του Μονάχου και στο Ινστιτούτο Διεθνούς και Αλλοδαπού Ποινικού Δικαίου Max-Planck, δίδαξε ως επισκέπτης καθηγητής Διεθνές και Ευρωπαϊκό Ποινικό Δίκαιο στο Πανεπιστήμιο του Μονάχου, οργάνωσε διεθνή σεμινάρια και συμμετείχε με επιστημονικές διαλέξεις σε πολλά διεθνή fora.

Ταυτόχρονα το συγγραφικό έργο του έτυχε διεθνούς αναγνώρισεως, προβάλλοντας έτσι στην αλλοδαπή το ελληνικό δημόσιο πανεπιστήμιο και την εγχώρια επιστημονική σκέψη.

Εργασίες του έχουν δημοσιευτεί, πέραν της ελληνικής, στη γερμανική, γαλλική και αγγλική γλώσσα, ενώ έχουν μεταφραστεί στα ισπανικά, ιαπωνικά, κινεζικά, ιταλικά και τουρκικά.

Είναι χαρακτηριστικό ότι το έτος 1987 εισήγαγε τη διδασκαλία του Διεθνούς Ποινικού Δικαίου στη Νομική Σχολή του ΕΚΠΑ και το έτος 2012 εκλέχτηκε Μέλος της Ευρωπαϊκής Ακαδημίας Επιστημών και Τεχνών.

Αυτή την πολύτιμη διεθνή εμπειρία του πλέον μεταλαμπαδεύει στις επόμενες γενιές με τις δράσεις του **Ινστιτούτου Ευρωπαϊκού και Διεθνούς Ποινικού Δικαίου**, το οποίο ίδρυσε και προϊστάται, προάγοντας την εξωστρέφεια της ελληνικής ποινικής επιστήμης, όπως έπραττε καθ' όλη τη διάρκεια της μακράς και σπουδαίας επιστημονικής και ακαδημαϊκής του διαδρομής.

Οι διακεκριμένοι συνάδελφοι που θα ακολουθήσουν στο βήμα θα αναφερθούν εκτενέστερα στο πραγματικά πολύ σημαντικό έργο του **Χρίστου Μυλωνόπουλου** και θα μας δώσουν εναργέστερη εικόνα για έναν διεθνώς καταξιωμένο επιστήμονα με πληθωρική παρουσία και πολυσχιδή συνεισφορά στη γνώση μας για το Ποινικό Δίκαιο.

Κύριε Μυλωνόπουλε,

Σας ευχαριστούμε για όσα προσφέρετε στη Νομική Επιστήμη και στην Παιδεία της πατρίδας μας, για τα οποία και σας τιμά το Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Σας απευθύνουμε θερμές ευχές για τη συνέχιση του έργου σας, ενός έργου που γνωρίζουμε ότι τυγχάνει διεθνούς απήχησης και καταξίωσης.

Συγχαρητήρια σε εσάς και φυσικά στους εκλεκτούς συναδέλφους, οι οποίοι φρόντισαν για την έκδοση του ιδιαίτερα επιμελημένου τόμου προς τιμήν σας.

Σας ευχαριστώ πολύ.

GERASSIMOS SIASSOS

Professor, Rector of the NKUA

WELCOME ADDRESS

It is a great honor to welcome you here today, in the historic Great Hall of the National and Kapodistrian University of Athens, for the ceremony of bestowing the Honorary Volume entitled “Limits and Future of Criminal Law” upon Emeritus Professor at the Law School of the National Kapodistrian University of Athens and Member of the European Academy of Sciences and Arts, Christos Mylonopoulos, a Science of Law personality, an academic of education and ethics, who served with dedication the National and Kapodistrian University of Athens for four decades.

The honored Christos Ch. Mylonopoulos is a role model of academic excellence. While still being a university student, he stood out for his academic performance, thanks to which he received a scholarship from the German Academic Exchange Service to work on his doctoral thesis at the Saarbrücken University.

He was awarded a doctorate in criminal law with the degree of summa cum laude and his doctoral thesis was awarded the Edward Martin Prize as the best thesis of the year.

In a short period of time, he joined the teaching staff of the Athens Law School, which he served with dedication, untiringly, until his retirement. In addition to the successful performance of his duties at the National and Kapodistrian University of Athens, the honored had a constant and consistent international presence in writing and teaching. His participation on equal terms in the international scientific dialogue has been unique over time for the Greek law schools.

He worked as a Researcher at the Institute of Criminal Studies of the Law School of Munich University and at the Max-Planck Institute for International and Foreign Criminal Law in Freiburg, taught International and European Criminal Law as a Visiting Professor at the Munich University, organized international seminars and lectured at several international fora.

At the same time, his writings had an international resonance and received international recognition, promoting the Greek public university and national scientific thought.

His works have been published in German, French and English, in addition to Greek, and have been translated into Spanish, Japanese, Chinese, Italian and Turkish.

In 1987 he introduced the teaching of International Criminal Law at the Law School of the National and Kapodistrian University of Athens, and in 2012 he was elected a Member of the European Academy of Sciences and Arts.

He now attempts to utilize this valuable international experience and to impart it to the next generations through the activities of the European and International Criminal Law Institute, which he founded and which he heads to this day, thus promoting the extroversion of Greek Criminal Science, as he has done throughout his long and distinguished scientific and academic career.

The distinguished colleagues who will take the floor will refer in more detail to the truly significant work of Christos Mylonopoulos and will give us a clearer picture of an internationally renowned Scholar with an exuberant presence and a manifold contribution to our knowledge of Criminal Law.

Professor Mylonopoulos,

We would like to thank you for everything that you have offered and you are still offering to the Legal Science and Education of our country, for which the National and Kapodistrian University of Athens is honoring you.

We express our warmest wishes for the continuation of your work, a work that we know is internationally renowned and acclaimed.

Congratulations to you and to the eminent colleagues who have contributed to the publication of this exquisitely edited volume in your honor.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

Καθηγητή και Αναπληρωτή Κοσμήτορα της Νομικής Σχολής του ΕΚΠΑ

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ

Αξιότιμε κ. Πρύτανη,
Αξιότιμε τιμώμενε Καθηγητά,
Κυρίες και κύριοι,

Ο λόγος για τον Ομότιμο Καθηγητή Χρίστο Μυλωνόπουλο ούτε συναιρείται ούτε εξαντλείται εύκολα. Ως εκ τούτου και ο ομιλών, θέλοντας να απαντήσει για τον σύντομο τούτο χαιρετισμό, αναπόφευκτα θα αυθαιρετήσει: η επιλογή δυσχερής και οι παραλείψεις μοιραίες. Απευθυνόμενος λοιπόν κατ' αρχάς στην κατανόησή σας, θα εστιάσω σε τρία μόνον σημεία: *έθος* που παριστά ο τιμώμενος, *μεθοδολογική* τина αύρα του έργου και, τέλος, την *προσωπική* μου κατάθεση γι' αυτόν.

Όσον αφορά το πρώτο, ευθύς εξ αρχής παρατηρεί κανείς ότι ο Μυλωνόπουλος πέτυχε ήδη από την αρχή της σταδιοδρομίας του να ενσαρκώνει τα βασικά φυσιολογικά χαρακτηριστικά του ποινικού νομοδιδασκάλου: *Άλκιμος* και *ακλόνητος*. Ο ομηρικώς σκεπτόμενος φοιτητής –γνωστή άλλωστε η καθοδηγητική λειτουργία (Leitfunktion) των επών για την ελληνική παιδαγωγία– θα έβλεπε εδώ τη σπουδή να συνδυάσει ο δάσκαλος τα προτερήματα των δυο κεντρικών ηρώων, χωρίς τα υστερήματά τους: τη *στιβαρότητα* του Αχιλλέα, αλλά μόνον αυτήν, και τον *κοσμοπολιτισμό* του Οδυσσέα, δηλαδή τη διεθνή (όχι απλώς αναγνωρισιμότητα, αλλά) αναγνώριση, με πολύ όμως πιο πειθαρχημένη σκέψη, με γνώση και θεραπεία του δόγματος.

Από εδώ ακριβώς εκκινεί το δεύτερο σημείο, οι μεθοδολογικές εντυπώσεις από το έργο του Μυλωνόπουλου. Προκριματικώς αξίζει να επισημανθεί ότι τα δυσχερέστερα νομικά προβλήματα είναι αυτά που ενέχουν συστηματικής φύσεως προκλήσεις, διακυβεύματα δογματικά. Το έργο του τιμωμένου λοιπόν δεν είναι απλώς ποινικοδογματικό: αναμετρείται με τα ζητήματα που γεννά το ποινικό δόγμα στη Μεθοδολογία του Δικαίου. Σταχυολογώντας ενδεικτικώς δύο μόνον από αυτά, αφορμώμαι από την ποινικολογική ανάλυση των *komparative* ή *Dispositionsbegriffe* από τον τιμώμενο, για να παρατηρήσω το αυτονόητο: Για τις αστικές έννομες σχέσεις τέτοιες αόριστες έννοιες είναι μια χρήσιμη

εργαλειοθήκη (toolbox) προσαρμογής στις σύγχρονες συνθήκες, ένα όπλο επιεικείας, της Δικαιοσύνης της συγκεκριμένης περιπτώσεως κατά τον Τσάτσο. Για τον ποινικό εφαρμοστή όμως μία χάρυβδις απονομιμοποίησης του κολασμού. Υπάρχει άραγε δυνατότητα ή και υποχρέωση πλέον να εναρμονισθούν οι δύο κλάδοι, ιδίως ενόψει των ιδιωτικών κρυφοποιών, π.χ. των τιμωριών που επιβάλλονται στους αθλητές από τις ομοσπονδίες τους; Ακόμη αβεβαιότερες οι σειρήνες της ιδιωτικοδικαϊκής διασταλτικής ερμηνείας, τις οποίες έδωσε στον ιστό της *strictitas* ο τιμώμενος Δάσκαλος πλέοντας στο *διακλαδικό* πέλαγος των εγκλημάτων κατά της ιδιοκτησίας και μη παρορώντας μολαταύτα τον γοητευτικό ειρμό τους, αλλά δαμάζοντάς τον.

Η συνεισφορά του αυτή είναι βέβαια πλέον κλασσική και για τη νομολογία του Αρείου Πάγου, κάπου δε εδώ ανευρίσκεται και η δική μου –του αστικολόγου– προσωπική σχέση με τον τιμώμενο. Αυτός πάντα με στοργή μου διατύπωνε το τόσο τιμητικό για μένα παράπονο, επιτίμηση και παρότρυνση: να ακολουθήσω τα μονοπάτια της Ποινικής Νομικής Επιστήμης. Ο λόγος ήταν ότι, πράγματι, σπούδασα κι εγώ κοντά στον Μυλωνόπουλο, ως *τριτοετής φοιτητής* της Νομικής Σχολής Αθηνών, όταν ο τιμώμενος άρχιζε τη σταδιοδρομία του στην εισαγωγική βαθμίδα, διό και διείδε –αληθινά– να με παρασύρει στη μαγεία αυτής της διδασκαλίας. Η κατάληξη του δικού μου πλοός ήταν βέβαια άλλη. Όμως σήμερα *ο ανολοκλήρωτος κύκλος ολοκληρώνεται* και ο μαθητής προσνέμει στον Δάσκαλο το δίκαιον όφλημα.

Σεβαστέ και αγαπητέ μου κ. Καθηγητά, τύχη αγαθή κατάφερα, έστω τελευταίος, να συμμετάσχω στον εξαιρετικό διεθνή τιμητικό τόμο σας και από τούτη τη θέση –όχι μόνον προσωπικώς, αλλά ως Αναπληρωτής Κοσμήτωρ της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, που τιμήσατε και θεραπεύσατε έργω και λόγω, *mit Tat und Rat*– να σας εκφράσω τις ευχαριστίες όλων μας για το έργο σας και τις ευχές, συνάμα δε και τη βεβαιότητά μας ότι θα το συνεχίσετε, αλκίμως και ακλονήτως, όπως προείπα.

KONSTANTINOS CHRISTODOULOU

Professor, Vice-Dean of the School of Law of NKUA

ADDRESS

Honorable Rector,
Honorable Professor,
Ladies and gentlemen,

The speech about Professor Emeritus Christos Mylonopoulos is neither easily coalesced nor exhausted. Therefore, the speaker, wishing to compile for this brief greeting, will inevitably be arbitrary; the choice is difficult/demanding and the omissions fatal. Therefore, addressing myself, first of all, to your understanding, I will focus on just three points: the *ethos*, represented by the honoree, the *methodological* aura of the work and, finally, my *personal* statement about him.

Regarding the first one, ab initio one notices that Mylonopoulos succeeded from the very beginning of his career in embodying the basic physiognomic characteristics of the criminal law teacher: *fearless* and *unswerving*. The Homerically thinking student – well known is the instructional function (Leitfunktion) of the epics for Greek pedagogy/teaching/education – would see here the meticulousness for the teacher to combine the virtues of the two central heroes, without their deficits; the *robustness* of Achilles, but only that and the *cosmopolitanism* of Odysseus, that is, international (not just recognisability, but) recognition, but with much more disciplined thinking, with knowledge and healing of the doctrine.

This is exactly where the second point starts, the methodological impressions of Mylonopoulos' work. As a preliminary, it is worth pointing out that the most difficult/complex legal problems are those that involve challenges of a systematic nature, doctrinal stakes. The work of the honoree, therefore, is not merely penal doctrinal; it confronts the issues raised by penal doctrine in the Methodology of Law.

Gleaning indicatively only two of them, I am prompted by the honourable person's criminal-law analysis of comparative or Dispositionsbegriffe, in order to observe the obvious: For civil legal relations such vague concepts are a useful

toolbox for adaptation to modern conditions, a weapon of leniency, of Justice in the specific case according to Tsatsos. For the enforcer of criminal law, however, it is a charybdis of delegitimizing punishment. Is it possible or even obligatory to bring the two branches of law into harmony, especially in view of the hidden sentences in private law, e.g. the punishments imposed on athletes by their federations? Even more uncertain are the sirens of the private-legal broad interpretation, which the honoured Teacher, sailing in the intersectional sea of crimes against property and not overlooking their charming coherence, but taming it.

His contribution is, of course, now classic for the jurisprudence of the Supreme Court of Greece, and somewhere here lies my own personal relationship – as a civil lawyer –with the honoree. He always expressed to me with affection the complaint, admonition and encouragement so honorable for me: to follow the paths of criminal Legal Science. The reason was that I, as well, studied under Mylonopoulos as a third-year student at the Law School of Athens, when the honoree was at the beginning of his career at the introductory level, and he was managed to draw me – truly – into the magic of this teaching. The ending of my own journey was, of course, a different one. Yet today the incomplete circle is completed and the disciple bestows upon the Master the righteous reward.

My honorable and dear Mr. Professor, it was a good fortune that I was able, even as last one, to participate in your excellent international honorary volume and from this position – not only personally, but as Deputy Dean of the Law School of the University of Athens, which you have honored and cured in word and deed – to express to you all our gratitude for your work and wishes, as well as our certainty that you will continue it, unswervingly and unwaveringly, as I mentioned before.

ΙΩΑΝΝΗ ΤΕΝΤΕ

Εισαγγελέως του Αρείου Πάγου ε.τ. και Προέδρου της Εκδοτικής Επιτροπής του Τόμου

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΗ ΟΜΙΛΙΑ

Με μεγάλη χαρά ανέλαβα την ευθύνη για την έκδοση του τιμητικού τόμου για τον φίλο καθηγητή Χρίστο Μυλωνόπουλο. Γνωρίζω τον κ. Μυλωνόπουλο από πολλές δεκαετίες, από τα χρόνια των μεταπτυχιακών σπουδών μας στη Γερμανία. Η διδακτική παρουσία του τιμωμένου μετρά ακριβώς σαράντα χρόνια, αφού τις πρώτες διαλέξεις του στη Νομική Σχολή του ΕΚΠΑ τις έδωσε το ακαδημαϊκό έτος 1983-84 αλλά είχε ξεκινήσει να διδάσκει ποινικό δίκαιο ένα χρόνο νωρίτερα, το ακαδημαϊκό έτος 1982-83 στη Σχολή Αξιωματικών της Ελληνικής Αστυνομίας. Όμως η επιστημονική παρουσία του είναι ακόμη παλαιότερη, αφού άρχισε το μακρινό έτος 1978, όταν δημοσιεύτηκε στα «Ποινικά Χρονικά» η εργασία του: «Περί των υποκειμενικών στοιχείων της δικαιολογήσεως», που εκπονήθηκε κατά το διάστημα των μεταπτυχιακών σπουδών του στη Γερμανία.

Στην Εκδοτική Επιτροπή μετέχουν προσωπικότητες που τιμούν την επιστήμη του ποινικού δικαίου τόσο στην Ελλάδα όσο και στο εξωτερικό, γεγονός που δείχνει την απήχηση του έργου του τιμωμένου αλλά και την εκτίμηση με την οποία τον περιβάλλουν οι συνάδελφοί του. Στην Επιτροπή μετέχει ο καθηγητής του Πανεπιστημίου του Μονάχου κ. Helmut Satzger, γνωστός για τη συμβολή του στην καλλιέργεια του ευρωπαϊκού ποινικού δικαίου, ο καθηγητής του Πανεπιστημίου του Κιέλου κ. Manfred Heinrich, με σημαντικές δημοσιεύσεις που ανανέωσαν το ποινικό δόγμα, ο καθηγητής του Πανεπιστημίου του Πεκίνου κ. Genlin Liang, με εξαιρετικά πρωτότυπες εργασίες σε ζητήματα αντεγκληματικής πολιτικής, ο αναπληρωτής καθηγητής της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών κ. Γεώργιος Τριανταφύλλου, του οποίου οι μονογραφίες στο ουσιαστικό και δικονομικό ποινικό δίκαιο έχουν πλέον γίνει σημείο αναφοράς, ο αναπληρωτής καθηγητής στο ίδιο πανεπιστήμιο κ. Νικόλαος Δημητράτος, συγγραφέας πολλών μονογραφιών, μεταξύ των οποίων ξεχωρίζει εκείνη για την ποινική προστασία των αρχαιοτήτων, ο επίκουρος καθηγητής του Παντείου Πανεπιστημίου κ. Δημήτρης Ζιούβας, με εντυπωσιακό έργο στα οικονομικά εγκλήματα, με τον οποίο είχα τη χαρά να

συνεργαστώ όταν ήμουν Εθνικός Συντονιστής για την Καταπολέμηση της Διαφθοράς, και, last but not least, ο επίκουρος καθηγητής της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών κ. Ιωάννης Μοροζίνης, που, παρά το νεαρό της ηλικίας του, έχει τύχει ευρείας αναγνώρισεως όχι μόνο στην Ελλάδα αλλά και στο εξωτερικό, μαθητής του εδώ παρισταμένου κ. Bernd Schünemann, ενός από τους πλέον σημαντικούς ποινικολόγους παγκοσμίως. Η εκδοτική επιτροπή κατέβαλε προσπάθεια ώστε ο τιμητικός τόμος να έχει όσο το δυνατόν ευρύτερο αντιπροσωπευτικό χαρακτήρα, ώστε να συμπεριλαμβάνει όχι μόνον συναδέλφους, αλλά και μαθητές του τιμωμένου, με γνώμονα την ποιότητα του έργου τους, δεδομένης μάλιστα της απήχησης που είχε διαχρονικά η διδασκαλία του τιμωμένου στους μαθητές του. Ο αντιπροσωπευτικός χαρακτήρας του έργου επιρρωνύεται όμως τόσο από το γεγονός ότι στην πρόσκλησή μας ανταποκρίθηκαν προσωπικότητες από πολλές χώρες, εκτός από την Ελλάδα, όπως από τη Γερμανία, την Ισπανία, την Ιταλία, το Ηνωμένο Βασίλειο, την Κίνα και την Κύπρο, όσο και από το ότι στη συγκρότηση του τόμου μετέχουν όχι μόνο συγγραφείς από τον χώρο της ποινικής θεωρίας αλλά και διαπρεπείς εκπρόσωποι του δικαστικού σώματος. Μάλιστα με μεγάλη χαρά διαπιστώνω την παρουσία εδώ πολλών από τους συγγραφείς του τόμου, που ήρθαν από το εξωτερικό, όπως οι καθηγητές κ.κ. Bernd Schünemann, Hans Heiner Kühne, Manfred Heinrich, Andrea Castaldo, Christian Jaeger, Frank Saliger, Valsamis Mitsilegas, Χάρης Παπαχαράλαμπους και Εμμανουήλ Μπίλλης.

Οι συμβολές του έργου κατανέμονται σε τέσσερις κατηγορίες. Οι τρεις αναφέρονται σε, ας πούμε, κλασικούς τομείς του ποινικού δικαίου: ουσιαστικό ποινικό δίκαιο, ποινική δικονομία και ευρωπαϊκό και διεθνές ποινικό δίκαιο. Η τέταρτη κατηγορία, με τίτλο: «Ποινικό δίκαιο και νέες τεχνολογίες», αναφέρεται στο μέλλον και στις προκλήσεις που θέτει στην ποινική θεωρία και στην ποινική νομοθεσία η αλματώδης εξέλιξη των ηλεκτρονικών υπολογιστών και η δυναμική εμφάνιση στο προσκήνιο της τεχνητής νοημοσύνης. Υπό την έννοια αυτή δικαιώνεται και ο τίτλος του έργου: «Όρια και μέλλον» του ποινικού δικαίου.

Για το έργο του τιμωμένου θα σας μιλήσει διεξοδικότερα ο καθηγητής κ. Γεώργιος Τριανταφύλλου. Εδώ θα ήθελα μόνο να αναφέρω ότι το σύγγραμμά του «Ειδικό Ποινικό Δίκαιο» χαρακτηρίστηκε ήδη από την πρώτη έκδοσή του, το έτος 2000, ως «έργο γενεάς» και ότι το «Γενικό Μέρος του Ποινικού Δικαίου» οργανώνει σε δογματική τάξη με πληρότητα και συνέπεια τις δυσχερείς έννοιες της θεωρίας του εγκλήματος. Θα ήθελα ακόμη να αναφερθώ στο τρίτο μείζον διδακτικό σύγγραμμά του, το «Διεθνές και Ευρωπαϊκό Ποινικό

Δίκαιο» (τρίτη έκδοση 2021), ύλη που ο συγγραφέας γνωρίζει πολύ καλά αφού το δίδαξε στο Πανεπιστήμιο του Μονάχου επί τρία εξάμηνα και να επισημάνω ότι πέρα από τη συστηματική ανάλυση της σχετικής ύλης επιχειρεί τη σύνδεσή της και ελέγχει τη συμβατότητά της με τις θεμελιώδεις έννοιες του ποινικού δόγματος και τη σύνδεσή της με το όλο ποινικό σύστημα. Τέλος, η δεύτερη γερμανική μονογραφία του *Komparative und Dispositionsbegriffe im Strafrecht* (Συγκριτικές και Διαθετικές έννοιες στο Ποινικό Δίκαιο), που είναι περισσότερο εργασία θεωρίας της επιστήμης, αναδεικνύει το γεγονός ότι ορισμένες θεμελιώδεις έννοιες του ποινικού δόγματος, όπως εκείνη του δόλου και του κινδύνου, αποτελούν αντικείμενα όχι διαπίστωσης αλλά καταλογισμού με νομικό συλλογισμό.

Κλείνοντας, θα επιθυμούσα να διεκδικήσω την προσοχή σας και στο εξής: Ο Χρίστος Μυλωνόπουλος κατά τη διάρκεια του πανεπιστημιακού του βίου δεν επεδίωξε να είναι αρεστός σε κανέναν. Υποστήριζε πάντοτε την επιστημονική του άποψη, έστω και αν αυτή τελούσε σε αντίθεση με τα κρατούντα. Αυτή την ανεξαρτησία σκέψης, το θάρρος της επιστημονικής γνώμης, τη διαρκή αναζήτηση και το πνεύμα μαθητείας προσπάθησε να μεταλαμπαδεύσει και στους μαθητές του εφαρμόζοντας με συνέπεια τα προτάγματα της ανοιχτής κοινωνίας στην οποία πίστευε και πιστεύει.

DR. IOANNIS TENTES

Attorney General (Em.) at the Supreme Court of Greece and Chair of the Editorial Committee

INTRODUCTORY SPEECH

It was with great pleasure that I took the responsibility for the publication of the Honorary Volume for my friend Professor Christos Mylonopoulos. I have known Professor Mylonopoulos for many decades, since our postgraduate years in Germany. The teaching presence of the honoree counts exactly forty years, since he gave his first lectures at the Law School of the National and Kapodistrian University of Athens in the academic year 1983-84, but he had started teaching criminal law a year earlier, in the academic year 1982-83 at the Hellenic Police Officers School. However, his scientific presence is even older, since it began in the distant year 1978, when his work: “On the subjective elements of justification”, prepared during his postgraduate studies in Germany, was published in “Poinika Chronika”.

The editorial committee includes personages who honor the science of criminal law both in Greece and abroad, which shows the impact of the honoree's work and the appreciation with which his colleagues surround him. The committee includes Professor Helmut Satzger at the Munich University, known for his contribution to the development of European criminal law, Professor Manfred Heinrich at the Kiel University, with important publications that renewed the criminal law doctrine, Professor Genlin Liang at the Peking University, with highly original works on anti-crime policy issues, the Associate Professor at the Law School of the University of Athens, Georgios Triantafyllou, whose monographs on substantive and procedural criminal law have now become a reference point; the Associate Professor at the same University, Nikolaos Dimitratos, author of many monographs, among which the one on the criminal protection of antiquities stands out, the Assistant Professor at Panteion University, Dimitris Ziouvas, with impressive work on financial crimes, with whom I had the pleasure of working when I was National Anti-Corruption Coordinator and, last but not least, the Assistant Professor at the Law School of the University of Athens, Ioannis Morozinis, who, despite his young age, has been widely recognized not only in Greece but also abroad, a student of the here

present Bernd Schünemann, one of the most important criminal law experts in the world. The editorial committee tried to ensure that the honorary Volume has as broad a representative character as possible, so as to include not only colleagues, but also students of the honoree, based on the quality of their work, especially given the impact that the honoree's teaching has had on his students over time. However, the representative character of the work is corroborated both by the fact that personages from many countries other than Greece, such as Germany, Spain, Italy, the United Kingdom, Cyprus and China, responded to our invitation, as well as by the fact that not only authors from the field of criminal law theory but also prominent representatives of the judiciary participated in the compilation of the Volume. In fact, it is with great pleasure that I note the presence here of many of the authors of the Volume, who came from abroad, such as Professors Bernd Schünemann, Hans Heiner Kühne, Manfred Heinrich, Andrea Castaldo, Christisn Jaeger, Frank Saliger, Harris Papacharalambous and Emmanouil Billis.

The essays of the Volume are divided into four categories. Three of them refer to, let us say, classic areas of criminal law: Substantive criminal law, criminal procedure, and European and international criminal law. The fourth category, entitled: "Criminal law and new technologies", refers to the future and the challenges posed to criminal theory and criminal law by the rapid development of computers and the dynamic emergence of artificial intelligence. In this sense, the title of the work: "The limits and future of criminal law" is justified.

Professor George Triantafyllou will talk to you in more detail about the work of the honoree. Here I would just like to mention that his book: "Special Part of the Criminal Law" has been characterized since its first publication in the year 2000 as a "work of generation" and that the "General Part of the Criminal Law" organizes the difficult concepts of the theory of crime in a doctrinal order with completeness and consistency. I would also like to refer to his third major textbook, "International and European Criminal Law" (third edition 2021), a subject matter that the author knows very well since he taught it at the University of Munich for three semesters, as well as to point out that, in addition to the systematic analysis of the relevant subject matter, he attempts to correlate it with and examines its compatibility with the fundamental concepts of criminal doctrine and its correlation with the entire criminal system. Finally, his second German monograph "Komparative und Dispositionsbegriffe im Strafrecht" (Comparative and Dispositional Concepts in Criminal Law), which is more of a

work of theory of Science, highlights the fact that certain fundamental terms of criminal doctrine, such as that of malice and risk, are objects not of ascertainment but of imputation by legal reasoning.

In conclusion, I would like to claim your attention to the following: Christos Mylonopoulos during his university life did not seek to be likeable to anyone. He always supported his scientific opinion, even if it contradicted the prevailing ones. This independence of thought, the courage of scientific opinion, the constant search and the spirit of discipleship he tried to pass on to his students by consistently applying the precepts of the open society in which he believed and still believes.

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΥ

Αναπληρωτή Καθηγητή της Νομικής Σχολής του ΕΚΠΑ

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΕΙΣΗΓΗΣΗ - ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΤΙΜΩΜΕΝΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΤΙΜΗΤΙΚΟΥ ΤΟΜΟΥ

I. Ο Χρίστος Μυλωνόπουλος καταλέγεται στους κορυφαίους θεωρητικούς του ποινικού δικαίου της Ελλάδας, έχοντας συμβάλει όσο λίγοι στην ανάλυση του θετικού δικαίου, την προαγωγή της επιστημονικής συζήτησης, την καθοδήγηση του ποινικού νομοθέτη, αλλά και στην ευρύτερη δημόσια συζήτηση και την ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης για ζητήματα ποινικού δικαίου. Διαθέτει, όπως και άλλοι διαπρεπείς νομικοί αντίστοιχης εμβέλειας, όχι μόνο άριστη γνώση του θετικού ποινικού δικαίου, αλλά και στέρεη φιλοσοφική γνώση, όπως και διεπιστημονική κατάρτιση, που του επιτρέπει να αντιμετωπίζει την ύλη του ποινικού δικαίου υπό ένα ευρύτερο πνεύμα. Ο ίδιος υποβάλλει την επιστημονική κρίση του στην κριτική βάσανο φιλοσοφικών θεωριών και δεν διστάζει να αναμετρηθεί με παγιωμένες αντιλήψεις. Αντιπαρατίθεται με την αντίθετη άποψη σε έναν συνεχή, γόνιμο και έντιμο διάλογο. Δεν είναι λοιπόν τυχαία ούτε συμπτωματική η καθολική αναγνώρισή του και η απήχηση που έχει όχι μόνο μεταξύ των Ελλήνων συναδέλφων του, αλλά και πέραν των συνόρων της χώρας.

Ο αναγνώστης των έργων του εντυπωσιάζεται από τον όγκο και την ποιότητά τους: Μονογραφίες με συστηματική εμβάθυνση σε ειδικά και πρωτότυπα ζητήματα συνυπάρχουν με εκτενή συγγράμματα που ενημερώνονται σε συνεχείς εκδόσεις. Μονογραφίες και δημοσιεύσεις στη γερμανική, την αγγλική και την ισπανική γλώσσα καθιστούν δυνατή την αξιοποίηση της πνευματικής του προσπάθειας από έναν ευρύτατο κύκλο θεωρητικών και έχουν οδηγήσει στη διεθνή επιστημονική αναγνώρισή του. Η παρακολούθηση και η κριτική αξιολόγηση της εγχώριας και διεθνούς επιστημονικής συζήτησης και νομολογίας είναι συνεχείς. Ο αναγνώστης εντυπωσιάζεται από τον ευρύ πνευματικό ορίζοντα, την ειλικρινή αφοσίωση στην επιστήμη και την εργατικότητα του Χρίστου Μυλωνόπουλου.

II. Γεννήθηκε στη Θεσσαλονίκη. Αποφοίτησε πρώτος σε σειρά κατάταξης από τη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών το 1977. Το 1981 ανακηρύχθηκε διδάκτωρ της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου του

Saarbrücken με βαθμό *summa cum laude*. Η διατριβή του, που συνέταξε υπό την επίβλεψη του Καθηγητή Gerhard Kielwein, βραβεύθηκε με το βραβείο Edward Martin ως η καλύτερη διατριβή της χρονιάς του Πανεπιστημίου του Saarbrücken. Το θέμα της ήταν η σχέση της απαξίας της συμπεριφοράς και της απαξίας του αποτελέσματος στο ποινικό δίκαιο. Στη διατριβή τονίζεται η σημασία του αποτελέσματος στη θεμελίωση του ποινικού αδίκου, ενώ ασκείται παράλληλα έντονη κριτική στις αμιγώς υποκειμενικές θεωρίες περί αδίκου. Η βασική αυτή θέση του διατρέχει όλο το μετέπειτα έργο του, στο οποίο προβάλλεται η σημασία που έχει η προσβολή του εννόμου αγαθού για τη θεμελίωση του ποινικού αδίκου.

Το 1984 ο τιμώμενος δημοσιεύει την πρώτη μονογραφία του στην ελληνική γλώσσα, με τον τίτλο «Τα εκ του αποτελέσματος διακρινόμενα εγκλήματα». Το έργο αποτέλεσε την πρώτη συστηματική επεξεργασία αυτής της κατηγορίας εγκλημάτων και επηρέασε σημαντικά τη μετέπειτα συζήτηση για το θέμα αυτό. Ήταν όμως καταλυτικό και για την εξέλιξη της ποινικής νομοθεσίας μας και ειδικότερα για τη διαμόρφωση της διάταξης του άρθρου 29 του νέου ΠΚ, που ρυθμίζει αυτό το είδος εγκλημάτων. Ο νομοθέτης υιοθέτησε μία από τις βασικές θέσεις εκείνου του έργου, που ήταν ότι για να τελεσθεί εκ του αποτελέσματος διακρινόμενο έγκλημα απαιτείται η πρόκληση του βαρύτερου αποτελέσματος να συνιστά αυτοτελές εξ αμελείας έγκλημα.

Ακολουθεί μια συγγραφική περίοδος κατά την οποία ο Χρίστος Μυλωνόπουλος στρέφει το ενδιαφέρον του σε πρωτότυπα για την εποχή θέματα, που απασχολούσαν τη διεθνή επιστημονική συζήτηση, είχαν τύχει όμως μικρής και περιστασιακής μόνο προσοχής στην ελληνική θεωρία. Το 1987 δημοσιεύεται η πρώτη έκδοση του σημαντικού έργου του «Διεθνές Ποινικό Δίκαιο». Σε αυτό συστηματοποιεί και αναλύει τις αρχές του δικαίου των τοπικών ορίων εφαρμογής του ουσιαστικού ποινικού δικαίου. Εξετάζει εκτενώς σημαντικά ζητήματα του δικαίου αυτού, όπως ο τόπος τέλεσης του εγκλήματος, το νομικό καθεστώς των ξένων πλοίων, η διάκριση ημεδαπών και αλλοδαπών εννόμων αγαθών κ.ά. Οι θέσεις του επί των ζητημάτων αυτών τεκμηριώνονται βιβλιογραφικά με παραπομπές στην ελληνική, γερμανική και αγγλοσαξωνική θεωρία και νομολογία, ένα στοιχείο που χαρακτηρίζει και το μετέπειτα έργο του. Το «Διεθνές Ποινικό Δίκαιο» αποτέλεσε έκτοτε το βασικό έργο αναφοράς της ελληνικής θεωρίας και νομολογίας για τα θέματα που πραγματευόταν. Την απήχρησή του αποδεικνύει η πραγματοποίηση δεύτερης και τρίτης έκδοσης (2021), εμπλουτισμένης με αυτοτελή κεφάλαια για το δίκαιο των διεθνών εγκλημάτων και το Ευρωπαϊκό Ποινικό Δίκαιο, αντικείμενο που είχε απασχολήσει τον

τιμώμενο ήδη από τη δεκαετία του 1990. Το «Διεθνές Ποινικό Δίκαιο» αποτέλεσε επί σειρά ετών και εξακολουθεί να αποτελεί το βασικό εγχειρίδιο στη διδασκαλία του ομώνυμου μαθήματος του προπτυχιακού προγράμματος της Νομικής Σχολής Αθηνών, που εισήγαγε ο τιμώμενος από το 1987.

Το 1989 δημοσιεύει τη μονογραφία του «Ηλεκτρονικοί Υπολογιστές και ποινικό δίκαιο», η οποία αποτελεί την πρώτη συστηματική προσπάθεια προσέγγισης του θέματος στην ελληνική θεωρία.

Το 1996 εκλέγεται Καθηγητής στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών σε ηλικία μόλις 42 ετών.

Το 1998 δημοσιεύεται η μονογραφία του «Συγκριτικές και Διαθετικές Έννοιες στο Ποινικό Δίκαιο», την οποία συνέταξε στη γερμανική γλώσσα. Σε αυτήν αξιοποιεί στο πεδίο της ποινικής δογματικής πορίσματα της θεωρίας της επιστήμης. Η απήχυσή της στην ελληνική και γερμανόφωνη επιστήμη ήταν μεγάλη. Ο ίδιος θα αξιοποιήσει σε μεταγενέστερα έργα του τη θεωρία των εννοιών αυτών για να αναλύσει και επιλύσει ζητήματα γενικού και ειδικού μέρους. Είναι όμως εντυπωσιακό το γεγονός ότι οι θέσεις της μονογραφίας, οι οποίες έγιναν γνωστές και με μεταγενέστερες δημοσιεύσεις του συγγραφέα στην ελληνική γλώσσα, επηρέασαν την ελληνική νομολογία. Ενδεικτικά αναφέρω τη νομολογία του Ακυρωτικού στο ζήτημα της διάκρισης ενδεχόμενου δόλου και ενσυνείδητης αμέλειας, που έχει απασχολήσει έντονα τα ελληνικά δικαστήρια.

Ακολουθεί η έκδοση σημαντικών συγγραμμάτων του τιμωμένου στο πεδίο του Γενικού και Ειδικού Μέρους του Ποινικού Κώδικα.

Το 2001 εκδίδεται το Ειδικό Μέρος του Ποινικού Δικαίου, που αριθμεί ήδη τέσσερις εκδόσεις. Η τελευταία, το 2021, καλύπτει στις 771 σελίδες της τα βασικότερα κεφάλαια του Ειδικού Μέρους του Ποινικού Δικαίου. Ανεξάρτητα από τις πολλαπλές ταλαντώσεις του νομοθέτη στο πεδίο του Ειδικού Μέρους του Ποινικού Κώδικα, ο τιμώμενος καταφέρνει να προσφέρει μια εδραία θεωρητική βάση, που εγγυάται την ασφάλεια δικαίου. Ευρεία ήταν η απήχηση του Ειδικού Μέρους όχι μόνο στη θεωρία αλλά και στη νομολογία, όπως ενδεικτικά στην εδραίωση της απαίτησης σχέσης υλικής αντιστοιχίας ζημίας και οφέλους στην απάτη ή της νομικής – οικονομικής θεωρίας της περιουσίας.

Ακολουθεί το Γενικό Μέρος του Ποινικού Δικαίου, ένα εμβληματικό έργο, που αριθμεί δύο εκδόσεις. Η δεύτερη έκδοση (2021), έκτασης 1087 σελίδων, πραγματεύεται με συστηματικό τρόπο την ύλη του Γενικού Μέρους του Ελληνικού Ποινικού Κώδικα αξιοποιώντας τις σύγχρονες τάσεις της διεθνούς επιστημονικής κίνησης όχι μόνο στον ηπειρωτικό, αλλά και στον

αγγλοσαξωνικό κύκλο δικαίων. Αποτελεί το απαύγασμα της επιστημονικής του διαδρομής και περικλείει όλες τις βασικές θέσεις του, που συναντούμε σε προηγούμενα έργα του. Ο φιλόδοξος στόχος του συγγραφέα να γεφυρώσει «το ενδημούν χάσμα μεταξύ θεωρίας και πράξης» και να ταράξει τη συχνά παρατηρούμενη ερμηνευτική αδράνεια επιτυγχάνεται πλήρως. Κατά γενική ομολογία το Γενικό Μέρος του Χ. Μυλωνόπουλου καταλέγεται στα κορυφαία έργα που έχει παρουσιάσει διαχρονικά η ελληνική επιστήμη του Ποινικού Δικαίου. Δεν αποτελεί μόνο σημαντικό σταθμό στην ποινική θεωρία, αλλά και πολύτιμο οδηγό για την καθημερινή εφαρμογή του ποινικού δικαίου.

Το Γενικό και το Ειδικό Μέρος αποτελούν από την πρώτη έκδοσή τους τα βασικά συγγράμματα στα οποία στηρίζεται η διδασκαλία των αντίστοιχων μαθημάτων στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών.

Ενδεικτική της διεθνούς εμβέλειας του πολυσχιδούς έργου του τιμωμένου αποτελεί η μετάφραση στην ισπανική γλώσσα και σειράς μελετών του, που δημοσιεύθηκαν το 2017 στην Αργεντινή σε ενιαίο τόμο υπό τον τίτλο «Η ποινική δογματική σε ένα διεθνές πλαίσιο». Εργασίες του έχουν μεταφρασθεί επίσης στην ισπανική, ιαπωνική, κινεζική, γαλλική, ιταλική και τουρκική γλώσσα.

Εξίσου σημαντικές με τις μονογραφίες είναι οι 64 μελέτες του, που έχουν δημοσιευθεί αυτοτελώς σε νομικά περιοδικά ή ως συμβολές του ιδίου σε συλλογικά έργα, τιμητικούς τόμους και πρακτικά συνεδρίων, όπως και τα σχόλιά του σε δικαστικές αποφάσεις. Οι δημοσιεύσεις αυτές καλύπτουν μεγάλο μέρος του ουσιαστικού και δικονομικού ποινικού δικαίου.

Αντίστοιχης αξίας είναι η προσφορά του Χρίστου Μυλωνόπουλου ως πανεπιστημιακού δασκάλου. Οι συνάδελφοι και οι φοιτητές του γνωρίζουν την απόλυτη συνέπειά του στην άσκηση των διδακτικών καθηκόντων του, όπως και το υψηλό επίπεδο των παραδόσεών του, που είχε ως συνέπεια τα αμφιθέατρα στα οποία δίδασκε να είναι πάντα ασφυκτικά γεμάτα. Εκτός από τα συγγράμματά του προσέφερε στους φοιτητές του μαθήματος των Εφαρμογών του Ποινικού Δικαίου και το ομώνυμο διδακτικό βοήθημα, που εκδόθηκε το 1997 και περιλαμβάνει πρακτικά θέματα και τις λύσεις τους. Ανεκτίμητη υπήρξε η προσφορά του όχι μόνο στο Προπτυχιακό, αλλά και στο Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών της Νομικής Σχολής Αθηνών, στο οποίο διδάσκει ανελλιπώς από την ίδρυσή του.

Εκτός της Νομικής Σχολής Αθηνών δίδαξε στην Εθνική Σχολή Δικαστών, όπως και σε πολλά Πανεπιστήμια του εξωτερικού και άλλες σχολές. Ενδεικτικά αναφέρω ότι δίδαξε κατά τα έτη 1992, 1993 και 1994 Διεθνές και Ευρωπαϊκό

Ποινικό Δίκαιο ως επισκέπτης καθηγητής στο Πανεπιστήμιο του Μονάχου, έχει διοργανώσει από κοινού με τον Καθηγητή Ulfrid Neumann Ανώτερο Σεμινάριο Ποινικού Δικαίου και Γενικής Θεωρίας του Δικαίου στο Πανεπιστήμιο της Φρανκφούρτης και έχει δώσει διαλέξεις μετά από προσκλήσεις στα Πανεπιστήμια του Μονάχου, της Φρανκφούρτης, του Φράιμπουργκ, του Queen Mary, του Πεκίνου, της Κωνσταντινούπολης, του Σαλέρνο, στη Διεθνή Ακαδημία του ΟΗΕ κατά της διαφθοράς κ.α.

Ήταν πάντα αγαπητός στους συναδέλφους του, ενώ ειδικά στους νεότερους εξ αυτών παρείχε αμέριστη την υποστήριξή του και την αναγκαία ενθάρρυνση για την επιστημονική και ακαδημαϊκή τους εξέλιξη. Αποτέλεσε πηγή έμπνευσης πολλών γενεών φοιτητών, οι οποίοι υπηρετούν επιτυχώς το ποινικό δίκαιο από πολλές διαφορετικές θέσεις. Μαθητές του εκπόνησαν άριστες διδακτορικές διατριβές στην Ελλάδα και το εξωτερικό και έχουν ήδη καταλάβει ακαδημαϊκές θέσεις σε Ιδρύματα της Ελλάδας και της αλλοδαπής.

Έχει διατελέσει Πρόεδρος και μέλος νομοπαρασκευαστικών επιτροπών και έχει εκπροσωπήσει τη χώρα σε Ομάδες Εργασίας των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων. Επιπρόσθετα, μέσω της πολυετούς συμμετοχής του στο Επιστημονικό Συμβούλιο της Βουλής των Ελλήνων και της σύνταξης Εκθέσεων σε σχέδια νόμου ποινικού περιεχομένου, ο Χρίστος Μυλωνόπουλος συμβάλλει διαρκώς και στη διαμόρφωση και τη βελτίωση της ποινικής νομοθεσίας.

Η συμμετοχή του στη διεθνή επιστημονική δραστηριότητα είναι συνεχής. Έχει υπάρξει συνεκδότης τιμητικών τόμων και συλλογικών έργων στην Ελλάδα και την αλλοδαπή. Συμμετέχει ως ομιλητής στα πιο σημαντικά διεθνή επιστημονικά συνέδρια. Από το 2012 είναι Μέλος της Ευρωπαϊκής Ακαδημίας Επιστημών και Τεχνών (Salzburg).

Τα τελευταία έτη ο Χρίστος Μυλωνόπουλος έχει αφιερώσει μεγάλο μέρος του χρόνου και της ανεξάντλητης δημιουργικότητάς του στη λειτουργία του Ινστιτούτου Ευρωπαϊκού και Διεθνούς Ποινικού Δικαίου, το οποίο ίδρυσε το 2015. Πρόεδρος του Ινστιτούτου ο ίδιος, αποτελεί κυριολεκτικά την ψυχή του. Διοργανώνει διεθνή συνέδρια, ενημερωτικά σεμινάρια, εκδηλώσεις με εισηγήσεις νέων ποινικολόγων, που αποκτούν βήμα για την προβολή των απόψεών τους. Ήδη έχει εκδώσει τόμους με τις εισηγήσεις και τις συζητήσεις των συνεδρίων και των λοιπών εκδηλώσεων του Ινστιτούτου.

III. Ο Τιμητικός Τόμος, που επιδίδεται σήμερα, περιλαμβάνει τριάντα οκτώ συμβολές, οι οποίες καλύπτουν όλο το εύρος των ποινικών επιστημών. Μεταξύ των συγγραφέων συναντούμε επιφανείς, εν ενεργεία και Ομοτίμους, Καθηγητές Σχολών της Ελλάδας και της αλλοδαπής, όπως της Γερμανίας, του Ηνωμένου

Βασιλείου, της Ισπανίας, της Ιταλίας, της Κίνας και της Κύπρου. Επίσης δικαστικούς και εισαγγελικούς λειτουργούς, διδάκτορες νομικής και ερευνητές.

Οι συγγραφείς είναι κατά τη σειρά εμφάνισης των συμβολών τους οι:

- Νικόλαος Βασιλειάδης, Δ.Ν., Δικηγόρος
- Πανταζής Βρυσιώτης, Δ.Ν., Δικηγόρος
- Andrea Castaldo, Καθηγητής Ποινικού Δικαίου στο Πανεπιστήμιο του Σαλέρνο, Δικηγόρος
- Nestor Courakis, Ομότιμος Καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών και Καθηγητής του Πανεπιστημίου της Λευκωσίας
- Νικόλαος Δημητράτος, Αναπληρωτής Καθηγητής της Νομικής Σχολής του ΕΚΠΑ
- Manfred Heinrich, Καθηγητής του Πανεπιστημίου Christian-Albrechts του Κιέλου, Διευθυντής του Ινστιτούτου Ποινικών Επιστημών και του Νομικού Σπουδαστηρίου
- Christian Jäger, Καθηγητής του Πανεπιστημίου Friedrich-Alexander του Ερλάνγκεν/Νυρεμβέργης
- Μαρία Καϊάφα-Γκμπάντι, Καθηγήτρια της Νομικής Σχολής του ΑΠΘ
- Αλέξανδρος Κωστάρας, Ομότιμος Καθηγητής της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Θράκης
- Genlin Liang, Καθηγητής Ποινικού Δικαίου της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου του Πεκίνου
- Ιάκωβος Α. Μάμαλης, Δικηγόρος, LLM
- Ιωάννης Μοροζίνης, Επίκουρος Καθηγητής της Νομικής Σχολής του ΕΚΠΑ
- Ulfrid Neumann, Καθηγητής του Πανεπιστημίου Johann Wolfgang v. Goethe της Φρανκφούρτης
- Χάρης Παπαχαλαράμπους, Αναπληρωτής Καθηγητής στο Τμήμα Νομικής του Πανεπιστημίου Κύπρου (UCY)
- Frank Saliger, Καθηγητής του Πανεπιστημίου Ludwig-Maximilians του Μονάχου
- Bernd Schünemann, Ομότιμος Καθηγητής του Πανεπιστημίου Ludwig-Maximilians του Μονάχου
- Jesús-María Silva Sánchez, Καθηγητής του Πανεπιστημίου της Βαρκελώνης
- Στέφανος Στανέλλος, Δ.Ν., Δικηγόρος
- Αριστοτέλης Χαραλαμπίδης, Ομότιμος Καθηγητής της Νομικής Σχολής του ΑΠΘ

- Κωνσταντίνος Χριστοδούλου, Καθηγητής της Νομικής Σχολής του ΕΚΠΑ
- Ηλίας Αναγνωστόπουλος, Ομότιμος Καθηγητής της Νομικής Σχολής του ΕΚΠΑ
- Θεοχάρης Δαλακούρας, Καθηγητής της Νομικής Σχολής του ΔΠΘ, Δικηγόρος
- Gunnar Duttge, Καθηγητής του Πανεπιστημίου Georg-August του Γκέτινγκεν
- Αργύριος Καρράς, Ομότιμος Καθηγητής της Νομικής Σχολής του ΕΚΠΑ
- Helmut Satzger, Καθηγητής του Πανεπιστημίου Ludwig-Maximilians του Μονάχου
- Πολυχρόνης Τσιρίδης, Δ.Ν., Δικηγόρος, Επισκέπτης Καθηγητής ΕΠΚ
- Γεώργιος Χ. Βούλγαρης, Εισαγγελέας Εφετών, Δ.Ν.
- Αθανασία Διονυσοπούλου, Επίκουρη Καθηγήτρια της Νομικής Σχολής του ΕΚΠΑ
- Δημήτρης Ζιούβας, Επίκουρος Καθηγητής, Δικηγόρος, Διευθυντής Κέντρου Ποινικών Επιστημών Παντείου Πανεπιστημίου
- Hans-Heiner Kühne, Ομότιμος Καθηγητής του Πανεπιστημίου της Τρίερ
- Άγγελος Κωνσταντινίδης, Ομότιμος Καθηγητής της Νομικής Σχολής του ΔΠΘ
- Valsamis Mitsilegas, Καθηγητής Ευρωπαϊκού και Παγκοσμίου Δικαίου, Κοσμήτωρ της Σχολής Δικαίου και Κοινωνικής Δικαιοσύνης του Πανεπιστημίου του Λίβερπουλ
- Αθηνά Σαχουλίδου, Επίκουρη Καθηγήτρια της Νομικής Σχολής του ΑΠΘ
- Γεώργιος Τριανταφύλλου, Αναπληρωτής Καθηγητής της Νομικής Σχολής του ΕΚΠΑ
- Emmanouil D. Metaxakis, Δικηγόρος, Τακτικός Καθηγητής της Σχολής Αξιοματικών της Ακαδημίας της Ελληνικής Αστυνομίας
- Εμμανουήλ Μπίλλης, Δ.Ν., Δικηγόρος L.L.M., Επικεφαλής ερευνητικής ομάδας στο Ινστιτούτο Max Planck για τη μελέτη του εγκλήματος, της ασφάλειας και του δικαίου
- Παναγιώτης Τουργέλης, Δ.Ν., Δικηγόρος
- Παναγιώτης Φιλόπουλος, Πρόεδρος Εφετών Αθηνών, Δ.Ν. Πανεπιστημίου Tübingen.

Οι συμβολές αντιμετωπίζουν διαχρονικά ζητήματα της ποινικής δογματικής, αλλά και πλέον σύγχρονα θέματα που αναφύονται από τη νομοθεσία της

Ευρωπαϊκής Ένωσης και την εξέλιξη της τεχνολογίας. Ο αναγνώστης τις συναντά καταναμεμημένες σε τέσσερις θεματικές ενότητες.

Η πρώτη ενότητα περιλαμβάνει τις μελέτες ουσιαστικού ποινικού δικαίου. Σε αυτήν έχουν ενταχθεί κατ' αρχάς συμβολές για ζητήματα Γενικού Ποινικού Δικαίου. Ορισμένες είναι γενικότερου χαρακτήρα και αφορούν τα ιδεολογικά θεμέλια του ποινικού δικαίου, τον δικαιοκρατικό χαρακτήρα του, τη θεωρία περί εννόμου αγαθού, τις βασικές αρχές για τη δόμηση ενός θεωρητικού ποινικού συστήματος και το δίκαιο των ανηλίκων, ενώ άλλες θίγουν ειδικότερα θέματα, όπως τη δογματική του δόλου, της απόπειρας και της συμμετοχής, την επιτρεπτή κινδυνώδη δράση, τους λόγους άρσης του αδίκου, τα υποκειμενικά στοιχεία του αδίκου και το δίκαιο των ποινών. Στην ίδια ενότητα έχουν συμπεριληφθεί συμβολές για θέματα του Ειδικού Μέρους, όπως τα εγκλήματα κατά της γενετήσιας ελευθερίας, την απάτη, την καταδολίευση δανειστών. Η ενότητα ολοκληρώνεται με μελέτες για ζητήματα ειδικών ποινικών νόμων (νομιμοποίηση εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες, προστασία των αρχαιοτήτων και της πολιτιστικής κληρονομιάς, πνευματική ιδιοκτησία).

Η δεύτερη ενότητα περιλαμβάνει τις συμβολές του ποινικού δικονομικού δικαίου. Εδώ συναντώνται μελέτες για τις σύγχρονες εναλλακτικές διαδικασίες στον νέο ΚΠΔ, τις συμφωνίες αναβολής της δίωξης, την ποινική διαπραγμάτευση, την αιτιολογία των δικαστικών αποφάσεων, τις αρχές της δίκαιης δίκης και της δικαστικής ακρόασης, το δίκαιο των ανακριτικών πράξεων, την ενίσχυση των δικαιωμάτων του κατηγορουμένου με τις νέες διατάξεις του ΚΠΔ.

Η τρίτη ενότητα φέρει τον τίτλο Διεθνές και Ευρωπαϊκό Ποινικό Δίκαιο και περιλαμβάνει συμβολές για την εθνικότητα του πλοίου, τα εγκλήματα σε βάρος των οικονομικών συμφερόντων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το νομικό πλαίσιο για την ανάκτηση εγκληματικής περιουσίας, την προστασία έναντι των πολιτικών διώξεων στο δίκαιο της διεθνούς δικαστικής συνδρομής, την ευρωπαϊκή εντολή έρευνας, την ποινικοποίηση της δημόσιας υποκίνησης σε τρομοκρατικά εγκλήματα, τη διασυνοριακή πρόσβαση σε ηλεκτρονικά αποδεικτικά στοιχεία και τις συγκρούσεις του εσωτερικού με το ενωσιακό δίκαιο.

Η τελευταία ενότητα του Τόμου είναι αφιερωμένη στη σχέση του ποινικού δικαίου με τις νέες τεχνολογίες. Εντός αυτής συναντούμε την πραγμάτευση ζητημάτων αιχμής, όπως την τεχνητή νοημοσύνη, την ποινική αντιμετώπιση των deepfakes, την ασφάλεια πληροφοριακών συστημάτων και τη χρήση αλγορίθμων στη μετεξέλιξη του ποινικού δικαίου.

Το εύρος των θεμάτων και η ποιότητα των μελετών καθιστούν τον Τιμητικό Τόμο ένα πολύτιμο συλλογικό έργο, που αποτυπώνει την εξέλιξη και τις σύγχρονες τάσεις της ποινικής δογματικής. Η επιστημονική κοινότητα, οι συνάδελφοι και οι μαθητές του προσφέρουν τον Τόμο αυτό στον Χρίστο Μυλωνόπουλο εις ένδειξιν τιμής για την ανεκτίμητη προσφορά του στις ποινικές επιστήμες.

DR. GEORGIOS TRIANTAFYLLOU

Associate Professor at the School of Law of the NKUA

**KEYNOTE SPEECH – PRESENTATION
OF THE HONOREE AND THE HONORARY VOLUME**

I. Christos Mylonopoulos is counted among the leading theorists of criminal law in Greece, having contributed like few to the analysis of positive law, the development of scientific dialogue, the guidance of the criminal legislator, but also to the wider public dialogue and public awareness of criminal law issues. He has, like other eminent jurists of a similar stature, not only an excellent knowledge of positive criminal law, but also a solid philosophical knowledge, as well as interdisciplinary training, which allows him to approach the material of criminal law in a broader spirit. He subjects his scientific judgment to the critical scrutiny of philosophical theories and does not hesitate to confront established perceptions. He confronts the dissenting opinion in an ongoing, fruitful and honest dialogue. It is therefore neither accidental nor coincidental that he is universally recognized and resonated not only among his Greek colleagues, but also beyond the country's borders. The reader of his works is impressed by their volume and quality: Monographs with systematic in-depth study of specific and original issues coexist with extensive writings that are updated in subsequent editions. Monographs and publications in German, English and Spanish have made it possible for his intellectual effort to be utilized by a wide range of theorists and have led to his international scientific recognition. The inspection and critical evaluation of national and international scientific dialogue and jurisprudence is ongoing. The reader is impressed by Christos Mylonopoulos' broad intellectual horizon, his sincere dedication to science and his diligence.

II. He was born in Thessaloniki. He graduated first in order of ranking from the Law School of the University of Athens in 1977. In 1981 he was awarded a doctorate from the Law School of the University of Saarbrücken with the degree of *summa cum laude*. His Doctor Thesis, written under the supervision of Professor Gerhard Kielwein, was awarded the Edward Martin Prize as the best Doctor Thesis of the year at the University of Saarbrücken. Its topic was the relationship between the reprehensibility of conduct and the reprehensibility of result in criminal law. The Thesis stresses the importance of the result in the

establishment of criminal wrong, while at the same time it strongly criticizes the purely subjective theories of wrongdoing. This basic opinion runs through all his later work, in which the importance of the violation of the legal good for the establishment of criminal wrongdoing is highlighted.

In 1984, the honoree published his first monograph in Greek, entitled “Crimes distinguished by their outcome”. The work was the first systematic elaboration of this category of crimes and significantly influenced the subsequent dialogue on this subject. However, it was also decisive for the evolution of our criminal legislation and in particular for the formulation of the provision of article 29 of the new Criminal Code, which regulates this type of crime. The legislator adopted one of the basic theses of that project, that is for a crime distinguishable by its result to be committed, it is necessary that the conduct that causes the severe result constitutes a crime of negligence.

A period of writing followed, during which Christos Mylonopoulos turned his interest to original for the time topics, which were of interest to the international scientific dialogue, but had received only little and occasional attention in Greek theory. In 1987 the first edition of his important work “International Criminal Law” was published. In it, he systematizes and analyzes the principles of the law of territorial limits of the implementation of substantive criminal law. It deals extensively with important issues of this particular law, such as the place of commission of the criminal offense, the legal status of foreign ships, the distinction between national and foreign intellectual property, etc. His opinion on these issues are documented bibliographically with references to Greek, German and Anglo-Saxon theory and jurisprudence, an element that characterizes his later work as well. International Criminal Law has since become the main reference work of Greek theory and jurisprudence on the issues he dealt with. Its impact is demonstrated by the publication of a second and third edition (2021), enriched with separate chapters on the law of international crimes and European criminal law, a subject that had been of interest to the honoree since the 1990s. The “International Criminal Law” was for many years and continues to be the basic textbook in the teaching of the homonymous course of the undergraduate programme of the Athens Law School, which the honored introduced in 1987.

In 1989 he publishes his monograph “Computers and criminal law”, which constitutes the first systematic attempt to approach the subject in Greek theory.

In 1996 he was elected Professor at the Law School of the University of Athens at the age of 42.

In 1998, his monograph “Comparative and Dispositional Concepts in Criminal Law” is published, which he wrote in German. In it he utilizes in the field of criminal doctrine conclusions of the theory of science. Its impact on Greek and German-speaking science was great. In later works he would utilize the theory of these concepts to analyze and resolve issues of the General and Special Part of the Criminal Law. It is, however, impressive that the positions of the monograph, which became known through subsequent publications of the author in Greek, influenced Greek jurisprudence. Indicatively, I refer to the case law of the Court of Cassation on the issue of the distinction between possible eventual intent and conscious negligence, which has been a matter of great concern to the Greek courts.

The publication of important writings of the honoree in the field of the General and Special Part of the Criminal Code follows.

In 2001 the Special Part of the Criminal Law is published, which already numbers four editions. The last one, in 2021, covers in its 771 pages the main chapters of the Special Part of the Criminal Law. Regardless of the multiple oscillations of the legislator in the field of the Special Part of the Criminal Code, the honoree manages to offer a solid theoretical basis that guarantees legal certainty. The Special Part was widely resonated not only in theory, but also in jurisprudence, such as in the establishment of the requirement of a material correspondence between detriment and benefit in fraud or the legal-economic theory of property.

The General Part of Criminal Law, an emblematic work, follows, which numbers two editions. The second edition (2021), of 1087 pages, deals in a systematic way with the material of the General Part of the Greek Criminal Code, employing of the current tendencies of the international scientific movement not only in the continental, but also in the Anglo-Saxon law circle. It is the culmination of his scientific career and encompasses all the basic opinions that we find in his previous works. The author’s ambitious goal of bridging ‘the endemic gap between theory and practice’ and of disrupting the often-observed interpretive inertia is fully achieved. Admittedly, C. Mylonopoulos’ General Part is one of the leading works that the Greek science of Criminal Law has presented over time. It is not only an important landmark in criminal theory, but also a valuable guide for the daily implementation of criminal law.

Since their first edition, the General and Special Part of Criminal Law have been the basic textbooks on which the teaching of the respective courses at the Law School of the University of Athens is based.

Indicative of the international scope of the multifarious work of the honoree is also the translation into Spanish of a series of his studies, published in 2017 in Argentina in a single volume under the title “Criminal doctrine in an international context”. His works have also been translated in Spanish, Japanese, Chinese, French, Italian, French and Turkish.

Just as significant as the monographs are his 64 studies, which have been independently published in legal journals or as contributions to collective works, honorary volumes and conference proceedings, as well as his comments on judicial decisions. These publications cover a large part of substantive and procedural criminal law.

Of equal value is the contribution of Christos Mylonopoulos as a Professor. His colleagues and students are aware of his absolute consistency in the exercise of his teaching duties, as well as the high level of his lectures, which resulted in the auditoriums in which he taught always being overwhelmingly full. Apart from his writings, he also offered to the students of the course of the Applications of Criminal Law the homonymous textbook, published in 1997, which includes practical issues and their solutions. His contribution has been priceless not only to the Undergraduate but also to the Postgraduate Studies Program of the Law School of Athens, where he has been teaching continuously since its establishment.

Apart from the Athens Law School, he taught at the National Magistrates School of Greece, as well as at many foreign Universities and other Schools. For example, he taught International and European Criminal Law as a Visiting Professor at the Munich University in 1992, 1993 and 1994, he has co-organized with Professor Ulfrid Neumann an Advanced Seminar in Criminal Law and General Theory of Law at the Frankfurt University and has given invited lectures at the Universities of Munich, Frankfurt, Freiburg, Queen Mary, Beijing, Istanbul, Salerno, the UN International Academy against Corruption etc.

He was always dear to his colleagues, and especially to the younger ones, he gave his undivided support and unreserved encouragement for their scientific and academic development. He has been a source of inspiration to many generations of students who have successfully served Criminal Law from many different positions. His students have completed excellent doctoral dissertations in Greece and abroad and have already occupied academic positions in Institutions in Greece and abroad.

He has served as President and member of legislative Committees and has represented Greece in Working Groups of the European Communities In

addition, through his long-standing participation in the Scientific Council of the Hellenic Parliament and the drafting of reports on criminal law bills, Christos Mylonopoulos is constantly contributing to the formulation and improvement of criminal legislation.

His participation in international scientific activity is continuous. He has been co-editor of honorary volumes and collective works in Greece and abroad. He participates as a speaker in the most important international scientific conferences. Since 2012 he is a Member of the European Academy of Sciences and Arts (Salzburg).

In recent years, Christos Mylonopoulos has devoted much of his time and inexhaustible creativity to the running of the European and International Criminal Law Institute, which he founded in 2015. He organizes international conferences, informative seminars, events with contributions by young Criminalists, who get a platform to present their views. He has already published volumes of papers and discussions of the Institute's conferences and other events.

III. The Honorary Volume, which is being published today, contains thirty-eight contributions, covering the whole range of Criminal Sciences. Among the authors we find eminent, current and Emeritus, Professors of Schools in Greece and abroad, such as in Germany, the United Kingdom, Spain, Italy, China and Cyprus, and judges, prosecutors, doctors of law and researchers as well.

The authors are, in order of appearance of their contributions, the following:

- Nikolaos Vasileiadis, PhD in law, Lawyer
- Pantazis Vryniotis, PhD in law, Lawyer
- Andrea Castaldo, Professor of Criminal Law at the University of Salerno, Lawyer
- Nestor Courakis, Professor em. at the University of Athens and Professor at the University of Nicosia
- Nikolaos Dimitratos, Assoc. Professor at the Law School of the National and Kapodistrian University of Athens
- Manfred Heinrich, Professor at the Christian-Albrechts University of Kiel, Director of the Institute of Criminal Sciences and of the Faculty of Law
- Christian Jäger, Professor at the Friedrich-Alexander University of Erlangen–Nuremberg
- Maria Kaiafa-Gbandi, Professor at the Law School of the Aristotle University of Thessaloniki

- Alexandros Kostaras, Professor em. at the Law School of the Democritus University of Thrace
- Genlin Liang, Professor of Criminal Law at the Law School of the Peking University
- Iakovos A. Mamalis, Lawyer, LLM
- Ioannis Morozinis, Asst. Professor at the Law School of the National and Kapodistrian University of Athens
- Ulfrid Neumann, Professor at the Johann Wolfgang v. Goethe University of Frankfurt
- Charis Papacharalambous, Assoc. Professor at the Faculty of Law of the University of Cyprus (UCY)
- Frank Saliger, Professor at the Ludwig Maximilian University of Munich
- Bernd Schünemann, Professor em. at the Ludwig Maximilian University of Munich
- Jesús-María Silva Sánchez, Professor at the University of Barcelona
- Stefanos Stanellos, PhD in law, Lawyer
- Aristotelis Charalambakis, Professor em. at the Law School of the Democritus University of Thrace
- Konstantinos Christodoulou, Professor at the Law School of the National and Kapodistrian University of Athens
- Ilias Anagnostopoulos, Professor em. at the Law School of the National and Kapodistrian University of Athens
- Theoxaris Dalakouras, Professor at the Law School of the Democritus University of Thrace, Lawyer
- Gunnar Duttge, Professor at the Georg-August-University of Göttingen
- Argyrios Karras, Professor em. at the Law School of the National and Kapodistrian University of Athens
- Helmut Satzger, Professor at the Ludwig Maximilian University of Munich
- Polychronis Tsiridis, PhD in law, Lawyer, visiting Professor at the European University of Cyprus
- Georgios Ch. Voulgaris, Court of Appeal Prosecutor, PhD in law
- Athanasia Dionysopoulou, Asst. Professor at the Law School of the National and Kapodistrian University of Athens
- Dimitrios Ziouvas, Asst. Professor, Lawyer, Director of the Center of Criminal Sciences of the Panteion University
- Hans-Heiner Kühne, Professor em. at the Trier University

- Aggelos Konstantinidis, Professor em. at the Law School of the Democritus University of Thrace
- Valsamis Mitsilegas, Professor of European and Global Law, Dean of the School of Law and Social Justice of the Liverpool University
- Athina Saxoulidou, Asst. Professor at the Law School of the Aristotle University of Thessaloniki
- Georgios Triantafyllou, Assoc. Professor at the Law School of the National and Kapodistrian University of Athens
- Emmanouil D. Metaxakis, Lawyer, Ordinary Professor in the Officer's School of the Hellenic Police Academy
- Emmanouil Mpillis, PhD in law, Lawyer L.L.M., Head of the Research Team at the Max Planck for the study of crime, security and law.
- Panagiotis Tourgelis, PhD in law, Lawyer
- Panagiotis Filopoulos, Judge at the Supreme Court of Greece (Areios Pagos), PhD in law of Tübingen University.

The contributions address timeless issues of criminal doctrine, as well as more contemporary issues arising from European Union legislation and the evolution of technology. The reader finds them divided into four thematic sections.

The first section includes the studies of substantive criminal law. First of all, it includes contributions on issues of the General Part of Criminal Law. Some of them are of a more general nature and relate to the ideological foundations of criminal law, its rule-of-law character, the theory on legal good, the basic principles for the formation of a theoretical criminal system and the juvenile law, while others deal with specific issues such as the doctrines of intent, attempt and participation, permissible dangerous action, the grounds of justification, the subjective elements of the offence and the criminal punishment.

In the same section, contributions on issues of the Special Part of Criminal Law have been included, such as crimes against sexual freedom, fraud, creditors' embezzlement. The section concludes with studies on issues of the Special Part (money laundering, protection of antiquities and cultural heritage, intellectual property).

The second section includes the contributions of Criminal Procedure Law. In this section, one can find studies on modern alternative procedures in the new Criminal Procedure Code, deferred prosecution agreements, criminal negotiation, reasoning of court decisions, the principles of fair trial and court

hearing, the law of interrogation measures, the strengthening of the rights of the defendant with the new provisions of the Criminal Procedure Code.

The third section is entitled International and European Criminal Law and includes contributions on the nationality of the ship, crimes against the financial interests of the European Union, the legal framework for the recovery of criminal property, protection against political prosecution in the law of international judicial assistance, the European Investigation Order, the criminalization of public incitement to commit terrorist offences, cross-border access to electronic evidence and conflicts between domestic and EU law.

The last section of the volume is devoted to the relationship between criminal law and new technologies. In this section, we find the thorough examination of crucial issues such as artificial intelligence, the criminal treatment of deepfakes, the information systems security and the use of algorithms in the evolution of criminal law.

The range of topics and the quality of the studies make the Honorary Volume a valuable collective work, which reflects the development and contemporary trends in criminal doctrine. The scientific community, his colleagues and students offer this volume to Christos Mylonopoulos as a badge of honor for his invaluable contribution to the criminal sciences.

GENLIN LIANG

Καθηγητή της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου του Πεκίνου και μέλους της Εκδοτικής Επιτροπής του Τόμου

ΟΜΙΛΙΑ

«Η ΕΝΕΡΓΟΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΠΟΙΝΙΚΗΣ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΚΙΝΑ: ΤΑΣΕΙΣ, ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΚΑΙ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ»

Ανάγνωση: Γεωργία Βαρελά, Δικηγόρος LL.M.

Αγαπητέ Καθηγητή Μυλωνόπουλε και συνάδελφοι,

Επ' ευκαιρία των εβδομηκοστών γενεθλίων του διακεκριμένου καθηγητή Μυλωνόπουλου, ως Κινέζος συνάδελφος, που έχει βαθιά προσωπική φιλία με τον τιμώμενο, θα έπρεπε να είχα έρθει στην Αθήνα για να εκφράσω τα συγχαρητήριά μου. Ωστόσο, λόγω του πανεπιστημιακού διδακτικού έργου, δεν μπορώ να τηρήσω την υποχρέωσή μου. Γράφω αυτό το κείμενο για να συγχαρώ τον τιμώμενο, να ευχηθώ στον διακεκριμένο τιμώμενο αιώνια νιότη και ακαδημαϊκή αειθαλία, και να το μοιραστώ με όλους τους συναδέλφους.

Το ισχύον ποινικό δίκαιο της Κίνας προέρχεται από τον Ποινικό Κώδικα του 1979 και αναθεωρήθηκε πλήρως το 1997. Από τότε που τέθηκε σε ισχύ ο Ποινικός Κώδικας το 1997, οι Κινέζοι Νομοθέτες έχουν ψηφίσει έναν συμπληρωματικό Κανονισμό και 12 τροποποιήσεις του Ποινικού Κώδικα και έχουν ενισχύσει την τάση ενεργοποίησης του ποινικού δικαίου, έχουν προκαθορίσει το σημείο εκκίνησης της παρέμβασης του ποινικού δικαίου και έχουν διευρύνει το πεδίο εφαρμογής της ποινικής τιμωρίας. Οι κύριες στρατηγικές του μπορούν να συνοψιστούν ως εξής:

1. Προσθήκη νέων εγκλημάτων και ποινικοποίηση συμπεριφορών, όπως η οδήγηση υπό την επήρεια αλκοόλ, η άρνηση καταβολής εργασιακής αμοιβής και πολλών άλλων, που προηγουμένως διώκονταν αποκλειστικά ως αστικές παραβάσεις, αθέτηση συμβάσεων ή διοικητικές παραβάσεις για αστική ευθύνη ή διοικητικές ποινές.

2. Μείωση του κατώτατου ορίου για τα ποινικά αδικήματα, συμπεριλαμβανομένης της μείωσης του βασικού ορίου στα εγκλήματα εκείνα

που το αποτελούν, και θέσπιση των επικίνδυνων εγκλημάτων, ιδίως των αφηρημένα επικίνδυνων εγκλημάτων.

3. Προσθήκη επιλεκτικών συστατικών στοιχείων, επέκταση του πεδίου εφαρμογής της ήδη υφιστάμενης (: ποινικής) ευθύνης, συγκεκριμένα με την επέκταση των αντικειμένων, των τύπων και των υποκειμένων της συμπεριφοράς.

4. Κάνοντας δυσδιάκριτα τα όρια μεταξύ δόλου και αμέλειας, αποδυναμώνοντας τα στοιχεία της ποινικής ευθύνης (Schuld), με την προσθήκη λ.χ. του εγκλήματος της παράλειψης καθήκοντος στην εποπτεία τροφίμων και φαρμάκων, όπου άπαντες, ανεξάρτητα από την πρόθεση ή την αμέλεια, θα τιμωρούνται για αυτό το έγκλημα.

5. Μετατροπή των τυπικών προπαρασκευαστικών αδικημάτων σε ουσιαστικά προπαρασκευαστικά αδικήματα, όπως το έγκλημα της προετοιμασίας τρομοκρατικής δραστηριότητας και το έγκλημα της παράνομης χρήσης δικτύων πληροφοριών.

6. Επέκταση του πεδίου εφαρμογής της εγκληματικής συμμετοχής και της υπαιτιότητας, όπως η πρόβλεψη του εγκλήματος της συνδρομής σε εγκληματικές δραστηριότητες δικτύου πληροφοριών.

7. Διαγραφή του ιδιαίτερου εγκλήματος και διεύρυνση του πεδίου εφαρμογής του κοινού εγκλήματος, όπως η κατάργηση του εγκλήματος της προσέλκυσης νεαρού κοριτσιού κάτω των 14 ετών στην πορνεία και η τιμωρία του εγκλήματος αυτού άμεσα ως εγκλήματος βιασμού.

8. Κατάργηση των λόγων περιορισμού της ποινικής ευθύνης, όπως της μείωσης της βαρύτητας της ποινικής ευθύνης με νόμιμη επιεική ποινή, εάν δεν υπάρχει κακοποίηση του παιδιού θύματος εμπορίας και δεν υπάρχει παρεμπόδιση της διάσωσής του.

Φυσικά, οι Κινέζοι Νομοθέτες δεν διεύρυναν απλώς τον κύκλο του Ποινικού Δικαίου. Για παράδειγμα, με την Τροποποιητική Πράξη αυξάνεται το όριο για το αδίκημα της απατηλής λήψης δανείων και μόνο όσοι προκαλούν σημαντικές απώλειες στην τράπεζα μπορούν να καταδικαστούν για το εν λόγω έγκλημα, μη έχοντας σκοπό παράνομης κατοχής. Αυτό αντικατοπτρίζει τη μερική αποποινικοποίηση του εγκλήματος αυτού στη Νομοθεσία.

Αντιμέτωποι με το γεγονός ότι η ποινική νομοθεσία της Κίνας έχει γίνει πιο ενεργή, οι Κινέζοι συνάδελφοι έχουν πολύ διαφορετικές απόψεις. Ορισμένοι ακαδημαϊκοί, βασισμένοι στην έννοια της μετριοπάθειας στο ποινικό δίκαιο (: μετριασμένης επέμβασης του ποινικού δικαίου), αντιτίθενται στους νομοθέτες που προσθέτουν συχνά νέα εγκλήματα και διευρύνουν το πεδίο εφαρμογής της

ποινικής τιμωρίας, αντιτίθενται στην υπερβολική ποινικοποίηση της κοινωνικής διακυβέρνησης, στη συναισθηματική ποινική νομοθεσία, στον λαϊκισμό ως προς την τιμωρία και στις συμβολικές νομοθετικές τάσεις. Ορισμένοι μελετητές πιστεύουν ότι η ενεργοποίηση της ποινικής νομοθεσίας είναι σύμφωνη με το πνεύμα της εποχής, είναι ένα άκαμπτο αίτημα για κοινωνική διακυβέρνηση και θα πρέπει να αναγνωριστεί ενεργά και να συνεχιστεί η προώθηση αυτής της διαδικασίας.

Πιστεύω ότι η ενεργοποίηση της ποινικής νομοθεσίας στην Κίνα και στο εξωτερικό έχει παρόμοια βάση, διότι ζούμε σε μια εποχή παγκοσμιοποίησης και σε μια κοινωνία της πληροφορίας γεμάτη από σύγχρονες και μεταμοντέρνες προκλήσεις κινδύνου. Οι παραδοσιακοί μηχανισμοί ελέγχου δυσλειτουργούν και τα νέα αποτελεσματικά εργαλεία διακυβέρνησης είναι ελάχιστα. Οι νομοθέτες αναγκάζονται να βασίζονται περισσότερο στο ποινικό δίκαιο, ώστε να ανταποκριθούν ενεργά στις αντικειμενικές ανάγκες ελέγχου των κινδύνων, της κοινωνικής διακυβέρνησης και της πρόληψης του εγκλήματος.

Με βάση τις εθνικές συνθήκες που επικρατούν στην Κίνα, την πρόοδο στο Κράτος Δικαίου και τις ανάγκες διακυβέρνησης, η ποινική νομοθεσία της Κίνας μπορεί να επεκτείνει μετριοπαθώς το πεδίο εφαρμογής της ποινικής τιμωρίας, θα πρέπει όμως να πληροί τις βασικές απαιτήσεις της αρχής της επικουρικής προστασίας των έννομων αγαθών. Μέσω της μετριοπαθούς επέκτασης της ποινικής νομοθεσίας και του αναγκαίου περιορισμού της ποινικής δικαιοδοσίας, οι πιθανές αρνητικές επιπτώσεις της ενεργοποίησης του Ποινικού Δικαίου μπορούν εύλογα να ελεγχθούν.

Τέλος, θα ήθελα να εκφράσω και πάλι τα συγχαρητήριά μου στον Καθηγητή Μυλωνόπουλο και να σας ευχαριστήσω για την ακρόασή σας.

GENLIN LIANG

Professor of Criminal Law of The Beijing University and member of The Editorial Committee

SPEECH

**“THE ACTIVATION OF CRIMINAL LEGISLATION IN CHINA:
TRENDS, STRATEGIES, AND ASSESSMENT”**

Speaker: Georgia Varela, Lawyer, LLM.

Dear Professor Mylonopoulos and colleagues,

On the occasion of the 70th birthday of distinguished Professor Mylonopoulos, as a Chinese colleague who has a deep personal friendship with the birthday star, I should have come to Athens to express my congratulations. However, due to the university teaching task, I am unable to keep the appointment. I write this essay to congratulate the birthday star, wish the distinguished birthday star eternal youth and academic evergreen, and share with all colleagues.

China’s current criminal law originated from the 1979 Penal Code and was comprehensively revised in 1997. Since the Penal Code came into effect in 1997, Chinese Legislators have passed a supplementary regulation and 12 amendments to the Penal Code, and enhanced the trend of criminal law activation, prepositioned criminal law intervention starting point, and enlarged criminal punishment scope. Its main strategies can be summarized as follows:

1. Adding new crimes and criminalizing behaviors such as drunk driving, refusal to pay labor remuneration, and many others that were previously solely pursued as civil infringement, breach of contract, or administrative violations for civil liability or administrative punishments.

2. Lowering the threshold for criminal offenses, including reducing the standard for the amount of crimes constituted, and setting up dangerous crimes, especially abstract dangerous crimes.

3. Adding elements of selective constitutive elements, expanding the scope of application of existing charges, specifically by expanding the objects, types, and subjects of behavior.

4. Blurring the boundary between intention and negligence, diluting the elements of criminal responsibility (Schuld), such as adding the crime of dereliction of duty in food and drug supervision, regardless of intention or negligence, all will be punished with this crime.

5. Transforming formal preparatory offenses into substantive preparatory offenses, such as the crime of preparing to carry out terrorist activities and the crime of illegally utilizing information networks.

6. Expanding the scope of criminal participation and accountability, such as stipulating the crime of aiding information network criminal activities.

7. Deleting the special crime and expanding the scope of application of ordinary crime, such as deleting the crime of soliciting prostitution with a young girl under the age of 14, and directly punishing such crime as the crime of rape.

8. Abolishing the grounds for obstructing criminal liability, such as reducing the severity of criminal liability to a statutory lenient punishment if there is no abuse of the child being traded and no obstruction to their rescue.

Of course, Chinese Legislators did not simply expand the criminal law circle. For example, the amendment raises the threshold for the crime of fraudulently obtaining loans, and only those who cause significant losses to the bank can be convicted of this crime without the purpose of illegal possession. This reflects the partial decriminalization of this crime in legislation.

Faced with the fact that China's criminal legislation has become more active, Chinese colleagues have very different views. Some scholars, based on the concept of modesty in criminal law, oppose legislators frequently adding new crimes and expanding the scope of criminal punishment, oppose excessive criminalization of social governance, emotional criminal legislation, populism in punishment, and symbolic legislative tendencies. Some scholars believe that the activation of criminal legislation conforms to the spirit of the times, is a rigid demand for social governance, and should be actively recognized and continued to promote this process.

I believe that the activation of criminal legislation in China and abroad has a similar foundation, because we are living in a globalized era and information society full of modern and postmodern risk challenges. Traditional control mechanisms are malfunctioning, and new effective governance tools are scarce. Legislators are forced to rely more on criminal law to actively respond to the objective needs of risk control, social governance, and crime prevention. Based on China's national conditions, progress in the rule of law, and governance needs, China's criminal legislation can moderately expand the scope of criminal

punishment, but it should meet the basic requirements of the principle of auxiliary protection of legal interests. Through the moderate expansion of criminal legislation and the necessary limitation of criminal judicature, the possible negative effects of criminal law activation can be reasonably controlled.

Finally, I would like to express my birthday congratulations to Professor Mylonopoulos again, and thank you for your listening.

ΝΙΚΟΛΑΟΥ Γ. ΔΗΜΗΤΡΑΤΟΥ

Αναπληρωτή Καθηγητή της Νομικής Σχολής του ΕΚΠΑ και μέλους της Εκδοτικής Επιτροπής του Τόμου

ΟΜΙΛΙΑ

Αποτελεί ιδιαίτερη προσωπική τιμή η πρόσκληση συμμετοχής μου στη Συντακτική Επιτροπή προς έκδοση του Τιμητικού Τόμου για τον Καθηγητή κ. Χρίστο Μυλωνόπουλο. Ο τιμώμενος σήμερα Καθηγητής αποτελεί κορυφαία πνευματική προσωπικότητα στον ευρύτερο ακαδημαϊκό χώρο και ιδιαίτερα στο πεδίο των ποινικών επιστημών, για το εξαιρετικό σε ποιότητα και ποσότητα επιστημονικό έργο του οποίου αναφέρθηκαν ήδη εκτενώς οι προλαλήσαντες αξιότιμοι κύριοι ομιλητές.

Προσωπικώς θα ήθελα να υπογραμμίσω εδώ ότι είχα την τιμή να γνωρίσω τον Καθηγητή κ. Μυλωνόπουλο, το πρώτον, το μακρινό εκείνο έτος 1985, στα μεταπτυχιακά μαθήματα του Καθηγητή της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου του Μονάχου, κ. Claus Roxin, ο οποίος ήταν ο επιβλέπων Καθηγητής της διδακτορικής διατριβής μου, ο δε Καθηγητής κ. Μυλωνόπουλος εργαζόταν τότε ως Ερευνητής στο Ινστιτούτο Ποινικών Επιστημών του Πανεπιστημίου αυτού, έχοντας λάβει υποτροφία του Ιδρύματος Alexander-von-Humboldt-Stiftung. Στη συνέχεια και ύστερα από πολλά χρόνια, τύχη αγαθή μου επεφύλαξε τη χαρά να συναντηθώ πάλι μαζί του και να διδάξω επί 20 περίπου έτη στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών, στα προπτυχιακά και μεταπτυχιακά μαθήματα των ποινικών επιστημών, εκ παραλλήλου με τη διδασκαλία του κ. Μυλωνόπουλου.

Θα ήταν ίσως περιττό να αναφέρω εδώ το πόσα σημαντικά αποκόμισα κατά τη διδακτική θητεία μου από τη διδασκαλία του κ. Μυλωνόπουλου και την επικοινωνία μαζί του. Είναι όμως σίγουρα αναγκαίο να θυμίσω, στην εκδήλωση αυτή, το πόσο σημαντική παρακαταθήκη υπήρξε το έργο και η διδασκαλία του τιμώμενου σήμερα Καθηγητή για τις αμέτρητες γενιές των νομικών, οι οποίες επί 40 περίπου έτη διδάχθηκαν την ποινική δογματική επιστήμη από τον ίδιο και τη μελέτησαν εις βάθος από τα εμβριθή και μοναδικά σε ποιότητα επιστημονικά του συγγράμματα.

Είναι αξιοσημείωτο ότι η διδασκαλία και το έργο του σήμερα τιμωμένου δεν καθόρισαν μόνο τη νομική σκέψη όλων όσοι διατέλεσαν κατά καιρούς φοιτητές

του. Επηρέασαν επίσης αποφασιστικά και όλους εμάς που ασχοληθήκαμε στη συνέχεια ενεργώς συγγραφικά και επιστημονικά με το αντικείμενο των ποινικών επιστημών. Καθόρισαν επίσης και επηρέασαν σε μεγάλο βαθμό τον προσανατολισμό και τη μετεξέλιξη της ποινικής επιστήμης στη χώρα μας, ενώ συνέβαλαν καθοριστικά στη διαμόρφωση της νεώτερης σχετικής νομολογίας των δικαστηρίων μας στο γνωστικό αυτό πεδίο.

Η εκτίμηση και ο θαυμασμός όλου του νομικού κόσμου αλλά και της διεθνούς επιστημονικής κοινότητας στην προσωπικότητα και το έργο του κ. Μυλωνόπουλου δεν καταδεικνύονται μόνον από την πανελλήνια και τη διεθνή αναγνώριση που επί δεκαετίες και ανελλιπώς αποδίδεται σε αυτόν και το έργο του. Για εμάς, που επί μακρόν πορευθήκαμε μαζί του στην πανεπιστημιακή ζωή, η εκτίμηση και ο σεβασμός που απολάμβανε καθημερινώς από τους συναδέλφους του, οι διθυραμβικές αξιολογήσεις των φοιτητών του, αλλά κυρίως τα κατάμεστα αμφιθέατρα κατά τη διδασκαλία του είναι οι αψευδείς μάρτυρες για το ανεξίτηλο πνευματικό αποτύπωμα του κ. Μυλωνόπουλου στην επιστήμη και την ακαδημαϊκή ζωή.

Το πολύπλευρο επιστημονικό του έργο είναι βέβαιον ότι θα αποτελεί και στο μέλλον για πολλές δεκαετίες κεντρικό σημείο αναφοράς για κάθε νομικό, επιστήμονα και ερευνητή του σχετικού γνωστικού αντικειμένου. Παράλληλα, τα βασικά διδακτικά του συγγράμματα, όπως κυρίως το Γενικό και το Ειδικό Ποινικό Δίκαιο, αποτελούν ήδη προ πολλού κλασικά εγχειρίδια για τις θεμελιώδεις έννοιες και αρχές αλλά και τη δόμηση του σύγχρονου φιλελεύθερου ποινικού δικαίου, ενώ με τα αντίστοιχα σχετικά έργα του ο κ. Μυλωνόπουλος κατέστη κυριολεκτικώς ο θεμελιωτής του κλάδου του Διεθνούς Ποινικού Δικαίου αλλά και του Ευρωπαϊκού Ποινικού Δικαίου στη χώρα μας.

Σεβαστέ κ. Καθηγητά, επ' αφορμή της σημερινής πανηγυρικής εκδηλώσεως για την έκδοση του τιμητικού τόμου για τη διαχρονική επιστημονική προσφορά και το εξαιρετικό έργο σας, θα ήθελα να εκφράσω και δημοσίως τις ειλικρινείς ευχαριστίες μου που με τιμήσατε προσωπικώς με την εμπιστοσύνη σας και την επί μακρόν συνεργασία μας στη Νομική Σχολή του κορυφαίου πανεπιστημιακού ιδρύματος της χώρας. Επιθυμώ επίσης να εκφράσω άλλη μία φορά τη βαθύτατη εκτίμησή μου στην προσωπικότητα και το έργο σας, το οποίο αποτελεί κυριολεκτικώς βαρύτιμη παρακαταθήκη για την επιστημονική κοινότητα αλλά και την ελληνική κοινωνία γενικώς και να σας ευχηθώ περαιτέρω γόνιμη και επί μακρόν συνέχεια στο ευρύτερο και τόσο σημαντικό πνευματικό σας έργο!

Κυρίες και Κύριοι, Σας ευχαριστώ πολύ!

DR. NIKOLAOS G. DIMITRATOS

Associate Professor at the Law School of NKUA and member of The Editorial Committee

SPEECH

It is a great personal honor to be invited to participate in the editorial committee for the publication of the honorary volume for Professor Christos Mylonopoulos. The Professor honored today is a leading intellectual personality in the broader academic field and particularly in the field of Criminal Sciences, for the exceptional quality and quantity of his scientific work, which has already been mentioned extensively by the previous distinguished speakers.

Personally, I would like to underline the fact that I had the honor of meeting Professor Mylonopoulos for the first time in the distant year 1985, during the postgraduate courses of Professor Claus Roxin at the Law School of Munich University, who was the supervisor of my doctoral thesis; Mylonopoulos was then working as a Researcher at the Institute of Criminal Sciences of that University, having received a scholarship from the Alexander-von-Humboldt-Stiftung. Then, good fortune granted me the pleasure of meeting him again and teaching for about 20 years at the Law School of the University of Athens, in the undergraduate and postgraduate courses of Criminal Sciences, always in parallel with the teaching of Professor Mylonopoulos.

Perhaps it would be superfluous to mention here how much I benefited from Mylonopoulos' teaching during my teaching period. But it is certainly necessary to point out, in this event, how important a legacy the work and the teaching of the Professor honored today has been for the countless generations of jurists, who have been taught criminal doctrine by him for about 40 years and have studied it in depth through his profound and unique in quality scientific writings.

It is noteworthy that the teaching and work of Professor honored today have not only shaped the legal thinking of all those who have been his students from time to time. They have also had a decisive influence on all of us who have subsequently become actively involved in writing and research in the field of criminal law. They also determined and influenced to a great extent the orientation and development of Criminal Science in our country, while they

decisively contributed to the formation of the most recent and relevant jurisprudence of our Courts.

The appreciation and admiration of the entire legal world and the international scientific community for the personality and work of Professor Mylonopoulos is not only demonstrated by the nationwide and international recognition that has been continuously attributed to him and his work for decades. For those of us who have followed him in academic life for a long time, the appreciation and respect he enjoyed daily from his colleagues, the enthusiastic evaluations of his students, but above all, the overwhelmingly full auditoriums during his teaching are the irrefutable witnesses of Mylonopoulos' indelible intellectual imprint on science and academic life.

It is certain that his manifold scientific work soon will be a central reference point for every jurist, scientist and researcher in the relevant field of knowledge and for many decades to come. At the same time, his main teaching writings, especially the General and the Special Part of the Criminal Law, have long since become classic textbooks on the fundamental principles and the structure of modern liberal criminal law, while with his relevant works Mylonopoulos has literally become the founder of the branch of International Criminal Law and European Criminal Law in our country.

Venerable Professor, on the occasion of today's festive event for the publication of the honorary volume for your long-standing scientific contribution and your outstanding work, I would like to publicly express my sincere gratitude for having honored me personally with your trust and our long-standing academic cooperation, but also to express once again my deepest appreciation for your personality and work, which is literally a valuable legacy for the scientific community and Greek society in general, and to wish you further fruitful and long-lasting continuity in your broader and of such importance intellectual work!

Ladies and Gentlemen, Thank you very much!

ΙΩΑΝΝΗ ΜΟΡΟΖΙΝΗ

Επικούρου Καθηγητή της Νομικής Σχολής του ΕΚΠΑ και μέλους της Εκδοτικής Επιτροπής του Τόμου

ΟΜΙΛΙΑ

Αξιότιμε κ. Πρύτανη,
Αξιότιμε τιμώμενε Καθηγητά,
Κυρίες και κύριοι,

Ξεκινώ αυτό τον σύντομο χαιρετισμό ευχόμενος ότι η σημερινή εκδήλωση δεν δημιουργεί την αίσθηση στον τιμώμενο ότι έχει ολοκληρώσει το έργο του. Από προσωπική εμπειρία, μπορώ να επιβεβαιώσω ότι είναι ακόμη γεμάτος ενέργεια, σαν υποψήφιος διδάκτωρ που αγωνίζεται με πάθος να αποκαλύψει τα μεγάλα μυστικά της επιστήμης μας, της ποινικής δογματικής. Ευελπιστούμε σε 2-3 ακόμη εκδόσεις των περίφημων διδακτικών εγχειριδίων του για το Γενικό και το Ειδικό Μέρος του Ποινικού Δικαίου. Άλλωστε, ο νομοθέτης με τις διαρκείς παλινωδίες του παρέχει συνεχώς αφορμές για να ανατρέξουμε και να διαβάσουμε λίγο ακόμη *Μυλωνόπουλο*. Ελπίζω, λοιπόν, να έχει αντιληφθεί ο τιμώμενος ότι η επίδοση του παρόντος τόμου δεν συνιστά «επικήδειο» του επιστημονικού του έργου, αλλά αφορμή και παρότρυνση να συνεχίσει ακάθεκτος να διακονεί την ποινική δογματική. Σήμερα, έχουμε περισσότερο από ποτέ ανάγκη τη σοφή και νηφάλια ματιά του, ενόσω τα πανεπιστήμια και οι πανεπιστημιακοί δάσκαλοι απαξιώνονται από τους πολιτικούς που ενδύονται τον ρόλο του ποινικού νομοθέτη, επιλέγοντας να ακολουθήσουν τις δημοσκοπήσεις και το επίπλαστο «κοινό περί δικαίου αίσθημα», αντί για τα διδάγματα της επιστήμης.

Δύο είναι κατά τη γνώμη μου τα βασικά χαρακτηριστικά που διακρίνουν το έργο του τιμωμένου και του προσδίδουν μια μοναδικότητα για τα ελληνικά δεδομένα: η προώθηση της συστηματικής σκέψης και η εξωστρέφεια.

Τα διδακτικά εγχειρίδια του Γενικού και του Ειδικού Μέρους του Ποινικού Δικαίου, στα οποία βασίζεται η διδασκαλία των αντίστοιχων μαθημάτων στη Νομική Σχολή των Αθηνών, απηχούν αυτή την αντίληψη για τη δόμηση της έννοιας του εγκλήματος στο πλαίσιο ενός συστήματος. Το έργο του τιμωμένου χαρακτηρίζεται από την επιδίωξη της δημιουργίας ενός απαλλαγμένου από

εσωτερικές αντιφάσεις και λειτουργικού συστήματος, το οποίο συνοψίζει τα γενικά χαρακτηριστικά της έννοιας του εγκλήματος, με στόχο την επίτευξη ισονομίας κατά την απονομή της δικαιοσύνης και την έκδοση λογικών και σύμφωνων με τα αντικειμενικά δεδομένα δικαστικών αποφάσεων· δηλαδή την ασφάλεια δικαίου. Ο *Μυλωνόπουλος* είναι ο πρώτος που εισάγει το γερμανικό σχήμα (Schema) στο ελληνικό διδακτικό εγχειρίδιο, προκειμένου ο αναγνώστης να αποκτά μια σχηματική αντίληψη της ύλης που αναλύεται.

Ταυτόχρονα όμως –πράγμα ακόμη πιο σημαντικό– το σύστημα του *Μυλωνόπουλου* δεν είναι κλειστό, δεν έχει επιστημονικά στεγανά. Οι φυσιολογικές επιρροές από τη γερμανική δογματική σκέψη συνοδεύονται από πληθώρα ερεθισμάτων προερχόμενων από άλλες έννομες τάξεις και ποικίλες επιστημονικές σχολές. Το μπόλιασμα της παρ’ ημίν κρατούσας θεωρίας της εντύπωσης στην απόπειρα με το αγγλοσαξωνικής προέλευσης κριτήριο του «last act test» και η παρουσίαση στους Έλληνες δογματικούς της θεωρίας της Αμερικανής *Patricia Churchland* για τον αυτοέλεγχο ή πραγματικών περιπτώσεων, όπως το «πέραςμα στην πράξη» του ανίκανου προς καταλογισμό, κατά την περιγραφή του Γάλλου φιλοσόφου *Louis Althusser*, είναι τρία χαρακτηριστικά παραδείγματα από το εγχειρίδιο του Γενικού Μέρους. Επιστέγασμα αυτής της εξωστρέφειας είναι το μοναδικό εδώ και τρεις (3) δεκαετίες στην ελληνική βιβλιογραφία εγχειρίδιο για το Διεθνές και Ευρωπαϊκό Ποινικό Δίκαιο.

Τα εγχειρίδια του *Μυλωνόπουλου* επιδρούν αμφίδρομα. Η καλλιέργεια της ελληνικής ποινικής δογματικής, πάντα σε επαφή με την αλλοδαπή ποινική και φιλοσοφική σκέψη, επιτρέπει και την εξαγωγή της ελληνικής ποινικής σκέψης, στον βαθμό που είναι δυνατή η υπέρβαση του εμποδίου της γλώσσας. Μια ματιά στα ονόματα των εκλεκτών ακαδημαϊκών διδασκάλων που κοσμούν με τις συμβολές τους τα περιεχόμενα του τόμου, και όσων από αυτούς σήμερα μας τιμούν με την παρουσία τους, μαρτυρεί αδιάψευστα τη διεθνή ακτινοβολία του έργου του τιμωμένου. Κυρίως όμως η επαφή, χάρη στο έργο του τιμωμένου, ήδη σε προπτυχιακό επίπεδο με την ποινική σκέψη από ποικίλες ξένες έννομες τάξεις προετοιμάζει καλύτερα όσους από τους φοιτητές μας επιλέγουν να συνεχίσουν τις μεταπτυχιακές σπουδές τους στην αλλοδαπή. Όποιος διάβασε *Μυλωνόπουλο* σίγουρα δεν «έπεσε από τα σύννεφα» όταν αποφάσισε να εμβαθύνει στην αλλοδαπή τις γνώσεις του στο Ποινικό Δίκαιο!

Ουδείς θα μπορούσε να έχει επιτύχει όλα αυτά, αν δεν χαρακτηριζόταν από παροιμιώδη εργατικότητα. Ο *Μυλωνόπουλος* είναι, πράγματι, ο πλέον ακούραστος εργάτης του ελληνικού Ποινικού Δικαίου. Νομίζω όμως ότι το

μεγαλύτερο προσόν του δασκάλου μας είναι άλλο, το οποίο κατέγραψα στην κατακλείδα της συμβολής μου στον τιμητικό τόμο, δανειζόμενος μια αποστροφή από τη βιβλιοκρισία του ομότιμου καθηγητή *Ιωάννη Γιαννίδη* για τη δεύτερη έκδοση του εγχειριδίου του Γενικού Μέρους: Σε περιόδους και σε ζητήματα έντονης επιστημονικής αντιπαράθεσης ο *Μυλωνόπουλος* παραμένει κατά το δυνατόν ουδέτερος και νηφάλιος, επισημαίνει και αποδεικνύει ως τέτοιες τις νεοπλασίες του δόγματος, και έτσι βάζει πάντοτε τα πράγματα στη θέση τους χωρίς οξύτητες.

Δάσκαλέ μας, σε ευχαριστούμε, και εις πολλά ακόμη έτη!

DR. JUR. IOANNIS MOROZINIS, LL.M.

Assistant Professor at the NKUA and member of The Editorial Committee

SPEECH

I will begin this short laudatory speech, wishing that today's event will not create to the honoree the notion of having concluded his work. From a personal experience, I can attest that he is still full of energy, like a PhD candidate fighting with passion to discover the great mysteries of our science, the criminal doctrine. We hope to see 2-3 more editions of his famous textbooks about the general and the special part of criminal law. Certainly, the legislator with his constant retractions always provides opportunities to look things up and read a little bit more of *Mylonopoulos*. Thus, I hope that the honoree realizes, that presenting him with this volume of essays does not have the meaning of an "obituary" over his scientific work, but rather intends to give him cause and encouragement to continue with resilience to serve the criminal doctrine. Present times call for his wise and moderate vision of things more than ever, since Universities and Scholars receive derogatory treatment from the politicians, who play the role of the legislator, favoring opinion polls and the fictitious "public sentiment about justice" over the findings of criminal doctrine.

The main features of the honoree's work, which make it unique for Greek standards, are, in my opinion, the following two: Elaborating systematic thinking and extroversion.

His textbooks about the general and the special part of criminal law, which support the teaching of the relevant courses at Athens Law School, reflect this notion of evolving the concept of crime within a system. The honoree's work is characterized by his constant pursuing to create a working system without inner contradictions, which sums up the general features of crime with the intention to reach equality of law during the administration of justice and to contribute to issuing verdicts based on reason and objective findings, thus legal certainty. *Mylonopoulos* is the first, who introduced the German scheme (Schema) in a Greek textbook, allowing the reader to have a schematic view of the analyzed material.

At the same time, however, – and rather more important – the system of *Mylonopoulos* is not shut, there are no scientific Chinese walls. The natural

influence of the German doctrine is accompanied by many stimuli, coming from other foreign legal orders and a variety of doctrinal schools of thought. Grafting the Anglo-Saxon “last act test” into the widely held view of the “impression theory” about the crime of attempt and presenting to the Greek doctrine the theory of self-control by *Patricia Churchland* or real cases like the «transition to the act» of a person incapable to commit a crime, described by the French philosopher *Louis Althousser*, are three characteristic examples from the textbook about the general part of Criminal Law. The capstone of this extroversion is the unique in Greek law literature for three decades (and counting) textbook about the International and European Criminal Law.

The textbooks of *Mylonopoulos* have a bilateral impact. Cultivating the Greek criminal doctrine always in touch with foreign criminal and philosophical thought allows, to the extent that the barrier of language can be overwhelmed, the export of Greek criminal doctrine. A mere glance at the names of the esteemed scholars, who adorn the volume with their essays, and of them who are here with us today, is sufficient to bare witness of the honoree’s work international luster.

But especially, the contact with foreign doctrinal thought from a variety of legal orders during studies for the Bachelor’s law degree, thanks to the honoree’s work, prepares our students, who choose to continue their studies for a master’s degree abroad, well. Everybody who studied from *Mylonopoulos’* textbooks certainly did not “fall from the sky”, when he/her decided to delve deeper into the knowledge of criminal law doctrine abroad!

Nobody else could have achieved all the above, but a remarkable hard worker. *Mylonopoulos* is indeed the most tireless labourer of the Greek Criminal Law. Thus, I think, that our teacher’s greatest virtue is something else, which I tried to address at the conclusion of my contribution to the volume of essays in his honor, based on a quote from em. Professor I. Giannides’ review of the honoree’s second edition of the textbook about the general part of criminal law: During times and in matters that cause massive doctrinal tensions, *Mylonopoulos* always remains neutral and moderate, points out and proves the doctrinal neoplasms, always putting things in the right place without acuteness.

Dear Teacher, thank you and we look forward to the many years to come!

ΧΡΙΣΤΟΥ Χ. ΜΥΛΩΝΟΠΟΥΛΟΥ

Ομότιμου Καθηγητή της Νομικής Σχολής του ΕΚΠΑ και Μέλους της Ευρωπαϊκής Ακαδημίας Επιστημών και Τεχνών

ΑΝΤΙΦΩΝΗΣΗ

Η σημερινή εκδήλωση λαμβάνει χώρα σε μία χρονική περίοδο που το ποινικό δίκαιο, τόσο στην Ελλάδα όσο και γενικότερα, διέρχεται μια οιονεί κρίση ταυτότητας. Οι παραδεδομένες αρχές του ποινικού δικαίου, όπως διαμορφώθηκαν από τον Διαφωτισμό και εντεύθεν, εξακολουθούν μεν να ισχύουν θεωρητικά, όμως στην πράξη τίθενται διαρκώς και υπό διάφορες προφάσεις υπό αμφισβήτηση. Κατ' εξοχήν η **σχέση** θεωρίας και πράξης είναι τεταμένη, η θεωρία παραμερίζεται χάριν σκοπιμοτήτων, όχι πάντοτε ιδιοτελών. Τέτοιες «αθώες» παρακάμψεις της θεωρίας αποτέλεσαν π.χ. η απόφαση *Lederriemen* του γερμανικού Ακυρωτικού, που δέχτηκε ότι «επιδοκιμασία υπό νομική έννοια» υπάρχει και όταν το αποτέλεσμα δεν επιδοκιμάζεται, και η απόφαση 742/2012 του ελληνικού Αρείου Πάγου, που δέχτηκε ότι το ηλεκτρονικό χρήμα είναι κινητό πράγμα.

Η διάσταση όμως της ποινικής δογματικής με την πράξη καθίσταται σημαντικότερη εν όψει των επιχωριαζόντων προβλημάτων του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης. Σε νομοθετικό επίπεδο η πολυνομία, οι αλλεπάλληλες τροποποιήσεις, η αποσυστηματοποίηση του ποινικού δικαίου και οι ιδεοληπτικές εμμονές υπονομεύουν το δικαιοκρατικό υπόβαθρο της ποινικής νομοθεσίας και μεταδίδουν παιδαγωγικώς απρόσφορα μηνύματα, όπως άλλωστε και η όχι σπάνια πρακτική της νομοθετικής παλινωδίας, που προκαλεί υπόνοια επίλυσης ποινικών ζητημάτων με νομοθετικές *ad hoc* παρεμβάσεις. Σε δικαστηριακό, πάλι, επίπεδο, οι τηλεοπτικές δίκες, οι συνθηματολογικές και εξωθεσμικές αξιολογήσεις ποινικών υποθέσεων υπαγορεύουν διαρκές πνεύμα εγρήγορσης προς δραστική περιστολή και κατάπνιξη των παρακμιακών αυτών φαινομένων, που αποτελούν αρνητικό παράδειγμα, ιδίως προς τους νέους ποινικολόγους.

Τη λειτουργικότητα της ποινικής θεωρίας μπορούμε να αντιληφθούμε εναργέστερα αν εγκαταλείψουμε την ενδοστρέφεια που χαρακτηρίζει συνήθως το σύστημα ποινικής δικαιοσύνης και την κατανοήσουμε όχι ως ένα κλειστό και απομονωμένο σύστημα αλλά ως σειρά νοημάτων ανοιχτών προς τα έξω, που επικοινωνεί με προτάσεις άλλων επιστημών, έτσι ώστε αυτή αφενός να

εμπλουτίζεται από τα μεθοδολογικά εργαλεία τους, αφετέρου να μας παρωθεί ώστε να σκεπτόμαστε out of the box, αλλά και να είμαστε ανοιχτοί σε κάθε αμφισβήτηση και σε κάθε νέα ιδέα, πολλώ μάλλον καθ' όσον «οι επιστήμονες είμαστε θύματα της επιστημονικής μας προπαρασκευής» (Γρηγόριος Κασσιμάτης). Έτσι π.χ. η θεωρία της απόδειξης ευρίσκει γόνιμα μεθοδολογικά εργαλεία στο σχήμα Hempel-Oppenheim, που χρησιμοποιείται στην αρχαιολογία και στην ιστορία.

Η κατανόηση του εγκλήματος της απιστίας μπορεί να εμπλουτισθεί με τη θεωρία των αποφάσεων (decision theory), που διαμορφώθηκε κυρίως στο πεδίο της οικονομικής επιστήμης. Ομοίως η εφαρμογή της θεωρίας των συγκριτικών εννοιών και της fuzzy logic (πλειότιμης λογικής), που αναπτύχθηκε κυρίως στο πεδίο της τεχνολογίας, αποδεικνύεται χρήσιμη στη διαπίστωση π.χ. της συνδρομής εννοιών όπως η τοξικομανία (όσο περισσότερα κριτήρια πληρούνται τόσο περισσότερο υποστηρίξιμη είναι η παραδοχή ότι συντρέχει η έννοια), αλλά και στη διάγνωση του αν ικανοποιείται ή όχι η αρχή της αναλογικότητας (υπό την έννοια ότι η «αφόρητη δυσαναλογία» μόνο με το εν λόγω μεθοδολογικό εργαλείο μπορεί να συλληφθεί). Τέλος, προκειμένου περί θεωρητικών εννοιών, όπως ο δόλος, η διαπίστωση της συνδρομής των οποίων δεν είναι ζήτημα περιγραφής (description) αλλά καταλογισμού (ascription), διαφωτιστική είναι η διδασκαλία περί *διαθετικών εννοιών* με αποτέλεσμα, όπως είχε πει εδώ και δεκαετίες ο *Klaus Volk*, η απόδειξη στην περίπτωση αυτή να καθίσταται νομικό ζήτημα.

Κυρίες και κύριοι,

Επιτρέψτε μου μου στο σημείο αυτό να αναφερθώ στους στίχους της Κικής Δημουλά από το «Μεταφερθήκαμε παραπλεύρως»:

Βλέπεις τόσο μόνο, έως παραπλεύρως

Λίγο πριν την αλήθεια.

Πιο πέρα

Δειλιάζει ο άνθρωπος, δε μεταφέρεται.

Την αναφορά στους δυνατούς αυτούς στίχους υπαγόρευσαν οι διαφορών μορφών αγκυλώσεις που επικρατούν στον χώρο του ποινικού δικαίου και θα αναφερθώ κυρίως στο ελληνικό. Χαρακτηριστικό παράδειγμα η νομολογία που δέχεται ότι άμυνα δεν επιτρέπεται αν το θύμα της επίθεσης μπορούσε να την αποφύγει, εφαρμόζοντας έτσι διάταξη όχι του καταργηθέντος ΠΚ 1950 αλλά

του ΠΝ του 1835 (!). Ομοίως προβληματισμό προκαλεί η παγία αντίληψη ότι τα εξ αμελείας εγκλήματα είναι εξ ορισμού εγκλήματα παραλείψεως, επειδή σε κάθε αμέλεια εμφίλοχωρεί η παράλειψη καταβολής της οφειλόμενης προσοχής, που όμως δεν ανήκει στην αντικειμενική υπόσταση του εγκλήματος αλλά είναι στοιχείο υποκειμενικό.

Αν η ποινική δογματική ενίοτε απαξιώνεται με την αποστροφή «άλλο θεωρία και άλλο πράξη», απαξιώνεται διότι *ενοχλεί*. Και ενοχλεί διότι εξασφαλίζει προβλεψιμότητα των δικαστικών αποφάσεων, έλεγχο στην εφαρμογή των κανόνων και συνεπώς ασφάλεια δικαίου, αποφυγή αυθαιρεσιών και τελικά απονομή δικαιοσύνης. Η εναρμόνιση λοιπόν ποινικής δογματικής και πράξης έχει, για το κράτος δικαίου, κεφαλαιώδη σημασία.

Από την άλλη πλευρά, ωστόσο, μια ποινική θεωρία *ordine geometrico demonstrata* υπόκειται πάντοτε στο ενδεχόμενο να φωραθεί άκαμπτη και να μην αποδίδει σε κάθε περίπτωση. Ο συνήθης τρόπος αντιμετώπισης του φαινομένου είναι η επαύξηση του δόγματος με νέες προτάσεις (εξ ου και λέγεται ότι «*τα ποινικά δόγματα έχουν την τάση να αυξάνονται*»). Μία θεωρία ωστόσο θα πρέπει να είναι *ως θεωρία* λειτουργική. Η πρακτικότητα, άλλωστε, είναι προαπαιτούμενο κάθε επιστημονικής θεωρίας, καθ' ό λόγος είναι και η ενδοσυστηματικότητα, η συνοχή και η διαγνυσιμότητα. Την πρακτική πλευρά του ποινικού δικαίου ανέδειξε κυρίως το αμερικανικό ποινικό δίκαιο, το οποίο επηρέασε και επηρεάζει δραματικά και την ευρωπαϊκή νομοθεσία. Αυτή η «αμερικανοποίηση του δικαίου» («*Americanisation du droit*») απηχεί τον πραγματισμό του William James και βρήκε την έκφρασή της κατ' εξοχήν σε θεσμούς όπως η ποινική διαπραγμάτευση, η νομοθεσία για τη νομιμοποίηση εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες και κυρίως το αξιόποινο των νομικών προσώπων. Πρόκειται για πραγματικότητες που, είτε το επιθυμούμε είτε όχι, έχουν γίνει αποδεκτές από μεγάλο αριθμό εννόμων τάξεων και η απεμπόλησή τους προκαλεί περισσότερα προβλήματα απ' ό,τι η αποδοχή τους αν ένα ποινικό σύστημα επιθυμεί να συνεργάζεται με τα ομόλογά του. Αυτή η κανονιστική δύναμη του πραγματικού (η «*normative Kraft des Faktischen*») νομίζω μία και μόνο διέξοδο έχει, την εναρμόνιση των εν λόγω νομοθετικών επιλογών με το ποινικό δόγμα και όχι τον αποκλεισμό τους. Όχι όμως και τη μηχανική ενσωμάτωσή τους στην εκάστοτε εθνική νομοθεσία ως ξένων σωμάτων που απλώς συνυπάρχουν μαζί με τις κείμενες διατάξεις. Ιδιαίτερα η θέσπιση αποσπασματικών ρυθμίσεων χωρίς συνολική αντιμετώπιση του εκάστοτε θέματος προκαλεί τριγμούς στην εφαρμογή του νόμου και οδηγεί σε αδιέξοδα και αντιφάσεις.

Η ανάγκη εξεύρεσης πρακτικών λύσεων αντί της εφαρμογής θεωριών αναδεικνύεται και σε άλλες περιπτώσεις, συναπτόμενες με τις τεχνολογικές ή τις πολιτικές εξελίξεις. Έτσι η συρροή πλειόνων συντρεχουσών δικαιοδοσιών στην περίπτωση εγκληματικής συμπεριφοράς που αναπτύσσεται σε πλείονες χώρες επιλύεται με τον κατά πολύ πιο πρόσφορο τρόπο της σύναψης διεθνών ή διακρατικών συμφωνιών παρά με τη διατύπωση κάποιας θεωρητικής λύσης.

Από την άλλη πλευρά, η αθρόα θέσπιση διεθνών και υπερεθνικών ποινικών διατάξεων (με αντίστοιχη αλλοίωση των εθνικών ποινικών δικαίων) έχει ως αποτέλεσμα πλούτο μεν ποινικών διατάξεων αλλά πενία ιδεών. Η πλησμονή νομοθετικών πρωτοβουλιών χωρίς την απαραίτητη σύνδεσή τους με τις γενικές αρχές του Ποινικού Δόγματος, που αποτελεί προϊόν μακρόχρονης και επίπονης επεξεργασίας, δεν εγγυάται την έλλογη και δικαιοκρατική εφαρμογή των πολυάριθμων διεθνών και περιφερειακών (πολλές φορές επικαλυπτόμενων) κανόνων δικαίου. Στη συνειδητοποίηση αυτού του επιβεβλημένου συσχετισμού πρέπει να εργασθούν οι καλλιεργούντες την ποινική επιστήμη.

Σήμερα *πολιτικές*, κατά την έννοια του *Dworkin*, όπως η ασφάλεια και η προστασία των δημοσιονομικών αγαθών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, έχουν διαμορφωθεί σε κεντρικούς άξονες προσανατολισμού της διεθνούς ή περιφερειακής ποινικής νομοθεσίας. Τα εν λόγω αιτήματα ωστόσο, μαζί με τη δημιουργία διεθνών ποινικών δικαστηρίων, ανέδειξαν προβληματισμούς που δεν υπήρχαν στο παρελθόν και προκαλούν εντάσεις οι οποίες, για να μείνουμε στο ευρωπαϊκό ποινικό δίκαιο, ανέδειξαν σε όχι ολίγες περιπτώσεις το ζήτημα της συνταγματικής ταυτότητας. Η αμηχανία που έχει προκληθεί από την ανωτέρω αντιπαράθεση εννοιολογικών οικοδομημάτων διαφορετικής προελεύσεως, αλλά και συγκρουόμενων σκοπών στο ζεύγος εννοιών ασφάλεια/ατομικά δικαιώματα τιμωρητισμός και συγχωρητισμός, προστασία ΕΕ και συνταγματικών εγγυήσεων, έχει οδηγήσει σε *βαθμιαία εγκατάλειψη των αξιών της ποινικής δογματικής* ενώ αναδεικνύει τη σημασία της αριστοτελικής μεσότητας ως οδηγού στη διαμόρφωση των δεοντικών νοημάτων του δικαίου.

Αντίθετα, η απεμπόληση της ποινικής θεωρίας συνιστά υποχώρηση στο πεδίο όπου αναπτύσσονται ακριβώς τα πλέον σημαντικά αιτήματα του κράτους δικαίου και αδικαιολόγητο ενδοτισμό ενώπιον της οιασδήποτε κρατικής ή υπερκρατικής προχειρότητας, αυθαιρεσίας ή απερίσκεψιας. Διότι, αν εκλείψει η εγγυητική λειτουργία του ποινικού δικαίου, δεν επέρχεται μόνον αυτό που ορισμένοι συγγραφείς έχουν αποκαλέσει το τέλος της ποινικής δογματικής. Επέρχεται και το τέλος του ποινικού δικαίου ως δικαίου.

CHRISTOS MYLONOPOULOS

Professor Emeritus of the Law School of the NKUA and Member of the European Academy of Sciences and Arts

RESPONSE OF THE HONOREE PROFESSOR EMERITUS

Credits to the editorial committee, the authors of the volume and my teachers.

Today's event takes place at a time when criminal law, both in Greece and abroad, is going through a quasi-identity crisis. The accepted principles of criminal law, as formulated since the Enlightenment, still apply in theory, but in practice they are constantly being called into question under various pretexts. The relation between theory and practice is mainly tense, theory is set aside for the sake of expediencies, not always self-interested.

Such "innocent" circumventions of the theory were e.g. the Lederriemen decision of the German Court of Cassation which accepted that "approval in a legal sense" exists even when the result is not approved and the 742/2012 decision of the Greek Supreme Court which accepted that electronic money is a movable thing.

However, the divergence between criminal doctrine and practice becomes more substantial in view of the persistent problems of the criminal justice system. At a legislative level, multitude of laws, successive amendments, the de-systematisation of criminal law and compulsive obsessions undermine the rule-of-law fundament of criminal legislation and convey educationally unfruitful messages, as does the not infrequent practice of legislative retraction, which gives rise to the suspicion of solving criminal issues by means of ad hoc legislative interventions. At a judicial level, on the other hand, televised trials, sloganeering and extra-institutional evaluations of criminal cases dictate a constant spirit of vigilance to radically curb and suppress these decadent phenomena, which set a negative example especially for young criminal lawyers.

The functionality of criminal law theory can be comprehended more clearly if we abandon the introversion that usually characterizes the criminal justice system and conceive it not as a closed and isolated system but as a series of notions open to the outside world that interacts with propositions from other sciences, so that it can be enriched by their methodological tools on the one hand, and, so that we can think out of the box and be open to any dispute and

any new idea on the other, especially since as it is said, “*we scientists are victims of our scientific preparation*”. Thus, for example, the theory of judicial proof finds fruitful methodological tools in the Hempel-Oppenheim scheme, used in archaeology and history. Our comprehension of the crime of breach of trust can be enriched by decisions theory, which has been developed mainly in the field of economics. Likewise, the implementation of the theory of comparative concepts and fuzzy logic, proves to be useful in ascertaining, for example, the establishment of terms such as drug addiction (the more criteria that are met, the more eligible is the assumption that the term applies), but also in determining whether or not the proportionality principle is satisfied (in the sense that “intolerable disproportionality” with this methodological tool only can be apprehended). Finally, regarding theoretical terms, such as intent, the establishment of which is not a matter of description but of ascription, the teaching on dispositional concepts is enlightening, with the result that, as Klaus Volk said decades ago, *proof in this case becomes a judicial matter*.

Ladies and gentlemen,

Allow me at this point to refer to the lyrics of Kiki Dimoula of her poem “*We moved alongside*”:

*You only see so, up to the side
Just before the truth.
Further away
Man gets timid, he is not moving.*

The reference to these powerful verses was dictated by the numerous forms of rigidities prevailing in the field of criminal law and I will refer mainly to the Greek one. A typical example is the jurisprudence that accepts that defence is not allowed if the victim of the attack could have avoided it, thus applying a provision not of the repealed Criminal Code of 1950 but of the Criminal Law of 1835 (!). Likewise, it causes concern the long-standing opinion that crimes of negligence are by definition crimes of omission, because any negligence involves the defendant’s omission to pay due attention, which is not constituent element of the actus reus but is a subjective element.

If criminal doctrine is sometimes devalued by the quote of “*theory is one thing and practice is another*”, it is disparaged because it *disturbs*. And it disturbs because it ensures predictability of judicial decisions, control in the

implementation of the rules and therefore legal certainty, avoidance of arbitrariness and, ultimately, justice. The harmonization of criminal doctrine and practice is therefore essential for the rule of law.

On the other hand, however, a criminal law theory *ordine geometrico demonstrata* is always subject to the possibility of becoming rigid and not applicable in every case. The common way of dealing with this phenomenon is to augment the doctrine with new propositions (hence it is said that 'penal doctrines tend to increase').

A theory, however, must be, as a theory, functional. Practicality, after all, is a prerequisite for any scientific theory, as is intra-systematicity, coherence and falsifiability. The practical aspect of criminal law has been highlighted mainly by American criminal law, which has influenced and still dramatically influences European legislation. This "Americanisation of law" ("*americanisation du droit*") echoes the pragmatism of William James and found its expression primarily in institutions such as plea bargaining, money laundering legislation and, above all, the criminal liability of legal persons. These are realities which, whether we wish it or not, have been accepted by a large number of legal orders and betraying them causes more problems than accepting them, if a criminal system wishes to cooperate with its counterparts. This normative force of the factual ("*die normative Kraft des Faktischen*") has, I think, only one way out, the attunement of these legislative options with the criminal doctrine and not their exclusion. *But not their mechanical incorporation into national legislation as foreign bodies* that simply coexist with the existing provisions. In particular, the adoption of piecemeal regulations without a comprehensive approach to each issue causes frictions in the implementation of the law and leads to deadlocks and contradictions.

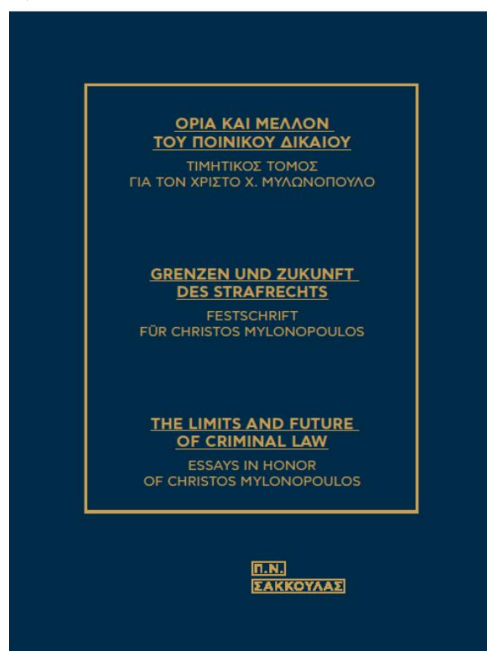
The need to find practical solutions rather than applying theories is also emerging in other cases, linked to technological or political developments. Thus, the concurrence of several existing jurisdictions in the case of criminal behavior that occurs in several countries is far more appropriately resolved by concluding international or transnational agreements than by formulating a theoretical solution.

On the other hand, the massive enactment of international and supranational criminal provisions (with an equivalent alteration of national criminal law) has resulted in a wealth of criminal provisions but a scarcity of ideas. The multitude of legislative initiatives without the necessary link to the general principles of the criminal doctrine, which is the result of a long and laborious process, does not

guarantee the coherent and democratic implementation of the numerous international and regional (often overlapping) legal rules. Those who cultivate criminal science must work on the realization of this imperative correlation.

Today *policies*, in Dworkin's sense, such as security and the protection of the financial assets of the European Union have become the central orientation axes of international or regional criminal legislation. However, these petitions, along with the establishment of international criminal courts, have raised concerns that did not exist in the past and are causing tensions which, to stay within European criminal law, have raised the issue of constitutional identity in numerous cases. The bewilderment caused by the above confrontation of conceptual constructs of different origins, but also of conflicting purposes over the pair of concepts of security/individual rights, punishment and exculpation, EU protection and constitutional guarantees has led to a gradual abandonment of the values of penal doctrine while highlighting the importance of Aristotelian mediocrity as a guide in formulating the ethical meanings of law.

On the contrary, the abandonment of criminal law theory constitutes a retreat in the very field where the most important rule-of-law demands are being developed and an unjustifiable tolerance of any national or supranational crudeness, arbitrariness or recklessness. For if the guarantee function of the criminal law ceases to exist, not only what some writers have called the end of penal doctrine occurs, but the end of criminal law as Law as well.

**ΕΚΔΗΛΩΣΗ ΠΡΟΣ ΤΙΜΗΝ
ΤΩΝ ΑΦΥΠΗΡΕΤΗΣΑΝΤΩΝ ΜΕΛΩΝ
ΤΟΥ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΥ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟΥ
ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΥ ΤΩΝ ΣΧΟΛΩΝ ΤΟΥ ΕΚΠΑ
ΑΠΟ ΤΟ 2019 ΕΩΣ ΤΟ 2023**

Τη 19^η Ιουνίου 2024, ημέρα Τετάρτη και ώρα 18.00, στη Μεγάλη Αίθουσα του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, πραγματοποιήθηκε η εκδήλωση **προς τιμήν των αφυπηρετησάντων μελών του Διδακτικού Ερευνητικού Προσωπικού των Σχολών του ΕΚΠΑ** από το 2019 έως το 2023.

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

- * Προσφώνηση από τον Πρύτανη του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, Καθηγητή κύριο Γεράσιμο Σιάσο.
- * Χαιρετισμοί από τους Κοσμήτορες:
 - της Θεολογικής Σχολής, Καθηγητή κύριο Εμμανουήλ Καραγεωργούδη
 - της Φιλοσοφικής Σχολής, Καθηγητή κύριο Δημήτριο Δρόσο
 - της Σχολής Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημών, Καθηγητή κύριο Νικόλαο Ηρειώτη
 - της Σχολής Επιστημών της Αγωγής, Καθηγητή κύριο Θωμά Μπαμπάλη
 - της Σχολής Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού, Καθηγητή κύριο Κωνσταντίνο Καρτερολιώτη.
- * Επίδοση διπλωμάτων εύφημης μνείας στα αφυπηρετήσαντα μέλη του Διδακτικού Ερευνητικού Προσωπικού.

ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ ΣΙΑΣΟΥ

Καθηγητή και Πρύτανη του ΕΚΠΑ

ΠΡΟΣΦΩΝΗΣΗ

Κυρίες και κύριοι,
Αγαπητές και αγαπητοί συνάδελφοι,

Με ιδιαίτερη τιμή και εξαιρετική χαρά χαιρετίζω εκ μέρους των Πρυτανικών Αρχών **την τελετή υποδοχής των Αφυπηρετησάντων Καθηγητών του Πανεπιστημίου μας, διακεκριμένων επιστημόνων, αγαπημένων συναδέλφων και φίλων, που διένυσαν πολύχρονη πορεία προσφοράς και αφοσίωσης στο Ίδρυμά μας.**

Η αποψινή τελετή αποτελεί μια ευκαιρία για όλους εμάς να εκφράσουμε τη βαθιά εκτίμηση και τις ευχαριστίες μας προς όλα τα άξια μέλη του διδακτικού προσωπικού που εισέρχονται σε μια διαφορετική περίοδο της ζωής τους και σε μια διαφορετική σχέση με το Πανεπιστήμιο.

Η υποδοχή τους στο επίλεκτο σώμα του Πανεπιστημίου μας, στο **Σώμα Ομοτίμων Καθηγητών** του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, αποτελεί πάντα πηγή συγκίνησης και ελπίδας και πολύτιμη παρακαταθήκη στην πορεία του Ιδρύματός μας προς την αριστεία.

Ας μην ξεχνάμε ότι το ταξίδι δεν τελειώνει εδώ, καθώς η ενασχόληση με ακαδημαϊκά και ερευνητικά ενδιαφέροντα δεν σταματά. Υπάρχει η δυνατότητα της διδασκαλίας στα δεκάδες μεταπτυχιακά προγράμματα που λειτουργούν αυτή τη στιγμή με επιτυχία στο Πανεπιστήμιο, αλλά και η δυνατότητα συμμετοχής τους σε επιτροπές παρακολούθησης μεταπτυχιακών εργασιών και διδακτορικών.

Παράλληλα τους δίδεται η δυνατότητα να συνεχίζουν απρόσκοπτα τα ερευνητικά τους προγράμματα, γιατί το Πανεπιστήμιό μας όχι μόνο δεν αποκλείει κανένα μέλος του από την ερευνητική διαδικασία, αλλά και επιθυμεί ιδιαίτερος τη συμβολή των παλαιότερων και έμπειρων επιστημόνων στην προώθηση της έρευνας με τα σύγχρονα δεδομένα.

Αγαπητές και αγαπητοί συνάδελφοι,

Οι διεθνείς κατατάξεις και η αναγνώριση που λαμβάνει το Πανεπιστήμιό μας είναι αποτέλεσμα της συλλογικής προσπάθειας όλων μας. Η αφοσίωσή σας στην εκπαίδευση και την έρευνα, οι πολύτιμες γνώσεις και η εμπειρία που μεταδώσατε στους φοιτητές μας συνέβαλαν καθοριστικά στην επιτυχημένη πορεία του Ιδρύματός μας.

Και για τον λόγο αυτό θεωρώ ότι μοιραζόμαστε εξίσου την ίδια αίσθηση ευθύνης και το όραμα για την περαιτέρω εξέλιξη του Πανεπιστημίου μας ως του βασικότερου πυλώνα στην εκπαίδευση και έρευνα σε όλη τη χώρα.

Άλλωστε, χωρίς την αгаσθή συνεργασία όλων των μελών δεν μπορούμε να μιλάμε για συνέχεια της ταυτότητας του εκπαιδευτικού Ιδρύματος στο οποίο έχουμε την τιμή να είμαστε μέλη. Γι' αυτό και ισχυρή βούληση των Πρυτανικών Αρχών είναι η στήριξη και η ενίσχυση του έργου του Σώματος Ομοτίμων Καθηγητών και βεβαίως η πλήρης ένταξή τους στην καθημερινή δραστηριότητα του Ιδρύματος, ενός έργου πολυσήμαντου που τα τελευταία χρόνια περιλαμβάνει –και ενδεικτικά μόνο θα αναφέρω– εκλαϊκευμένες ομιλίες, κύκλους διαλέξεων, διοργάνωση σεμιναρίων και συνεδρίων, συμμετοχή στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης αλλά και σε εκπαιδευτικά προγράμματα για ειδικές πληθυσμιακές ομάδες, φροντίδα ευπαθών κοινωνικών ομάδων, κοινωφελές έργο, ειδικές εκδόσεις, εκθέσεις έργων, καθώς και άλλες πολλές δράσεις.

Για όλες αυτές τις δράσεις και την πολύπλευρη προσφορά τους θα ήθελα να ευχαριστήσω τα διακεκριμένα μέλη του Δ.Σ. του Σώματος Ομοτίμων Καθηγητών και να συγχαρώ την εκλεκτή Πρόεδρο, Ομότιμη Καθηγήτρια κ. Στέλλα Πριόβολου.

Κυρίες και κύριοι,

Θα κλείσω λέγοντας ότι οι πρεσβύτεροι συνάδελφοι, εκείνοι που έχουν αφυπηρετήσει και όσοι αφυπηρετούν τώρα, αποτελούν πάντα ένα σημαντικό κεφάλαιο για το Πανεπιστήμιό μας λόγω της εμπειρίας, του κύρους και της ευρύτερης προσφοράς τους στην ελληνική κοινωνία.

Θα ήθελα από καρδιάς εκ μέρους των Πρυτανικών Αρχών του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών **να ευχηθώ στους Δασκάλους μας υγεία, δημιουργικότητα και μακροήμερευση**, έτσι ώστε να συνεχίζουν να προσφέρουν στο Πανεπιστήμιό μας, στην Επιστήμη και στην κοινωνία,

αναγνωρίζοντας πάντα ότι μετουσίωσαν και έκαναν πράξη τις λέξεις του Γιώργου Σεφέρη:

«το σπουδαίο δεν είναι ν' αλλάζουμε τη ζωή μας, ονειροπολώντας μian άλλη πιο ενδιαφέρουσα, αλλά να κάνουμε να λαλήσει τούτη η ζωή, όπως μας δόθηκε, την καθημερινή, την ταπεινή, την ανθρώπινη, όπου το καθετί που μπορούσε να γυρέψουμε πρέπει να υπάρχει.

Σ' αυτή τη δική μας ζωή, την αναφαίρετη και τη μοναδική, που δίνει το χυμό στα έργα μας και τα κάνει όμοια μ' εμάς, πρέπει να μάθουμε να βλέπουμε το θαύμα».

Σας ευχαριστώ.

ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΚΑΡΑΓΕΩΡΓΟΥΔΗ

Καθηγητή και Κοσμήτορα της Θεολογικής Σχολής του ΕΚΠΑ

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ

Σεβαστέ κύριε Πρύτανη,
Αξιότιμοι συνάδελφοι,
Κυρίες και κύριοι,

Βρισκόμαστε απόψε εδώ για να ξανασυναντήσουμε και να τιμήσουμε τους συναδέλφους με τους οποίους τόσα χρόνια μοιραστήκαμε το ταξίδι της γνώσης και της αναζήτησης. Είναι οι άνθρωποι που διέπλευσαν τις θάλασσες του πνεύματος, αναμετρήθηκαν με τα κύματα των ιδεών και των αποριών, και τώρα, γεμάτοι εμπειρία και σοφία, παραδίδουν τη σκυτάλη στους νεότερους. Ήρθε η ώρα να πούμε το μεγάλο ευχαριστώ σε εκείνους που φύτεψαν στην ψυχή μας τον σπόρο της γνώσης και της αναζήτησης· στους δασκάλους και τους μέντορες μας, που με το φως της σοφίας τους μας έδειξαν τον δρόμο προς την Αλήθεια και την Ομορφιά· στα αφυπηρετήσαντα μέλη του Διδακτικού Ερευνητικού Προσωπικού των Σχολών μας, που με την αφοσίωση και το πάθος τους για τη γνώση μάς έμαθαν να αγαπάμε το ταξίδι της μάθησης και να πιστεύουμε στη δύναμη του πνεύματος. Σήμερα, υποκλινόμαστε μπροστά στο μεγαλείο της προσφοράς τους, μπροστά στο φως που άφησαν στην ψυχή μας.

Η Θεολογική Σχολή έχει την τιμή και την υπερηφάνεια να τιμά σήμερα εξέχουσες προσωπικότητες της ακαδημαϊκής κοινότητας, ανθρώπους που με την επιστημονική τους κατάρτιση, το ήθος και την αφοσίωσή τους συνέβαλαν καθοριστικά στην πρόοδο της θεολογικής επιστήμης και στη διαμόρφωση γενεών φοιτητών και ερευνητών. Το έργο τους αποτελεί φωτεινό παράδειγμα και πηγή έμπνευσης για όλους εμάς που συνεχίζουμε την ακαδημαϊκή πορεία.

Αγαπητοί μας συνάδελφοι, η διδασκαλία και η έρευνά σας χάραξαν νέους δρόμους στη θεολογική σκέψη και άνοιξαν νέους ορίζοντες στην κατανόηση του ανθρώπου και του κόσμου· μια προσπάθεια να φωτίσετε τις σκοτεινές γωνιές της ύπαρξης και να αναδείξετε τη δημιουργική δύναμη της ανθρώπινης σκέψης. Μέσα από τη σοφία, τη γνώση και την ακάματη αναζήτηση της αλήθειας, προσπαθήσατε να εμπνεύσετε τους φοιτητές να αμφισβητήσουν τις παγιωμένες βεβαιότητες, να διερευνήσουν τα όρια της γνώσης και να

αναζητήσουν νέους δρόμους για την κατανόηση του εαυτού τους και του κόσμου. Η θεολογική σκέψη, στη διδακτική σας πορεία, δεν υπήρξε ένα άκαμπτο δόγμα, αλλά μια ζωντανή και δυναμική διαδικασία αναζήτησης του νοήματος.

Η ακαδημαϊκή σας διαδρομή υπήρξε γεμάτη προκλήσεις και δημιουργία. Με την επιστημονική σας επάρκεια, την ερευνητική σας δραστηριότητα και την αφοσίωσή σας στην ακαδημαϊκή αριστεία, συμβάλατε στην ανάδειξη της Θεολογικής Σχολής ως ένα κέντρο αναφοράς για τις θεολογικές σπουδές στην Ελλάδα και το εξωτερικό. Οι δημοσιεύσεις σας, τα συνέδρια και οι διαλέξεις σας έφεραν τη Σχολή μας στην πρώτη γραμμή του θεολογικού προβληματισμού και του επιστημονικού διαλόγου.

Παράλληλα, η προσήλωσή σας στις αξίες της ελεύθερης έρευνας, της κριτικής σκέψης και του γόνιμου διαλόγου διαμόρφωσε ένα ακαδημαϊκό περιβάλλον που ενθαρρύνει την αναζήτηση της γνώσης και προάγει την πνευματική καλλιέργεια. Με το παράδειγμά σας, μας διδάξατε ότι η προσέγγιση της θεολογικής αλήθειας απαιτεί διαρκή αγώνα, ανοιχτό πνεύμα και σεβασμό στη διαφορετικότητα των απόψεων.

Ως Κοσμήτορας της Θεολογικής Σχολής, αισθάνομαι ευγνωμοσύνη και υπερηφάνεια. Η συνεισφορά σας στη διοίκηση και στη λειτουργία της Σχολής υπήρξε πολύτιμη και καθοριστική. Με την εμπειρία, τη σοφία και την ενσυναίσθησή σας, στηρίζατε τους νεότερους συναδέλφους και τους φοιτητές μας, δημιουργώντας ένα κλίμα συνεργασίας, αλληλοσεβασμού και προόδου.

Το έργο σας δεν περιορίστηκε μόνο στα στενά όρια της ακαδημαϊκής κοινότητας. Μέσα από τις παρεμβάσεις σας στον δημόσιο διάλογο, τη συμμετοχή σας σε κοινωνικές και πολιτιστικές δράσεις, την ποιμαντική σας διακονία, αναδείξατε τον ρόλο της Θεολογικής Σχολής ως φορέα πνευματικής καθοδήγησης και κοινωνικής προσφοράς. Η φωνή σας ακούστηκε δυνατά στις μεγάλες προκλήσεις της εποχής μας, προτάσσοντας τις αξίες της αγάπης, της αλληλεγγύης και της δικαιοσύνης.

Θέλω να σας διαβεβαιώσω ότι το έργο και η προσφορά σας παραμένουν ανεξίτηλα χαραγμένα στην ιστορία της Θεολογικής Σχολής και του Πανεπιστημίου μας. Οι σπόροι που φυτέψατε με τόση αγάπη και αφοσίωση συνεχίζουν να καρποφορούν και να εμπνέουν τις επόμενες γενιές θεολόγων και ερευνητών.

Από αυτό το βήμα, εκ μέρους όλων των μελών της Θεολογικής Σχολής, σας εκφράζω τις θερμότερες ευχαριστίες και την ειλικρινή μας ευγνωμοσύνη για όλα όσα προσφέρατε. Η παρουσία σας στη Σχολή μας ήταν και θα παραμείνει

ένα πολύτιμο δώρο. Ευχόμαστε ο Θεός να σας χαρίζει υγεία, δύναμη και έμπνευση σε κάθε νέο σας βήμα. Να θυμάστε ότι η Θεολογική Σχολή θα είναι πάντα το σπίτι σας και ότι η αγάπη και ο σεβασμός μας θα σας συνοδεύουν σε κάθε σας εγχείρημα.

Κύριε Πρύτανη, επιτρέψτε μου, προτού ολοκληρώσω, να εκφράσω τα θερμά μου συγχαρητήρια για την πρωτοβουλία σας να τιμήσετε τους αφυπηρετήσαντες συναδέλφους. Η απόφασή σας να αναγνωρίσετε την προσφορά ανθρώπων που υπηρέτησαν με συνέπεια το πανεπιστημιακό ιδεώδες αποτελεί μια ηχηρή υπενθύμιση των αξιών που οφείλουν να διέπουν τον ακαδημαϊκό βίο. Μέσα από αυτή τη συμβολική χειρονομία, επιβεβαιώνετε ότι το Πανεπιστήμιο δεν είναι απλώς ένας χώρος μετάδοσης γνώσεων, αλλά μια κοινότητα δημιουργίας και αυτονομίας, ένας θεσμός που στέκεται απέναντι στην κατεστημένη ετερονομία και φωτίζει τον δρόμο προς την ελευθερία. Σας ευχαριστούμε που με την ενέργειά σας αυτή μας υπενθυμίζετε τον υψηλό προορισμό και την ευθύνη που φέρουμε ως λειτουργοί της ανώτατης εκπαίδευσης.

Σας ευχαριστώ από καρδιάς.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΔΡΟΣΟΥ

Καθηγητή και Κοσμήτορα της Φιλοσοφικής Σχολής του ΕΚΠΑ

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ

Αξιότιμε κ. Πρύτανη

Αξιότιμοι κ. Αντιπρυτάνεις

Αξιότιμοι πρώην Πρυτάνεις του Πανεπιστημίου Αθηνών,

Αγαπητές και αγαπητοί συνάδελφοι,

Αισθάνομαι ιδιαίτερη χαρά και συγκίνηση που παρευρίσκομαι σε αυτή την τελετή που διοργανώθηκε με πρωτοβουλία του Πρύτανη του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών προς τιμήν των αφυπηρετησάντων μελών του Διδακτικού Ερευνητικού Προσωπικού του, ως ελάχιστη ανταπόδοση για την ανεκτίμητη προσφορά στο Ίδρυμά μας του καθηνός και της καθεμίας από εσάς.

Σήμερα η συγκίνησή μου είναι διπλή: μπορεί να απευθύνω χαιρετισμό ως Κοσμήτορας της Φιλοσοφικής μας Σχολής, αλλά δεν ξεχνώ ότι υπήρξα ένας από τους χιλιάδες φοιτητές της. Το αξιόλογο διδακτικό και ερευνητικό έργο σας και η λαμπρή σας πορεία αποτέλεσαν και θα αποτελούν πάντα σημείο αναφοράς για εμένα. Η απροϋπόθετη ενθάρρυνση και η ουσιαστική στήριξη που έλαβα από εσάς καθόρισαν την περαιτέρω πορεία μου – ώστε να βρίσκομαι σήμερα εδώ, ανάμεσά σας, ως συνάδελφος και Κοσμήτορας της Σχολής μας. Γι' αυτό θα ήθελα να εκφράσω θερμές ευχαριστίες και ειλικρινή ευγνωμοσύνη για όσα μου έχετε προσφέρει.

Η σημερινή τελετή αποτελεί μια ευκαιρία να βρεθούμε ξανά ως μέλη της ίδιας ακαδημαϊκής οικογένειας. Η Σχολή μας –ευτυχώς– είναι πάνω από όλα οι άνθρωποί της. Εσείς είστε η ακαδημαϊκή οικογένειά μας, και μας συνδέουν άρρηκτοι δεσμοί αφοσίωσης και σεβασμού.

Όμως, δεν είστε μόνον οι πρωταγωνιστές της σημερινής τελετής: πρωταγωνιστήσατε στη διαμόρφωση της ακαδημαϊκής φυσιογνωμίας της Σχολής μας όπως είναι σήμερα, σύγχρονη και καινοτόμος. Στηρίζατε με σθένος την προσπάθεια για ανάπτυξη και εξέλιξη της Φιλοσοφικής Σχολής και τη δημιουργία νέων Τμημάτων, ώστε σήμερα να αριθμεί 13 τμήματα και να αποτελεί τη μεγαλύτερη Φιλοσοφική Σχολή της χώρας, των Βαλκανίων και της ΝΑ Ευρώπης.

Η Σχολή μας, μέσα από μια σταθερά εξελικτική πορεία, προχωρεί, αναπτύσσεται και διακρίνεται στους τομείς της εκπαίδευσης, της έρευνας και της εξωστρέφειας. Σε αυτήν την πορεία, επιθυμούμε να σας έχουμε συνοδοιπόρους και υποστηρικτές, γιατί συνεχίζετε να αποτελείτε αναπόσπαστο μέρος της ιστορίας μας.

Σας ευχαριστούμε για όσα μας έχετε προσφέρει και συνεχίζετε να μας προσφέρετε.

Σας απευθύνουμε θερμές ευχές για τη συνέχιση του έργου σας.

Σας ευχόμαστε να συνεχίσετε να καθοδηγείτε τις νέες γενιές!

Σας ευχαριστώ και σας ευγνωμονώ από καρδιάς!

ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΗΡΕΙΩΤΗ

Καθηγητή και Κοσμήτορα της Σχολής Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημών του ΕΚΠΑ

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ

Αγαπητοί συνάδελφοι, αγαπητοί φίλοι,

Μαζευτήκαμε στην αίθουσα τελετών του Πανεπιστημίου μας για να τιμήσουμε τους συναδέλφους οι οποίοι έχουν συνταξιοδοτηθεί, αφού έχουν προσφέρει στο ίδρυμά μας τη ζωή τους με όλη τους την καρδιά. Μεταξύ των ομοτίμων καθηγητών, που βλέπω να κάθονται απέναντί μου, βλέπω συναδέλφους οι οποίοι έχουν ταυτισθεί στο μυαλό των νεοτέρων με το ίδιο το Τμήμα τους. Όχι γιατί το υπηρέτησαν τριάντα πέντε και σαράντα χρόνια ανελλιπώς, αλλά γιατί πάλευαν για το τμήμα τους, κάθε στιγμή, σε κάθε περίπτωση και από κάθε μετερίζι. Κάποιοι από αυτούς υπηρέτησαν την Πατρίδα μας και από άλλες κρίσιμες θέσεις, όπως από υπουργικούς θώκους, από τη θέση του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος, από τη θέση Προέδρων και Διευθυνόντων Συμβούλων τεράστιων οργανισμών, αλλά ποτέ δεν απέσυραν το βλέμμα τους και τη στοργή τους από το Τμήμα και τους φοιτητές τους.

Από τους ίδιους αυτούς συναδέλφους δεν μπορώ να τραβήξω το βλέμμα μου, διότι άντρωσαν τους νεότερους στον ακαδημαϊκό χώρο, στηρίζοντας και συμβουλευόντάς τους σε κάθε δύσκολη ώρα. Ένας από τους νεότερους είμαι και εγώ και ας έχω γεράσει. Ο ευσυνείδητος δάσκαλος μετρά την προσφορά του με τις ρυτίδες του. Με κάποιους δέθηκα πολύ, κάποιους τους φοβήθηκα μέχρι να τους γνωρίσω, από όλους όμως έχω να θυμάμαι. Να θυμάμαι τις συνεχείς προσπάθειες να προχωρήσουμε μπροστά, να αποφύγουμε τις μελωδίες των σειρήνων για τον εύκολο δρόμο και να προχωρήσουμε στα δύσβατα μονοπάτια της επιστήμης μας, μεταδίδοντας παράλληλα τη γνώση στους φοιτητές μας. Ακόμη και μετά τη συνταξιοδότησή τους συνεχίζουν να βοηθούν, δουλεύοντας σκληρά στα εργαστήριά τους, για να κρατούμε την υψηλή διεθνώς ταξινόμηση του Ιδρύματός μας και διδάσκοντας με την ίδια θερμότητα, όπως πάντα, για να μη φανεί η έλλειψη των διδασκόντων στις τάξεις.

Είμαι εδώ απέναντί σας για να μιλήσω για αυτούς που έφτιαξαν και στηρίζαν το Τμήμα μας, και το παρέδωσαν σε εμάς, τους νεότερους, να

συνεχίσουμε τον αγώνα τους. Στους αγαπημένους αυτούς αφανείς ήρωες μπορώ να πω ένα τεράστιο ευχαριστώ για τη βοήθεια που μας έδωσαν και φθάσαμε εδώ σήμερα, παραδεχόμενος ότι χωρίς τη δική τους σκληρή δουλειά δεν θα ήμασταν εδώ σήμερα περήφανοι για το Ίδρυμά μας, όσον αφορά τη θέση του στην επιστημονική κοινότητα και την ελληνική κοινωνία. Αν δεν ήσασταν εσείς, δεν θα υπήρχαμε εμείς.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΣΚΟΡΔΟΥΛΗ¹

Καθηγητή και Προέδρου του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης του ΕΚΠΑ

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ

Βρισκόμαστε σήμερα εδώ για να τιμήσουμε ανθρώπους που αφιέρωσαν τη ζωή τους στην εκπαίδευση. Οι καθηγητές και οι καθηγήτριες που αφυπηρετούν σήμερα δεν είναι μόνο εκπαιδευτικοί· είναι διανοητές, καθοδηγητές και φορείς των αξιών της γνώσης, της αλληλεγγύης και της προόδου.

Στην καρδιά της εκπαιδευτικής διαδικασίας βρίσκεται η πίστη ότι η εκπαίδευση είναι δύναμη για κοινωνική και προσωπική ανάπτυξη και οι συνάδελφοι δίδαξαν τη δύναμη της συλλογικής προσπάθειας, όπου όλοι/όλες οι φοιτητές/ήτριες έχουν την ευκαιρία να μάθουν και να αναπτυχθούν. Η εκπαίδευση δεν είναι μόνο για την απόκτηση γνώσης, αλλά και για την καλλιέργεια της αίσθησης της δικαιοσύνης και του σεβασμού προς τον συνάνθρωπο. Μέσα από τα έδρανα, ενθάρρυναν τους μαθητές τους να αντιμετωπίζουν κάθε άνθρωπο με ισότητα, να σέβονται τις διαφορετικές απόψεις και να εργάζονται για ένα δίκαιο και ισότιμο μέλλον για όλους.

Οι καθηγητές και οι καθηγήτριες που αφυπηρετούν σήμερα ανήκουν σε εκείνους τους ακαδημαϊκούς που μας θύμισαν πόσο σημαντικό είναι το πανεπιστήμιο να αποτελεί ένα πεδίο κριτικής σκέψης. Προώθησαν τη γνώση όχι ως απλό εργαλείο επαγγελματικής επιτυχίας αλλά ως μέσο για την κατανόηση του κόσμου και την ενεργή συμμετοχή στην κοινωνία. Μέσα από τα μαθήματά τους ενέπνευσαν τους μαθητές τους να γίνουν ενεργοί πολίτες.

Η αφυπηρέτηση δεν σημαίνει ότι η μάχη για την καλύτερη εκπαίδευση τελειώνει. Εσείς, οι καθηγητές και οι καθηγήτριες που αφυπηρετείτε σήμερα, συνεχίζετε να είστε μέρος του αγώνα για την κοινωνική πρόοδο. Τώρα, με περισσότερη εμπειρία και σοφία, θα συνεχίσετε να εμπνέετε και να καθοδηγείτε με τον δικό σας τρόπο.

¹ Ο Καθηγητής και Πρόεδρος του ΠΤΔΕ κ. Κωνσταντίνος Σκορδούλης εκφώνησε Χαιρετισμό αντί του Κοσμήτορα του Τμήματος, κυρίου Θωμά Μπαμπάλη, που απουσίαζε λόγω ασθένειας.

Αγαπητές και αγαπητοί, η συμβολή σας είναι ανεκτίμητη. Ευχαριστούμε για όλα όσα προσφέρατε: τη γνώση, την υποστήριξή σας, και την πίστη σας στις αξίες της εκπαίδευσης, της δικαιοσύνης και της συλλογικότητας.

Σας ευχαριστούμε και σας τιμούμε για όλα όσα προσφέρατε.

ΙΟΥΛΙΟΣ 2024

ΕΠΕΤΕΙΑΚΗ ΕΚΔΗΛΩΣΗ ΜΕ ΤΙΤΛΟ:
**«50 ΧΡΟΝΙΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΚΗ
ΕΙΣΒΟΛΗ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ»**
ΠΑΡΟΥΣΙΑ ΤΗΣ Α.Ε. ΤΗΣ ΠΡΟΕΔΡΟΥ
ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ
ΚΑΤΕΡΙΝΑΣ ΣΑΚΕΛΛΑΡΟΠΟΥΛΟΥ
ΚΑΙ ΤΗΣ Α.Ε. ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ
ΤΗΣ ΚΥΠΡΙΑΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ
ΝΙΚΟΥ ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΙΔΗ

Τη 10^η Ιουλίου 2024, ημέρα Τετάρτη και ώρα 19.00, στη Μεγάλη Αίθουσα του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, πραγματοποιήθηκε η επετειακή εκδήλωση με τίτλο: **«50 χρόνια από την τουρκική εισβολή στην Κύπρο»**, παρουσία της Α.Ε. της Προέδρου της Ελληνικής Δημοκρατίας **Κατερίνας Σακελλαροπούλου** και της Α.Ε. του Προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας **Νίκου Χριστοδουλίδη**.

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

- * Προσφώνηση από τον Πρύτανη του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, Καθηγητή κύριο Γεράσιμο Σιάσο.
- * Προβολή video.
- * Χαιρετισμός από την Α.Ε. την Πρόεδρο της Ελληνικής Δημοκρατίας Κατερίνα Σακελλαροπούλου.
- * Ομιλία από την Α.Ε. τον Πρόεδρο της Κυπριακής Δημοκρατίας Νίκο Χριστοδουλίδη.

Γιώργος Νταλάρας. Τιμητική συμμετοχή.

Ο Γιώργος Νταλάρας τραγουδά για την «Ηρώων Γη».

ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ ΣΙΑΣΟΥ

Καθηγητή και Πρύτανη του ΕΚΠΑ

ΠΡΟΣΦΩΝΗΣΗ

Εξοχότατη κυρία Πρόεδρε της Ελληνικής Δημοκρατίας,

Σας καλωσορίζω στην επετειακή εκδήλωση για τα **«50 χρόνια από την τουρκική εισβολή στην Κύπρο»**, την οποία διοργανώνει το Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών με τον προσήκοντα σεβασμό ως θεματοφύλακας της ιστορικής μνήμης αυτών των γεγονότων. Η παρουσία Σας σήμερα εδώ, στην ιστορική Μεγάλη Αίθουσα του Ιδρύματός μας, **του οποίου είστε Επίτιμη Διδάκτωρ**, μας γεμίζει χαρά και περηφάνια, διότι συχνά εκφράζετε με τον πλέον emphatic τρόπο τη διάθεσή Σας να αγκαλιάσετε τον Ελληνισμό, απ' άκρη σ' άκρη.

Η πολύχρονη και πολύπλευρη προσφορά Σας στην πατρίδα, η λαμπρή ακαδημαϊκή και επιστημονική Σας σταδιοδρομία και οι υπηρεσίες Σας στη δικαιοσύνη, στην πολιτική, στον πολιτισμό, στα ανθρώπινα δικαιώματα και στο περιβάλλον Σάς καθιστούν σύμβολο της ενότητας και της ομοθυμίας απανταχού του Ελληνισμού.

Εξοχότατε κύριε Πρόεδρε της Κυπριακής Δημοκρατίας,

Το Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, που από την ίδρυσή του το 1837 αποτέλεσε κατά τους λόγους του πρώτου Πρύτανή του, Κωνσταντίνου Σχινά, *«τὸν ἀμφικτυονικὸ δεσμὸ τῶν ἀπανταχοῦ τῆς γῆς ἐπιστημόνων καὶ φιλεπιστημόνων Ἑλλήνων»*, **έχει και συντηρεῖ ἀρρηκτοὺς και ακατάλυτους δεσμούς με τη μαρτυρική Κύπρο.**

Η παρουσία σας σήμερα αποτελεί ξεχωριστό γεγονός για το Πανεπιστήμιο αλλά και για ολόκληρη την κοινωνία ενδυναμώνοντας περισσότερο τους δεσμούς μας. Δεν αποτελείτε μόνο τον ηγέτη ενός κράτους, αλλά και μια εξέχουσα προσωπικότητα με μακρά και ενεργό διαδρομή, συνυφασμένη με τη δημοκρατία και την πρόοδο της Κύπρου.

Πενήντα χρόνια συμπληρώνονται από το 1974 και οι σκέψεις ολόκληρου του Ελληνισμού είναι στη Μαρτυρική Κύπρο. Στη συνεχιζόμενη κατοχή του

νησιού, στους αγνοουμένους, στην προσφυγιά, τις επιπτώσεις και τα τετελεσμένα της **βάρβαρης τουρκικής εισβολής και κατοχής**, της πρώτης ωμής καταπάτησης της εδαφικής ακεραιότητας και της κυριαρχίας κράτους-μέλους της Διεθνούς Κοινότητας μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο· μιας εισβολής που στοίχισε τη ζωή χιλιάδων αθώων θυμάτων, πολλά από τα οποία αγνοούνται ακόμη και σήμερα.

Το συλλογικό υποσυνείδητο όλων των Ελλήνων **παραμένει σημαδεμένο** από την τουρκική εισβολή του 1974 και τη συνεχιζόμενη κατοχή. Κατά συνέπεια, **κάθε εφησυχασμός είναι ανεπίτρεπτος**.

Η σχέση του πρώτου και μεγαλύτερου Πανεπιστημίου με την Κύπρο είναι **μακρά, ισχυρή και αδιατάρακτη**, χάρη, κατ' αρχάς, στην εκπαίδευση εκατοντάδων χιλιάδων Κυπρίων φοιτητών και φοιτητριών, επί δύο αιώνες, στα αμφιθέατρα του ΕΚΠΑ. Άλλωστε το Πανεπιστήμιό μας ήταν και το πρώτο ακαδημαϊκό ίδρυμα στη νοτιοανατολική Ευρώπη το 1837, και επί έναν αιώνα αποτέλεσε τον μοναδικό πυλώνα εκπαίδευσης όλων των Ελλήνων.

Χιλιάδες Κύπριοι φοιτητές επέστρεψαν στη συνέχεια στη Μεγαλόνησο, συμβάλλοντας καθοριστικά στην πνευματική και οικονομική της ανάπτυξη. Είναι γνωστό εξάλλου ότι πολλές προσωπικότητες της σύγχρονης Κύπρου έχουν αποφοιτήσει από το Πανεπιστήμιό μας.

Το ΕΚΠΑ έχει πρωτοστατήσει στο ζήτημα της ανεξαρτησίας της Κύπρου και στους αγώνες του κυπριακού λαού. Ήδη στη δεκαετία του 1930 το Πανεπιστήμιο κινείται ενεργά στον αγώνα για την αυτοδιάθεση του νησιού. Στη δεκαετία του '50 το Πανεπιστήμιο θα υποστηρίξει με πολλαπλούς τρόπους τον αγώνα του κυπριακού λαού με επιτροπές για τη διαφώτιση της κοινής γνώμης στο εξωτερικό, ψηφίσματα και διαμαρτυρίες, συμμετοχή των πρυτανικών αρχών σε εκδηλώσεις συμπαράστασης.

Ας φέρουμε στη μνήμη μας το **ηχηρό ψήφισμα** που έστειλε η Σύγκλητος του Πανεπιστημίου Αθηνών προς όλα τα πανεπιστήμια του κόσμου, όπου εκφράζεται η ακράδαντη υποστήριξη του Ιδρύματος στον αγώνα της Κύπρου.

Ως απάντηση, ο Αρχιεπίσκοπος Κύπρου Μακάριος απέστειλε μια συγκινητική επιστολή προς το Πανεπιστήμιο Αθηνών εκφράζοντας τη βαθιά του ευγνωμοσύνη, διότι «ένισχύει σημαντικῶς τὸν ἀγῶνα τῶν Κυπρίων καὶ ἐμπλουτίζει τὴν δικαίαν ὑπόθεσίν τους με πολύτιμον ἠθικὸν κεφάλαιον».

Την ίδια στιγμή οι φοιτητές και οι φοιτήτριες του ΕΚΠΑ συμμετέχουν μαζικά στο φοιτητικό κίνημα, το οποίο πρωταγωνιστεί σε μια σειρά από εκδηλώσεις διαμαρτυρίας και συμπαράστασης. Με τις μαζικότερες

συγκεντρώσεις τους οι φοιτητές και οι φοιτήτριες του Πανεπιστημίου μας χρωματίζουν με τον δικό τους δυναμισμό το εθνικό ζήτημα.

Η παρουσία του Προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας Αρχιεπισκόπου Μακαρίου εντείνει ακόμη περισσότερο τη σύνδεση του Πανεπιστημίου με τον κυπριακό αγώνα, καθώς ο Αρχιεπίσκοπος ήταν απόφοιτος της Θεολογικής Σχολής του ΕΚΠΑ.

Η εισβολή του Αττίλα στην Κύπρο, μετά το αποτυχημένο πραξικόπημα, επέβαλε και πάλι την ενεργή παρέμβαση του Πανεπιστημίου Αθηνών. Μέσα στο ταραγμένο κλίμα των πρώτων μεταπολιτευτικών ημερών η Σύγκλητος προχώρησε στην έκδοση ψηφίσματος διαμαρτυρίας με το οποίο καταγγέλλονταν οι τουρκικές θηριωδίες στο νησί, ενώ γινόταν έκκληση στη διεθνή κοινότητα να παρέμβει για την επίλυση του προβλήματος.

«Πρακτικά Πανεπιστημιακής Συγκλήτου, συνεδρία τριακοστή ἕκτη (36η) τῆς 22ας Αὐγούστου 1974.

Καταγγελία εἰς τήν Διεθνή Κοινήν Γνώμην τοῦ ἐγκλήματος κατά τῆς Κύπρου.

ΨΗΦΙΣΜΑ

Ἡ Σύγκλητος τοῦ ἐθνικοῦ καί καποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν διερμηνεύουσα τάς σκέψεις καί τά συναισθήματα συσσώμου τοῦ διδακτικοῦ σώματος τοῦ ιδρύματος καί τῶν φοιτητῶν αὐτοῦ ἀπευθύνεται πάλιν πρός πάντα τά ἀδελφά ιδρύματα τοῦ κόσμου, πρός πᾶσαν τήν πεπολιτισμένην ἀνθρωπότητα, ὅπου γῆς τιμᾶται εἰσέτι ὁ ἀνθρωπισμός, διά νά στιγματίσῃ τό τοῦ ὀλέθρου καί τῆς γενοκτονίας ὄργανον, τό ὁποῖον διαπράττεται κατά τῆς μαρτυρικῆς μεγαλονήσου Κύπρου ὑπό τῆς Τουρκικῆς θηριωδίας...

Ἀσύνδοτος πλέον ὁ Τοῦρκος, λυσσῶν διά τόν ἀρχικόν ἐξευτελισμόν του ἐν ὅλοις, ἐτράπη εἰς τήν πατροπαράδοτον αὐτοῦ ἐπίδοσιν καί ἐξαπέλυσεν ὄργανον ὀλέθρου κατά τῶν ἀμάχων διά βομβαρδισμῶν ὑπό τῆς ἀεροπορίας του ἐκ τοῦ ἀσφαλοῦς, δι' ὁμαδικῆς ἐξοντώσεως γερόντων καί γυναικοπαίδων, διά κτηνωδῶν βιασμῶν γυναικῶν, διά συστηματικῶν λεηλασιῶν περιουσιῶν, δι' ἐμπρησμῶν, διά καταστροφῆς κειμηλίων, διά βεβηλώσεως ἱερῶν, δι' ὁμαδικῆς ἐκτοπίσεως πληθυσμῶν ἐρριζωμένων εἰς τάς ἐστίαις των ἀπό χιλιετιῶν: καί ταῦτα πάντα ἐποίησε παραβιάζων διεθνεῖς συμφωνίας, ἐξευτελίζων τήν ὑπογραφήν του, περιφρονῶν ὑβριστικῶς τάς ἐκκλήσεις τῆς πεπολιτισμένης ἀνθρωπότητος...

Οὐδέποτε ἄλλοτε ἡ ἀναισχυντία, ἡ ἰταμότης, ἡ περιφρόνησις τοῦ ἀνθρωπισμοῦ καί ἡ ὑβριστική ἀγνόησις τῆς διεθνοῦς κοινότητος ἔλαβον τόσῳ ἐπίσημον καί τόσῳ ὤμην ἐνσάρκωσιν ὅσῳ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας διά τῶν πράξεων καί τῶν λόγων τοῦ ἐπιδρομέως, τοῦ ὁποίου μόναι δάφναι ὑπῆρξαν ἐν πόλαι μέν ἡ πατρότης τῆς γενοκτονίας καί τά λοιπά ἔργα φρίκης...

Τὴν στιγμὴν δὲ ταύτην ὑπὸ τὰ ἀπαθὴ βλέμματα τῶν ἡγουμένων τῆς διεθνοῦς κοινότητος θνήσκει πανάρχαιος λαὸς πεντακοσίων χιλιάδων ψυχῶν, τοῦ ὁποῖου μόνον ἔγκλημα ὑπῆρξεν ὅτι ἠθέλησε νὰ ζήσει ἐλεύθερος.

Ὡς τὸ πρῶτον ἀνώτατον ἐκπαιδευτικὸν ἴδρυμα τῆς Ἑλλάδος ὑποκλινόμεθα πρὸ τῆς ἀρετῆς τῶν ὀλίγων γενναίων ἀδελφῶν μας, οἵτινες ἀπέδειξαν ὅτι γνωρίζουν νὰ γράφουν σήμερον ἐποποιῶν ἀνταξίαν τῶν μεγάλων ὥρῶν τῆς ἀνθρωπότητος καὶ νὰ θνήσκουν προμαχοῦντες τῆς ἐλευθερίας...»

Το μεταφρασμένο ψήφισμα κυκλοφόρησε στα πανεπιστημιακά ιδρύματα στην Ευρώπη και σε ὅλο τον κόσμο, ἐνῶ ἐστάλη και στα διεθνή εἰδησεογραφικά πρακτορεία.

Πέραν αὐτῶν, τὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν προχώρησε στὴ σύσταση ἐιδικῆς ἐπιτροπῆς γιὰ τὴ συμπάρσταση στὸν κυπριακὸ ἀγῶνα καὶ ἰδιαίτερα γιὰ τὴ μέριμνα τῶν Κυπρίων φοιτητῶν καὶ φοιτητριῶν τοῦ ιδρύματος ποὺ ἀντιμετώπιζαν μείζονα προβλήματα λόγω τῆς κατάστασης στὴν πατρίδα τους.

Συγκροτήθηκε ἀκόμη ἐιδικὸ ταμεῖο, με στόχο τὴ συγκέντρωση οικονομικῆς ἐνίσχυσης ἀπὸ τὸ διδακτικὸ καὶ διοικητικὸ προσωπικὸ τοῦ Πανεπιστημίου, ἀλλὰ καὶ τῶν φοιτητῶν γιὰ τὸν δοκιμαζόμενον κυπριακὸ λαό.

Εὐχαριστήρια ἐπιστολὴ ἀπέστειλε πρὸς τὸν Πρύτανη τοῦ ΕΚΠΑ, Ἀθανάσιο Χαστούπη, ὁ Πρόεδρος τῆς Κυπριακῆς Δημοκρατίας Γλαῦκος Κληρίδης ἐκφράζοντας τὴ βαθύτατη εὐγνωμοσύνη γιὰ τὴν ἀπόφαση τῆς Συγκλήτου «νὰ ἀπευθυνθεῖ πρὸς τὰ ἀνὰ τὸν κόσμον ἀδελφὰ Ἰδρύματα καὶ πρὸς ἅπασαν τὴν πεπολιτισμένην ἀνθρωπότητα, καταγγέλλουσα τὰς Τουρκικὰς θηριωδίας ἐν Κύπρῳ» καὶ συνεχίζει «εἴμεθα βέβαιοι ὅτι ἡ θαρραλέα φωνὴ τοῦ ἀνώτατου ἐκπαιδευτικοῦ ιδρύματος τῆς Ἑλλάδος θὰ συγκινήσει καὶ θὰ συναγείρει τὸν φιλελεύθερον κόσμον ὑπὲρ τοῦ Κυπριακοῦ Ἑλληνισμοῦ».

Εὐχαριστήρια ἐπιστολὴ ἀπέστειλε πρὸς τὸ Πανεπιστήμιο καὶ ὁ Πρωθυπουργὸς τῆς Ἑλλάδος καὶ ἀπόφοιτος τοῦ ΕΚΠΑ Κωνσταντῖνος Καραμανλῆς.

Σήμερα, ἡ Ἐπιτροπὴ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν γιὰ τὴν Κύπρο, με κύριο δόγμα τὸν ἐνιαῖο πολιτιστικὸ χώρο Κύπρου καὶ Ἑλλάδας, ἔχει ἀναλάβει μακροχρόνια δράση γιὰ τὴν προώθηση τῶν κυπριολογικῶν σπουδῶν καὶ τὴν προβολὴ τῶν δικαίων τοῦ Κυπριακοῦ Ἑλληνισμοῦ στὴν Ἑλλάδα καὶ στὸ Ἐξωτερικόν. Ὡς ἀποτέλεσμα ἔχουν ἀναπτυχθεῖ πολλές συνεργασίες με κυπριακά πανεπιστήμια ἐνῶ εἰσῆχθησαν στὰ Προγράμματα Σπουδῶν μαθήματα γιὰ τὴν Κύπρο, καθιερώθηκε ἓνα ετήσιο Πολιτιστικὸ Τριήμερο καὶ ἡ ετήσια Ἐκπαιδευτικὴ Ἐκδρομὴ στὴν Κύπρο, ποὺ πραγματοποιεῖται ἐπὶ 40 χρόνια.

Δράττομαι της ευκαιρίας να επισημάνω ότι το ΕΚΠΑ σήμερα αποτελεί μια ακμάζουσα κοινότητα εκπαίδευσης και έρευνας, βρισκόμενο στην υψηλότερη θέση των διεθνών αξιολογήσεων ανάμεσα στα εκπαιδευτικά ιδρύματα της χώρας και σε υψηλότερες θέσεις συγκρινόμενο με μεγάλα εκπαιδευτικά ιδρύματα εκτός Ελλάδας.

Είμαστε ιδιαίτερα περήφανοι για τα πρόσφατα αποτελέσματα τριών έγκυρων και σημαντικών διεθνών κατατάξεων πανεπιστημίων που αποτυπώνουν την πολύ μεγάλη άνοδο, τη διεθνή αναγνώριση και καταξίωση του ΕΚΠΑ, καθώς και την υψηλή επιδραστικότητα του ακαδημαϊκού και ερευνητικού του έργου. Το Πανεπιστήμιό μας ανέρχεται στην **6η θέση παγκοσμίως στην «Ποιοτική Εκπαίδευση»** –την υψηλότερη θέση που έχει λάβει ποτέ παγκοσμίως ελληνικό ίδρυμα– για το ακαδημαϊκό έτος 2024-2025. Ταυτόχρονα έλαβε την ειδική διάκριση ως **το πλέον βελτιωμένο Πανεπιστήμιο στην Ευρώπη**, ενώ στη σημαντικότερη κατάταξη Πανεπιστημίων των ΗΠΑ πέτυχε επίσης την υψηλότερη θέση που έχει πετύχει ελληνικό πανεπιστήμιο.

Εξοχότατε κ. Πρόεδρε,

Η ίδρυση παραρτήματος του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών στην Κύπρο αποτελεί ένα **εγχείρημα κομβικής σημασίας**. Εφόσον ευοδωθεί, θα αποτελέσει ένα **ορόσημο για την τριτοβάθμια εκπαίδευση** και την **ακαδημαϊκή συνεργασία** μεταξύ Ελλάδας και Κύπρου, θα ενισχύσει περαιτέρω τους υπάρχοντες **ισχυρούς δεσμούς**, θα προσφέρει νέες **ευκαιρίες** στους φοιτητές και στους ακαδημαϊκούς μας και θα αποτελέσει έναν **φάρο εκπαίδευσης, επιστημονικής έρευνας και καινοτομίας** στην Κύπρο.

Χάρη στην **οραματική σας ηγεσία, που θέτει ψηλά τον πήχη για την παιδεία και τον πολιτισμό**, θα υπερβούμε τις προκλήσεις και θα θέσουμε τα **θεμέλια για ένα λαμπρό μέλλον**.

(Και κάτι που δεν γνωρίζετε κ. Πρόεδρε). Η Σύγκλητος σήμερα σας ανακοινώνει ότι στην τελευταία συνεδρίασή της ομόφωνα αποφάσισε την απόδοση της ύψιστης τιμής, **του τίτλου του Επίτιμου Διδάκτορα** προς το πρόσωπό σας **ως εμπνευσμένου μέλους της ακαδημαϊκής οικογένειας** του πρώτου και μεγαλύτερου Πανεπιστημίου της χώρας.

Αναγνωρίζοντας το μέγεθος της αποστολής σας είμαστε ειλικρινά ευτυχείς, διότι έχουμε την πολύ μεγάλη τιμή να Σας υποδεχόμαστε στο Πανεπιστήμιό μας εν όψει της σημερινής επετείου, και διότι εκδηλώσεις όπως αυτή ενισχύουν την **εγρήγορση** όλων μας, ώστε να υπάρξει η ποθητή λύση στον συνεχιζόμενο

Αγώνα του Κυπριακού Ελληνισμού για **ελευθερία, επανένωση του νησιού, καταξίωση και πρόοδο.**

Σήμερα τιμούν με την παρουσία τους την επετειακή εκδήλωση και τους ευχαριστούμε:

Ο Μακαριώτατος Αρχιεπίσκοπος Αθηνών και Πάσης Ελλάδος κ.κ. **Ιερώνυμος Β΄,**

ο π. Πρωθυπουργός κ. **Αντώνιος Σαμαράς,**

ο π. Πρωθυπουργός κ. **Παναγιώτης Πικραμμένος,**

ο Εκπρόσωπος του Πρωθυπουργού, Υφυπουργός Εξωτερικών κ. **Γεώργιος Κώτσηρας,**

ο Υπουργός Οικονομικών κ. **Κωστής Χατζηδάκης,**

ο Υπουργός Υγείας κ. **Άδωνις Γεωργιάδης,**

ο Υπουργός Ανάπτυξης κ. **Τάκης Θεοδωρικάκος,**

η Υπουργός Τουρισμού κ. **Όλγα Κεφαλογιάννη,**

η Υπουργός Κοινωνικής Συνοχής και Οικογένειας κ. **Σοφία Ζαχαράκη,**

ο Υπουργός Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων κ. **Κωνσταντίνος Τσιάρας,**

η Αναπλ. Υπουργός Υγείας κ. **Ειρήνη Αγαπηδάκη,**

ο Υφυπουργός Εσωτερικών κ. **Βασίλειος-Πέτρος Σπανάκης,**

ο Υφυπουργός Υγείας κ. **Μάριος Θεμιστοκλέους,**

ο Υφυπουργός Ναυτιλίας και Νησιωτικής Πολιτικής κ. **Στέφανος Γκίκας,**

ο Υπουργός Οικονομικών της Κυπριακής Δημοκρατίας κ. **Μάκης Κεραυνός,**

η Υπουργός Παιδείας, Αθλητισμού και Νεολαίας της Κυπριακής Δημοκρατίας

κ. **Αθηνά Μιχαηλίδου,**

εκπρόσωποι όλων των κομμάτων του Ελληνικού Κοινοβουλίου,

η Α.Ε. ο Πρέσβης της Κυπριακής Δημοκρατίας στην Αθήνα κ. **Σταύρος Αυγουστήδης,**

Πρέσβεις της Ελλάδας και χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης,

Γενικοί Γραμματείς Υπουργείων,

ο Πρόεδρος της Ακαδημίας Αθηνών κ. **Σταμάτιος Κριμιζής,**

οι πρώην Πρυτάνεις του ΕΚΠΑ, κ. **Μιχαήλ Σταθόπουλος,** κ. **Γεώργιος**

Μπαμπινιώτης, κ. **Χρήστος Κίττας,** κ. **Θεόδωρος Φορτσάκης,**

η Πρόεδρος του Αρείου Πάγου κ. **Ιωάννα Κλάπα-Χριστοδουλέα,**

και Πρόεδροι των Ανωτάτων Δικαστηρίων,

ο Αρχηγός του Γενικού Επιτελείου Εθνικής Άμυνας Στρατηγός, κ. **Δημήτριος Χούπης,**

ο Αρχηγός του Γενικού Επιτελείου Στρατού Αντιστράτηγος, κ. **Γεώργιος Κωστίδης**,

εκπρόσωποι των Αρχηγών όλων των Σωμάτων Ασφαλείας,

Σεβασμιώτατοι Μητροπολίτες Αττικής,

Διακεκριμένοι εκπρόσωποι επιχειρήσεων και Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης.

Είναι αδιαμφισβήτητη η υποχρέωσή μας να τιμούμε όσους με αυτοθυσία πολέμησαν για την προάσπιση της ελευθερίας και της ακεραιότητας της Κύπρου κατά τη διάρκεια της τουρκικής εισβολής. **Η θυσία τους αποτελεί διαχρονικό σύμβολο ηρωισμού και πατριωτισμού, που οφείλουμε να διατηρούμε ζωντανό στη μνήμη μας.**

Εκφράζουμε τη βεβαιότητά μας ότι η ακαδημαϊκή συνεργασία μεταξύ Ελλάδας και Κύπρου θα αποτελέσει και στο μέλλον έναν ισχυρό μοχλό προόδου για τις δύο χώρες, **διατρανώνουμε** την ολόπλευρη συμπαράστασή μας στον αγωνιζόμενο λαό της Κύπρου για **ελευθερία, δικαιοσύνη και δικαίωση, ΔΕΝ ΞΕΧΝΟΥΜΕ και ευχόμαστε** να δούμε την Κύπρο ΕΛΕΥΘΕΡΗ σύμφωνα με τους μακροχρόνιους Αγώνες του Κυπριακού Ελληνισμού.

Σας ευχαριστώ.

ΚΑΤΕΡΙΝΑΣ ΣΑΚΕΛΛΑΡΟΠΟΥΛΟΥ

της Α.Ε. της Προέδρου της Ελληνικής Δημοκρατίας

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ

Με οδύνη ο ελληνισμός ανακαλεί στη μνήμη του, κάθε χρόνο αυτές τις μέρες, την αποτρόπαιη τουρκική εισβολή της 20ής Ιουλίου 1974, η οποία οδήγησε στην επί μισό αιώνα συνεχιζόμενη τουρκική κατοχή του ενός τρίτου και πλέον του εδάφους της Κυπριακής Δημοκρατίας, κατά παράβαση κάθε έννοιας διεθνούς νομιμότητας. Πέντε δεκαετίες αργότερα, η Κύπρος παραμένει, δυστυχώς, ημικατεχόμενη χώρα.

Δεν ξεχνάμε ποτέ. Εξακολουθούμε να είμαστε προσηλωμένοι στον διαρκή αγώνα για την ανατροπή των εγκληματικών συνεπειών της βάρβαρης αυτής εισβολής, του ξεριζωμού και του βίαιου εκτοπισμού διακοσίων χιλιάδων Κυπρίων, της μαζικής παραβίασης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, της σύλληψης των ελληνικών πολιτιστικών μνημείων και της Ορθόδοξης Χριστιανοσύνης, αλλά και του προκλητικού, μέχρι και σήμερα, τουρκικού εποικισμού της αρχέγονης και ζώσας αυτής εστίας του ελληνισμού, τον βίαιο χωρισμό Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων.

Αυτονόητη υποχρέωση και ευθύνη μας είναι να συνεχίσουμε να συμπαραστεκόμαστε στις οικογένειες των αγνοουμένων, μέχρι να διακριβωθεί η τύχη και του τελευταίου από αυτούς.

Στη διάρκεια των πενήντα χρόνων, η Κυπριακή Δημοκρατία κατάφερε να σταθεί στα πόδια της, με την αδελφική συνδρομή της Ελλάδας. Πριν ακριβώς είκοσι χρόνια έλαβε τη θέση που της αξίζει στην ευρωπαϊκή οικογένεια και, ως μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αποτελεί πυλώνα σταθερότητας και ειρήνης στην ευρύτερη περιοχή της ανατολικής Μεσογείου.

Από την πλευρά της, η Ελληνική Δημοκρατία δεν αποδέχθηκε τότε, ούτε πρόκειται ποτέ να αναγνωρίσει τα τετελεσμένα που επέβαλε ο Αττίλας στην Κύπρο. Το Κυπριακό αποτελεί μείζον διεθνές και ευρωπαϊκό θέμα και η επίλυσή του, στο πλαίσιο πάντοτε των σχετικών Ψηφισμάτων του ΟΗΕ, ήταν και παραμένει ύψιστη εθνική προτεραιότητα και αταλάντευτος κοινός μας στόχος. Προς την κατεύθυνση αυτή, η Ελλάδα παρέχει την πλήρη υποστήριξή της στις προσπάθειες του Γενικού Γραμματέα των Ηνωμένων Εθνών και της

Προσωπικής Απεσταλμένης του στην Κύπρο για την επανέναρξη των διαπραγματεύσεων.

Τα μηνύματα ωστόσο της τουρκικής και της τουρκοκυπριακής πλευράς παραμένουν αρνητικά. Όσο η Άγκυρα και η τουρκοκυπριακή ηγεσία εμμένουν στις, εκτός πλαισίου των Ψηφισμάτων του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών, απαράδεκτες αξιώσεις τους, στις μεθοδεύσεις επιβολής νέων τετελεσμένων επί του εδάφους, καθώς και στη συνεχιζόμενη εκστρατεία για διεθνή αναβάθμιση της παράνομης αποσχιστικής οντότητας των κατεχομένων, δεν αφήνουν μεγάλα περιθώρια αισιοδοξίας.

Η τουρκική στάση όμως δεν πρόκειται να αποδυναμώσει την προσήλωση της Ελλάδας και της Κύπρου στον στόχο επανέναρξης των διαπραγματεύσεων, στη βάση πάντα των σχετικών Αποφάσεων των Ηνωμένων Εθνών και του κεκτημένου της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η εγκατάλειψη από την Τουρκία των απαράδεκτων θέσεων της και η ουσιαστική συμβολή της στη διαδικασία εξεύρεσης λύσης στο πλαίσιο των Ηνωμένων Εθνών θα δημιουργούσαν συνθήκες μεγάλης πολιτικής σταθερότητας και οικονομικής ανάπτυξης στην ευρύτερη περιοχή της ανατολικής Μεσογείου.

Κύριε Πρόεδρε της Κυπριακής Δημοκρατίας,
Κυρίες και κύριοι,

Η οριστική και πλήρης δικαίωση του ιερού Κυπριακού αγώνα αποτελεί κοινή υπόθεση και κορυφαία επιδίωξη του απανταχού ελληνισμού. Το χρωστάμε στην ιστορία. Η Κύπρος δεν είναι μόνον ο τόπος μιας μεγάλης εθνικής τραγωδίας, της οποίας οι πληγές είναι δυστυχώς ακόμη ανοιχτές· είναι και ο τόπος που συμπυκνώνει τη μακρά παράδοση του ελληνικού τρόπου, της γλώσσας και του πολιτισμού μας, μία θεμελιώδης αναφορά της ιστορικής μας μνήμης και συνείδησης.

Υποκλινόμαστε στη μνήμη των χιλιάδων πεσόντων αδελφών μας και εκφράζουμε τον σεβασμό και την ευγνωμοσύνη μας προς όλους τους γενναίους Κυπρίους και Ελλαδίτες μαχητές και άδολους πατριώτες, που αντιμετώπισαν τις υπέρτερες δυνάμεις του εισβολέα θυσιάζοντας και τη ζωή τους στη σκληρή και άνιση αναμέτρηση του 1974. Σας ευχαριστώ.

ΝΙΚΟΥ ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΙΔΗ

της Α.Ε. του Προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας

ΟΜΙΛΙΑ

Με ανάμεικτα αισθήματα βρίσκομαι απόψε στο βήμα αυτό. Αισθήματα χαρμολύπης. Από τη μια, είναι η εξέχουσα τιμή να είμαι προσκεκλημένος ομιλητής του αρχαιότερου ακαδημαϊκού ιδρύματος της Ελλάδος, καθώς επίσης η συγκίνηση και η υπερηφάνεια του σπουδαστή που έλαβε τα φώτα του. Είναι, όμως, και η στεναχώρια για το γεγονός ότι θα μιλήσω για την επέτειο ενός συνεχιζόμενου για μισό αιώνα –50 ολόκληρα χρόνια– δράματος της Κύπρου και του Ελληνισμού.

Η πεντηκοστή επέτειος από την Τουρκική Εισβολή στην Κύπρο, Κυρίες και Κύριοι, προσφέρεται, με τον έντονο χρονικό συμβολισμό της, για συλλογικό προβληματισμό, εξαγωγή διδαγμάτων και επαναβεβαίωση αρχών, αξιών και θέσεων σε σχέση με τη διαχείριση της συνεχιζόμενης από το 1974 κατοχής μεγάλου τμήματος της επικράτειας ενός ανεξάρτητου και κυρίαρχου κράτους, της Κυπριακής Δημοκρατίας, μέλους του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών και της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Κυρία Πρόεδρε,
Κυρίες και Κύριοι,

Το προδοτικό και καταδικαστέο Πραξικόπημα της Χούντας στις 15 Ιουλίου, που ανέτρεψε τον νόμιμο Πρόεδρο Αρχιεπίσκοπο Μακάριο, χρησιμοποιήθηκε ως πρόσχημα από την Τουρκία για να εισβάλει λίγες μέρες αργότερα στην Κύπρο, διαπράττοντας ένα από τα μεγαλύτερα εγκλήματα στη σύγχρονη μεταπολεμική ιστορία της Ευρώπης.

Ο πόνος από τα γεγονότα του μαύρου καλοκαιριού του 1974 και οι θύμησης ντροπής και απελπισίας, όλα ζωντανά, γυροφέρνουν στη σκέψη, σαν χιλιάδες μέλισσες γύρω από το κουφάρι του Ονησίλου. Μοιραία οι μνήμες ξαναζωντανεύουν κάθε καλοκαίρι στο άκουσμα των σειρήνων του πολέμου. Ανατρέχουν στους ηρωικά πεσόντες, στα δάφνινα στεφάνια και τα σκουμμένα κεφάλια που δεν μπορούν να ατενίσουν αισιόδοξα και ελεύθερα την

κατεχόμενη πατρώα γη όσο η Κερύνεια, η Αμμόχωστος, η Μόρφου, η Καρπασία βρίσκονται υπό κατοχή.

Αδυσώπητη και επώδυνη, η μνήμη μάς μεταφέρει στο τραγικό εκείνο θέρος του 1974, τους τραγικούς εκείνους μήνες Ιούλιο και Αύγουστο, που στιγμάτισαν τις ζωές όλων των Κυπρίων, μαζί και το μέλλον της πολύπαθης χώρας μου. Που καθόρισαν την ιστορική εξέλιξη του λαού και της κοινωνίας μας, σε κάθε της φάσμα, με διχοτομικές γραμμές και συρματοπλέγματα που χαράχθηκαν και παγιώθηκαν ενάντια στη βούληση, τα θέλω και τα οράματα του λαού μας.

Πριν από 50 χρόνια, η Τουρκία εισέβαλε στην Κύπρο χαράζοντας κατά τρόπο ιταμό και τραγικό την ιστορία του τόπου, μαζί και του λαού του. Τραγικοί γονείς που έχασαν παιδιά, μάνες που έχασαν γιους, μικρά παιδιά που απώλεσαν πατέρες, συγγενείς που σκορπίστηκαν έχοντας χάσει τους δικούς τους στις μάχες ή στις στυγερές δολοφονίες αλλά και ολόκληρο το βίος τους.

Πενήντα τα χρόνια. Πολλά, πάρα πολλά. Μια ολόκληρη γενιά, η δική μου γενιά, αυτή των παιδιών του πολέμου, γεννήθηκε και μεγάλωσε στην προσφυγιά, στην κατοχή, στην ωμή και σκληρή πραγματικότητα μιας Κύπρου διαιρεμένης διά της ισχύος των όπλων. Τα παιδιά του πολέμου, που χώθηκαν στην αγκαλιά της μάνας τους τις τραγικές εκείνες ημέρες του 1974, που έπαιζαν και μάθαιναν γράμματα στα αντίσκηνα, απέκτησαν πλέον δικά τους παιδιά, με την πατρίδα όμως de facto διχοτομημένη και νιώθοντας ακόμα αδικαίωτα και προδομένα. Την ίδια ώρα, μια άλλη γενιά, αυτή των δικών μας παππούδων, έφυγε χωρίς να ταφεί στα πατρογονικά χώματα, με ανεκπλήρωτη την επιθυμία και τον πόθο της επιστροφής.

Κυρίες και Κύριοι,

Είναι πολλές οι τραγικές συνέπειες της Τουρκικής Εισβολής και κατοχής, με καταστροφικές επιπτώσεις που πλήγωσαν τον λαό μας και τραυμάτισαν βαθιά τη χώρα μας. Όλα όσα απαράδεκτα και καταδικαστέα βλέπουμε να διαδραματίζονται σήμερα στην Ουκρανία, στα οποία ορθώς αντιδρά με καταδικαστικό τρόπο η διεθνής κοινότητα, στα οποία η Κύπρος και η Ελλάδα βρίσκονται στη σωστή πλευρά της ιστορίας, διαπράχθηκαν πριν από 50 χρόνια στην ευρωπαϊκή Κύπρο και κάθε μέρα βιώνουμε τις συνέπειές τους. Γι' αυτό και είναι ασήκωτες οι ευθύνες όσων διέπραξαν την εισβολή και συντηρούν την κατοχή αλλά και όλων αυτών που επιτρέπουν τη συνέχιση της διαίρεσης της Κύπρου διά της βίας. Συνιστούν κατάφωρη παραβίαση του Διεθνούς και Ευρωπαϊκού Δικαίου, του Χάρτη του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών, της

κυριαρχίας, ανεξαρτησίας και εδαφικής ακεραιότητας της Κυπριακής Δημοκρατίας και αδιαμφισβήτητη παραβίαση των θεμελιωδών ελευθεριών και ανθρωπίνων δικαιωμάτων όλων των Κυπρίων, Ελληνοκυπρίων, Τουρκοκυπρίων, Μαρωνιτών, Αρμενίων, Λατίνων, που ζουν και αποστερούνται των βασικών ελευθεριών τους στην ίδια την πατρίδα τους.

Αυτή είναι η ψυχρή ιστορική πραγματικότητα, και όχι η δική μας ανάγνωση και ερμηνεία. Γι' αυτό και είναι αδήριτη η ανάγκη τερματισμού του σημερινού απαράδεκτου status quo και αποκατάστασης των βασικών ελευθεριών και ανθρωπίνων δικαιωμάτων για όλους ανεξαιρέτα τους Κυπρίους. Αυτό, εξάλλου, προστάζουν:

ο άδικος χαμός εκατοντάδων ανθρώπων και ο βίαιος ξεριζωμός δεκάδων χιλιάδων οικογενειών από τα σπίτια τους,

οι αγνοούμενοι των οποίων η τύχη δεν έχει ακόμη διακριβωθεί,

η συνεχιζόμενη παράνομη στρατιωτική κατοχή πέραν του ενός τρίτου της επικράτειας της πατρίδας μας,

η παραβίαση βασικών ελευθεριών και θεμελιωδών δικαιωμάτων όλων των νομίμων κατοίκων της Κύπρου,

ο παράνομος τουρκικός εποικισμός,

οι εγκλωβισμένοι που, παρά τις διώξεις, πιέσεις και τις συνεχείς προκλήσεις, παρέμειναν στις εστίες τους, υπενθυμίζοντας καθημερινά την ταυτότητα της Κύπρου,

η επονείδιστη καταστροφή της πολιτιστικής και θρησκευτικής μας κληρονομιάς.

Οι τραγικές συνέπειες της Τουρκικής Εισβολής και κατοχής, Κυρίες και Κύριοι, δεν αποτελούν επαναλαμβανόμενες επετειακές ρητορείες. Συνιστούν χειροπιαστές αποδείξεις των ασήκωτων ευθυνών της Τουρκίας έναντι της Κύπρου, έναντι της διεθνούς κοινότητας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αυτή η πραγματικότητα δεν αλλάζει, παρόλο που είναι καθημερινές οι προσπάθειες της Άγκυρας για διάβρωση της ιστορικής αλήθειας και νομιμοποίηση των τετελεσμένων.

Κυρίες και Κύριοι,

Η Κυπριακή Δημοκρατία υπέστη το 1974 ένα διπλό βιασμό που την τραυμάτισε, τη διαίρεσε, τη λύγισε και, παρά τις έκνομες προσπάθειες για αφανισμό της, δεν την κατέστρεψε. Ναι, μετράμε φέτος πενήντα συναπτά τραγικά καλοκαίρια και πολλαπλές ανοικτές πληγές. Ενάντια όμως στις

επιθυμίες και προσπάθειες κάποιων, μετρούμε την ίδια στιγμή και πενήντα χρόνια στα οποία ο Κυπριακός Ελληνισμός ΔΕΝ συμβιβάστηκε, ΔΕΝ παραιτήθηκε, ΔΕΝ ξέχασε. Παρά τις δυσκολίες, τον πόνο, τα προβλήματα, ΔΕΝ υποκύψαμε και ΔΕΝ συνηθίσαμε. Πορευθήκαμε και αγωνιστήκαμε χωρίς να συμβιβαστούμε με την κατοχή. Εξάλλου, με το άδικο και το απαράδεκτο, ο νουνεχής και ηθικά συγκροτημένος άνθρωπος ΔΕΝ μπορεί να συμβιβαστεί. Αντίθετα, ο Κυπριακός Ελληνισμός εργάστηκε σκληρά, πίστεψε σε αρχές και αξίες οικουμενικές, ανέδειξε και ενίσχυσε περαιτέρω την κρατική υπόσταση της Κυπριακής Δημοκρατίας, καταβάλλοντας συνεχώς προσπάθειες για τερματισμό της κατοχής και επανένωση της χώρας και του λαού της.

Χωρίς ποτέ να ξεχνά, ο κυπριακός λαός στάθηκε όρθιος, ανασύνταξε δυνάμεις, στέγασε προσωρινά τους εκτοπισμένους του, μεγάλωσε τα παιδιά του. Ο κυπριακός λαός, προς απογοήτευση κάποιων, ΔΕΝ ξέχασε: καρτερεί, ελπίζει ΚΑΙ αγωνίζεται.

Η πολυπράγμων και συχνά μεταλλασσόμενη Τουρκία, 50 χρόνια μετά, παραμένει ο εισβολέας και ο παρανόμως κατέχων το 37% περίπου τη γης μας, ο υπεύθυνος με βάση όλες τις αποφάσεις της διεθνούς κοινότητας για τη συνέχιση της κατάφωρης παραβίασης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων του συνόλου του κυπριακού λαού, Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων, στην ίδια τους την πατρίδα.

Κυρίες και Κύριοι,

Στέκομαι σήμερα μπροστά σας, στο αρχαιότερο ακαδημαϊκό ίδρυμα της Ελλάδος, μισό αιώνα μετά την πιο τραγική και ολέθρια στιγμή της νεότερης κυπριακής ιστορίας, ο πρώτος Πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας που γεννήθηκε λίγους μόλις μήνες πριν από εκείνον τον μαύρο Ιούλιο και μεγάλωσε μαζί με τα άλλα παιδιά του πολέμου, της προσφυγιάς, του Δεν Ξεχνώ, της αδιάκοπης αναζήτησης του σωστού, του δίκαιου, της ακατάπαυστης αναζήτησης της ελπίδας μετά από πολλές και συνεχιζόμενες απογοητεύσεις.

Πενήντα χρόνια μετά, ο δρόμος για εμάς μία και μόνον κατεύθυνση έχει, διότι η μη λύση δεν είναι λύση, διότι δεν συμβιβαζόμαστε με τη διχοτόμηση, διότι γνωρίζουμε ποιος ευνοείται από το πέρασμα του χρόνου και τη στασιμότητα, διότι στην ατζέντα μας βρίσκεται μόνον ο τερματισμός της κατοχής, η απελευθέρωση και η επανένωση της πατρίδας μας. Με την απαιτούμενη πολιτική βούληση και σε πλήρη συνεννόηση με την Ελληνική Κυβέρνηση συνεχίζουμε να στοχεύουμε σε μια λύση βασισμένη στα σχετικά

ψηφίσματα των Ηνωμένων Εθνών, στο ευρωπαϊκό κεκτημένο. Παρά τις προκλήσεις, τις δυσκολίες, τις απογοητεύσεις, πραγματικά πιστεύουμε ότι μπορούμε να βρούμε διεξόδους ακόμη και στα πιο ακανθώδη ζητήματα του Κυπριακού, ακόμη και αν ο εχθρός που πρέπει να γίνει τουλάχιστον συνεργάτης δεν συνεργάζεται επί ίσοις όροις και στη βάση της νομιμότητας.

Δεν υπάρχει, Κυρίες και Κύριοι, για εμάς άλλη επιλογή από τον τερματισμό της κατοχής και την επανένωση της πατρίδας μας. Πρέπει να απαλλαγούμε από την κατοχή και τη διαίρεση, που διαβρώνουν τις δυνάμεις και τις δυνατότητες της Κύπρου για περαιτέρω πρόοδο και ευημερία και ακυρώνουν το όραμα της ενιαίας, κοινής ευημερούσας πατρίδας. Ο μόνος δρόμος είναι η εντατικοποίηση των προσπαθειών μας, η σωστή ανάγνωση των διεθνών εξελίξεων, η κατανόηση των γεωστρατηγικών ισορροπιών, η θωράκιση της διεθνούς υπόστασης της Κυπριακής Δημοκρατίας μέσω της ενίσχυσης όλων των παραγόντων ισχύος του κράτους και η ανάδειξη του ρόλου της ως πυλώνα ασφάλειας και σταθερότητας στην τόσο σημαντική περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου και της ευρύτερης Μέσης Ανατολής.

Ο μόνος δρόμος, και είναι αυτός που ακολουθώ και θα συνεχίσω να πορεύομαι, είναι ο δρόμος της προόδου, της συνεργασίας και της ειρήνης, ο δρόμος της συνέχισης κάθε προσπάθειας για διάρρηξη του αδιεξόδου και επανέναρξη των συνομιλιών το συντομότερο δυνατό. Ζητούμενα είναι η απελευθέρωση και μια λύση που θα επανενώνει τη χώρα και τον λαό της μέσα σε συνθήκες δημοκρατίας, ασφάλειας, ίσων δικαιωμάτων και ευκαιριών για όλους τους νόμιμους κατοίκους της πραγματικής ειρήνης, προόδου και ευημερίας.

Παρά τις δυσκολίες, τα προβλήματα, τις απογοητεύσεις, τις προκλήσεις, ακόμη και τις κατά καιρούς απειλές, ΔΕΝ συμβιβάζομαστε με την κατοχή γιατί οραματιζόμαστε ένα διαφορετικό αύριο για τα παιδιά όλης της Κύπρου. Με ρεαλισμό, αποφασιστικότητα, επιμονή, χωρίς εσωστρέφεια, χωρίς ηττοπάθεια, χωρίς να μεμψιμοιρούμε, συνεχίζουμε την προσπάθεια σε μια συνεχώς μεταβαλλόμενη διεθνή πραγματικότητα.

Κυρία Πρόεδρε της Ελληνικής Δημοκρατίας,

Η παρουσία σας στην εκδήλωση αυτή, εξόχως τιμητική για τη χώρα και τον θεσμό που εκπροσωπώ, δηλώνοντας ευαισθησίες και προτεραιότητες, εμπεριέχει συμβολισμούς και στέλνει ουσιαστικά μηνύματα τα οποία προσλαμβάνω ως ιδιαίτερα εγκαρδιωτικά. Ειλικρινά σας ευχαριστώ.

Κυρίες και Κύριοι,

Από το βήμα μιας Κιβωτού του Ελληνισμού, θέλω να αποτίσω φόρο τιμής στους Ελλαδίτες αδελφούς που έπесαν μαχόμενοι με ανδρεία και αυταπάρνηση για την προάσπιση της ανεξαρτησίας, της κυριαρχίας και της εδαφικής ακεραιότητας της Κυπριακής Δημοκρατίας. Εκφράζω την ευγνωμοσύνη της Πολιτείας και σύμπαντος του Κυπριακού Ελληνισμού για τη θυσία και την προσφορά τους, καθώς επίσης σε όλους τους Ελλαδίτες οι οποίοι αγωνίστηκαν για την απόκρουση της ιταμής Τουρκικής Εισβολής.

Θέλω επίσης, κυρία Πρόεδρε, να εκφράσω στο πρόσωπό σας τη γνήσια ευγνωμοσύνη του Κυπριακού Ελληνισμού για την έμπρακτη και σταθερή συμπαράσταση και στήριξη που η Ελλάδα και ο αδελφός ελληνικός λαός προσφέρουν κατά τα 50 αυτά χρόνια στον αγώνα του για επιβίωση και δικαίωση. Η συμπαράσταση και η στήριξη αυτή αποτελούν το ισχυρότερο και συμπαγέστερο θεμέλιο του αγώνα που διεξάγουμε. Και γνωρίζουμε καλά ότι μια ισχυρή Ελλάδα είναι ένας ισχυρός σύμμαχος της Κυπριακής Δημοκρατίας.

Απευθυνόμενος σε εσάς, κύριε Πρύτανη, θα ήθελα αρχικά να σας ευχαριστήσω και να σας επαινέσω για την πρωτοβουλία του ευκλεούς ιδρύματός σας να οργανώσει την εκδήλωση αυτή, που έρχεται να προστεθεί ως ένας ακόμη κρίκος στην αλυσίδα των δεσμών του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών με τη Μεγαλόνησο.

Η όλη δράση του ιδρύματός σας με επίκεντρο την Κύπρο μάς ενισχύει έμπρακτα και μας εγκαρδιώνει. Εύχομαι στο πρώτο Πανεπιστήμιο της Ελλάδος δύναμη φωτός και πολιτισμικής ανθοφορίας καθώς και επιτυχία στο έργο του προς όφελος της χώρας και ολοκλήρου του Ελληνισμού.

Κυρίες και Κύριοι,

Υπό το βάρος της καταστροφής του 1974, της μεγαλύτερης τραγωδίας του Ελληνισμού μετά το 1922, η μικρή και καθημαγμένη Κύπρος, με τη σύμφωνη στάση και στήριξη της Ελλάδος, αποδέχθηκε τη λύση της διζωνικής, δικοινοτικής ομοσπονδίας με πολιτική ισότητα, σύμφωνα με τις σχετικές αποφάσεις των Ηνωμένων Εθνών, τις αρχές και τις αξίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και το κοινοτικό κεκτημένο. Επρόκειτο για έναν ιστορικό συμβιβασμό που ορίζει μέχρι σήμερα την πολιτική της Κυπριακής Δημοκρατίας και της Ελλάδος αλλά και της διεθνούς κοινότητας στο σύνολό της για την επίλυση του Κυπριακού Προβλήματος.

Στα 50 χρόνια που πέρασαν από το 1974, η Τουρκία και η εκάστοτε ελεγχόμενη και καθοδηγούμενη από την Άγκυρα ηγεσία των Τουρκοκυπρίων δεν επέδειξαν, δυστυχώς, την απαιτούμενη βούληση, την ετοιμότητα για έναν έντιμο συμβιβασμό, που θα οδηγούσε στην επίτευξη της πολυπόθητης λύσης. Αντίθετα, επέμειναν σταθερά και αδιάλλακτα σε λογικές άμεσης ή έμμεσης αναγνώρισης των τετελεσμένων της εισβολής και της συνεχιζόμενης κατοχής, με τελευταία θέση την κυριαρχική ισότητα και τη λύση των δύο κρατών. Απόψε, ευρισκόμενος στην καρδιά του Ελληνισμού, θέλω να επαναλάβω με κάθε έμφαση ότι η ελληνοκυπριακή πλευρά παραμένει προσηλωμένη στη συμφωνημένη στο πλαίσιο των Ηνωμένων Εθνών μορφή λύσης και είναι πανέτοιμη να εμπλακεί σε ουσιαστικές διαπραγματεύσεις, υπό την αιγίδα των Ηνωμένων Εθνών, για την επίτευξη λύσης. Την ίδια στιγμή, όμως, επαναλαμβάνω προς κάθε κατεύθυνση, ότι υπάρχουν όρια στις υποχωρήσεις και τον συμβιβασμό που μπορούμε να αποδεχθούμε. Η Κύπρος είναι κράτος-μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης και κανείς δεν πρέπει να αναμένει ότι θα συμπράξουμε σε μια ψευδεπίγραφη και θνησιγενή διευθέτηση που θα ισοδυναμεί με δύο κράτη ή που δεν θα επιτρέψει στους πολίτες της Κυπριακής Δημοκρατίας να απολαμβάνουν βασικά ανθρώπινα δικαιώματα.

Όραμά μας λοιπόν, αειφόρο, ανθεκτικό και εφικτό, είναι η επίτευξη μιας βιώσιμης και λειτουργικής λύσης, που θα επανενώνει πραγματικά τον τόπο και τον λαό μας. Μια τέτοια λύση θα είναι μια λαμπρή επιτυχία όλων μας, θα είναι κυρίως το βασικό συστατικό για ένα υγιές και ελπιδοφόρο μέλλον για τα παιδιά μας, σε μια σύγχρονη ευρωπαϊκή πατρίδα, χωρίς συρματοπλέγματα, στρατεύματα κατοχής και αναχρονιστικές εγγυήσεις. Ας στοχεύσουμε όλοι μαζί ενωμένοι σε αυτή την επιτυχία και ας μην αναζητούμε νικητές και ηττημένους. Ενώσω δεν υπάρχει λύση, είμαστε όλοι ηττημένοι, Ελληνοκύπριοι και Τουρκοκύπριοι.

Δυνατά, λοιπόν, και ενωμένα πρέπει να στεκόμαστε όλοι σε αυτή την αλήθεια και να την προβάλλουμε με τρόπο σαφή: προτεραιότητά μας είναι η λύση, η επανένωση, η ειρήνη, η ασφάλεια, η ευημερία όλων των Κυπρίων και διαμενόντων νομίμως στο νησί μας, και για όλα αυτά πρέπει μαζί, με σοβαρότητα, να συνεχίσουμε τις προσπάθειες. Οτιδήποτε άλλο, πλην της επανένωσης, δεν διασφαλίζει τα συμφέροντα και το ειρηνικό μέλλον του Κυπριακού Ελληνισμού. Δεν χωράνε εκπτώσεις σε αυτή την αλήθεια.

Κυρίες και Κύριοι,

Τη γεωγραφία δεν μπορούμε να την αλλάξουμε· ούτε και τους παράγοντες ισχύος των τρίτων. Μπορούμε όμως και οφείλουμε να συνεχίσουμε να προσπαθούμε, αξιοποιώντας και ενισχύοντας τα εργαλεία που διαθέτουμε, συμβάλλοντας στη διαμόρφωση των συνθηκών μέσα από τις οποίες η Κύπρος να γίνει ξανά στην ολότητά της τόπος σταθερότητας, ασφάλειας, ευημερίας και πραγματικής ειρήνης.

Το 1953, ο Γιώργος Σεφέρης έγραφε προφητικά στο εμβληματικό ποίημά του «Σαλαμίνα της Κύπρος», ωσάν να απαντούσε στις προθέσεις των ηγετών της Τουρκίας:

*Η γης δεν έχει κρικέλια
για να την πάρουν στον ώμο και να φύγουν
μήτε μπορούν, όσο κι αν είναι διψασμένοι
να γλυκάνουν το πέλαγο με νερό μισό δρόμι.
Και τούτα τα κορμιά
πλασμένα από ένα χρώμα που δεν ξέρουν,
έχουν ψυχές.
Μαζεύουν σύνεργα για να τις αλλάξουν,
δε θα μπορέσουν· μόνο θα τις ξεκάμουν
αν ξεγίνονται οι ψυχές.*

Και βέβαια, Κυρίες και Κύριοι, οι ψυχές δεν ξεγίνονται, όπως δεν ξεγίνονται ο πολιτισμός και η ιστορία του πολύπαθου αυτού τόπου, που θα ευλογηθεί και θα δει καλύτερες ημέρες, όπως το αξίζουν ο ίδιος και οι κάτοικοί του.

Σας ευχαριστώ όλες και όλους για την παρουσία σας απόψε, που ενισχύει τα μηνύματα καρτερίας, επανένωσης και ελπίδας τα οποία στέλνει η εκλεκτή αυτή εκδήλωση. Η παρουσία και η υποδοχή σας ενισχύουν όμως και ένα αίσθημα που κουβαλώ από τα εφηβικά μου χρόνια: Η Κύπρος δεν κείται μακράν όσο είναι στις καρδιές των Ελλαδιτών αδελφών μας.

Να είστε όλοι και όλες καλά.

ΑΝΑΓΟΡΕΥΣΗ
ΣΕ ΕΠΙΤΙΜΟ ΔΙΔΑΚΤΟΡΑ ΤΩΝ
ΤΜΗΜΑΤΩΝ ΙΑΤΡΙΚΗΣ ΚΑΙ ΝΟΣΗΛΕΥΤΙΚΗΣ
ΤΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΥΓΕΙΑΣ
ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ
ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ **ΑΝΔΡΕΑ ΔΡΑΚΟΠΟΥΛΟΥ**
ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΤΟΥ ΙΔΡΥΜΑΤΟΣ
ΣΤΑΥΡΟΣ ΝΙΑΡΧΟΣ (ΙΣΝ) ΚΑΙ ΑΠΟΔΟΣΗ
ΤΟΥ ΤΙΤΛΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΕΥΕΡΓΕΤΗ
ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ
ΣΤΟ **ΙΔΡΥΜΑ ΣΤΑΥΡΟΣ ΝΙΑΡΧΟΣ** (ΙΣΝ)

Τη 17^η Ιουλίου 2024, ημέρα Τετάρτη και ώρα 19.00, στη Μεγάλη Αίθουσα του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, πραγματοποιήθηκε η τελετή αναγόρευσης σε επίτιμο διδάκτορα των Τμημάτων Ιατρικής και Νοσηλευτικής της Σχολής Επιστημών Υγείας του Πανεπιστημίου Αθηνών του κυρίου **Ανδρέα Δρακόπουλου**, Προέδρου του Ιδρύματος Σταύρος Νιάρχος (ΙΣΝ), και η απόδοση του τίτλου του Μεγάλου Ευεργέτη του Πανεπιστημίου Αθηνών στο **Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος** (ΙΣΝ).

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

- * Προσφώνηση από τον Πρύτανη του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, Καθηγητή κύριο Γεράσιμο Σιάσο.
- * Παρουσίαση του έργου και της προσωπικότητας του τιμωμένου από τον Πρόεδρο του Τμήματος Ιατρικής της Σχολής Επιστημών Υγείας, Καθηγητή κύριο Νικόλαο Αρκαδόπουλο.
- * Αναγόρευση του τιμωμένου:
Ανάγνωση των κειμένων του Ψηφίσματος των Τμημάτων Ιατρικής και Νοσηλευτικής της Σχολής Επιστημών Υγείας, της Αναγόρευσης και του

Διδακτορικού Διπλώματος από τον Πρόεδρο του Τμήματος Νοσηλευτικής, Καθηγητή κύριο Παύλο Μυριανθέα.

Περιένδυση του τιμωμένου με την τήβεννο της Σχολής Επιστημών Υγείας από τον Κοσμήτορα της Σχολής, Καθηγητή κύριο Εμμανουήλ Πικουλή.

- * Προβολή video για το σύνολο της δωρεάς του Ιδρύματος Σταύρος Νιάρχος (ΙΣΝ) στο Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.
- * Απόδοση του τίτλου του Μεγάλου Ευεργέτη του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών στο Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος (ΙΣΝ).
- * Ανάγνωση του Ψηφίσματος της Συγκλήτου και επίδοση τιμητικής πλακέτας στον Πρόεδρο του Ιδρύματος Σταύρος Νιάρχος (ΙΣΝ), κ. Ανδρέα Δρακόπουλο, από τον Πρύτανη του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, Καθηγητή κύριο Γεράσιμο Σιάσο.
- * Ομιλία του τιμωμένου Προέδρου του Ιδρύματος Σταύρος Νιάρχος (ΙΣΝ), κυρίου Ανδρέα Δρακόπουλου.

ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ ΣΙΑΣΟΥ

Καθηγητή και Πρύτανη του ΕΚΠΑ

ΠΡΟΣΦΩΝΗΣΗ

Εκπρόσωπε του Μακαριωτάτου Αρχιεπισκόπου Αθηνών και πάσης Ελλάδος,
Θεοφιλέστατε Επίσκοπε κ. Αλέξιε,
Αξιότιμε π. Πρόεδρε της Δημοκρατίας, επίτιμε καθηγητή κύριε Παυλόπουλε,
Αξιότιμε π. Πρωθυπουργέ, κύριε Σαμαρά,
Αξιότιμε π. Πρωθυπουργέ, καθηγητή κύριε Παπαδήμο,
Εκπρόσωπε του Προέδρου της Κυβέρνησης, αξιότιμε Υπουργέ Παιδείας,
Θρησκευμάτων και Αθλητισμού κύριε Πιερρακάκη,
Εκπρόσωπε του Προέδρου της Βουλής Ελλήνων, αξιότιμε Αντιπρόεδρε, κύριε
Πλακιωτάκη,
Αξιότιμε Αρχηγέ της Μείζονος Αντιπολίτευσης, Πρόεδρε του ΣΥΡΙΖΑ, κύριε
Κασσελάκη,
Αξιότιμε Υπουργέ Εθνικής Οικονομίας και Οικονομικών κ. Χατζηδάκη,
Αξιότιμε Υπουργέ Υγείας κ. Γεωργιάδη,
Αξιότιμε Υπουργέ Ανάπτυξης κ. Θεοδωρικάκο,
Αξιότιμη Υπουργέ Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης κ. Κεραμέως,
Αξιότιμες κυρίες και αξιότιμοι κύριοι Υφυπουργοί,
Αξιότιμες κυρίες και αξιότιμοι κύριοι Βουλευτές,
Αξιότιμε Πρόεδρε της Ακαδημίας Αθηνών, καθηγητή κύριε Κριμιζή,
Εξοχότατε Πρέσβη των ΗΠΑ, κύριε Tsuni,
Αξιότιμοι κύριοι Πρέσβεις ε.τ.,
Αξιότιμοι κύριοι εκπρόσωποι των Αρχηγών των ενόπλων δυνάμεων και της
Ελληνικής Αστυνομίας,
Εκπρόσωπε του Περιφερειάρχη Αττικής,
Αξιότιμοι Γεν. Γραμματείς των Υπουργείων,
Αξιότιμα μέλη τους Συμβουλίου Διοίκησης του Πανεπιστημίου Αθηνών,
Αξιότιμοι Αντιπρυτάνεις,
Αξιότιμοι Κοσμήτορες,
Αξιότιμοι Πρόεδροι και μέλη της Συγκλήτου,
Αξιότιμοι Καθηγητές και Καθηγήτριες,
Αγαπητές φοιτήτριες και αγαπητοί φοιτητές,

Αγαπητά μέλη του Ιδρύματος Σταύρος Νιάρχος,
Αξιότιμε Πρόεδρε του Ιδρύματος Σταύρος Νιάρχος, κύριε Ανδρέα Δρακόπουλε,
Κυρίες και κύριοι,

Αποτελεί παράδοση του Ιδρύματός μας από ιδρύσεώς του η απόδοση τιμών σε προσωπικότητες που έχουν ξεχωρίσει για την προσφορά τους στην κοινωνία και έχουν συμβάλει στην προβολή της Ελλάδας διεθνώς. Σήμερα είναι μια ξεχωριστή μέρα.

Το Πανεπιστήμιο Αθηνών, το πρώτο και μεγαλύτερο Πανεπιστήμιο στη χώρα, με βαθιά αισθήματα ευγνωμοσύνης αποδίδει την ύψιστη τιμή, **τον τίτλο του Μεγάλου Ευεργέτη, στο Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος και ανακηρύσσει τον οραματικό Πρόεδρο του Ιδρύματος Σταύρος Νιάρχος, κ. Ανδρέα Δρακόπουλο, σε επίτιμο διδάκτορα της Ιατρικής Σχολής και του Τμήματος Νοσηλευτικής της Σχολής Επιστημών Υγείας.**

Δεν θα ήταν υπερβολή να λεχθεί ότι ο Νέος Ελληνισμός στηρίχθηκε στις χορηγίες εύπορων Ελλήνων της διασποράς. Οι Εθνικοί μας Ευεργέτες ήταν αυτοί που θεμελίωσαν τα πρώτα δημόσια Ιδρύματα και Νοσοκομεία.

Το Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, ως πρώτο ιδρυθέν Ίδρυμα Ανώτατης Εκπαίδευσης του νεότερου Ελληνικού κράτους το 1837, έχει μακρά παράδοση ευεργετών και δωρητών, αφού αποτέλεσε την **κοιτίδα παραγωγής γνώσης και μόρφωσης του Νεότερου Ελληνισμού.**

Χάρη στο όραμα των δωρητών για υποστήριξη του Πανεπιστημίου που συνέβαλε καθοριστικά στην επανίδρυση του ελληνικού κράτους, προωθήθηκαν η επιστήμη, η έρευνα, η καινοτομία στη χώρα μας και ευεργετήθηκε η δημόσια υγεία των Ελλήνων.

Μεγάλοι ευεργέτες του Πανεπιστημίου μας υπήρξαν ο Ιωάννης Δομπόλης, ο Θεόδωρος Αρεταίος, ο Διονύσης Αιγινήτης, ο Ανδρέας Συγγρός, ο Αντώνης Παπαδάκης και πολλές άλλες εμβληματικές προσωπικότητες της χώρας.

Αυτή η παράδοση δύο αιώνων προς το Πανεπιστήμιο Αθηνών **σήμερα συνεχίζεται από το Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος.**

Για πάνω από είκοσι πέντε συνεχόμενα χρόνια το Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος στηρίζει με πλήθος δωρεών όλες τις Σχολές του Πανεπιστημίου μας, **αναδεικνύοντας το όραμα του Ιδρύματος και του Προέδρου του, κ. Δρακόπουλου, για δημόσια εκπαίδευση υψηλότερου επιπέδου.**

Συνολικά οι 54 δωρεές του Ιδρύματος προς το Πανεπιστήμιό μας ξεπερνούν τα 16 εκατομμύρια ευρώ. Η απαρίθμηση μιας εκάστης των δωρεών που έλαβε και συνεχίζει να λαμβάνει το Πανεπιστήμιό μας θα χρειαζόταν πολύωρη

παρουσίαση. Η αναβάθμιση πολλών υποδομών και κτηριακών εγκαταστάσεων, οι επισκευές εμβληματικών κτηρίων, όπως το εντευκτήριο Κωστής Παλαμάς (επί Πρυτανείας Γ. Μπαμπινιώτη), η υλοποίηση καινοτόμων ερευνητικών προγραμμάτων και η ενίσχυση της ακαδημαϊκής αριστείας είναι μόνο μια μικρή αναφορά της συνολικής προσφοράς στο Πανεπιστήμιο.

Η συμβολή του Ιδρύματος Σταύρος Νιάρχος στην Υγεία εκφράζει την πεμπτούσια του ελληνικού ευεργετισμού και αποτελεί από τα πιο λαμπρά παραδείγματα κοινωνικής προσφοράς.

Μεγάλες δωρεές του Ιδρύματος αποτελούν τα υπό ανέγερση νέα δημόσια νοσοκομεία στην Κομοτηνή και τη Σπάρτη, το πρώτο Παιδιατρικό Νοσοκομείο στη Θεσσαλονίκη, πρωτοβουλίες για την ψυχική υγεία παιδιών και νέων, εξοπλισμός του ΕΚΑΒ με υπερσύγχρονα αεροπλάνα, ελικόπτερα και ασθενοφόρα που εξυπηρετούν περιστατικά σε όλη την Ελλάδα, **πλήθος πρωτοβουλιών με επίκεντρο τον άνθρωπο έχουν εκπορευτεί και επιτυχώς υλοποιηθεί** υπό την ηγεσία του Ανδρέα Δρακόπουλου.

Στόχος της **Διεθνούς Πρωτοβουλίας για την Υγεία**, της μεγαλύτερης μέχρι σήμερα Πρωτοβουλίας του Ιδρύματος Σταύρος Νιάρχος, αποτελεί η πρόσβαση σε ποιοτική υγειονομική περίθαλψη για όλους. Σε αυτή την εμβληματική πρωτοβουλία του Ιδρύματος συμμετέχει ενεργά το Πανεπιστήμιο Αθηνών. Οι μεγάλες δωρεές του Ιδρύματος στο Πανεπιστημιακό Νοσοκομείο Αττικών, τις Πανεπιστημιακές Κλινικές στο Νοσοκομείο Ευαγγελισμός, στο Λαϊκό Πανεπιστημιακό Νοσοκομείο, στο Αιγινήτειο Πανεπιστημιακό Νοσοκομείο, στο Ιπποκράτειο Νοσοκομείο, στην Οδοντιατρική Σχολή καθώς και η δωρεά στο Τμήμα Νοσηλευτικής για την αναβάθμιση των εκπαιδευτικών και ερευνητικών υποδομών, αποτελούν ένα τμήμα της πρωτοβουλίας αυτής που φέρνει τις Επιστήμες Υγείας του Πανεπιστημίου μας στην πρωτοπορία των εξελίξεων προσφέροντας στους φοιτητές και τους ερευνητές μας νέες δυνατότητες και προοπτικές.

Δράττομαι της ευκαιρίας να επισημάνω ότι το Πανεπιστήμιο Αθηνών σήμερα αποτελεί μια ακμάζουσα κοινότητα εκπαίδευσης και έρευνας, βρισκόμενο στην υψηλότερη θέση των διεθνών αξιολογήσεων ανάμεσα στα εκπαιδευτικά ιδρύματα της νοτιοανατολικής Ευρώπης και σε υψηλότερες θέσεις συγκρινόμενο με κορυφαία εκπαιδευτικά ιδρύματα της Ευρώπης και της Αμερικής.

Είμαστε ιδιαίτερα περήφανοι για τα πρόσφατα αποτελέσματα τριών διεθνών κατατάξεων πανεπιστημίων, που αποτυπώνουν την πολύ μεγάλη άνοδο και τη διεθνή αναγνώριση και καταξίωση του Πανεπιστημίου Αθηνών. Το

Πανεπιστήμιό μας ανέρχεται στην **6η θέση παγκοσμίως στην «Ποιοτική Εκπαίδευση»** –την υψηλότερη θέση που έχει λάβει ποτέ παγκοσμίως ελληνικό ίδρυμα– για το ακαδημαϊκό έτος 2024-2025. Ταυτόχρονα έλαβε την ειδική διάκριση ως **το πλέον βελτιωμένο Πανεπιστήμιο στην Ευρώπη**, ενώ στη σημαντικότερη κατάταξη Πανεπιστημίων των ΗΠΑ πέτυχε επίσης την υψηλότερη θέση που έχει πετύχει ελληνικό πανεπιστήμιο.

Κυρίες και κύριοι,

Η πολυσχιδής δραστηριότητα του Ιδρύματος Σταύρος Νιάρχος επ’ ωφελεία του κοινωνικού συνόλου **και η διεθνής του ακτινοβολία ακούν στο όνομα του ακούραστου Προέδρου του, κ. Ανδρέα Δρακόπουλου**, ενός επιστήμονα **με όραμα για την κοινωνία, αγάπη για τον συνάνθρωπο απανταχού** και ευθύνη και σεβασμό στη διαχείριση ενός φιланθρωπικού Ιδρύματος παγκόσμιας εμβέλειας.

Ο Ανδρέας Δρακόπουλος με την ιδιότητα του Προέδρου του Ιδρύματος Σταύρος Νιάρχος διευθύνει επί 28 χρόνια το διεθνές κοινωφελές έργο ενός οργανισμού που, με εφιαλτήριο τη σημαντική κληρονομιά του ιδρυτή του, και θείου του τιμώμενου, αείμνηστου Σταύρου Νιάρχου και μέσα από τη συνεχή δράση του τόσο σε προσωπικό όσο και σε δημόσιο επίπεδο, **έχει καταφέρει να κάνει το όνομα του Ιδρύματος παγκοσμίως συνώνυμο με την κοινωνική αλληλεγγύη.**

Αποτελεί το Ίδρυμα και ο ίδιος προσωπικά **φωτεινό παράδειγμα φιλανθρωπίας και ανεκτίμητης αξίας προσφοράς στον συνάνθρωπο.**

Ως πρόεδρος του Ιδρύματος έχει ηγηθεί της πραγματοποίησης χιλιάδων δωρεών σε μη κερδοσκοπικούς οργανισμούς σε όλο τον κόσμο, που έχουν ήδη επιφέρει αισθητά θετικά αποτελέσματα στις κατά τόπους κοινωνίες, ενισχύοντας τομείς όπως η υγεία, η παιδεία, ο πολιτισμός και οι τέχνες.

Συνολικά οι δωρεές του Ιδρύματος Σταύρος Νιάρχος στην Ελλάδα και το εξωτερικό ξεπερνούν τις 5.500, με το μυθικό ποσό των 3,5 δισεκατομμυρίων ευρώ.

Αναγνωρίζοντας το μέγιστο φιλανθρωπικό του έργο και την παγκόσμια πολυσχιδή δράση του κ. Ανδρέα Δρακόπουλου, φημισμένα ιδρύματα και πανεπιστήμια του εξωτερικού τον έχουν τιμήσει και τον έχουν συμπεριλάβει στα διοικητικά τους συμβούλια, όπως το Πανεπιστήμιο Rockefeller στη Νέα Υόρκη, το Πανεπιστήμιο Johns Hopkins στη Βαλτιμόρη, και το Κέντρο Στρατηγικών και Διεθνών Σπουδών στην Ουάσιγκτον.

Οι πολύ σημαντικές διακρίσεις που έχει λάβει ο τιμώμενος θα αναφερθούν αναλυτικά από τον Πρόεδρο της Ιατρικής Σχολής, Καθηγητή Νικόλαο Αρκαδόπουλο, ο οποίος θα παρουσιάσει αναλυτικά το έργο του.

Κύριε Δρακόπουλε,

Η ακαδημαϊκή κοινότητα του πρώτου και μεγαλύτερου Πανεπιστημίου της χώρας, του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, σας καλωσορίζει στους κόλπους της.

Το Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος υπό τη δική σας ηγεσία **συνεχίζει την παράδοση των Εθνικών Ευεργετών** που συνέβαλαν καθοριστικά στα πρώτα βήματα δημιουργίας του ελληνικού κράτους. Εσείς σήμερα, με το παγκόσμιας εμβέλειας φιλανθρωπικό σας έργο, μεγιστοποιείτε αυτή την παράδοση και την ανάγετε σε παγκόσμια προσφορά και ευεργεσία.

Το έργο σας αποτελεί έμπνευση για όλους, η αναγνώριση του οποίου σήμερα μας κάνει περήφανους. **Η προσωπική σας προσφορά και η προσφορά του Ιδρύματος αποτελούν φωτεινό παράδειγμα αλληλεγγύης, φιλοτιμίας και πίστης για μια καλύτερη και πιο ανθρώπινη κοινωνία για όλους.**

Η προσφορά σας προς το Πανεπιστήμιο Αθηνών να είστε βέβαιος ότι θα συνεχίζει να συμβάλλει στην καλύτερη δημόσια εκπαίδευση για τους δεκάδες χιλιάδες φοιτητές μας προάγοντας την επιστήμη, την έρευνα και τη δημόσια υγεία.

Η Σύγκλητος και το Συμβούλιο Διοίκησης του Πανεπιστημίου Αθηνών σας απευθύνουν θερμές ευχές για τη συνέχιση του κολοσσιαίου έργου σας, ενός έργου με παγκόσμια εμβέλεια και διεθνή καταξίωση.

Σας ευχαριστούμε θερμά!

ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΑΡΚΑΔΟΠΟΥΛΟΥ

Καθηγητή και Προέδρου της Ιατρικής Σχολής του ΕΚΠΑ

**ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ
ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΟΥ ΤΙΜΩΜΕΝΟΥ**

Κύριε Πρύτανη,
Κυρία Αντιπρύτανη,
Κύριοι Αντιπρυτάνεις,
Κύριοι πρώην Πρυτάνεις και Αντιπρυτάνεις,
Κύριοι Κοσμήτορες, κύριε Κοσμήτορα της ΣΕΥ,
Κύριοι Πρόεδροι και Αντιπρόεδροι τμημάτων του ΕΚΠΑ,
Κυρίες και κύριοι Καθηγητές,
Κυρίες και κύριοι,

Είναι μεγάλη χαρά να σας καλωσορίζουμε απόψε εδώ, για να απονεύμουμε στον Ανδρέα Δρακόπουλο, Πρόεδρο του Ιδρύματος Σταύρος Νιάρχος, τον τίτλο του Επίτιμου Διδάκτορα των Τμημάτων Ιατρικής και Νοσηλευτικής της Σχολής Επιστημών Υγείας του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.

Στα επόμενα λεπτά θα ήθελα να περιγράψω εν συντομία τη σημαντική συμβολή του τιμωμένου στον κλάδο της φιλανθρωπίας και της κοινωνίας των πολιτών, καθώς και τον αντίκτυπο των δράσεων του ιδίου και του Ιδρύματος που διοικεί στους τομείς της Ιατρικής και της Νοσηλευτικής στη χώρα μας.

Ο Ανδρέας Δρακόπουλος γεννήθηκε και μεγάλωσε στην Αθήνα, όπου και αποφοίτησε από το Κολλέγιο Αθηνών. Σπούδασε στη Σχολή Διοίκησης Επιχειρήσεων Wharton του Πανεπιστημίου της Πενσυλβάνια, από όπου αποφοίτησε με Bachelor of Science στις Οικονομικές Επιστήμες.

Τον Μάιο του 2023 του απονεμήθηκε ο τιμητικός τίτλος του Διδάκτορα-Doctor of Humane Letters από το Πανεπιστήμιο Johns Hopkins, ενώ τον Ιούνιο του 2021 είχε λάβει τον τίτλο του Επίτιμου Διδάκτορα Νομικής από το Πανεπιστήμιο Simon Fraser, στο Βανκούβερ του Καναδά. Ο Ανδρέας Δρακόπουλος ζει στη Νέα Υόρκη.

Επιδεικνύοντας ιδιαίτερη αφοσίωση στο φιλανθρωπικό έργο, τόσο στον προσωπικό όσο και στον δημόσιο βίο του, ο Ανδρέας Δρακόπουλος συμμετέχει ως μέλος στο Διοικητικό Συμβούλιο του Πανεπιστημίου Rockefeller, στη Νέα

Υόρκη, του Πανεπιστημίου Johns Hopkins στη Βαλτιμόρη, και του Κέντρου Στρατηγικών και Διεθνών Σπουδών (CSIS) στην Ουάσιγκτον. Επιπλέον, είναι μέλος της Συμβουλευτικής Επιτροπής του Ινστιτούτου Βιοηθικής Berman στο Πανεπιστήμιο Johns Hopkins καθώς και του Συμβουλευτικού Διοικητικού Συμβουλίου της Δημόσιας Βιβλιοθήκης της Νέας Υόρκης (NYPL), ενώ την περίοδο 2003-2010 υπηρέτησε ως μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου της NYPL. Από το 2009 έως το 2018 διετέλεσε μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου του Ινστιτούτου Διεθνών Οικονομικών Peterson στην Ουάσιγκτον.

Έχει επίσης στηρίζει επί σειρά ετών, μέσα από προσωπικές δωρεές του, πληθώρα πρωτοβουλιών, κυρίως στους τομείς της παιδείας, των τεχνών, του πολιτισμού και της υγείας. Έχει υποστηρίξει, μεταξύ άλλων, τη δημιουργία του Dracopoulos iDeas Lab στο Κέντρο Στρατηγικών και Διεθνών Σπουδών και τη δημιουργία του Dracopoulos-Bloomberg Bioethics iDeas Lab στο Ινστιτούτο Βιοηθικής Berman του Πανεπιστημίου Johns Hopkins, καθώς επίσης και τη δημιουργία έδρας διευθυντή στο ίδιο Ινστιτούτο.

Μέσω προσωπικών δωρεών του συνεχίζει να συμβάλει στο σημαντικό έργο πλήθους άλλων μη κερδοσκοπικών οργανισμών με σημαντική κοινωνική προσφορά.

Ο Ανδρέας Δρακόπουλος έχει τιμηθεί με σειρά διακρίσεων για το έργο του. Το 2023 τιμήθηκε με το βραβείο Enlightened Philanthropy Award από το Πανεπιστήμιο Rockefeller. Το 2022 ο οργανισμός New York Landmarks Conservancy τίμησε τον Ανδρέα Δρακόπουλο με τον τίτλο «Ζωντανό Ορόσημο» (Living Landmark) για την αξιοσημείωτη συνεισφορά του στην πόλη της Νέας Υόρκης ενώ ανακηρύχθηκε και Επίτιμος Αρχηγός του Τάγματος του Πυροσβεστικού Σώματος της πόλης της Νέας Υόρκης – Fire Department of the City of New York (FDNY).

Το 2021 χειροθετήθηκε με το οφίκιο του Αρχοντος Μεγάλου Ρήτορα από τον Αρχιεπίσκοπο Κωνσταντινουπόλεως και Οικουμενικό Πατριάρχη Βαρθολομαίο Α΄.

Το 2018 τιμήθηκε από την Α.Ε. τον Πρόεδρο της Ελληνικής Δημοκρατίας με τον Μεγαλόσταυρο του Τάγματος της Τιμής. Το 2016 ο Ανδρέας Δρακόπουλος είχε τιμηθεί, επίσης, ως Αξιωματούχος της Λεγεώνας της Τιμής της Γαλλικής Δημοκρατίας, και το 2012 με τον Ανώτερο Ταξιάρχη του Τάγματος του Φοίνικος της Ελληνικής Δημοκρατίας.

Το 2017 ο Ανδρέας Δρακόπουλος τιμήθηκε με τα ανθρωπιστικά βραβεία των οργανισμών New York Stem Cell Foundation και Ίδρυμα του Πυροσβεστικού Σώματος της Νέας Υόρκης (FDNY Foundation). Το 2015 βραβεύτηκε από το

Child Mind Institute για τη διαρκή υποστήριξη και συμβολή του στην παροχή προγραμμάτων ψυχικής υγείας για παιδιά. Το ίδιο έτος ο Ανδρέας Δρακόπουλος τιμήθηκε με το βραβείο «Πρόσωπο της Χρονιάς» (Person of the Year Award) από το Ελληνοαμερικανικό Εμπορικό Επιμελητήριο και βραβεύτηκε για τη συμβολή του στην ανάδειξη και υποστήριξη της ελληνικής παιδείας, σε εκδήλωση για τον εορτασμό των 100 χρόνων του Εθνικού Κήρυκα. Το 2012 τιμήθηκε από τη Δημόσια Βιβλιοθήκη της Νέας Υόρκης για την προσωπική συνεισφορά του στα εκπαιδευτικά της προγράμματα.

Η σημαντική προσωπικότητα του Ανδρέα Δρακόπουλου έχει συνδεθεί άρρηκτα με το διεθνές κοινωφελές έργο ενός οργανισμού που, με εφελτήριο τη σημαντική κληρονομιά του ιδρυτή του, και θείου του τιμωμένου, αείμνηστου Σταύρου Νιάρχου, έχει καταφέρει να δημιουργήσει μια παρακαταθήκη που ξεχωρίζει για πολλούς λόγους.

Το Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος, το οποίο ο Ανδρέας Δρακόπουλος διευθύνει εδώ και 28 χρόνια, έχει παραδώσει στην ελληνική κοινωνία ορισμένα από τα μεγαλύτερα δημόσια έργα των τελευταίων δεκαετιών – το Κέντρο Πολιτισμού Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος, τα υπό ανέγερση νέα δημόσια νοσοκομεία στην Κομοτηνή και τη Σπάρτη, καθώς και το πρώτο Παιδιατρικό νοσοκομείο εκτός Αθηνών, που κατασκευάζεται στη Θεσσαλονίκη. Έχει στηρίξει με δωρεές του εξίσου μεγάλους, καταξιωμένους φορείς και μικρότερους, νεοσύστατους οργανισμούς, με πίστη στο όραμα του ίδιου του τιμωμένου πως η φιλανθρωπία οφείλει να παίρνει ρίσκα προς όφελος της ευρύτερης κοινωνίας, που ο αμιγώς δημόσιος ή ιδιωτικός τομέας συχνά δεν μπορούν να πάρουν.

Υπό αυτή την έννοια και υπό την ηγεσία του τιμωμένου, το Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος έχει επιδείξει μια δημοκρατική διαχείριση της κληρονομιάς του ιδρυτή του, δίχως να κάνει διακρίσεις ανάμεσα σε φορείς, με μόνο γνώμονα τη χρηστή και αποδοτική διαχείριση που οφείλει να επιδεικνύει κάθε οργανισμός που αιτείται της στήριξης του Ιδρύματος.

Το όραμα του τιμωμένου έχει οδηγήσει στην έγκριση δωρεών από το Διοικητικό Συμβούλιο του Ιδρύματος συνολικού ύψους άνω των 3.7 δισεκατομμυρίων δολαρίων, μέσω 5.400 και πλέον δωρεών σε μη κερδοσκοπικούς οργανισμούς, σε 134 χώρες ανά τον κόσμο. Ο Ανδρέας Δρακόπουλος έχει επίσης οραματιστεί και ηγηθεί πλήθους σημαντικών πρωτοβουλιών του Ιδρύματος, όπως πρωτοβουλίες για θέματα ενίσχυσης της δημοκρατίας και του διαλόγου, ετήσιες συναντήσεις διεθνών προσωπικοτήτων στο πλαίσιο του διεθνούς συνεδρίου του Ιδρύματος, σειρά ανοιχτών, δωρεάν καλλιτεχνικών δράσεων για ανθρώπους κάθε ηλικίας στο πλαίσιο ετήσιων

εκδηλώσεων που διοργανώνει και χρηματοδοτεί το Ίδρυμα. Πρωτοβουλίες για την ψυχική υγεία παιδιών και νέων, για την αντιμετώπιση της κοινωνικοοικονομικής κρίσης στην Ελλάδα, της νεανικής ανεργίας, των συνεπειών του covid... ΕΙΝΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΑ ΔΥΣΚΟΛΟ ΝΑ ΑΠΑΡΙΘΜΗΣΕΙ ΚΑΝΕΙΣ ΣΤΟΝ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΕΝΟ ΧΡΟΝΟ ΤΗΣ ΣΗΜΕΡΙΝΗΣ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗΣ τις πολύπλευρες δράσεις με επίκεντρο τον άνθρωπο, που έχουν σχεδιαστεί και επιτυχώς υλοποιηθεί υπό την ηγεσία του Ανδρέα Δρακόπουλου.

Μέσω της υπό υλοποίηση Διεθνούς Πρωτοβουλίας για την Υγεία, το Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος, προεξάρχοντας του τιμωμένου που την εμπνεύστηκε και τη διοικεί, αλλά και μέσω πλήθους άλλων δωρεών, εμπνεύσεως του ιδίου, δημιουργούνται τρία νέα δημόσια νοσοκομεία, ενισχύεται ο τομέας της Νοσηλευτικής στην Ελλάδα, υλοποιούνται προγράμματα εκπαίδευσης για επαγγελματίες υγείας, και για τη μείωση των νοσοκομειακών λοιμώξεων και της μικροβιακής αντοχής. Ήδη διατρέχει τον ενδέκατο χρόνο της η πρωτοβουλία των Κινητών Ιατρικών Μονάδων που προσφέρουν δωρεάν ιατρικές υπηρεσίες σε δυσπρόσιτες περιοχές σε όλη τη χώρα, ενισχύεται το μεγαλύτερο νοσοκομείο της χώρας, ο Ευαγγελισμός, με κλίνες ΜΕΘ και εξοπλισμό που συμβάλλει στο έργο των νοσηλευτών και ειδικευόμενων ιατρών και βελτιώνει τις συνθήκες περίθαλψης των ασθενών, κατασκευάζεται νέο κτήριο στο Πανεπιστημιακό Νοσοκομείο Αττικό, έχει συσταθεί Πρωτοβουλία για την Ψυχική Υγεία Παιδιών και Νέων με κέντρα αναφοράς σε όλη την Ελλάδα, έχουν εγκατασταθεί και λειτουργούν μηχανήματα PET CT αλλά και ακτινοθεραπείας πανελλαδικά όπως και στο Αττικό, έχουν ενισχυθεί κτηριακές υποδομές και εξοπλισμός πανεπιστημιακών κλινικών και εργαστηρίων των τμημάτων Ιατρικής και Νοσηλευτικής μας, έχει εξοπλιστεί το ΕΚΑΒ με υπερσύγχρονα αεροπλάνα και ελικόπτερα για αεροδιακομιδές καθώς και 143 ασθενοφόρα που εξυπηρετούν περιστατικά σε όλη την Ελλάδα... Αναρίθμητες δωρεές συνολικού ύψους πολλών εκατοντάδων εκατομμυρίων ευρώ αλλά κυρίως δωρεές που αφήνουν βαθύ αποτύπωμα στη ζωή πολιτών σε κάθε γωνιά της χώρας, με σεβασμό στη μοναδικότητα και την αξία καθενός και καθεμιάς.

Δεν είναι υπερβολή να πούμε ότι ο τιμώμενος σήμερα Ανδρέας Δρακόπουλος έχει αλλάξει την εικόνα της Υγείας στην Ελλάδα. Ειδικά δε η ενίσχυση εκ μέρους του Ιδρύματος Πανεπιστημιακών Κλινικών και εργαστηρίων έχει πολλαπλασιαστική ισχύ και αφήνει ακόμη μεγαλύτερο αποτύπωμα στην κοινωνία. Γιατί ό,τι επενδύεται στο Πανεπιστήμιο δεν εξυπηρετεί μόνο τους ασθενείς αλλά και την εκπαίδευση των φοιτητών μας, την

εκπαίδευση των αυριανών γιατρών και νοσηλευτών που θα στελεχώσουν τις νέες δομές που ετοιμάζονται.

Η σημερινή τελετή, με αφορμή το έργο του τιμωμένου, την προσωπικότητα του και τις αξίες που με τη δράση του εκφράζει, έρχεται ως υπενθύμιση της σπουδαιότητας της κοινωνικής προσφοράς διαχρονικά και πολλώ δε μάλλον σήμερα, σε μια εποχή έντονου ατομισμού και πόλωσης. Η ικανότητα να σκεφτόμαστε συλλογικά και να συνυπάρχουμε αρμονικά και δημιουργικά με τον συνάνθρωπό μας, όποιος κι αν είναι, η δύναμη του «μαζί» όπως και το ηθικό εκτόπισμα του παραγωγικού διαλόγου, η επιμονή στις δημοκρατικές διαδικασίες και τα ανθρωπιστικά ιδεώδη, είναι μια βάση ισχυρή πάνω στην οποία μπορούμε με ασφάλεια να χτίσουμε την επόμενη μέρα.

Κυρίες και κύριοι,

Ως ακαδημαϊκό ίδρυμα, με επίκεντρο την κοινότητα των φοιτητών και καθηγητών μας και όλου του ανθρώπινου δυναμικού μας, εμπνεόμαστε από την αποστολή του Ιδρύματος Σταύρος Νιάρχος, που έχει ως επίκεντρο τον άνθρωπο. Ως τμήματα Ιατρικής και Νοσηλευτικής έχουμε στο επίκεντρο τον πάσχοντα συνάνθρωπο και την ανάπτυξη των επιστημών που τον υπηρετούν. Έχουμε στο επίκεντρο τη σύγχρονη και ολοκληρωμένη εκπαίδευση των νέων γιατρών και νοσηλευτών που θα διασφαλίσουν το μέλλον του συστήματος υγείας στη χώρα μας. Έχουμε στο επίκεντρο την επιστημονική αριστεία που ξεπερνά κατά πολύ τα σύνορα της χώρας μας. Αλλά κυρίως έχουμε στο επίκεντρο τη μεγάλη παράδοση του ιατρικού ανθρωπισμού και της προσφοράς, που είναι ο πυρήνας της ύπαρξής μας ως γιατρών και νοσηλευτών. Και απόψε, στο πρόσωπο του Ανδρέα Δρακόπουλου θέλουμε να τιμήσουμε αυτό ακριβώς το όραμα της προσφοράς και όλους τους ανθρώπους που σκέφτονται και δρουν πέρα από τα όρια του προσωπικού τους χώρου για να το υπηρετήσουν.

ΑΝΔΡΕΑ ΔΡΑΚΟΠΟΥΛΟΥ

Προέδρου του Ιδρύματος Σταύρος Νιάρχος (ΙΣΝ)

ΟΜΙΛΙΑ

Βρίσκομαι εδώ σήμερα με αίσθημα ιδιαίτερης τιμής, υπερηφάνειας και συγκίνησης. Είμαι εδώ εκπροσωπώντας τον αείμνηστο θείο μου Σταύρο Νιάρχο, χάρις στον οποίο το ΙΣΝ είχε, και συνεχίζει να έχει, τη δυνατότητα όλα αυτά τα χρόνια να προσφέρει στην ευρύτερη κοινωνία. Είμαι εδώ εκπροσωπώντας όλους τους συνεργάτες μου στο ΙΣΝ αλλά και τους πάνω από 3.000 δωρεοδόχους μας, με τους οποίους έχουμε συμπορευθεί με αυτό το κοινό όραμα, σε αυτό το κοινό ταξίδι, σε μια δική μας Ιθάκη, που συνεχίζει, με στόχο να συνεισφέρουμε όλοι μαζί, και ο καθένας ξεχωριστά με τον τρόπο που μπορεί, στον βαθμό που μπορεί, ώστε να κάνουμε τον κόσμο στον οποίο ζούμε έστω και λίγο καλύτερο. Με όσο το δυνατόν μεγαλύτερο θετικό αντίκτυπο στην καθημερινή ζωή του κάθε συνανθρώπου μας, όποιος κι αν είναι, όπου κι αν ζει, απ' όπου κι αν προέρχεται και όπου κι αν πηγαίνει.

Είμαστε πραγματικά υπερήφανοι για το έργο μας αυτά τα 28 χρόνια, από το 1996, όταν απεβίωσε ο ιδρυτής μας Σταύρος Νιάρχος και γεννήθηκε το ΙΣΝ. Έχουμε δραστηριοποιηθεί σε πάνω από 130 χώρες σε όλη την υφήλιο, έχουμε προσφέρει πάνω από 3.7 δισ. \$ στους τομείς της κοινωνικής πρόνοιας, της υγείας και του αθλητισμού, των τεχνών και του πολιτισμού, της παιδείας. Συγχρόνως, έχουμε προσφέρει, και έχουμε ωφεληθεί και οι ίδιοι με αμέτρητες ώρες ανθρώπινης συνεργασίας... και με επίκεντρο πάντα τον άνθρωπο.

Για πολλούς, ποικίλους, ευνόητους λόγους, η Ελλάδα μας παραμένει στο επίκεντρο της δράσης μας όλα αυτά τα χρόνια, με περίπου 2.500 δωρεές. Μετά την παράδοση στην ελληνική κοινωνία του ΚΠΙΣΝ το 2017, επικεντρώσαμε την προσοχή μας ακόμα περισσότερο στην υγεία. Μια προσπάθεια –η Διεθνής Πρωτοβουλία για την Υγεία– που ξεκίνησε από το Νοσοκομείο Ευαγγελισμού, εξελίχθηκε εντός και εκτός συνόρων, και εστιάζει στα 3 μεγάλα καινούργια δημόσια νοσοκομεία (σε Κομοτηνή, Θεσσαλονίκη και Σπάρτη), τα οποία θα παραδοθούν και αυτά στην ελληνική κοινωνία μέσα στα επόμενα 2-3 χρόνια, στον άρτιο εξοπλισμό τους αλλά, ίσως και το πιο σημαντικό απ' όλα, σε προγράμματα εκπαίδευσης στον χώρο της νοσηλευτικής, του τραύματος, των νοσοκομειακών λοιμώξεων, και γενικά σε μια προσπάθεια να ενδυναμωθεί το

ανθρώπινο δυναμικό στον χώρο της Υγείας. Είναι μια προσπάθεια που σε όρους οικονομικούς αποτιμάται σε πάνω από 1 δισ. \$, αλλά πρωτίστως είναι μια προσπάθεια που έχει ως σημείο εκκίνησης τον σεβασμό προς τον συνάνθρωπό μας και ως αποστολή την ενίσχυση της πρόσβασης σε ποιοτική υγειονομική περίθαλψη για όλους, καθώς και την ενδυνάμωση των επαγγελματιών υγείας που βρίσκονται στην πρώτη γραμμή. Σε αυτό το σημείο θα ήθελα να ευχαριστήσω και τους τρεις συμβούλους και στενούς συνεργάτες μας στη Διεθνή Πρωτοβουλία, τους γιατρούς Χαράλαμπο Ρούσσο, Σπύρο Πνευματικό και Παναγιώτη Κουλουβάρη, όλοι τους μέλη και της ευρύτερης κοινότητας του Πανεπιστημίου Αθηνών.

Παρακολουθήσαμε νωρίτερα το αφιέρωμα για τη στήριξη του Ιδρύματός μας προς το Πανεπιστήμιο Αθηνών. Η στήριξή μας εκτείνεται σε μήκος και σε βάθος, με την πρώτη μας δωρεά να χρονολογείται πριν από 27 χρόνια, το 1997, καλύπτοντας ένα ευρύ φάσμα τμημάτων και αντικειμένων, από τις θετικές επιστήμες, τις ανθρωπιστικές σπουδές και φυσικά τις επιστήμες υγείας, ξεπερνώντας συνολικά το ποσό των 16 εκατομμυρίων ευρώ. Και συνεχίζεται ενεργά μέχρι και σήμερα, μέσω της Διεθνούς Πρωτοβουλίας για την Υγεία, της μεγαλύτερης Πρωτοβουλίας του Ιδρύματος, που ανέφερα νωρίτερα.

Στο σημείο αυτό θέλουμε να συγχαρούμε το ΕΚΠΑ για τα εξαιρετικά νέα που πληροφορηθήκαμε μόλις πρόσφατα, καθώς σύμφωνα με την κατάταξη QS World University Ranking (Ιούνιος 2024), απονεμήθηκε στο ΕΚΠΑ ειδική διάκριση (Certificate of Recognition) ως το πλέον βελτιωμένο Πανεπιστήμιο στην Ευρώπη (Most Improved – Europe award category) για το ακαδημαϊκό έτος 2024-2025. Επίσης, το ΕΚΠΑ, σύμφωνα με την κατάταξη THE University Impact Rankings, ανέρχεται στην 6η θέση παγκοσμίως στην «Ποιοτική Εκπαίδευση». Συγχρόνως, η Ιατρική Σχολή του ΕΚΠΑ στο πλαίσιο της κατάταξης Shanghai Ranking's Global Ranking of Academic Subjects στο επιστημονικό πεδίο Clinical Medicine κατατάσσεται στο top 100 των Ιατρικών Σχολών παγκοσμίως. Θερμά συγχαρητήρια!

Θα προσέξατε ότι πρωταγωνιστές του βίντεο είναι νέοι άνθρωποι. Σε μεγάλο βαθμό είναι πρωταγωνιστές και της ευρύτερης αποστολής μας. Η επένδυση σε ένα ιστορικής σημασίας Πανεπιστήμιο, όπως το Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, είναι κατά βάση επένδυση στους νέους ανθρώπους, στην ψυχή, στο μυαλό, τις δυνατότητες, τις προοπτικές, στο δικό τους μέλλον – και παράλληλα μια επένδυση στο μέλλον της χώρας. Κι αυτοί οι νέοι άνθρωποι είναι οι αυριανοί δάσκαλοι που θα μάθουν γράμματα στις επόμενες γενιές, οι γιατροί και νοσηλευτές που θα περιθάλψουν τους ασθενείς, οι οικονομολόγοι,

βιολόγοι και οι επαγγελματίες-λειτουργοί που συγκροτούν τη ραχοκοκαλιά της κοινωνίας. Συνεπώς, αισθανόμαστε ιδιαίτερη συγκίνηση αλλά και ευθύνη που συμβάλλουμε κι εμείς, όσο μπορούμε, στο σημαντικό έργο του Πανεπιστημίου Αθηνών. Κι ευελπιστούμε ότι το αξιόλογο αυτό εκπαιδευτικό ίδρυμα, με την απαραίτητη υποστήριξη όλων μας, δικαιώνοντας την ιστορία και εκπληρώνοντας την αποστολή του, θα συνεχίσει να εξελίσσεται και να κάνει διαρκώς βήματα μπροστά.

Ένας από τους πρώτους ανθρώπους που αναγορεύτηκε επίτιμος διδάκτορας του Πανεπιστημίου Αθηνών ήταν ο Πρόεδρος των Ηνωμένων Πολιτειών και κάτοχος Βραβείου Νόμπελ Ειρήνης, Woodrow Wilson, και δεν μπορώ παρά να μνημονεύσω τα λόγια του: «Ο πολιτισμός μας δε θα επιβιώσει υλικά, αν δεν ολοκληρωθεί πνευματικά» είχε αναφέρει. 100 χρόνια μετά, και τα λόγια του παραμένουν πιο επίκαιρα από ποτέ.

Οι εποχές που ζούμε είναι δύσκολες. Κάπου δημιουργείται ένα αίσθημα όπου η ίδια μας η ανθρωπιά φαίνεται σαν να εμπορευματοποιείται· σημαντικές αποφάσεις πρέπει να παίρνονται ενώ βρισκόμαστε σε πολύπλοκες διασταυρώσεις· σε πολλές περιπτώσεις παγκοσμίως υπάρχει έλλειμμα ηγεσίας και έλλειμμα ηθικής, οι προκλήσεις είναι δύσκολες, η ψυχική μας υγεία βάλλεται, η απάθεια μαστίζει, πολλές φορές το άγχος της καθημερινότητας ξεπερνάει την όποια ελπίδα φαίνεται να υπάρχει. Βρισκόμαστε μπροστά από ένα κάλεσμα ανθρωπιάς και συμμετοχής όλων μας στα κοινά, ο καθένας με τον τρόπο του, να συμβάλλουμε όλοι, και να συνεργαστούμε για ένα καλύτερο αύριο για όλους.

Στο σημείο αυτό, θα ήθελα να τονίσω τη σπουδαιότητα των εκλογών που έγιναν στην Ευρώπη, όπου για πρώτη φορά, μετά από πολύ καιρό, παρατηρήσαμε μια πολύ σημαντική αύξηση της συμμετοχής των πολιτών. Είναι ένα πολύ σημαντικό γεγονός καθώς δεν υπάρχει μεγαλύτερο όπλο στη Δημοκρατία από την ψήφο μας. Κάποιες φορές την εκλαμβάνουμε ως δεδομένη και ξεχνάμε τη σημασία της.

Μόνο μέσα από μια υγιή κοινωνία μπορούν να αποφεύγονται τα άκρα. Δεν έχουμε πια την πολυτέλεια να περιμένουμε και η απάθεια δεν αποτελεί επιλογή που μπορεί να φέρει λύσεις.

Κλείνοντας: θέλω να μοιραστώ μαζί σας δύο «ρητά» που προσπαθώ να τα ζω καθημερινά, το πρώτο από τον Αμερικανό ψυχίατρο και συγγραφέα Theodore Isaac Rubin, που είπε ότι η καλοσύνη είναι πιο σπουδαία από τη σοφία και όποτε το καταλάβεις αυτό θα είναι και η αρχή της δικιάς σου σοφίας (ο Rubin έζησε πάνω από τα 100, κάτι θα ήξερε τι σημαίνει σοφία). Και το

δεύτερο, του δικού μας Εμμανουήλ Κριαρά (επίτιμου Διδάκτορα του ΕΚΠΑ το 1997), που είχε πει σε μια συνέντευξή του λίγα χρόνια προτού πεθάνει στα 107 του, το 2014, ότι: «Έρωτας είναι η επιδίωξη του ιδανικού. Σε όλες του τις εκφάνσεις» και ότι «Ο έρωτας είναι το αντίδοτο του θανάτου. Είναι ίσως η ίδια η ζωή. Μόνο όταν είσαι ερωτευμένος ζεις». Ειδικά προς τα νέα παιδιά, που έχετε τη ζωή μπροστά σας, ποτέ μη σταματήσετε να επιδιώκετε και να ζείτε για τα ιδανικά σας, ποτέ μη σταματήσετε να είστε ερωτευμένοι!

Σας ευχαριστούμε πολύ!

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΑΠΡΙΛΙΟΣ 2024

13. Παρουσίαση του έργου «**ΤΑ ΔΙΑΚΟΣΙΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ – ΔΟΜΕΣ ΚΑΙ ΘΕΣΜΟΙ**», που εκδόθηκε με την ευγενική χορηγία της Τράπεζας Πειραιώς7
Γεράσιμος Σιάσος: *Προσφώνηση*.....8
Κατερίνα Σακελλαροπούλου: *Χαιρετισμός* 10
Χρήστος Μεγάλος: *Χαιρετισμός* 12
Νικόλαος Αλιβιζάτος: *Παρουσίαση του έργου «ΤΑ ΔΙΑΚΟΣΙΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ – ΔΟΜΕΣ ΚΑΙ ΘΕΣΜΟΙ»* 14
Ευάνθης Χατζηβασιλείου: *Παρουσίαση του έργου «ΤΑ ΔΙΑΚΟΣΙΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ – ΔΟΜΕΣ ΚΑΙ ΘΕΣΜΟΙ»* 18
Ευάγγελος Καραμανωλάκης: *Παρουσίαση του έργου «ΤΑ ΔΙΑΚΟΣΙΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ – ΔΟΜΕΣ ΚΑΙ ΘΕΣΜΟΙ»* 22
14. Τελετή απονομής του τίτλου του Επίτιμου Καθηγητή στον Ομότιμο Καθηγητή της Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών κύριο **Βλάσιο Ιω. Φειδά**..... 27
Γεράσιμος Σιάσος: *Προσφώνηση*..... 28
Ιωάννης Α. Παναγιωτόπουλος: *Παρουσίαση του έργου και της προσωπικότητας του τιμωμένου* 32
Βλασίου Ιω. Φειδά: *Η σύγχρονη οικουμενική αποστολή της ορθόδοξης εκκλησίας και η πολυεθνική ορθόδοξη Διασπορά* 40

ΜΑΪΟΣ 2024

15. Αναγόρευση σε επίτιμο διδάκτορα της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών του κυρίου **Diego P. Fernández Arroyo**, Καθηγητή της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Sciences Po του Παρισιού, Γαλλία 57
Γεράσιμος Σιάσος: *Προσφώνηση*..... 58
Χαράλαμπος Παμπούκης: *Παρουσίαση του έργου και της προσωπικότητας του τιμωμένου*..... 60
Diego P. Fernández Arroyo: *Granting Individuals' Access to Justice as Central Goal of International Law* 65
16. Επίσημη εκδήλωση **προς τιμήν του Ιδρύματος Σταύρος Νιάρχος για την προσφορά του στο Τμήμα Νοσηλευτικής** του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών 89
Γεράσιμος Σιάσος: *Προσφώνηση*..... 91
Παύλος Μυριανθεύς: *Παρουσίαση των έργων της δωρεάς του Ιδρύματος Σταύρος Νιάρχος που αφορούν σε: Εκπαιδευτικά και ερευνητικά προγράμματα -*

Υποτροφίες και ακαδημαϊκούς υποτρόφους - Ερευνητικό και εκπαιδευτικό εξοπλισμό	94
Δάφνη Καϊτελίδου: Ομιλία	118
Χαράλαμπος Ρούσσος: Ομιλία.....	123
Γεώργιος Αγουρίδης: Αντιφώνηση.....	126

17. Αναγόρευση σε επίτιμο διδάκτορα του Τμήματος Μουσικών Σπουδών της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών του κυρίου **Λουκά Καρυτινού**, διακεκριμένου Αρχιμουσικού και Καλλιτεχνικού Διευθυντή της Κρατικής Ορχήστρας Αθηνών..... 129
Γεράσιμος Σιάσος: Προσφώνηση..... 131
Νικόλαος Μαλιάρας: Παρουσίαση του έργου και της προσωπικότητας του τιμωμένου..... 133
Λουκάς Καρυτινός: Μουσικά ερμηνευτικά προβλήματα 140
18. Εκδήλωση, που οργανώθηκε από το Εργαστήριο Πολιτικής και Θεσμικής Θεωρίας και Ιστορίας των Ιδεών του Τμήματος Ιστορίας και Φιλοσοφίας της Επιστήμης της Σχολής Θετικών Επιστημών του ΕΚΠΑ, **για τα 200 χρόνια από τον θάνατο του λόρδου Βύρωνα στο Μεσολόγγι**..... 147
Γεράσιμος Σιάσος: Προσφώνηση..... 149
Αντώνιος Χατζημυΐσης: Χαιρετισμός 152
Μαρία Σχοινά: Λόρδος Μπάιρον: Ο Ποιητής Επαναστάτης 153
Roderick Beaton: Ο Μπάιρον στο Μεσολόγγι – Η δράση του, οι προθέσεις και η συμβολή του στον ελληνικό Αγώνα 161
Γιάννα Τζουρμανά: Η τέχνη της πολιτικής: Ο λόρδος Μπάιρον, το Κομιτάτο του Λονδίνου και οι επαναστάσεις του αρχόμενου 19ου αι. 166
Αριστείδης Χατζής: Εθνική Επανάσταση, Εκδοχές Φιλελευθερισμού και Ελευθερία του Τύπου: Η πολιτική σύγκρουση στο Μεσολόγγι για τον έλεγχο των «Ελληνικών Χρονικών» 174
Άννα Καρακατσούλη: «Λευτεριά για λίγο πάψε... »: Ο θάνατος του Μπάιρον και το φιλελληνικό κίνημα 181
19. Αναγόρευση σε επίτιμο διδάκτορα του Τμήματος Ιατρικής της Σχολής Επιστημών Υγείας του Πανεπιστημίου Αθηνών του κυρίου **John D. Puskas**, Καθηγητή της Καρδιαγγειακής Χειρουργικής του Icahn School of Medicine, Mount Sinai, Νέα Υόρκη..... 187

ΙΟΥΝΙΟΣ 2024

20. Αναγόρευση σε επίτιμο διδάκτορα του Τμήματος Μουσικών Σπουδών της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών του κυρίου **Peter Nelson**, Σκωτσέζου μουσικολόγου και συνθέτη, Ομότιμου Καθηγητή του Πανεπιστημίου του Εδιμβούργου..... 191
Σοφία Παπαϊωάννου: Προσφώνηση 193
Χριστίνα Αναγνωστοπούλου: Παρουσίαση του έργου και της προσωπικότητας του τιμωμένου..... 196
Peter Nelson: Ομιλία 204

21.	Τελετή επίδοσης του Τιμητικού Τόμου με τίτλο: « Όρια και Μέλλον του Ποινικού Δικαίου » στον Ομότιμο Καθηγητή της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών και Μέλος της Ευρωπαϊκής Ακαδημίας Επιστημών και Τεχνών κύριο Χρίστο Μυλωνόπουλο	209
	Γεράσιμος Σιάσος: <i>Προσφώνηση</i>	211
	Gerassimos Siassos: <i>Welcome Address</i>	213
	Κωνσταντίνος Χριστοδούλου: <i>Χαιρετισμός</i>	215
	Konstantinos Christodoulou: <i>Address</i>	217
	Ιωάννης Τέντες: <i>Εισαγωγική Ομιλία</i>	219
	Dr. Ioannis Tentes: <i>Introductory Speech</i>	222
	Γεώργιος Τριανταφύλλου: <i>Κεντρική Εισήγηση - Παρουσίαση του Τιμωμένου και του Τιμητικού Τόμου</i>	225
	Dr. Georgios Triantafyllou: <i>Keynote speech – Presentation of the honoree and the honorary volume</i>	234
	Genlin Liang: <i>Η Ενεργοποίηση της Ποινικής Νομοθεσίας στην Κίνα: Τάσεις, Στρατηγικές και Αξιολόγηση</i>	242
	Genlin Liang: <i>The Activation of Criminal Legislation in China: Trends, Strategies, and Assessment</i>	245
	Νικόλαος Γ. Δημητράτος: <i>Ομιλία</i>	248
	Dr. Nikolaos G. Dimitratos: <i>Speech</i>	250
	Ιωάννης Μοροζίνης: <i>Ομιλία</i>	252
	Dr. Jur. Ioannis Morozinis: <i>Speech</i>	255
	Χρίστος Χ. Μυλωνόπουλος: <i>Αντιφώνηση</i>	257
	Christos Mylonopoulos: <i>Response of The Honoree Professor Emeritus</i>	261
22.	Εκδήλωση προς τιμήν των αφυπηρετησάντων μελών του Διδακτικού Ερευνητικού Προσωπικού των Σχολών του ΕΚΠΑ από το 2019 έως το 2023.....	265
	Γεράσιμος Σιάσος: <i>Προσφώνηση</i>	266
	Εμμανουήλ Καραγεωργούδης: <i>Χαιρετισμός</i>	269
	Δημήτριος Δρόσος: <i>Χαιρετισμός</i>	272
	Νικόλαος Ηρειώτης: <i>Χαιρετισμός</i>	274
	Κωνσταντίνος Σκορδούλης: <i>Χαιρετισμός</i>	276

ΙΟΥΛΙΟΣ 2024

23.	Επετειακή εκδήλωση με τίτλο: « 50 χρόνια από την τουρκική εισβολή στην Κύπρο », παρουσία της Α.Ε. της Προέδρου της Ελληνικής Δημοκρατίας Κατερίνας Σακελλαροπούλου και της Α.Ε. του Προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας Νίκου Χριστοδουλίδη	281
	Γεράσιμος Σιάσος: <i>Προσφώνηση</i>	282
	Κατερίνα Σακελλαροπούλου: <i>Χαιρετισμός</i>	289
	Νίκος Χριστοδουλίδης: <i>Ομιλία</i>	291

24.	Αναγόρευση σε επίτιμο διδάκτορα των Τμημάτων Ιατρικής και Νοσηλευτικής της Σχολής Επιστημών Υγείας του Πανεπιστημίου Αθηνών του κυρίου Ανδρέα Δρακόπουλου , Προέδρου του Ιδρύματος Σταύρος Νιάρχος (ΙΣΝ), και η απόδοση του τίτλου του Μεγάλου Ευεργέτη του Πανεπιστημίου Αθηνών στο Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος (ΙΣΝ)	299
	Γεράσιμος Σιάσος: <i>Προσφώνηση</i>	301
	Νικόλαος Αρκαδόπουλος: <i>Παρουσίαση του έργου και της προσωπικότητας του τιμωμένου</i>	306
	Ανδρέας Δρακόπουλος: <i>Ομιλία</i>	311